DANIIL GRANIN

Tabloul

EDITURA EMINESCU

DANIIL GRANIN

Tabloul

202

În româneşte de
MAGDALENA BOIANGIU

EDITURA EMINESCU
1983

Cuprins

Capitolul I

PLOAIA L-A SURPRINS PE LOSEV când se pregătea să treacă podul Kuzneţki. Ca să nu-l pătrundă umezeala, a intrat într-o expoziţie. Mai avea cam o oră şi jumătate până la începutul şedinţei. Trecea agale dintr-o sală într-alta, odihnindu-se de zgomotul Moscovei. După străzile răcoros primăvăratice înţesate de locuitorii grăbiţi ai capitalei, aici era linişte şi cald. Mai mult ca orice, îl chinuia la Moscova aglomeraţia, mulţimea care se înghesuia prin toate instituţiile, în faţa tejghelelor, în cafenele, în parcuri. Chiar şi în sălile mari ale expoziţiei, lui tot i se părea că sunt prea mulţi vizitatori şi nu se putea împiedica să se întrebe cine sunt, cum de hoinăresc pe aici în timpul orelor de producţie. Erau multe femei. Curios, şi la el în oraş Losev observase că la acţiunile culturale participă în special femeile. Faptul că şi în capitală se petrecea acelaşi lucru îl liniştea într-un fel, dar îi dădea şi de gândit.

Mergea de-a lungul pereţilor îmbrăcaţi în pânză de sac cenuşie. Aici, materialul grosolan, ieftin, nu arăta deloc rău. Dar tablourile, atârnate pe pânza de sac, nu-i trezeau interesul. Lui Losev îi plăcea pictura istorică, de exemplu tabloul cu executarea streliţilor, sau cel cu Ivan cel Groaznic ucigându-şi fiul, sau cu Stepan Razin, scenele de bătălie din războiul civil sau cel de partizani, trecerea lui Suvorov prin Alpi sau cam aşa ceva. Îi plăceau şi portretele mareşalilor, ale conducătorilor de oşti, ale

artiştilor celebri. Un tablou trebuie să te ajute să te instruieşti. În picturile de aici erau înfăţişaţi bătrânei oarecare, adolescenţi, legume şi fructe împrăştiate printre diverse obiecte, desene pe hârtie, o mulţime de tablouri mici, în rame vopsite simplu. Losev nu putea să-şi închipuie unde vor fi puse după expoziţie, unde au stat până acum şi, în general, ce rost au nişte obiecte care nu pot fi folosite timp îndelungat. Muzeele sunt altceva – în muzeele de artă, Losev fusese de mai multe ori, nu intrase însă niciodată într-o expoziţie. Şi acum îşi dădea seama că, probabil, nu pierduse nimic. Uneori, uitându-se prin vitrinele Moscovei, era uluit de marile cantităţi de obiecte care lui nu-i trebuiau. Oare câte asemenea expoziţii, manifestări şi acţiuni nefolositoare oamenilor obişnuiţi există...

Deodată, Losev se simţi parcă fulgerat. Nu-şi putea da seama ce s-a întâmplat. Împrejurul lui era pustiu. Porni mai departe, dar numai după câţiva paşi se întoarse, încercând să se dumirească şi simţi din nou acelaşi şoc interior. Îl pironise locului un tablou. Prudent, străduindu-se să nu alunge acest sentiment, Losev se apropie: în faţa lui era un peisaj obişnuit, un râu, sălcii, o casă pe mal. Titlul tabloului – scris pe o plăcuţă de alamă – *La râu,* nu-i spunea nimic. Încercă să examineze mai atent detaliile casei, ale peisajului. Dar văzute de aproape, malul ca şi celelalte amănunte începură să se destrame în pete distincte, de fapt reliefuri ale urmelor în ulei lăsate de perii pensulei.

Losev se retrase câţiva paşi, şi atunci, de la o anume distanţă, petele alcătuiră din nou densitatea apei, verdeaţa argintie căţărată pe pereţii casei, zugrăveala cojită... Cu cât se îndepărta mai mult, cu atât se conturau mai bine: acoperişul din folii de aramă cu pete de un verde aprins, coşul, girueta... Tot căutând distanţa potrivită, se ciocni, în cele din urmă, de o fată care ţinea un blocnotes în mână.

— Tablourile nu trebuie mirosite, ci privite, spuse ea tare şi supărată, fără să ţină seama de scuzele lui.

— Sigur că privite, dar eu l-am răsprivit – răspunse el cu naivitate. Nu prea mă descurc, nu vreţi să-mi explicaţi?

Se pricepea de minune să dezarmeze prin candoare şi sinceritate.

— Ce anume? – întrebă rece fata.

— Aici scrie *La râu.* Dar care anume râu e? Cum se numeşte?

Fata zâmbi:

— Ce importanţă are?

— Mă rog, scuzaţi-mă – spuse Losev, uitându-se la tablou din ce în ce mai neliniştit – dar are o foarte mare importanţă. Există atâtea râuri. Şi aici este înfăţişat foarte concret.

Ea zâmbi cu superioritate, privindu-i costumul corect încheiat, cravata, dispreţuind evident eleganţa lui de provincial.

— Şi ce o să se modifice dacă ştiţi ce râu este? N-o să se adauge nimic. E, pur şi simplu, un peisaj.

— Cum aşa, pur şi simplu? O să se modifice chiar foarte mult! Cum de nu înţelegeţi?

Losev se desprinse de tablou, privind-o uimit. Pulovărul lung, fusta scurtă de piele, părul drept, atingându-i umerii; în pofida toaletei neglijente, părea impunătoare, sigură de sine, se vedea că se simte aici în largul ei.

— Nu se spune „înfăţişează” – îi explică ea ca o învăţătoare. E vorba de un maestru, nu de un zugrav. Pentru el, natura era un mod sau, mai exact, un pretext de generalizare a imaginii.

Şi rosti în continuare nişte cuvinte al căror sens Losev îl înţelegea, dar, aşezate în fraze, i se păreau obscure.

— Vă pricepeţi, nu glumă – oftă Losev, exprimându-şi entuziasmul. Totuşi, ar fi fost bine ca titlul să fie mai clar. Imaginea o fi generalizată, dar locul ar fi putut fi precizat,

nu credeţi?

— Nu prea... Dar de ce nu discutaţi cu consultantul?

Consultantul era plecat pe undeva. Losev s-a mai plimbat, s-a mai uitat şi la alte tablouri, dar n-a mai găsit ceva asemănător... Fata în pulovăr îl urmărea de departe. Se întoarse către ea.

— Nu găsesc firul. Zăpăciţi oameni mai sunt şi artiştii ăştia.

— De fapt, despre ce e vorba?

— Că n-are niciun rost să ascunzi.

— Nu înţeleg.

O privi grav, ca şi cum ea ar fi fost vinovată.

— Titlul trebuie să fie exact.

Faţa ei începu să se înroşească, mai întâi nasul, apoi obrajii.

— De ce dracu' te agăţi? Vin aici tot felul... explodă ea cu furie. Lăsaţi-l în pace! Ajunge! Ce te priveşte pe dumneata? Nu vă pricepeţi deloc la pictură. Ce aveţi cu tabloul ăsta? Ei?... A fost expus lucrul cel mai inofensiv – şi tot nu-i bine...

Înfruntându-l, pupilele i se îngustaseră, iar o vână a gâtului îi zvâcnea puternic, aşa că Losev se retrase reuşind să-şi vină în fire de-abia în stradă; supărarea îi sugera răspunsuri usturătoare, până când, în cele din urmă, îşi dădu seama că mânia ei ţintea altundeva.

După şedinţă, Losev a mai rămas ca să ceară fonduri pentru maternitate. Printr-o minune (la care a contribuit tonul lui plângăreţ), i-au dat materiale din import – chiuvete şi băi albastru-deschis, duşuri luxoase –, iar seara, în camera de hotel, turnându-şi apă fiartă dintr-un ceainic mare de faianţă, Losev se simţea împăcat şi mulţumit de sine zâmbind, din când în când, încântat dea succesul său. De jos se auzea zgomotul din strada Gorki, fâşâitul continuu al automobilelor. Pentru Losev, acest zgomot devenise de mult o caracteristică a Moscovei şi

când, acasă, la Lîkov, îşi amintea de Moscova, auzea în primul rând vuietul compact, apoi revedea camera de hotel, cu dulapul ei simplu, cu patul de lemn, şi numai... După aceea îl cuprindea un sentiment plăcut de singurătate.

Deasupra canapelei, atârna un tablou din inventarul hotelului, tot un peisaj: nişte tufe pe un câmp tomnatic, Losev îl observă pentru prima oară, deşi stătea de o săptămână în aceeaşi cameră. Cu ochii mijiţi, privi umbrele corect desenate, iarba ofilită, norii pufoşi. Probabil că în realitate locurile erau frumoase, dar pictura era atât de plicticoasă, încât fără să vrea se gândi la tabloul din expoziţie. Diferenţa era uluitoare. N-ar fi ştiut să spună în ce consta; era însă destul de ciudat şi faptul că o sesizase.

În loc să se ducă la teatru împreună cu toţi participanţii la conferinţă, Losev i-a chemat la telefon pe Fomini şi s-a invitat la ei. Se stabilise un fel de tradiţie: ori de câte ori venea la Moscova îi vizita pe fiii oraşului. Menţinea cu perseverenţă aceste legături, utile în multe privinţe pentru un oraş ca Lîkov, destul de cunoscut şi, totuşi, condiţionat de bugetul raional.

Capitolul II

FOMIN ERA GENERAL-INGINER; ÎN casă purta o haină pufoasă cu carouri şi tichie: părea un profesor bătrân. Veniseră şi Sedovii, originari tot din Lîkov: el lucra la aeroport, ea era inginer la o fabrică de obiecte de galanterie. Toţi părăsiseră Lîkovul cu mulţi ani în urmă, când Losev era încă un băieţandru; i-a cunoscut la Moscova, datorită fostului preşedinte al Comitetului executiv orăşenesc.

La masă, Losev le povesti, aşa, printre altele, despre tablou. Casa reprodusă în tablou şi amplasamentul ei corespundeau întocmai casei Kislîh: acelaşi acoperiş, aceeaşi giruetă, aceeaşi pantă spre râu... Pentru orice eventualitate, surâdea: acum nu mai era atât de sigur – poate că era, totuşi, o coincidenţă. I se părea imposibil ca un loc părăsit, pe care-l vedea în fiecare zi, de la fereastra biroului său, să fie atât de frumos ca în tabloul acela.

Toţi îşi aminteau de casa Kislîh şi îi demonstrau lui Losev că nu poate fi confundată, că nu mai poate exista alta cu acoperiş de aramă şi ferestre ovale.

— Astea, Stepanîci, nu sunt cuburile pe care le faci tu – spuse Fomin cu vocea lui puternică. Casa Kislîh este unicat. Proiect individual. Ştii de ce are acoperişul de aramă?

Losev bea coniac şi asculta povestea, pe care de altfel o Ştia despre căsătoria antreprenorului de cherestea Kislîh cu o franţuzoaică, fata unui fabricant de

instrumente de suflat, care din cauza falimentului îi dăduse ca zestre cinele şi trompete pentru fanfară. Atunci a întemeiat Kislîh fanfara orăşenească, care cânta în parc duminica. S-a dovedit că tatăl Sedovei cânta în fanfara aceea la talgere. Când a început revoluţia, fanfara a fost mutată în capitala guberniei să susţină proletariatul. Iar în casa lui Kislîh s-a instalat comitetul săracilor. Apoi, acolo s-au ţinut cursurile pentru lichidarea analfabetismului. Şi pe urmă – de asta îşi aducea aminte Sedova – când s-a înfiinţat o comună revoluţionară, au locuit acolo comunarzii. Iar alături – îşi amintea Fomin – era prăvălia lui Gorodilov unde, în timpul Nep-ului, se vindea peşte viu în găleţi şi, mai încolo, erau livezi de meri, iar în spatele lor – paraclisul sfântului Pantelimon, unde bandiţii l-au împuşcat pe partizanul Moscov...

De obicei, pe Losev îl întrista acest interminabil şuvoi de amintiri pe foştii săi locuitori oraşul de azi îi interesa mult mai puţin decât acela pe care îl păstra memoria lor; îl ascultau cu politeţe despre necazurile lui cu noua maternitate sau cu debarcaderul, îl ajutau cu ce puteau, dar discuţia se întorcea mereu la vremurile de demult când în piaţă veneau olarii şi dogarii cu putinici, cu ulcioare, cu oale, cu fluierase, când în faţa hanului se organizau vederi, iar la sărbătorile din mai – iarmaroace cu căluşei.

Trecutul li se părea frumos şi interesant; caprele de pe uliţe, casele cu un etaj ale „foştilor”, mai târziu deschiaburiţi şi strămutaţi, şi ceainăriile, şi foişorul pompierilor – totul îi înduioşa şi îi cufunda într-o plăcută melancolie.

Nu-i preocupa faptul că noul magazin universal s-a construit cu atâta trudă pe locul turnului Petrovsk, distrus în timpul războiului, că s-a făcut canalizare.

— Turnul dădea Lîkovului o anume personalitate – spuse Fomin – pe când magazine universale sunt peste tot. Şi tu, Stepanîci, nu pufni, deşi eşti primar, nu eşti în

stare să creezi fizionomia oraşului. Proiectele tale tip uneori distrug. Nu te acuz pe tine. Ştiu, n-ai ce face. Dar înţelege, dacă se tipizează, între Lîkov şi alte oraşe n-o să mai fie nicio deosebire. Era un singur Lîkov în toată Rusia. Se editau şi ilustrate colorate. Acum e un centru raional oarecare. Sunt sute ca el. Nu mai poţi să editezi ilustrate – n-ai ce arăta. Dacă ai fi restaurat hanul… Da, ştiu, ştiu, n-ai putut. Deşi Polivanov se plânge de tine, zice că nu te-ai zbătut. Îţi dai seama, dacă…

— Nu vreau să-mi dau seama, spuse Losev. Unde să fi încăput la han! Pe Polivanov nu-l costă nimic să se plângă, ce-i pasă, vrea să admire, dar oamenii trebuie să trăiască. Unde să-i fi mutat?

— Nu-i aşa, Polivanov are dreptate, de ce aţi dărâmat crescătoria de cai? Ce sculpturi erau acolo! Ricikov ar trebui pedepsit pentru asta – deşi e ministru adjunct. Ar trebui dat la ziar. Ce să-i faci, Serghei Stepanovici, ne-am învăţat să dispreţuim trecutul. Tot ce-i vechi – e rău, ce-i nou – e bun.

— Cine o să picteze magazinul tău universal? – tuna Fomin. Pe când casa lui Kislîh, uite, a adus un artist. A imortalizat-o.

Se amestecă şi nepotul lui Fomin, studentul, care fusese la expoziţie şi le spuse că autorul tabloului este Astahov, un pictor celebru, redescoperit acum şi considerat un novator, un artist de talie internaţională, şi se miră cum de un asemenea artist a putut fi atras de coclaurile din Lîkov.

Studentul îi ironiza evident, în special pe bunicul lui, care, enervându-se, începu să turuie despre meritele istorice ale Lîkovului în construcţia flotei ruse, despre fosta sa importanţă de centru cultural încă de pe timpul ţarului Pavel…

— De ce fosta? – a întrebat Losev.

— Pentru că, pe atunci, el se distingea, iar azi…

În alte vremuri, Losev ar fi fost iritat de o asemenea

discuţie, ar fi început să argumenteze, dar acum, privind gâtul umflat şi cărămiziu al generalului, tăcu. Fomin îmbătrâneşte. Şi Sedovii se trec. Sunt străvezii, fragili. Odată cu ei dispărea oraşul patriarhal din tinereţea sa, care i se ivea din când în când în amintire, acoperit de norii de flori de măr ai livezilor. În memoria lor, oraşul Lîkov se păstra aşa cum fusese, nu se amesteca cu prezentul; era înţesat de steaguri roşii, din anii douăzeci, treizeci, plin de legende, de destine bizare, de zguduiri, de mitinguri, de mirosul prafului de puşcă şi al vodcii, de cântecul gorniştilor şi dangătul clopotelor şi, în acelaşi timp, liniştit, verde, încremenit.

Acel orăşel pe care-l apucase băieţandrul Serghei Losev în cele din urmă zile dinaintea războiului.

Dacă ar fi fost după el, i-ar fi obligat pe aceşti bătrâni să se întoarcă acasă, pentru ca, prin amintirile lor, să reînvie clădirile şi frumuseţile dispărute. Îi era ruşine şi regreta că înainte le ascultase indispus poveştile şi nu le fixase în memorie pentru viitor.

— Serghei Stepanovici, în cele din urmă v-a plăcut tabloul? – îl întrebă brusc, cu un glas încordat, tânărul Fomin.

Faţa lui veselă şi bună semăna cu cea a bunicului. Dar privirea-i belicoasă îi amintea lui Losev de fata din expoziţie. Nu înţelegea de ce şi băiatul se zbârlea la el.

— Dacă mi-a plăcut? – repetă prudent Losev.

Era ceva straniu în acest tablou, ceva care l-a împiedicat să recunoască imediat casa Kislîh, totul semăna, dar nu complet.

— Nu ştiu – spuse –, pe mine personal mă atrage faptul că au fost reflectate locurile noastre.

— Da, ăsta zic şi eu criteriu… ce mod de abordare… remarcă ironic tânărul Fomin.

— Lioşa! Soţia lui Fomin îl privi pe nepot cu toată severitatea pe care o puteau exprima ochii ei rotunzi şi veseli.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, te rog, spune, e interesant, îl îndemnă Losev.

— Mă rog, mie puţin îmi pasă... Se ridică de la masă ca un şcolar, cu urechile mari, prost clădit, îmbrăcat în blugi strâmţi, îşi vârî mâinile în buzunarele din faţă şi gestul îi conferi o oarecare siguranţă. Pentru mine oameni ca Astahov sunt mândria artei noastre. Şi în faţa Apusului şi în faţa tuturor. Ei au mers înaintea celorlalţi. Ce, nu sunteţi de acord? – întrebă el vehement. Printre altele, revoluţia i-a creat şi pe Chagall, şi pe Filonov, şi pe Tatlin. Făcu o pauză şi se strâmbă ironic. Nu spuneţi nimic? Corect! Sunteţi prudenţi. Mă rog. Oricum, Astahov n-a fost lăudat oficial, nu e recunoscut...

— Lioşa, eu nu ştiu d-alde astea, nu mă pricep la pictură, răspunse cât se poate de blând Losev.

— Caz rar! Dacă eşti şef, trebuie să te pricepi!

— Sigur, pot să-mi dau seama dacă e o generalizare sau o fotografiere – oftă modest Losev, râzând doar cu ochii –, dar mai departe, nu mă bag; noi suntem oameni înapoiaţi, provinciali, ne-am făcut educaţia pe afişe.

Lioşa începu să râdă încordat, încercând să-şi dea seama dacă Losev îşi bate joc de el sau e serios, dar cu Losev nu era uşor să te dumireşti.

— Ce fel de primar eşti dacă te jenezi să discuţi despre pictură? Poate că nici la muzică nu te bagi?... În sfârşit, s-a găsit unul care să nu înţeleagă!... U-ra!... Ştie că nu înţelege!

— Recrutul ăsta azvârle cu pietre în grădina mea, explică Fomin. Aşa că, Stepanîci, nu te eschiva. Şi nu face pe superiorul. Noi avem bătăliile noastre. Ar fi timpul să-l ia la armată.

— Admiraţi-i preferinţele! Lioşa făcu un gest spre nişte gravuri înrămate, cu frumuseţi aproape dezbrăcate şi cavaleri cu obrajii roşii. Kitsch luat ca trofeu. El consideră asta artă demnă de expus pe pereţi...

Losev se simţi jenat pentru bătrânul Fomin. Nu fusese

loial cu el, îl încurajase cu viclenie pe băiat. De fapt, Losev nu se ferea deloc să judece pictura. Putea să accepte că nu se pricepe la chimie sau la astronomie, dar la pictură, la monumente, la arhitectură – când era nevoie nu se descurca mai prost decât alţii, ce mare lucru, la spectacolele amatorilor, de exemplu, la concursuri – încearcă să nu te descurci când se avizează un proiect! Sigur, o făcea cu inteligenţă, îi lăsa întâi pe alţii să vorbească, le compara părerile, îi lăsa să se certe, era atent la nuanţe şi numai după aceea trăgea concluziile.

— Degeaba îţi condamni bunicul, Lioşa. Şi ce dacă-i plac tablourile astea? Nici gusturile tale nu sunt fără cusur. Mai bine, explică-mi: tabloul lui Astahov corespunde realităţii, deci înseamnă că e realist, nu?

Atunci se dovedi că Lioşa n-a fost niciodată la Lîkov şi nu poate să compare.

— Ce mai patrioţi, nu i-aţi arătat nici până acum nepotului vostru locurile natale. Da’ şi voi... de câţi ani vă invit...

— Ai dreptate – spuse generalul –, uite, la culesul merelor, ne urcăm în maşină şi venim.

Şi, ca de obicei, au început promisiunile şi planurile, că toţi or să vină cu maşinile la Lîkov, ba, chiar că ar fi mai bine cu vaporul pe Pliasva, pe-ndelete, şi or să stea în oraş o săptămână-două.

— Mi-e teamă să mă duc... O să mă indispun, spuse soţia lui Sedov, uitându-se la Losev fără să-l vadă. Ce bine ar fi să avem un asemenea tablou de acasă. Nu ne-a mai rămas nimic, niciun lucruşor. Ce-ar fi să-l cumpărăm?

Cuvintele ei îl emoţionară oarecum pe Losev. Nu avusese niciodată un tablou. În casă ţinea nişte panouri decorative cumpărate de la magazinul „Cadouri” şi o reproducere înrămată.

Dacă ar fi putut să le vorbească despre acel lucru deosebit care exista în tablou – frumuseţea lui şi, în acelaşi timp, despre acel ceva care trebuia să fie şi nu

era...

Capitolul III

ÎN AJUNUL PLECĂRII, LOSEV trecu pe la expoziţie. Adică, nici el nu ştia cum s-a trezit pe Kuzneţki şi a intrat. De fapt, nici măcar n-a intrat, ci a nimerit, pentru că expoziţia se închisese şi s-a luat după muncitorii îmbrăcaţi în halate albastre, care cărau sculpturile şi încărcau lăzile.

Din fericire, nu venise încă rândul sălii pe care o căuta.

Acum, Losev se găsea în acea încăpere singur. Se auzea zgomotul ciocanelor, o ladă era târâtă cu scrâşnete pe podea. Zarva muncii nu-l deranja.

Fără îndoială, tabloul înfăţişa casa Kislîh din Lîkov. În fundal, prin ceaţă, se zărea foişorul. Nu foarte clar, dar se zărea. Nu putea fi o simplă coincidenţă. Era casa Kislîh, redată cu exactitate, în toate detaliile.

Lumina, care cădea lateral pe tablou, intra în şuvoiul auriu al razelor pictate, oglindindu-se odată cu ele în râu. Chiar la mal străluceau consolele de fontă... De când îl văzuse prima oară, tabloul dobândise parcă noi amănunte. La fereastra etajului flutura o perdea. Pe râu, la umbra sălciei plângătoare, se întrezăreau bârnele plutei, printre care, la început, i se păru că se vede ceva slab, dar când se mişcă dispăru, se pierdu în umbră. Se tot foi în fel şi chip, căutând punctul de unde să-l zărească din nou. Întâi i s-a părut că acolo se scălda un copil: se ţinea de marginea plutei şi i se vedeau umerii

goi… Plutele – legături lungi de bârne, pe care le conduceau pe Pliasva plutaşi cu cizme de cauciuc şi mantale din pânză de cort. Înfierbântate de arşiţă, bârnele smolite şi lipicioase, legate cu funii, pluteau încet pe lângă casa Kislîh, pe lângă orăşel şi cât de bine era să te culci pe ele, mişcându-ţi picioarele în apa râului, vălurind imaginea reflectată a cerului şi malurile înţesate de bărci. Tabloul îl trimitea spre îndepărtatele dimineţi de toamnă ale vieţii lui de băieţandru. Nu exista în tablou niciun amănunt pe care să-l poată data precis. Cu toate acestea, era convins că fusese pictat în anii copilăriei lui. Recunoştea culori şi arome uitate atunci florile miroseau mai puternic, pădurile erau mai dese, pâinea mai gustoasă şi orice peşte, pescuit în Pliasva, era imens. Mai curând a ghicit decât a văzut cărarea care ducea, direct prin livezi, la casa lor. Pentru prima oară şi-a adus aminte de grupul lor, de Galka şi de Vaniuşka Puhov, care devenise miliţian, undeva, în Extremul Orient. Îşi amintea că fusese vecin cu Galka, care locuia cu familia la mezaninul din casa popii, de mult dărâmată. Casa lor era chiar pe cărare, dincolo de gardul de nuiele prăbuşit, acolo unde se termina vechiul drum pietruit şi începea trotuarul de scânduri, pe lângă garajul unde staţionau camioanele şi „MK”-ul de la raion şi mirosea învăluitor a benzină… Auzea de acolo vocea mamei, de dincolo de coroanele înalte şi verzi ale copacilor: „Ser-ghei!” şi alergă, din obişnuinţă, în adâncul acelei rame albe, în adâncul acelei zile a copilăriei, păstrată printr-o minune şi care păruse pentru totdeauna pierdută, uitată: dar ea, iat-o, străluceşte, se joacă, se bălăceşte, se umple de micile zgomote pe care le-a auzit numai atunci, cu urechea lui de copil: ţârâitul greierilor, orăcăitul broaştelor, scârţâitul îndepărtat al ferăstrăului.

Era o minune faptul că artistul prinsese şi închisese pentru totdeauna, în această ramă albă, amintirile lui, ale lui Losev, cu toate culorile, miresmele şi căldura lor.

Niciodată n-ar fi bănuit că orăşelul lui poate fi atât de frumos, în special acel loc, părăsit, pentru care existau tot felul de planuri, loc considerat de câţiva ani o ruşine pentru constructori.

Halatele albastre s-au apropiat, au acoperit tabloul, l-au despărţit pe acel Losev de-acolo, de la râu, de Losev care privea cum muncitorii scot tabloul de pe şnur.

Apoi se duse la direcţie să se intereseze cum ar putea obţine tabloul pentru Lîkov. Nu poate fi, de exemplu, achiziţionat prin virament pentru Casa de cultură? A aflat însă că tabloul aparţine văduvei artistului. Aşa că nu putea fi vorba de virament, şi se mai ştia că văduvei nu-i prea plăcea să vândă. N-avea telefon; Losev îşi notă adresa ei şi, mai pe seară, luă un taxi şi se duse la Kunţevo.

În drum, cumpără un tort şi nişte flori mari, galbene care l-au costat trei ruble.

Casa era din piatră, fără lift; apartamentul – la etajul patru. Uşa fu deschisă întâi cât permitea lanţul de siguranţă şi, prin crăpătura din care răzbătea un puternic miros de ceapă, trebui să explice de ce a venit. De altfel, nu se jena. Era convins de succes, pentru că sarcina lui era clară, urgentă şi nu venise de capul lui, ca persoană particulară. Asta-i impresiona întotdeauna pe oameni.

Văduva artistului se numea Olga Serafimovna. Îi întinse lui Losev o mână mare, albă, cu încheietura îndoită. Că trebuia să i-o sărute şi-a dat seama mai târziu, după ce a strâns-o. Asta a fost prima gafă. A doua a fost cu florile. Iar cu tortul a ieşit o încurcătură întreagă.

— Cu ce ocazie? – a întrebat tare Olga Serafimovna. Ca să mă convingi mai uşor? Şi tortul? Speri că o să te invit la ceai?

Era maiestuoasă, falnică, cuvântul „bătrână” nu i se potrivea, deşi trecuse de şaptezeci de ani. Părul cărunt şi des strălucea ca argintul. Trona lângă masa acoperită cu

o faţă de masă galbenă de pluş, cu mâinile ei frumoase şi puternice aşezate în poală, mâini pe care nu le urâţiseră nici anii, nici munca.

— Scuzaţi-mă, Olga Serafimovna, chiar că e neplăcut, ca şi cum m-aş fi invitat la ceai – admise Losev. Pe de altă parte, eu am făcut-o din tot sufletul.

— Uite ce-i, nu face pe prostul.

Le spune ca o regină, gândi Losev cu admiraţie. O adevărată împărătească.

— Cine ştia că sunteţi aşa, spuse. Dar florile n-au nicio vină, să le punem într-o vază; oricum, au costat trei ruble.

În asemenea cazuri, el se menţinea cu încăpăţânare pe poziţia iniţială. Se duse în bucătărie, umplu cu apă o vază oarecare, se întoarse şi o aşeză pe un colţ al măsuţei samovarului, şi-n tot acest timp, repede, ca să nu fie întrerupt, lăudă expoziţia, o lăudă naiv, cu cuvinte nedibace, ca să pară cât mai caraghios, folosind şi zâmbetul lui larg şi clipitul din ochi, aşa că totul deveni confuz, nemaiştiindu-se cine de cine râde.

Iar apartamentul era mic, doi metri jumătate înălţime, nereparat de mult, tavanul era crăpat, mobila, cumpărată după război, din furnir. După pretenţiile de azi – nu doar modest, ci sărăcuţ. Era, în general, ciudat să vezi într-un astfel de apartament o asemenea femeie, cu un aer atât de nobil, ca Olga Serafimovna.

Glumele lui provocau râsul. Într-un colţ stătea, picior peste picior, în pantaloni de catifea şi cu un sacou zmeuriu, pufăind din pipă, Badin, un om oacheş ca o piele-roşie, cel care-i deschisese uşa lui Losev. Timid, dar, în acelaşi timp, veninos, se exprima destul de neclar.

Pe pereţi erau expuse desene, trasate cu o linie subţire, neagră, cu peniţa – după cum a aflat mai târziu Losev: o femeie goală cu un piept somptuos, cu picioare mari şi un posterior imens se încovoia, stătea culcată în diferite poziţii, îngenunchea, jucându-se cu un câine. Faţa era de-abia schiţată, aşa că nu puteai să-ţi dai seama prin ce

semăna cu Olga Serafimovna, dar, cu toate acestea, era ea, şi, sesizând asta, Losev se tulbură.

— O recunoaşteţi? – îl întrebă imediat Badin.

— Cum să n-o recunosc, spuse Losev, e Olga Serafimovna.

Ea zâmbi binevoitor şi-şi îndreptă puţin bustul, ca şi cum l-ar fi invitat să compare. Losev se gândi ce corp minunat avea şi nu i se păru ruşinos că această goliciune atârna pe pereţi. Alăturat celorlalte desene numeroase, nu trezea niciun gând rău şi era evident că artistul îi admirase corpul şi-l desenase lacom, în toate felurile.

De oraşul Lîkov auzea pentru prima oară; pe Astahov l-a cunoscut în timpul războiului, el avusese până la ea alte soţii şi ea – alţi soţi. Sub icoană, puţin lateral, era o fotografie a ei cu Astahov, un grăsun bătrân cu ochii holbaţi din cauza Basedow-ului.

— Aşa l-am apucat eu, spuse Olga Serafimovna, înainte fusese frumos ca un husar.

Îi făcu un semn lui Badin, care scoase la iveală un catalog hărtănit al Expoziţiei din 1926. Pe prima pagină era o fotografie a lui Astahov în cămaşă albă, zvelt cu mustăcioară, cu plete – cum se poartă acum. Ochii îi străluceau, îşi reţinea cu greu un zâmbet.

— Prima şi ultima lui expoziţie personală, spuse Badin. Acesta a fost începutul şi sfârşitul... Entuziasmul a rodit frica... de atunci nu i-au mai permis.

Tablourile înfăţişau mulţimi de oameni, cai înghesuiţi în coridoarele străzilor, siluetele cheiurilor din Leningrad, pe care se vedea armata de cavalerie cu lănci şi gornişti.

Tabloul *La râu* nu figura. Badin spuse că a fost făcut mai târziu, în anii treizeci, şi-i arătă alt catalog, al expoziţiei municipale din Leningrad organizată cu ocazia jubileului Academiei de arte.

Tabloul era de nerecunoscut în fotografia alb-negru, dar casa Kislîh şi împrejurimile erau mult mai naturale, cu totul asemănătoare celei de acum.

— A, asta, spuse Olga Serafimovna. Şi credeţi că e oraşul dumneavoastră?

— Lîkov, preciză politicos Losev.

— Şi pentru tabloul ăsta a păţit-o, spuse Badin, uitându-se cu reproş la Losev.

— De ce?

— Nu era actual şi industrial. Un peisaj apolitic. Atunci se imputa... Mai era şi subiectivismul... Exaltarea trecutului... Odată cu Korin. Dar din cauza acestui tablou în special. Formalism.

Losev oftă compătimitor şi dădu din cap.

— Nu-i puteau ierta *Valetul de caro*! – spuse Badin cu un aer demascator. Vă daţi seama? – şi râse, îndreptând spre Losev muştiucul pipei.

— Lîkov, Lîkov... repetă Olga Serafimevna, încercând să descifreze sunetele.

— Tabloul e din prin ’36-38 – spuse Badin, dar pe-atunci n-a prea călătorit. Poate în Karelia.

— Ah, Badin, dumneata nu ştii, după ce s-a despărţit de Katia a făcut tot felul de drăcii, spuse cu un fel de tristeţe Olga Serafimovna. Nu ţii minte, a pictat acoperişul lui Grabar.

— Asta a fost mai înainte... încercă s-o corecteze Badin, stânjenit de faptul că trebuie s-o facă.

— Auziţi? Olga Serafimovna îşi întoarse uşor capul spre Losev: Criticii ştiu mai bine. Acum mulţi îl cunosc mai bine decât mine. Şi, poate că aşa şi e. Eu n-am bănuit că toate astea or să folosească. Am trăit, pur şi simplu. Am trăit împreună, cu totul şi cu totul, şase ani. Nici nu sunt văduvă – sunt moştenitoare, sunt proprietară... Badin, nu mă contrazice! Sunt femei care reuşesc mai bine ca văduve, decât ca soţii. Îşi scriu memoriile... Dar eu... Lîkov... închise ochii.

— Poate că v-a povestit ceva? – întrebă Losev.

Olga Serafimovna îl privi parcă din depărtare.

— Unde e?...

Îi explică, dar nu-i trezi interesul. Badin care, se pare, era specialist, scria un studiu sau un volum despre Astahov, nu putu nici el să lămurească unele lucruri: când a fost artistul la Lîkov, de ce, avea acolo rude sau prieteni? De ce a ales casa Kislîh? De ce nu altceva şi tocmai această casă? Poate că avea vreo legătură cu oraşul?

— Aşa că, dragă tovarăşe, aveţi o sarcină din partea opiniei publice din Lîkov: să precizaţi originea acestui peisaj şi, în acest fel, să introduceţi oraşul nostru în istoria artelor, zise Losev, făcându-i cu ochiul lui Badin.

Cu acelaşi ton de măscărici, încercă să afle care este valoarea actuală a tabloului, adică, vezi dumneata, ce pretenţii ridică în lumina, cum s-ar spune, a trecutelor critici şi a faptului că acum este expus în faţa întregului popor şi, în acelaşi timp, care ar fi preţul în bani. Rămase stupefiat când Badin, căruia Olga Serafimovna, cu o mică mişcare a capului, îi făcu semn să răspundă, îi spuse 1500-2000 de ruble.

— Adică... vorbiţi serios? – nu se putu abţine Losev.

Badin se uită la el ca la un individ care a spus un lucru indecent şi îl întrebă: dar el, Losev, cât crede că valorează tabloul şi cu ce-l compară, cu ce preţuri?

— Două mii?

Nu pentru el, dar chiar pentru oraş, Losev nu vedea la ce capitol ar putea încadra o asemenea sumă.

— Nu credeţi, Serghei Stepanovici, că preţul ar putea fi şi trei mii? Şi cinci! Depinde al cui e tabloul; ce fel de tablou este, spuse Badin cu oarecare efort, sugerând că discuţiile astea despre bani, pe care e obligat să le ducă, nu-i sunt pe plac.

Aşa e, dar ar trebui să existe evaluări, un mercurial. Altfel, eşti supus abuzului. Se pune întrebarea: pentru ce se cere o asemenea sumă neverosimilă? – se indignă în sinea lui Losev. Lipsa controlului! Ce drept au, cu atât mai mult cu cât tabloul este, de fapt, o avere naţională şi nu

personală? Poate că Astahov l-a desenat şi l-a colorat într-o singură zi?

— Eu nu mă pricep – Losev făcu un gest neîndemânatic –, dar m-am mirat fiindcă, pentru viaţa noastră chibzuită, cifra e gigantică şi nu m-am aşteptat.

Chiar dacă acceptau să mai lase din preţ, nu putea conta pe cine ştie ce reducere.

— Eu îl doream pentru oraşul nostru... Casa asta a lui Kislîh este celebră la noi. Şi apoi, o asemenea coincidenţă... Sunt convins că dacă tovarăşul Astahov ar fi trăit, ar fi apreciat altfel rugămintea noastră.

— Nu trebuie, vă rog, se încruntă Olga Serafimovna. Unde eraţi dumneavoastră când eram dispuşi să schimbăm această casă celebră pe un sac cu cartofi, pentru o pereche de pantaloni. Acum eu pot să aştept. Şi Astahov, la fel.

Losev roşi brusc, se împurpură tot.

— Dacă vă referiţi la război, atunci să ştiţi că eu mergeam cu mama prin vagoane şi cerşeam sare şi pe urmă eu am lucrat la un parchet forestier, împingeam vagonetele. Iată unde am fost. Aşa că, Olga Serafimovna, să lăsăm istoria în pace. Credeam că, în afară de bani, vă interesează ca arta soţului dumneavoastră să fie cunoscută. Sunteţi confruntată cu o ocazie unică.

Olga Serafimovna îl asculta dispreţuitor, se vedea după ochi că se gândeşte la altceva, iar Badin se desfăta scoţând nori de fum parfumat. Cutia cu tortul rămăsese nedesfăcută pe masă. „Luaţi-vă tortul” – o să-i spună cu dezgust cucoana când o să-l conducă. Acum Losev nu mai era preocupat de tablou, dumnezeu cu el, dar era jignitor să plece aşa, urmărit de zâmbete ironice, cu tortul acela stupid. Losev nu era obişnuit să fie batjocorit şi încă pe degeaba.

— Intelectualii ruşi îşi jertfeau viaţa pentru popor, pentru luminarea lui... Ce să mai vorbim! Făcu un gest de lehamite, nemaidorind să explice. Sigur, trăim la dracu-n

praznic şi oricum suntem privaţi de foarte multe. Nu mă plâng, dar permiteţi-mi să vă întreb: de ce toate trebuie să fie la Galeria Tretiakov? De ce aici să fie de toate – şi expoziţii, şi portocale, şi parfumuri franţuzeşti? Şi la noi se munceşte, şi la noi e Rusia. Poate că e mai Rusia decât aici. Printre altele, la noi, pe băncile din parcuri, nu se joacă ziua „Popa prostu'".

Se uită la Badin în speranţa să găsească un sprijin la acest om perfect contemporan şi probabil instruit, cu chip distins şi sever ca al unei căpetenii de piei-roşii.

— Şi, pe această bază, aţi decis că Olga Serafimovna trebuie să vă aprovizioneze ieftin cu pictură, spuse intransigent Badin. Portocale spirituale. Ca premiu de bună-purtare provincială? Vă referiţi la propagandă. De ce, mă rog, aşa şi nu altfel?

De unde apăruse la ei ostilitatea asta, ca şi cum cineva l-ar fi bârfit în faţa lor, ca şi cum el ar fi vinovat faţă de toţi: faţă de fata aceea, şi de Lioşa, şi faţă de această splendidă piele-roşie, care se balansează instalat comod în politeţea sa elastică, cu sacoul lui zmeuriu şi pantalonii săi de catifea.

— Eu, de exemplu, consider că a populariza un tablou şi, cu atât mai mult, un artist adevărat, e inutil, medită Badin. O să afle lumea cine e, şi? Mai bine lăsaţi-l în pace. Şi gata. Oamenii ştiu să deosebească talentul şi singuri. Nu trebuie conduse la el turmele de turişti. Turistul vrea să se plimbe la Lujinki şi el e cărat cu de-a sila să i se arate Vrubel.

— Foarte bine că-l cară. Singur nu se duce, trebuie împins. Barem unul din zece va înţelege. Nu, în problema asta n-o să fim niciodată de acord.

Losev nu se putu abţine, dădu chiar cu pumnul în masă. Dacă e să plece, să plece măcar cu scandal. O să-şi ia tortul la subsuoară, dar o să le spună ce are de spus. Păcat că Olga Serafimovna nu-l ascultă, că vorbele lui nu ajungeau la ea; cerceii îi atârnau nemişcaţi, lumina lor

liliachie strălucea astral şi ea însăşi părea că se găseşte printre stele.

— Suntem pe poziţii diferite, spuse Losev şi mai tare. Nu ţineţi ca poporul să vadă tablouri, n-aveţi nevoie de asta. Dar pe artişti i-aţi întrebat? Îmi pare rău că ei nu vă aud cuvintele. Sunt convins că v-ar fi spus câteva...

Ea îşi mişcă uşor umerii, îşi înclină capul şi discuţia se întrerupse imediat. Parcă în treacăt, întrebă gânditoare:

— Aveţi muzeu, galerii de artă?

— Da’ de unde... Visăm să înfiinţăm unul etnografic. Cu contribuţie obştească. Nu ni s-au repartizat fonduri.

— Şi unde o să-l expuneţi?

— Nu-i asta problema, răspunse Losev însufleţit de speranţă şi, de aceea, cu o bravă supunere ostăşească. S-ar putea expune la Casa de cultură. Şi mai bine ar fi la Comitetul executiv orăşenesc. În sala de şedinţe, e mai sigur şi e şi lumină mai multă.

— Pentru o sală e cam mic şi nici nu cred că e potrivit, şopti Badin.

Biruindu-se pe sine, Losev se declară bucuros de acord.

— Aţi observat foarte just. S-ar putea pune în biroul meu, al preşedintelui.

— Am trăit-o şi pe asta! Fii atent, Badin, am început să împodobim cabinetele şefilor. Dacă ar şti Astahov. Câtă onoare!

Olga Serafimovna rostea cuvintele rar, fără ironie.

— De ce vorbiţi aşa... ce-i ruşinos în asta? Comitetul executiv orăşenesc e un loc important. Vin toţi. La noi puterea aparţine poporului, la preşedinte ajungi foarte uşor.

Reuşise s-o impresioneze cu ceva, fiindcă se uită plină de condescendenţă spre Losev, care se simţi învăluit parcă de un val de căldură – atâtea sentimente zăceau în ochii aceia decoloraţi. Amintirile răscoliseră parcă un foc subteran pe cale de a se stinge. Iar ochii ei pungiţi şi încercănaţi se îngustaseră asemenea unei tăieturi lungi,

oblice, care ajungea până în inimă.

— Oamenii nu vin la dumneavoastră, cetăţene şef, ca să se uite la tablouri. Probabil că cer locuinţă, fac plângeri împotriva proştilor, stau la coadă. Am zăcut şi eu, dragul meu, prin anticamerele astea. Nu-mi ardea de tablouri. Când au început să dea în el, să-l târnosească, să-i spună că e duşman... Du-te şi demonstrează-le, dacă poţi. Doamne, ce cuvinte foloseau şi acum dumneata te târgui......

Asta e, se dumiri Losev, despre asta era vorba, aici era rana; parcă se eliberase, aflând că el personal nu e implicat, cu toate că pentru ei era la fel cu toţi ceilalţi, cu cei care l-au jignit pe Astahov. În primul moment simţi nevoia să se dezică: de ce să răspundă el pentru prostiile de demult, pentru teama unor comunişti pe care nu-i cunoştea. Există atâtea minţi întunecate... Şi predecesorul lui, Kurocinikov, din toată muzica accepta doar baianul, până şi acordeonul îl nega – „influenţă nocivă”...

Totuşi îi era ruşine să se dezică de Kurocinikov şi chiar de acei şefi necunoscuţi care l-au chinuit atunci pe Astahov. Nu pentru că le găsea justificări, nu, era altceva.

— Ce a fost, a fost. Probabil că suntem vinovaţi faţă de dumneavoastră, Olga Serafimovna, admise el, expunându-se privirii ei. Nu noi am început, dar noi o să lichidăm toate astea.

Tăcură.

— Cei din Leningrad vroiau să-mi cumpere un tablou mare pentru foaierul Palatului culturii – îşi aduse aminte deodată Olga Serafimovna. Şi n-am fost de acord. Să mănânce îngheţată în faţa lui? De ce? Lasă-i încolo de bani, nu-i aşa, Badin?

— Da, da, desigur, răspunse el, privind-o cu mândrie.

Scaunul descleiat scârţâia sub Losev. Toată această aroganţă deveni brusc dubioasă. Vroiau, pur şi simplu, să umfle preţul. Şi ea, şi Badin ăsta care se scuza şi

enumera preţurile tablourilor celebre, rostind cifre absolut fabuloase şi neruşinate. Pe urmă deschise în faţa lui Losev un album străin unde erau peisaje italieneşti şi franţuzeşti şi, alături de ele, o fotografie mică a tabloului *La râu.* Reieşea că tabloul e cunoscut, e „de catalog”, cum s-a exprimat Badin. Dar Losev, care înţelegea că toate astea nu i se arată întâmplător, se lipi parcă de fotografie. Se uita şi se uita, şi zâmbea, şi nu putea să se desprindă. De necrezut, dar oraşul Lîkov se învecina, într-o egalitate deplină, cu celebrele catedrale din Franţa, cu străzile din Italia, cu bulevardele, cu oraşele albe de pe ţărmul Mediteranei, – şi nu arăta deloc mai rău. Vecinătatea asta transforma ca prin farmec, înălţa casa Kislîh, care devenea aproape un castel. Vedea în imaginea asta oraşul natal, aşa cum îl vedeau în fotografie ceilalţi oameni.

Ar fi riscat poate opt sute de ruble, poate ar mai fi adăugat o sută din banii personali. Putea el să-şi permită să facă un asemenea dar oraşului? Cu reproducerile lui, Badin l-a întărâtat; Losev i-a sesizat intenţia, dar n-avea importanţă, acum îi era greu să mai dea înapoi.

Tocmai pentru că aflase ce înseamnă cu adevărat acest tablou, că e inventariat în toată lumea, că se ştie cui aparţine, unde se găseşte, vroia cu orice preţ să-l cumpere pentru oraşul său. Una e să construieşti o maternitate, sau o poştă, sau să introduci canalizarea, de astea se ocupau destui. De exemplu, medicul-şef considera că el este iniţiatorul, că el l-a determinat pe Losev să construiască maternitatea... Prin ce lucru deosebit o să fie marcată prezenţa lui Losev în funcţie? Prin monumentul partizanilor din scuar? Losev ar fi fost gata să apere împotriva tuturor soldaţii aceia pătraţi din beton, comandaţi unor sculptori din capitală, ei înşişi speriaţi de curajul lor, dar n-a avut cu cine să se bată, monumentul era plicticos, rece. Emoţionantă era doar inscripţia de pe postament, pe care o compusese Sotnic,

redactorul de la ziar. Ce o să mai rămână? Îi veneau în minte tot soiul de mărunţişuri nesemnificative... Tabloul ar fi fost ceva deosebit, pe de-a-ntregul legat numai de stăruinţa lui Losev, de nimic altceva. La prima vedere, părea o iniţiativă bizară, colaterală îndatoririlor lui directe de conducător al oraşului, dar Losev ştia că asemenea fapte, care nu se înscriau în niciun paragraf, rămân în memoria populaţiei pentru totdeauna.

Nouă sute de ruble a fost ultimul preţ pe care l-a oferit Losev. Badin suferea şi se încrunta inutil. Losev ţinea strâns de banii oraşului, nu de ai săi. Pe Badin personal, cu toate aerele lui, Losev l-ar fi convins, dar Olga Serafimovna îl intimida cu aroganţa ei – se uita la el fără să-l vadă, îl auzea fără să-l asculte, liniştea ochilor ei înguşti nu se tulbura.

Şedea pe fotoliul ei zdrenţuit ca pe un tron. Şi Losev care, datorită funcţiei, avusese de-a face cu oameni importanţi, chiar şi cu acei al căror cuvânt modifica destinul unor mari întreprinderi, a mii de oameni, acum se fâstâcise. Nici nu se simţea în stare să-şi repete oferta. Apartamentul acesta neglijat, uşile jupuite, tavanul crăpat, parchetul care scârţâia, nu o înjoseau pe Olga Serafimovna, nu o umileau. Losev înţelegea acum altfel sărăcia care-l şocase la început. Mobilele vechi, tapetele arse nu mai aveau importanţă. Şi exista chiar şi o anume cochetărie indiferentă în uşile astea cu furnirul cojit. E dintre „foşti”, presupuse Losev, probabil aristocrată, şi imediat se miră de bănuiala sa – dacă ar fi fost aristocrată, ar fi fost obişnuită cu luxul... Contesă, baroneasă. Dar cine ştie de ce, titlurile nu i se potriveau. Poate că aşa era obiceiul la artişti? Poate că astea i-au rămas de la Astahov, din viaţa aceea în care el a pictat acoperişul cuiva. Şi probabil că era în stare să facă şi altele...

Întrebă resemnat:

— Olga Serafimovna, pentru cine păstraţi tabloul ăsta?

— Pentru un muzeu bun... Le-am vândut celor de la Marea Baltică, ţii minte, Badin, mi-au dat cât au putut.

Badin mormăi dezaprobator că degeaba a fost generoasă, că cei de la Marea Baltică au expus doar un tablou şi pe celălalt îl ţin în depozit. Prin cameră trecu fără zgomot o bătrână, foarte în vârstă, uşoară ca o floare presată, ţinând de mână un băiat subţire, cu ochi mari. Olga Serafimovna se ridică.

— Scuzaţi-mă!..

— Vai de mine, eu trebuie să mă scuz. Losev se ridică la rândul lui şi păşi brusc spre Olga Serafimovna, luând-o de mână. Vă rog, numai o clipă, să mă uit pentru ultima oară... Se întoarse şi spre Badin, rugător: N-o să stau mult.

Olga Serafimovna răspunse cu un gest superior, ca şi cum ar fi spus: „O, doamne, câtă insistenţă...”. Dar nu-l refuză şi Badin scoase tabloul din vestibul şi-l puse pe un scaun.

Capitolul IV

DIN ADÂNCURILE TABLOULUI ajunse iarăşi până la el vocea stinsă a mamei: „Serghe-e-ei” şi încă o dată: „... ei”.

...iar sub salcie, într-un vas mare de lut, erau mihalţi, care de-abia aşteptau să fie întorşi şi pătrunşi cu furculiţa...

Ce fericire să auzi din nou vocea ei melodioasă.

...Îşi amintea că în casa Kislîh, într-o cameră, era un mozaic ce reprezenta marea pe care pluteau bărci cu pânze. Multe plăcuţe erau sfărâmate, smulse, totuşi peisajul se putea ghici. Pe vremea aceea casa era pustie, geamurile sparte, ei se jucau de-a v-aţi ascunselea pe acolo şi Losev privea îndelung desenul mării, completând fragmentele care lipseau cu vase de linie şi bărci pescăreşti. Casa era plină de păianjeni albi, mirosea a cărbune. Şi mirosea a râu. Şi râul era saturat de miresmele buştenilor, ale fumului care ieşea din colibele plutaşilor, se simţea iz de mâl şi de lintiţă, iar barca cea veche cu care ei se plimbau pe râu mirosea a plop. Aromele acestea erau vii, ajungea până la el, din străfundurile tabloului, mirosul asfaltului înfierbântat de soare de pe vechiul chei.

Veneau înspre el anii de mult uitaţi ai adolescenţei, frunzele fremătau, mama încă trăia, Losev îi simţea pe creştet mâna mică şi aspră.

— De ce vă uitaţi aşa?

Olga Serafimovna şi Badin îl priveau cu atenţie.

Losev îşi trecu palma peste faţă, nu înţelegea de ce-l privesc pe el în loc să se uite la tablou.

— Doar aici am crescut, spuse arătând cu mâna înspre tablou, înspre fundalul verde al arinişului.

Se priviră unul pe altul. Olga Serafimovna zâmbi.

— Nu-i nimic de râs, izbucni cu voce piţigăiată Losev. Pentru noi nu-i, pur şi simplu, un tablou. Dacă îl daţi unui muzeu, desigur că acolo o să fie onorat, respectat şi toate alea. Dar muzeului puţin îi pasă ce tablou are. Pentru ei e totuna. Noi însă avem dreptul nostru la priveliştea asta. Aici totul s-a păstrat ca-n viaţă. Veniţi pe la noi şi o să vă convingeţi.

Olga Serafimovna îl privi cu aceeaşi atenţie.

— Nu trebuie să vă ataşaţi de el… spuse ea în şoaptă strivind cuvintele printre dinţi. O s-o păţiţi… la ce vă trebuie… tablourile pretind… mie mi-au scos sufletul…

Apoi Losev nu mai înţelese şi îi fu ruşine să întrebe.

Faţa ei se albise, încremenise, ca şi cum s-ar fi stăpânit să nu izbucnească. Losev se grăbi să vorbească tare, voios, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic.

— Chiar ar fi grozav să ne vizitaţi. Peste o lună o să fie foarte frumos. Trimiteţi o telegramă şi vin să vă întâmpin. Vreţi să vă întâmpin cu trăsura? Chiar, o să vin cu o trăsură…

Cu ce mai putea el să-i încânte pe locuitorii capitalei?

— Nu vă mai agitaţi… eu nu călătoresc – îl linişti Olga Serafimovna. Mă dor picioarele.

— Păcat, altfel aţi fi putut compara, ar fi fost interesant pentru istoria problemei…

Se îndreptă spre cuierul din vestibul. O să le spună să dea tortul băieţelului, dar Olga Serafimovna nu se mişca, stătea în picioare, strângând la piept capetele şalului şi se uita nu la tablou, ci undeva în spatele lui, tot aşa cum până atunci nu-l privise pe Losev, ci acel spaţiu dinapoia

lui.

— Mai există şi casa? – întrebă ea.

Losev se uită din nou la tablou şi auzi iarăşi, în liniştea dimineţii, scârţâitul giruetei, ciripitul păsărelelor, zgomotul gaterului, mugetul vacilor, pentru că înainte de război, la Lîkov, mai existau vaci. Zgomotele erau atât de reale, încât i se părea că şi Olga Serafimovna şi Badin ar fi trebuit să le audă.

— Mai există şi casa şi cele două sălcii. Au mai îmbătrânit, desigur.

— Şi acoperişul e tot aşa?

— La fel. E făcut din folii de aramă. Antreprenorul...

Fără să-l lase să termine, Olga Serafimovna îşi înclină capul.

— La Moscova nu se mai văd case vechi. Străduţele din Arbat au fost dărâmate. Merg ca printr-un oraş străin... Vezi, Badin, ei au păstrat totul.

— Nu sunt convins că s-a păstrat intenţionat, spus Badin oarecum întrebător. Probabil aşa s-a nimerit, i se adresă el politicos lui Losev, dar acesta îşi exprimă dezacordul mârâind.

— Totuşi e o excepţie, spuse Olga Serafimovna. Îl măsură pe Losev cu o privire foarte lucidă. Cum arătaţi... Şi râse, nu către el, ci către cineva nevăzut. Vi l-aş da... aşa...

— Cum aşa?... – repetă Losev îngheţând.

— Dacă vă apucaţi iar de cadouri, Olga Serafimovna, spuse blând şi liniştitor Badin, vă rog să nu vă grăbiţi, nu e cazul, nu-i aşa, Serghei Stepanovici? De ce trebuie să vă ţineţi de filantropie? De fapt, nici nu e cazul, doar e un oraş.

— Nu discutăm, Badin, se încruntă ea capricios. Ce s-o mai lungim... N-ai văzut cum privea? Şi iarăşi râse către cineva nevăzut.

— I-aţi refuzat pe colecţionari, măcar ei l-ar fi păstrat cu grijă, se înfierbântă Badin. Vă rog să mă scuzaţi,

Serghei Stepanovici, dar vedeţi...

— Nu-mi plac colecţionarii, spuse Olga Serafimovna. E strâmt la ei. Le atârnă pe toate la nimereală – ca la cimitir. Hai, dragule, să-ţi scriu o dedicaţie.

Losev scoase iute pixul, dar Olga Serafimovna îl puse pe Badin să-i aducă tuşul şi începu să scrie lângă ramă, cu trăsături oblice şi egale: „De la Olga Astahova în dar...”

— Pot să ţi-l dau ţie, spuse ea cu glas zglobiu şi tânăr.

— Nu, spuse Losev bâlbâindu-se uşor şi apoi continuă clar: Nu, dăruiţi-l oraşului Lîkov, aşa să şi scrieţi.

Simţea cum roşeşte.

„... în dar oraşului Lîkov”, puse data şi se iscăli.

La despărţire, luându-i mâna, Losev nu i-o strânse, ci, ridicând-o, i-o sărută lung, încercând o mare satisfacţie.

În tăcere, Badin înveli tabloul în nişte cartoane groase, îl legă, apoi îl puse într-un sac de hârtie maro şi-l vârî într-o pungă de celofan.

Losev îşi veni în fire doar pe stradă. Tabloul era aerian, uşor, parcă fără greutate. Losev avea impresia că pluteşte odată cu el, de-abia atingând pământul. Lângă staţia de taxi îl ajunse din urmă Badin.

— Să nu-l despachetaţi imediat, spuse el, gâfâind. Să stea o zi în încăpere.

Losev îi ascultă toate instrucţiunile dând brambura din cap şi-apoi îl întrebă:

— Spuneţi-mi, ce voia Olga Serafimovna... ca şi cum m-ar fi prevenit?

— Are ea o teorie. Există tablouri care influenţează destinul...

Râzând fericit, Losev spuse că Olga Serafimovna este o femeie minunată. La care Badin îi răspunse că, în timpul războiului, ea salvase toate tablourile lui Astahov, le cărase în spate, apoi, după ce aruncase geamantanele cu lucruri le dusese într-un cărucior de copil, deşi presupunea că sunt doar nişte zmângăleli, pentru că

mulţi considerau aşa, neavând în orice caz habar de valoarea lor.

— Ar trebui decorată! – se entuziasmă Losev.

— I-ar trebui bani, spuse Badin. Are o pensie mizerabilă. O întreţine şi pe mătuşa ei şi ajută o mulţime de rude.

— I-am oferit cât am putut. Dacă a hotărât să-l dăruiască, înseamnă că i-a făcut plăcere. Aşa că dumneavoastră degeaba... O să-i dăm din partea oraşului o diplomă. Putem s-o invităm la sanatoriu. Avem unul de însemnătate republicană...

Îl linişte pe Badin în treacăt, generos, dar fără să promită prea multe.

— Mi-e teamă – spuse Badin. Mi-e teamă. Tabloul o să se piardă, înţelegeţi, un tablou adevărat nu poate exista singur... O să piară... Are nevoie de un mediu, de un organism artistic, de o colecţie... Aiureala noastră obişnuită... nici în car, nici în căruţă. Un ochi îi strălucea trist printre pleoapele umflate şi celălalt privea sever, acuzator.

Capitolul V

LA LÎKOV, TABLOUL N-A PRODUS impresie. De vină era chiar Losev, care şi-a înţeles imediat greşeala; ar fi trebuit să-i lase întâi pe oameni să admire tabloul, să povestească ce ştia despre artist, despre văduva lui, despre expoziţie, să le trezească interesul. În loc de toate astea, el le-a spus imediat preţul, lăudându-se cu valoarea lui. Sotnic, redactorul ziarului, şi după el procurorul, s-au mirat când au auzit de cele două mii de ruble, aşteptându-se la ceva deosebit, când colo, dimensiunile s-au dovedit mici şi rama de două parale, iar ce-i mai important imaginea, conţinutul, era cunoscut. Nu le-ar fi trebuit nici pe gratis. Întreaga casă Kislîh nu preţuia acum banii ăştia.

Orice s-ar spune, gafa era de neiertat, Losev ştia să pregătească o opinie, ştia că o noutate trebuie introdusă minuţios. Ar fi putut să le povestească despre cartea aia străină cu poze, despre gloria, într-un sens, internaţionala a tabloului, despre faima Golfului Jmurkino, deşi nici specialiştii nu ştiau ce loc este reprezentat. Să le spună că ei vor reuşi să le arate că tabloul reprezintă golful din oraşul lor... Aceasta ar fi acţionat cel mai eficient şi ar fi provocat sentimentul patriotic care-i caracteriza pe locuitorii din Lîkov. Totul ar fi ieşit altfel. Nimeni nu voia sa audă că tabloul a fost dăruit oraşului şi toţi discutau despre preţurile exorbitante, îi bârfeau pe cei care ar putea să dea asemenea bani şi nu înţelegeau motivele.

Nimeni nu a remarcat eforturile lui Losev pentru a obţine tabloul şi nimeni nu l-a întrebat cum de a dobândit pe gratis această comoară artistică. Losev s-a supărat, s-a legat de o observaţie oarecare, s-a înfierbântat, a ţipat. Cel mai grav era că nimeni nu a înţeles ce-l apucase. A fost penibil. Pentru prima oară pierduse contactul cu oamenii pe care-i cunoştea de ani de zile, cu adjuncţii săi, cu şefii de secţie, care-l înţelegeau întotdeauna şi cu atât mai mult el pe ei. S-au despărţit jenaţi, ei erau supăraţi pe el şi el le purta pică.

Se năruise totul. A vârât tabloul în sacul de plastic şi l-a închis în dulap.

Mai târziu comandantul militar Glotov a încercat să împace lucrurile, spunând că, din punct de vedere tehnic şi al îmbinării culorilor, tabloul e demn de un mare artist, dar conţinutul nu e prea favorabil oraşului, chiar din punct de vedere istoric. Cu atât mai mult dacă ne gândim la viitorul noului oraş. Pe de altă parte, desigur, tabloul nu putea fi lăsat...

Bine ras, masiv, greoi, viguros, comandantul militar se mişca prudent şi vorbea stăpânindu-şi parcă energia nedesluşită. Ascultându-i vocea egală, Losev se linişti: deci nimeni nu-l condamna pe el, toţi discutau despre tablou. I se păruse că lui i se fac imputări. E adevărat că, peste o săptămână, la şedinţa de birou a comitetului orăşenesc, secretarul le-a reproşat conducătorilor comsomolului că cer tot timpul bani, mijloace materiale, cu toate că uneori poţi reuşi şi fără ele, uite, cum a obţinut Losev o comoară pentru oraş.

...Sosiseră vagoanele cu materiale pentru utilarea casei de naşteri. Losev supraveghea personal descărcarea, ca să nu se spargă, să nu dispară ceva. Toţi admirau chiuvetele bleu cu robinete masive de nichel şi armăturile minunat finisate, vopsite, împachetate temeinic.

Apoi a trebuit să trateze despre tranşa a doua a lucrărilor de canalizare: inundaţiile distruseseră fundaţia

staţiei de pompare, trebuia să se facă urgent rost de bani, de materiale – într-un cuvânt, când profesorii de la şcoala numărul unu, Tucikova Tatiana Leontievna şi Roghinski Stanislav Ivanovici, l-au solicitat, Losev nu-şi aduse imediat aminte unde pusese tabloul şi scotoci penibil, îndelung, pe rafturile de sus, găsindu-l, în cele din urmă, sub nişte suluri, chiar în fundul dulapului.

Aşeză tabloul pe un scaun, într-un colţ, şi se îndreptă spre birou să vadă corespondenţa, vorbi la telefon, fără să le acorde atenţie, nedorind să le audă părerile. Pe Roghinski îl întâlnea din când în când pe linie obştească – era lector pentru probleme de etică. Pe Tucikova n-o ştia prea bine, se părea că preda desenul. Aşa parcă înţelesese din bâiguielile ei confuze, în anticameră, în timp ce ea – roşie şi transpirată – îi explica de ce vor să vadă tabloul.

Fără s-o lase să termine, Losev fu de acord, punând capăt chinurilor ei. Şi era ciudat că şi Roghinski bolborosea gângav, în pofida deprinderilor de lector, a umbrelei din Japonia şi a bărbii stufoase, din cauza căreia, într-un trecut nu prea îndepărtat, avusese explicaţii furtunoase cu conducerea.

Erau amândoi emoţionaţi şi, ca să nu-i tulbure, Losev se străduia să nu observe cum mutau scaunul pe care era aşezat tabloul, ca să cadă mai bine lumina, cum vorbeau în şoaptă. Ocupat cu discuţia telefonică, nu le mai dădu atenţie şi-şi aduse aminte de ei doar când sesiză deodată liniştea ce se lăsase.

Amândoi stăteau ca vrăjiţi. Tucikova îşi scosese ochelarii, înlemnise, ochii ei căprui, rotunzi, luceau umed, gura era întredeschisă, se aplecase în faţă, se încordase, se ridicase pe vârfuri, ca şi cum s-ar fi pregătit să zboare, să înfăptuiască un lucru imposibil.

Losev privi cu luare aminte făptura ei transfigurată. Brusc, pe obrajii ei plini, netezi ca merele, alunecară lacrimile. Tucikova nu se mişcă, nu le dădu atenţie, aşa

cum nu mai dădea atenţie nici biroului, nici lui Losev, nici lui Roghinski, care stătea alături, visător. Lacrimile o împiedicau să vadă, le strivi între pleoape, privind din nou ţintă acolo, în străfundurile tabloului, chinuită şi fericită în acelaşi timp. Losev se întoarse sfios.

Îşi aduse aminte că această Tatiana Tucikova purta ochelari de mică şi că se învârtea printre copii când a plecat detaşamentul spre pământurile înţelenite. Era localnică şi probabil că avea vreo amintire în legătură cu locurile acelea.

— Ei, cum apreciază învăţământul? – întrebă el, adoptând, pentru orice eventualitate, tonul firesc în acest birou.

— O operă extraordinară, celebră, slavă domnului începu Roghinski, gata de luptă – am tot auzit despre ca. Aşa că e nemaipomenit că aţi dobândit-o. Iar în ceea ce priveşte execuţia, pentru timpurile acelea e curajoasă...

— De unde ştiaţi despre ea? – întrebă Losev neîncrezător.

— Păi, doar figurează în cataloage.

O asemenea explicaţie îl ofensă pe Losev, care nu se aştepta ca cineva de-aici, din Lîkov, să ştie ceva despre asta.

— Şi ştiţi cât costă? – întrebă Losev cu o oarecare ciudă.

— Ce importanţă are, parcă despre asta-i vorba? – exclamă Tucikova, dezlipindu-se brusc de tablou şi îndreptându-şi ochii umezi spre Losev. Ce legătură au banii?

Faţa ei îşi schimbă din nou expresia, buza de sus i se ridicase exprimând milă, chiar un oarecare dispreţ.

— Merită şi o mie de ruble, spuse ea.

— De fapt, costă două mii.

— Şi ce-i cu asta, dar cât costă, după dumneavoastră, o zi fericită – ţipă ea cu o durere de neînţeles. Şi sufletul, cât? Îl ţintui pe Losev cu o străfulgerare bruscă a ochilor

ei căprui. Priviţi cât suflet e aici, în totul! Cum poţi să ascunzi de oameni un asemenea lucru?

— Cine ascunde? Eu? Păi cum l-aţi fi văzut... începu Losev s-o contrazică, dar imediat zâmbi, înţelegând că nu trebuie să explice şi să demonstreze nimic, lacrimile Tucikovei fiind pentru el cea mai bună răsplată.

Nu-şi închipuise, nu-i trecuse niciodată prin cap că se poate plânge din cauza unui tablou.

Tucikova îşi şterse ochii, îşi puse ochelarii, transformându-se iar în mica profesoară pe care Losev o ştia de mult, dar pe care n-o observase niciodată. Rochia îi atârna, pieptul i se aplatizase.

— Scuzaţi-mă, vă rog, spuse cu un aer vinovat, ruşinată din ce în ce mai tare de zâmbetul deplasat al lui Losev.

El nu izbutea să se controleze – propria lui faţă nu-l mai asculta, buzele continuau să zâmbească, o înduioşare inutilă îi încreţea fruntea, îi contracta nişte muşchi pe lângă ochi, nu putea să-şi închipuie ce expresie alcătuiesc toate astea.

— Nu, nu, aţi remarcat foarte just, încercă s-o liniştească pe ea şi pe sine.

Şi Roghinski, ca să-l distragă, începu să-l întrebe despre Olga Serafimovna, să-i pună acele întrebări pe care Losev ar fi dorit să le audă, şi cărora totuşi nu le răspunse, simţind că acum n-are niciun rost să vorbească. Dar nu reuşi să-l facă să tacă. Era un om ciudat acest Roghinski; folosindu-se de fericita împrejurare, el începu să discute cu aceeaşi uşurinţă şi emoţie problema transportului pentru lectori. În altă ocazie, Losev i-ar fi apreciat spiritul practic, acum însă intervenţia lui Roghinski i se păru lipsită de tact. În timp ce ei vorbeau, Tucikova se îndreptă pe tăcute, încet, spre uşă. Ca s-o oprească Losev îi promise lui Roghinski, fără să se târguiască, că o să-l ajute şi întrebă tare, adresându-se Tucikovei: poate că tabloul ar trebui expus la şcoală, în sala de desen, cu atât mai mult cu cât ferestrele şcolii dau tocmai spre Golful

Jmurkino şi spre casa Kislîh. Ultimul argument apăruse brusc, ca o iluminare: şcoala era înălţată pe mal, cam acolo de unde privise pictorul, şi ar fi foarte interesant de comparat, în special în orele de desen, şi de demonstrat copiilor procesul, adică elaborarea artistică a unui material local.

Totul se potrivea de minune, era coerent, vorbea inspirat: poate că ar trebui să ne gândim să înfiinţăm o şcoală de artă, să trezim interesul copiilor. Evident, îi înflăcărase pe ambii profesori. Le dădu voie, chiar îi rugă să ia imediat tabloul. Tucikova îl privea înlemnită, entuziasmată şi, mult timp după ce plecară, luând cu ei tabloul împachetat cu grijă, Losev se simţi bine dispus şi puternic.

La începutul lui iunie, fu invitat la Şcoala numărul unu, la examenele de absolvire. Întâi asistă la cel de fizică, unde presupunea că ar mai înţelege ceva, deşi în fiecare an observa cum cunoştinţele lui se topesc, elevii vorbind cu siguranţă despre nişte lucruri pe care el le sesiza foarte confuz.

După examenul de fizică, directoarea şcolii îl conduse prin clasele şi laboratoarele în care învăţase odată. Nu-şi aducea aminte de nimic, dar, aşa cum prevăzuse directoarea, controla cu grijă starea tavanelor, a podelelor şi tot socotea ce disponibilităţi ar fi pentru reparaţii. La fereastra laboratorului de biologie stăteau nişte băieţi din cursul inferior cărora Tucikova le vorbea despre culoarea roşie. Pe peretele tapetat cu fâşii de pânză de sac cenuşie, atârna, lângă fereastră, tabloul *La râu.* Pe geam, se vedea malul celălalt al râului Pliasva, casa Kislîh, bancul de nisip. Datorită tabloului, priveliştea devenise o operă de artă. Fără să vrea, Losev începu să compare cele două tablouri: erau absolut asemănătoare – la fel lumina în soare apa Golfului Jmurkino, la fel străluceau reflexele argintii ale sălciilor plângătoare. S-ar fi putut crede că tabloul a fost pictat acum, după acest

peisaj, dar ochiul lui Losev sesiza diferenţele, acel strat al timpului care se acumulase între cele două privelişti. N-ar fi putut spune dintr-o dată care erau deosebirile, dispăruse a doua consolă de fontă, şi sălciile crescuseră, şi malul se lăsase, dar cel mai izbitor era faptul că, în comparaţie cu râul şi copacii, casa îmbătrânise.

Verificând atent, se putea observa că în tablou casa avea colţurile mai ascuţite, piatra părea parcă mai piatră, se vedea fiecare cioplitură, iar acoperişul părea deplasat şi parcă strâmbat. Era interesant să compari. Îl deranjă faptul că fusese observat. Tucikova îl salută cu voce tare, ca şi cum i-ar fi dat raportul, iar copiii se întoarseră să-i spună bună-ziua şi apoi se împrăştiară. Directoarea spuse reţinut, cu reproş:

— Văd, Tatiana Leontievna, că n-aţi renunţat.

Brusc, Tucikova se trase la faţă.

— Dar de aici se vede cel mai bine. Orele mele sunt cu totul altfel.

Sună de ieşire. Tucikova dădu drumul copiilor. Acum, când rămaseră singuri, directoarea repetă hotărât că există o sală de desen şi că nu-i nicio nenorocire dacă de acolo casa Kislîh se vede dintr-o parte.

— Dintr-o parte! Dar n-are niciun efect! – exclamă cu durere în glas Tucikova.

— După părerea ei, ar trebui să mutăm aici sala de desen – spuse ironic directoarea. Şi biologia, Dumnezeu cu ea. Vedeţi, Serghei Stepanovici, fiecare profesor nu vrea să ştie decât de materia lui.

— Păi asta-i bine, zise împăciuitor Losev.

Tucikova ezita să i se adreseze direct, iar directoarea prefera să vorbească doar cu Losev, uitându-se la el chiar şi când o admonesta pe Tucikova.

— Matematica şi biologia or să le tot studieze şi în învăţământul superior, şi la şcolile tehnice, şi la alte cursuri – începu cu pasiune Tucikova, – acolo or să aibă grijă de specializarea lor. Arta ne priveşte pe noi. Cu ce

apucă să înveţe în şcoală, cu asta rămân. Pe toată viaţa. Asta n-o să-i înveţe nimeni, doar noi... Şi poate ei singuri. Dar ca să ajungă acolo, trebuie sădită în ei dragostea. Şi trebuie să apucăm măcar să le trezim interesul. Când devin maturi, e prea târziu. Şi e atât de important!...

Dincolo de lentilele ochelarilor, în adâncimea întunecată a ochilor ei, totul fierbea, se mişca. Alături de directoare, silueta ei părea elastică, sportivă. Lui Losev îi plăcu faptul că Tucikova nu apelează la ajutorul său, că nu se referă la discuţia din biroul său.

— În sfârşit, văd şi ei o operă de artă adevărată. Nu o copie! O să încerce să deseneze singuri... Dacă aţi auzi ce discuţii avem aici cu cei din clasele mari...

— Şi fumaţi împreună cu ei, spuse directoarea, nemaiputând să se abţină. Scuzaţi-ne, Serghei Stepanovici, dar avem şi noi aici problemele noastre. Sunt gata să transforme şcoala într-un stabiliment artistic – conchise ea cu un râs zeflemitor şi, cu o înclinare a capului, o concedie pe profesoară, încheind această conversaţie neprevăzută.

În tonul ei era ceva care-l privea direct pe Losev, nu chiar o condamnare, mai mult o acuzaţie pentru acest tablou.

— Şi totuşi v-am ruga – spuse cu încăpăţânare Tucikova – biologia s-ar putea muta la etajul doi.

— Ar trebui totuşi... începu directoarea.

Losev o opri cu un zâmbet.

— Toate astea n-au importanţă...

— Adică cum? – se aruncă Tucikova.

Se uită la ea şi nu spuse ceea ce gândea.

— O să trăim şi o să vedem. Deocamdată, reparaţii, reparaţiile-s principalul, spuse el ocolind dulapurile cu păsări împăiate şi cu o vulpe care era acolo de la începutul lumii; atinse scheletul vechi întărit de sârmă de cupru.

Ieşind, se uită de departe la tablou şi spuse:

— Nu se vede rău de aici, nu-i aşa?

— Da, nu e rău, desigur, îl aprobă directoarea; era o directoare cu experienţă şi înţelesese totul.

Privirea lui rămăsese ţintuită, ca şi cum s-ar fi întors în trecut, sărind din barcă în întâia primăvară când s-a construit şcoala; şi când, în timpul inundaţiilor, podul dispăruse luat de ape, ei fiind nevoiţi să vină cu o luntre până la malul unde era şcoala. Erau în clasa a cincea, şcoala cea nouă părea un palat, cu colţurile luxos nichelate ale garderobei, şi cu sala de sport atât de înaltă.

— De ce vă grăbiţi, Serghei Stepanovici? – îl întrebă directoarea.

Nu se grăbea: ea nu vedea că el alerga pe scări agitând ghiozdanul din foaie de cort şi cu cravata de pionier ieşită din haină. Întinseseră pe platforma scării bălegar lipicios, aşa că fetele care fugeau după ei s-au murdărit şi la fel a păţit şi Anna Sergheevna, profesoara de chimie.

Directoarea îi arătă panta dealului, unde se vedeau încă urmele tranşeelor săpate în timpul războiului pentru artileria antiaeriană. Voia să le niveleze, să sădească flori, să facă un rosariu.

Acolo unde este acum terenul de sport era, pe vremuri, un maidan cu tufişuri sălbatice de brusturi şi urzici – locul celor mai teribile aventuri, al unor bătălii sângeroase, al unor întâmplări vesele. Apoi cupele macaralelor l-au acoperit cu pietriş...

Se uită la directoare mâhnit, aşa cum ar fi fost Serioja Losev, elev în clasa a cincea: oare nu-şi dă seama că o să fie o nenorocire, unde să te joci, unde să te lupţi?... Desigur, el, Serghei Stepanovici Losev, ştia că există în oraş terenuri special amenajate pentru joacă, că în parc există un Gulliver aşezat într-o izbă pe picioare de găină, dar ştia că nu este ce trebuie, că toate astea nu se pot compara cu râpa aceea minunată şi murdară, plină de brusturi puternici şi urzici înalte. E de mirare că directoarea nu înţelege că straturile de flori şi gazonul nu-

s frumoase, ci, dimpotrivă, plicticoase, o fantezie inutilă; ceea ce consideră a fi ordine este, de fapt, o distrugere, barbarie curată.

Iar ea se uita la Losev uimită. De obicei, el pretindea să fie sădite flori peste tot unde se poate, spera să fie lăudată că vrea să lichideze râpa unde cei mai mari joacă cărţi, beau şi se sărută.

Privirea ei îl examina cu severitate din cap până-n picioare. Poate bănuia că în faţa ei este un elev dintr-a cincea. Nici el nu-şi dăduse seama, până-n momentul ăsta, că şcoala mai trăieşte în el atât de puternic.

— Bine, o să examinăm, treceţi-o în planul de amenajare a teritoriului – propuse el ieşind cu greu din trecut. Faceţi o notă separată cu lucrările de grădinărie – adăugă el gândindu-se cum să amâne acest proiect.

În aceeaşi zi, spre seară, o întâlni pe Tucikova. Tocmai mergea întrebându-se de ce oare, de câte ori priveşte acest tablou, se transformă într-un băieţandru?

Tucikova îl opri şi îi spuse că citise tot ce găsise despre Astahov şi că ar vrea să-i scrie Olgăi Serafimovna, s-o roage să-i precizeze ceva. Losev îi făgădui că o să caute adresa. Peste câteva zile, după şedinţa Comitetului executiv, trecu pe la şcoală împreună cu comandantul militar şi cu directorul Combinatului forestier.

Şcoala era însorită şi pustie. Băncile erau puse una peste alta pe coridor, mirosea a vopsea şi a podele ude. Fereastra laboratorului de biologie era larg deschisă. Stătură îndelung în faţa tabloului.

— Acum e altceva, spuse comandantul militar.

Pe râu trecea o şalupă. Valurile netede încovoiau parcă oglinda neclintită a golfului. Căldura adormitoare a după-amiezii potoli în cele din urmă agitaţia apei. Puteau din nou să se uite şi să compare.

— Serioja, îţi aminteşti cum ne culcam pe plute? – întrebă brusc comandantul militar Glotov.

Directorul Combinatului forestier, un inginer tânăr, oftă:

— Superb! Alergi, te grăbeşti şi nu observi nimic. Uite, locuiesc aici de trei ani şi degeaba.

— Nu-i aşa că-i frumos? – se bucură Losev. Mă tot gândesc de unde a apărut această frumuseţe. De n-ar fi fost tabloul, golful ar fi un loc ca oricare altul. Doar după ce vezi tabloul apare frumuseţea. Se pune deci întrebarea: unde se află ea? De ce nu o observăm de sine stătător?

Erau surprinşi – şi de cuvintele, şi de noua faţă a personalităţii lui. Era uimitor faptul că Serghei Losev, pe care toată lumea îl cunoştea foarte bine, cu toate obiceiurile lui, cu situaţia lui familială, cu succesele lui pescăreşti, cu toasturile lui, acest Serghei Losev e capabil să gândească astfel şi să se înflăcăreze pe asemenea teme.

— Asta înseamnă talentul, zise comandantul militar.

— Talentul e un cuvânt. Explică-mi ca să înţeleg.

— Frumuseţea e a artistului – adăugă comandantul militar molipsit de înflăcărarea celuilalt.

— A artistului? Mă rog. Explică-mi atunci de unde o ia, din el sau din natură? Pentru că dacă ar lua-o din natură, atunci şi noi, chiar dacă nu o putem reda cu pensule şi culori, ar trebui măcar cu privirea s-o constatăm, s-o vedem...

— Da, da! Aşa e! – exclamă Tucikova.

Nimeni n-o auzise intrând. Şi acum, când se întoarseră spre ea, roşi, încercând să continue, ca şi cum s-ar fi justificat sau ar fi explicat:

— Tocmai asta e, că putem s-o vedem. Frumosul influenţează sufletul, îl face să vadă, adică în sensul acelui sentiment pe care-l numim suflet, adică-l numim... Se încurcă şi se zăpăci şi mai tare. Scuzaţi-mă, vă rog!

Directorul Combinatului forestier se uită gânditor la ea şi spuse:

— Pe vremuri visam să fac fotografii.

— N-ar fi rău să fotografiezi locul ăsta, până încep

construcţiile, spuse comandantul militar.

— Care construcţii? – întrebă Tucikova.

Comandantul militar se uită cu coada ochiului la Losev, tuşi cu delicateţe, lăsându-l pe el, superiorul lui, să vorbească şi atunci acesta spuse că în curând casa Kislîh va fi demolată, tot acest sector al Golfului Jmurkino fiind repartizat unei filiale a firmei de calculatoare.

Tucikova îşi înăbuşi oftatul, îl privi pe Losev chiar în profunzimea pupilei, iritându-i nervul optic.

— Păi, cum aşa?... Le-am promis copiilor... Am refăcut programa anului viitor, toate clasele vor desena peisajul ăsta. Când vor încerca ei înşişi, vor înţelege...

Directorul Combinatului forestier râse de argumentele ei şi acest râs o făcu pe Tucikova să se ghemuiască în sine.

— Scuzaţi-mă, înţeleg. Şi atunci, ce-i de făcut?

Nu-i răspunse nimeni. Se uitau atât de compătimitor la ea încât, jenată, începu să-i consoleze:

— Nu-i nimic, o să ne străduim ca, până una-alta... să-l arătăm oamenilor mai repede.

— Ei bine – spuse comandantul militar. Ar trebui să ţineţi o conferinţă pentru tineret, în special pentru recruţi. Să-şi întipărească în minte frumuseţea locurilor natale. Acum e chiar anotimpul acestui tablou.

— O conferinţă? Nu ştiu... Nu cred că o să pot. Să chemăm mai bine pe cineva de la Muzeul regional.

— Lăsaţi... O să vă descurcaţi foarte bine. Ce nevoie avem de străini?

Lui Losev, profesoara încetase să-i mai placă. Îl surprinsese neplăcut faptul că cedase atât de uşor.

— Păcat – spuse directorul. O să dispară modelul şi nimeni n-o să mai ştie cum a apărut acest tablou. N-o să mai avem cu ce compara.

— Tabloul n-are nimic de pierdut, observă Losev. Ce-i pasă tabloului – noi pierdem.

Discuţia asta îi stricase dispoziţia. Observă că, pe râu,

pontoanele sunt înconjurate de pete de ulei şi că, lângă casa Kislîh, zac aruncate scânduri şi pietriş.

Capitolul VI

SE UITA A NU ŞTIU CÂTA OARĂ LA tablou şi tot i se părea interesant. N-ar fi bănuit niciodată că poţi privi atâta acelaşi lucru şi să-ţi facă plăcere. Părea că priveliştea e cunoscută, nimic nou, nicio informaţie în plus. De unde vine atunci această căldură şi amintirile confuze, vocea abia auzită a mamei care povesteşte, povesteşte? Halucinaţie. Losev se gândi că atunci când în Golful Jmurkino va năvăli dotarea tehnică şi buldozerele se vor năpusti asupra casei Kislîh, toate aceste minuni ale tabloului vor dispărea.

Nu peste mult timp sosiră colaboratorii Muzeului Regional, se ţinu o conferinţă cu titlul „Meleagurile noastre în operele artei sovietice”. S-a desfăşurat bine, asistaseră şi comandantul militar, şi procurorul şi lăudaseră iniţiativa. Losev îi spuse comandantului militar:

— Nu te-a ascultat Tucikova, tu ai ordonat să vorbească ea. Nu s-a supus.

Comandantul militar râse.

— Păi ea nu e trecută în evidenţa militară. Şi cred că a avut dreptate. Cei de la regiune au mai multă autoritate. Sunt mai obiectivi.

— N-are rost să le dăm prea multă importanţă – mormăi Losev, dar nu mai continuă pe această temă.

Vestea se răspândi şi, de la sanatoriul din apropiere, începură să vină amatorii de plimbări. Există o anume categorie de plimbăreţi, cei care simt nevoia unui scop.

Patru kilometri dus, patru kilometri întors şi un popas dedicat contactului cu o valoare artistică. Responsabilul cultural al sanatoriului valorifică iniţiativa celor veniţi la odihnă şi organizează o excursie colectivă. Apoi încă una, şi încă una. Turiştii veneau la şcoală după ce vizitaseră tabăra partizanilor şi izvorul de apă minerală. Ba, apăreau grupe de la institutul de medicină, ba poposeau participanţii la cursa ciclistă. Vara venea multă lume, în fiecare zi se găsea cineva care să aibă nevoie de Tatiana Tucikova – pentru explicaţii; i se puneau întrebări ca unui adevărat ghid. Responsabilul cultural prinsese gust, de fiecare dată în ajunul excursiei suna la secţia de învăţământ, se anunţa ca la un muzeu adevărat. Neţinând seama de faptul că se făceau reparaţii, au început să vină autobuze întregi, urcau în grup scara, întrebau de ce tabloul e expus la şcoală în laboratorul de biologie, de ce nu i se poate repartiza o încăpere specială. Făceau observaţii: de ce nu există portretul artistului, măcar o fotografie, de ce nu există reproduceri ale tabloului, unde este cartea de impresii.

Mulţi păreau dezamăgiţi, nemulţumiţi. Tucikova se apăra, cum putea, o dată, după ce cineva spuse „minciună, înşelătorie”, ea începu să plângă şi se întoarse spre fereastră. Cei din spatele ei tăcură dintr-o dată, apoi o grăsană mai în vârstă, cu o perucă roşcată, sughiţând compătimitor, o consolă cu voce de bas:

— Dumneata, drăguţă, n-ai nicio vină, responsabilul cultural ne-a aiurit de cap: fenomenal! fenomenal! ce expoziţie! Ne-a pregătit ca şi cum ar urma să vizităm Ermitajul. Trebuia să ne spună cinstit: cine vrea să vadă un tablou, nimic altceva, parcă ce, l-am fi refuzat? Dumneata, drăguţă, iartă-ne.

Responsabilul cultural se scuză şi el, iar grupurile următoare se comportară normal. El personal nu se potoli însă. Se dovedi că se mai ocupa şi de o şcoală sportivă de vară şi de cei de la navigaţie şi, peste tot, includea noul

obiectiv în planul de muncă al excursiilor de masă. În curând, Tucikova primi o hârtie parafată cu ştampile şi semnături. La protestele ei, responsabilul cultural îi spuse că e o fiinţă entuziastă şi eroică, dar nu-i nimic de făcut, în raion nu sunt prea multe obiective remarcabile, dacă n-ar fi tabloul ei vizitatorii şi-ar petrece timpul jucând popice şi făcând excursii la magazinul universal.

Reieşea că ea ar fi fost vinovată dacă cei veniţi la odihnă s-ar fi apucat să joace cărţi – popa prostu' – şi chiar să bea votcă.

Nu era plătită pentru această muncă, îşi amânase concediul şi la secţia de învăţământ i se reproşase că excursioniştii împiedică desfăşurarea reparaţiilor, fac murdărie.

Se înfiinţă o carte de impresii, de fapt un caiet obişnuit, dăruit Tucikovei de responsabilul cultural ca un fel de compensaţie. În caiet, Tatiana Leontievna era lăudată şi i se mulţumea cu recunoştinţă pentru „posibilitatea de-a cunoaşte" pentru „discursul colorat", pentru „educarea iubirii faţă de arta şi natura rusă". Afară de aceste note apăreau, din ce în ce mai des, ecouri indignate cu privire la viitoarea construcţie: oare nu se poate păstra acest peisaj, ce barbarie, iar se distruge un monument al naturii, organele locale ar trebui trase la răspundere...

La Comitetul orăşenesc de partid, şefa de secţie Cistiakova, slabă, tăcută ca un tigru, îi spuse lui Losev că aceste excursii diletante atentează la demnitatea autorităţilor orăşeneşti. Ca de obicei, folosea expresii impersonale, indirecte: unii „îşi permit", „se desfăşoară", „se tulbură opinia publică", „ameţesc", „se creează nelinişte". Losev dădea din cap atent, încurajator, apoi întrebă:

— Adică cum, Tucikova îi pune să scrie aşa? Aţi auzit dumneavoastră? A, nu? Atunci n-o să meargă. Una e să presupui şi alta să ştii. Multe lucruri se spun. Prefer să-mi adun informaţiile din prima mână, îmi place mâncarea

proaspătă.

Cistiakova miji ochii, fie pentru a-şi ascunde râsul, fie pentru a-şi feri privirea şi plecă în tăcere. Losev nu prea avea timp să cerceteze zvonurile, era vară, trebuia să se grăbească şi cu magaziile de legume, cu construcţiile, muncitorii erau scoşi la câmp, se apropia termenul de predare a noii maternităţi. Cu toate că zilele de vară sunt lungi, zboară mai repede decât cele de iarnă.

Şeful secţiei de învăţământ, Savkin, venit în audienţă, după ce-şi rezolvă problemele, spuse aşa, într-o doară, că ar fi mai bine ca tabloul lui Astahov să fie adus aici, în cabinetul lui Losev.

— De ce?

— E un obiect preţios. N-avem pază, cine ştie ce se poate întâmpla.

— Şi mai ce? – întrebă Losev.

— Nimic.

— Dă-i drumul, spuse Losev.

Savkin, care în zilele cele mai călduroase purta un costum bleumarin din lână şi cravată, năduşi brusc, îşi suflă cu putere nasul şi uitându-se rugător la Losev spuse că Astahov nu e dintre acei pictori care trebuie recomandaţi elevilor. Losev începu să se refere la Moscova, dar Savkin îl contrazise blând.

— La Moscova vin străini, acolo dictează politica.

— Spune odată ce vrei – zise Losev.

— Serghei Stepanovici, o să avem neplăceri. Oamenii-s inconştienţi, au să facă un memoriu. O să vă reclame pe dumneavoastră şi pe alţii. Cineva, pe undeva, o să le dea atenţie. Şefii au să se intereseze. Du-te pe urmă şi argumentează. Dumneavoastră ce vă pasă, dar noi, oricum, o s-o păţim. Puneţi-l la dumneavoastră în cabinet. La cererea mea oficială, vreţi? La şcoală se fac reparaţii şi oricum trebuie mutat de-acolo.

Losev îi privi fruntea umedă, brăzdată de ridurile grijilor unei gospodării mereu sărace şi pândite de ghinioane.

— Ar trebui să-i spunem Tucikovei să înceteze... Voia să spună „să-i ameţească”, dar îşi aduse aminte de Cistiakova şi se încruntă: N-are niciun rost să tragă clopotele înainte de vreme.

— Ce legătură are Tucikova? Savkin ridică din umeri. Nu poţi să-i legi pe oameni la ochi. În golf s-au pus jaloane, se fac măsurători. Acuşi dărâmă casa.

— Care măsurători? – se miră Losev, apoi dădu din cap. Bine, o să vedem. Nici aşa nu se poate – să-l iau la mine în birou. E o operă de artă care merită, ca să zic aşa, atenţia publică.

— Nu e o operă de artă, ci un pretext pentru reclamaţii – repetă cu încăpăţânare Savkin.

Şeful secţiei de învăţământ locuia într-o casă nouă, era vecin cu Losev, ţinea în apartament doi cobai şi, în fiecare sâmbătă, spre bucuria copiilor, le dădea drumul în curte. Înainte fusese profesor de biologie şi considera că dacă copiii ar avea şi ar îngriji animale, ar deveni mai buni.

— Dar tu ce părere ai? – îl întrebă deodată Losev.

Savkin se uită la el cu o privire vinovată şi îngrijorată.

— După mine, ar fi mai bine să deschidem o şcoală populară de artă şi acolo să fie de toate.

Această privire îngrijorată îl nelinişti pe Losev, el sesizase de mult că evenimentele importante se declanşează din fleacuri, din asemenea convorbiri fără semnificaţie. Era un semnal după care neîntârziat trebuiau luate măsuri. Ca un zgomot în motor. Dacă descoperi ce şi unde anume face zgomot, necazul poate fi uşor îndepărtat cu propriile forţe. Ar fi timpul, ar fi timpul să analizeze situaţia, să se hotărască, dar n-avea nicio clipă liberă şi amâna mereu.

Nu mult timp după această discuţie veni la Lîkov vicepreşedintele Comitetului executiv judeţean – Kamenev. A doua zi după sosire, îl întrebă pe Losev ce bâlci au deschis ei acolo. Cuvântul folosit dovedea că i se şoptise ceva. Losev încercă să scape cu o glumă şi se

oferi să-l conducă la şcoală. Kamenev nu avea o opinie definitivă, în asemenea ocazii e mai bine să ocoleşti o discuţie nechibzuită. Când un om cu funcţie de răspundere spune ceva e foarte greu să-l faci să-şi schimbe părerea, o va ţine pe a lui, aşa că e mai bine să nu-l laşi să formuleze o concluzie. E mai uşor să formezi o opinie, decât s-o schimbi.

La şcoală, ca din întâmplare, erau şi şeful secţiei de învăţământ şi comandantul militar, desigur au invitat-o şi pe Tucikova. Losev putea şi singur să povestească totul despre tablou, dar prefera să se ţină deoparte păstrându-şi libertatea de mişcare.

Tucikova explica vioi, oarecum mecanic şi asta era bine – inspira încredere. La momentul potrivit, spuse:

— Acum, vă rog, comparaţi singur frumuseţea naturii şi frumuseţea pe care artistul a descoperit-o în peisaj. Observaţi diferenţa... Definiţi stilul artistului... Uitaţi-vă cum sunt pictate zidurile...

Pe malul celălalt se bălăceau ţipând copiii, pe lângă barca cu motor trebăluiau nişte flăcăi în chiloţi de baie şi cămaşă. Pe o frânghie lungă, proptită la mijloc cu o prăjină, erau puse rufe la uscat. Lui Losev îi era ciudă că toate astea diminuau asemănarea. Kamenev observa coincidenţele şi se entuziasma, identificând noi amănunte. Se îndepărta, se uita şi dintr-o parte şi din alta şi plescăia mirat.

— Ce chestie, să ai în faţa ochilor o asemenea paralelă.

Tucikova se uită la Losev confuz, dincolo de lentilele ochelarilor el intui frica – a fost bine, a spus tot, s-a descurcat? Vioiciunea îi dispăruse fără urmă. În faţa lui nu era profesoara, nici ghidul, ci o fată timidă, terorizată de gândul că ar fi putut strica totul. Nu-i dădea niciun fel de atenţie lui Kamenev, nu-i auzea exclamaţiile, n-o interesa decât Losev, şi iritarea pe care el o acumulase împotriva ei dispăru, se şterse complet. Îi zâmbi încurajator, ea se însenină de bucurie, el dădu din cap fără motiv şi atunci

ea roşi absolut nepotrivit, fericită. „Ce-i cu ea?” – se miră Losev şi spuse imediat:

— Astea toate le-a aranjat Tatiana Leontievna. Arătă înspre ea, spre faţa ei în flăcări. Oamenii se folosesc de patriotismul ei. Sincer vorbind, la început avea îndoieli în legătură cu pictorul, dar noi, cu mintea noastră, ne-am gândit...

— Dar eu... n-am avut niciun fel de îndoială, sări Tucikova.

— Te îndoiai... Nu te jena, nu e nimic ruşinos – spuse apăsat Losev. Nu suntem specialişti. Nu ştim cum este considerat Astahov. Pe noi ne interesează că ne-a pictat oraşul. Nimic altceva. Se opri întrebător. Sigur, poate că nu am luat în consideraţie toate...

— Ajunge, nu mai faceţi pe modeştii – spuse Kamenev. V-aţi gândit foarte bine.

— Au fost pe aici şi de la Muzeul regional – zise comandantul militar.

— Şi ce-au zis? – întrebă Kamenev.

— Ne-au susţinut.

— Transmiteţi-le mulţumiri, spuse Losev.

— Am să le transmit, am să le transmit – se înveseli, Kamenev. Nu-i nevoie să fii specialist. Talentul de-aia e talent, că orice om care iubeşte pictura simte frumuseţea.

Şi vicepreşedintele ironiză uşor temerile lor de provinciali – numitul pictor este pomenit în presa centrală, e celebru, tabloul e realist, s-a inspirat din locurile noastre, nu poate fi vorba de nicio opoziţie – exact ceea ce voia Losev să audă. Apoi s-a discutat despre excursii şi Tucikova n-a mai răbdat, a început să descrie popularitatea tabloului – lui Losev i s-a părut inutil. Orice s-ar spune, era o iniţiativă locală şi nu se ştie cum va fi considerată.

Pe faţa ridată, întotdeauna binevoitoare, a lui Kamenev era greu să citeşti ceva. Vicepreşedintele aparţinea acelei categorii de activişti care nu-şi arată atitudinea personală

faţă de o problemă, ştiind că nu el decide şi nu e bine să-i încurce pe oameni.

Despre Tucikova spuse că s-a lăsat exploatată şi că, mai ales, având în vedere retribuţia ei modestă, de profesoară, nu e prea indicat... Părea un reproş adresat lui Losev, dar un reproş blând, deoarece cuvintele lui aprobau indirect excursiile şi recomandau includerea lor într-un cadru legal. Ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi lăudat cu excursiile, ar fi fost mai bine dacă le-ar fi preconizat Kamenev şi pe urmă i s-ar fi raportat succesul obţinut în urma iniţiativei lui. Aşa şi-ar fi luat răspunderea, ar fi fost un fel de naş.

— Ce cadru legal, spuse Losev mimând deznădejdea.

Kamenev, înalt, zvelt, deşi avea cincizeci şi cinci de ani, puse mâna pe umărul Tucikovei, se aplecă şi se prefăcu că-i spune la ureche:

— Şi noi îl consideram un primar cu experienţă. Stăpânul unui asemenea oraş – şi poftim, nu poate să facă rost de bani. Dacă ai şti, dragul meu Serghei Stepanovici, uite, am fost în Franţa, ce ar fi făcut un primar de-acolo dacă ar fi descoperit o asemenea nadă, ar fi făcut reclamă în toată regiunea – panouri pe şosele, emisiuni la televiziune. Ar fi scos un profit imens. Dar noi nu ne pricepem... Trage, Tatiana Leontievna – foarte bine, toţi se lăcomesc la gratuităţi, la entuziasm...

Ar fi trebuit lăsat să vorbească, poate s-ar fi îndurat să dea o jumătate de normă pentru muzeu; din păcate, Tucikova îl întrerupse, începând să-l convingă că, pentru ca, excursiile sunt o plăcere, că astfel activitatea de profesoară de desen a căpătat un sens nou, şi că doreşte să vină cât mai multă lume până nu se va sfârşi totul. Vicepreşedintele crezu că Tucikova se temea de toamnă, când datorită îngălbenirii vegetaţiei va dispărea asemănarea, dar Tatiana Leontievna îi explică că peisajul nu va dispărea doar pentru un anotimp, ci pentru totdeauna, deoarece pe acest loc se va construi filiala

fabricii de calculatoare.

La privirea întrebătoare a vicepreşedintelui Losev confirmă că şantierul se va deschide în curând, că e finanţat din bugetul republican, că amplasarea a fost decisă de mult, dar că ar mai fi, desigur, şi alte locuri potrivite, mai jos pe râu, la periferia oraşului...

La vremea potrivită se târguise cu proiectanţii, izbutind să le smulgă promisiunea că vor trece în deviz canalizarea sectorului de dincolo de râu şi o substaţie de transformare cu două transformatoare care să dea energie pentru un cartier întreg. Nu-i povesti însă nimic din toate astea lui Kamenev, aşteptând să-l vadă cum reacţionează: de exemplu, vicepreşedintele ar fi putut spune că fabrica nu trebuie construită aici, sau că problema ar trebui rediscutată, sau măcar că ar trebui mai bine cântărite argumentele pro şi contra; dar Kamenev rămase pe gânduri şi se opri iarăşi în faţa tabloului. Pe faţa lui ascuţită, bine rasă, în locul oricărei alte expresii se iviră nişte riduri noi, mărunte, suspină, se scărpină pe gât.

— Oamenii critică autorităţile orăşeneşti pentru construcţia asta, şi o tot întreabă pe Tatiana Leontievna, mai încercă Losev o mişcare.

— Şi ea ce le spune? – întrebă Kamenev.

— Ce poate ea să le spună?

Kamenev se uită gânditor la Tucikova.

— Eu le răspund că dacă ar depinde de tovarăşul Losev, el ar opri şantierul, răspunse Tucikova.

Kamenev tuşi.

— Sunt sigură de asta – spuse cu înflăcărare Tucikova.

— Foarte posibil, aprobă Kamenev, privind laboratorul cu animalele împăiate cocoţate pe dulapurile acoperite cu hârtie, scheletul împachetat în prosoape, şi tabloul de pe perete – se uita cu un anume gând care le strângea într-un nod, oftă şi dădu din cap aproape fără speranţă. Şi ce o să faceţi cu tabloul când o să se deschidă şantierul? Aici

nu mai are rost să rămână.

Desigur; nimeni nu se gândise la asta. Tucikova ridică din umeri. Kamenev aşteptă o secundă, două şi venind în ajutorul lor le propuse ca după începerea construcţiei să predea tabloul muzeului regional. Avea aerul că-i compătimeşte, că-i salvează, că aceasta e singura soluţie – promise că lângă tablou vor pune o fotografie a Golfului Jmurkino aşa cum arată el acum, neatins.

— Sunteţi foarte isteţ, gata la profit – spuse Losev.

— Sunt un bun gospodar. Un lucru prost aşezat îmi face cu ochiul.

Şi vicepreşedintele râse, ajutându-l pe Losev să iasă din situaţie printr-o glumă.

— Nu e aşezat, ci atârnat şi încă foarte bine – spuse Losev, arătând peretele îmbrăcat în pânză de sac.

Simţea cum Kamenev începe să se ambaleze.

— Când o să înceapă săpăturile o să fie totuna unde atârnă – continuă Kamenev. Iar aici o să fie complet nepotrivit, ca un reproş, ca o icoană a mustrării.

Savkin râse aprobator şi Losev zâmbi, deşi nu ştia despre ce icoană e vorba. Înţelegea că, practic, aşa se vor petrece lucrurile, că totul o să fie cum zice vicepreşedintele. Desigur, va putea obţine ceva în schimbul tabloului. Dacă va dispărea casa Kislîh, prezenţa tabloului nu va mai avea niciun haz. El, personal, nu va mai dori să-l privească dacă nu-l va mai putea compara cu realitatea: unde să-l pui? Cel mai potrivit loc e muzeul. O privi vinovat pe Tucikova.

Şi atunci se petrecu ceva de neînţeles, ca şi cum ea ar fi citit în privirea lui Losev cu totul altceva, ochii ei larg deschişi se luminară de o asemenea credinţă şi devotament, încât el se ruşină.

— De ce la muzeu, mai bine îl dăm Galeriilor Tretiakov! – explodă ea cu o voce ascuţită, disperată şi subţire. Acolo vine mai multă lume. Ce repede aţi decis care este interesul dumneavoastră, tovarăşe Kamenev! În loc să ne

ajutaţi pe noi. După părerea dumneavoastră e bine că se construieşte tocmai aici filiala? Ei?... De ce vă temeţi să spuneţi ce credeţi...

Pălise, bagheta îi tremura. În mână, Savkin respiră adânc, dar comandantul militar îl înghionti ca să tacă, iar lui Losev îi făcu cu ochiul. Şi deşi o admira pe Tucikova, Losev se nelinişti – putea să strice totul – şi situaţia ei, şi buna impresie generală, şi, cel mai important, toate celelalte treburi pe care urma să le rezolve cu Kamenev.

Ridurile mărunte de pe faţa lui Kamenev dispăruseră, chipul i se crispă, respira greu, fornăia, gâtul i se umflase. În asemenea momente devenea grosolan, nemilos şi, cel mai grav, era foarte ranchiunos, Dar acum zâmbi nesincer şi spuse cât putu de blând:

— De ce mă acuzaţi? Mă gândeam cum e mai bine.

— Pentru cine mai bine?... Iar la ce vă gândiţi, dumneavoastră – e un mare mister. Sunteţi un om important, răspundeţi de toată cultura, trebuie să luaţi o atitudine faţă de şantierul ăsta. De ce vă e frică să rostiţi un cuvânt? Nu-i aşa că vă e frică? Vă spuneţi că întâi trebuie cercetat, clarificat. Cu ce o să vă scadă prestigiul dacă nu o să iasă nimic? Înţelegem şi noi că sunt şi alte considerente.

— Aceste considerente vreau să le cunosc, deocamdată nu le ştiu – spuse vicepreşedintele supărându-se de-a binelea.

— Atunci de ce nu ne întrebaţi care sunt considerentele noastre? Întrebaţi-ne pe noi cum e mai bine, poate că nouă frumuseţea ne e necesară.

— Şi ce propui, un referendum? – o întrebă vicepreşedintele din ce în ce mai supărat, apoi întinse mâna în semn de împăcare. Aveţi nevoie de filiala asta, s-au gândit la voi când au ales acest oraş...

— La mine? întrebă intrigată Tucikova. Atunci interesaţi-vă. Dumneavoastră calculaţi fiecare cuvânt, dar vă rog să ţineţi seama şi de noi în calculele astea. Filiale

şi uzine sunt multe, o asemenea privelişte e unică. Şi nu cu filiala o să devenim noi celebri.

Bagheta nu-i mai tremura în mână, vocea îi suna tot mai egal, tot mai sigur.

— Lasă, lasă, spuse Losev sever şi nemulţumit. O să ne descurcăm şi singuri, Tatiana Leontievna.

Ea se uită la el rugător, cerând iertare, şi continuă adresându-se vicepreşedintelui:

— E o fericire că s-a găsit acest tablou. Extraordinar. Dacă aţi vedea cum se bucură copiii. Orele sunt cu totul altfel. Serghei Stepanovici l-a descoperit... E o minune! Da, da, o minune! Trebuie păstrat! Nu se va mai repeta niciodată!

Ochii îi străluceau, nu-şi alegea cuvintele, nu se ruşina de entuziasmul ei.

— Hai, hai, să nu exagerăm – spuse vicepreşedintele şi zâmbi către comandantul militar şi către şeful secţiei învăţământ. Nu e Rembrandt şi nu e Repin.

— Ce legătură are Repin? – ţipă Tucikova înciudată, strâmbându-se ca de o durere. Dacă ar fi fost Repin, l-aţi fi apărat fără frică şi fără ezitare... Dar tabloul nu e doar un nume, el însuşi... e al nostru...

Losev era supărat pe ea şi, în acelaşi timp, o invidia, pentru libertatea cu care discuta cu vicepreşedintele, fără să îndulcească lucrurile, fără să le ocolească. Sigur, ei puţin îi pasă, e singură ca păsările cerului; ar fi vrut să ştie cum s-ar fi descurcat pe funcţia lui. Şi, cu toate astea, o invidia.

— Printre altele, nici nu putem da muzeului tabloul – a fost dăruit oraşului, e şi o dedicaţie acolo...

„Asta chiar că nu trebuia s-o spună” – se gândi Losev, pentru că el îşi făcuse socoteala ce să ceară pentru tablou: întâi şi întâi o şcoală populară de artă şi apoi să se decidă situaţia celui de al doilea cinematograf. Numai ce-şi amintea despre cinematograful încă neutilat, despre amânările care intrau în al doilea an, despre promisiunile

lui neonorate, pentru că nici el nu primise nimic din tot ce i se promisese – şi-l apuca o groaznică durere de cap.

Tucikova se uita la el aşteptând sprijin, neînţelegând de ce tace.

— Ştiţi, Tatiana Leontievna, noi... începu Losev, dar imediat se simţi jenat în faţa devotamentului ei iradiant şi spuse cu totul altceva decât plănuise... Vă rog, transmiteţi-le din partea mea să nu mai pună aici rufele la uscat, ca la expoziţie, să le atârne în spatele caselor.

În maşină, vicepreşedintele îi spuse lui Losev:

— Dracu' ştie ce-şi permit. Ce-i pasă ei! Îi e uşor. Să fi stat la locul ei. Demagogie!... Şi nu pot să-i zic nimic. Ţie pot să-ţi spun de toate, dar ei, doamne fereşte. Curată intuiţie feminină. Da... Ca să nu pară linguşitori, oamenii devin bădărani... Are un corp drăguţ. Bine desenat. Şi-i place meseria. Da, Serghei Stepanovici, avem nevoie de asemenea oameni. Fără ei ne-am acri. Nu luptă pentru profitul ei. Nu-i aşa? Nimic pentru sine. Ce foloase are ea? Doar necazuri.

Tăcu şi apoi adăugă râzând încet:

— Şi tu eşti sever, foarte sever.

Kamenev era furios şi, în acelaşi timp, se şi justifica aşa că era greu de ghicit cum să te porţi: să discuţi despre ce mai era necesar la maternitate, ceea ce i-ar fi fost foarte folositor lui Losev, sau să continui să vorbeşti despre nenorocitul ăla de tablou.

La timpul său, Kamenev se remarcase prin felul său hotărât de a fi, chiar aspru şi autoritar. Dar anul trecut păţise nu ştiu ce cu un spectacol, de-abia reuşise să scape, să rămână în post şi de atunci devenise prudent, evita deciziile ferme, la Comitetul executiv nu se băga în discuţii. Losev se gândi că, dacă în locul lui ar fi stat Tucikova, care nu ştia nimic despre aceste împrejurări, ar fi ţinut-o pe a ei şi poate – spre surpriza tuturor – ar fi avut succes, pe când el, cu toate că-l cunoaşte pe Kamenev de mult şi sunt în relaţii bune, nu poate vorbi pe

faţă, fără ocolişuri diplomatice.

— Construcţia filialei e patronată de Uvarov însuşi, spuse Kamenev.

— Da, cu el nu poţi ajunge la o înţelegere.

— Şi nici nu e pasionat de pictură.

Losev râse.

Pe Uvarov nu-l pasiona nimic. Era o maşină bine unsă. O maşină de organizat. Conducea treaba fără ţipete, fără înjurături, fără capricii, scria totul într-un bloc-notes lunguieţ, dădea termene şi cerea socoteală chiar în ziua respectivă. De nimic nu se temeau mai mult oamenii decât de modul în care le asculta plictisit şi dispreţuitor explicaţiile, cauzele neîndeplinirii, întârzierii, risipei. După el, nu existau justificări, ci doar prostie, lene, incompetenţă.

Nimeni n-o să se încurce cu Uvarov. Kamenev îl pomenise tocmai ca să-i arate că orice împotrivire e inutilă.

Când au ajuns la maternitate, totul s-a dres şi a mers conform ordinii prestabilite de Losev. Şi medicul-şef şi constructorii arătau, explicau, totul funcţiona, se aprindea, se conecta aşa cum trebuie, Kamenev îi lăuda, realiza care sunt nevoile reale ale oraşului, le formula singur.

Pe urmă au prânzit împreună cu medicul-şef, care era agitat, vorbăreţ, vesel şi Losev reuşi să se odihnească puţin. Să tacă. I se odihnea faţa. Îi obosiseră muşchii gurii şi ai ochilor.

Medicul-şef, uşor băut, ţine un toast generos în cinstea lui Losev şi a creaţiei lui – maternitatea. Losev mută discuţia de la persoana lui spre alţi primari, care au ideile lor, pasiunile lor... Povesti despre primarul oraşului Kirovsk, care înfiinţa cu încăpăţânare şcoli de schi, construia schi-lifturi, trambuline, visând că oraşul său va deveni o capitală a sporturilor de iarnă. Era foarte serios convins că va veni ziua când Olimpiada de iarnă, se va

ţine la ei, la Kirovsk. Losev îl ironiză uşor imitându-l şi toţi râseră.

— Visele de aur ale provincialilor! – începu medicul-şef. Dar maternitatea noastră...

Losev nu se lăsă întrerupt şi, pe neobservate, viră toastul spre vicepreşedinte, care are şi el pasiunea lui, Kamenev îl aprobă cu plăcere, dacă n-ai o pasiune, nici munca nu e interesantă. El, personal, nu e indiferent faţă de muzeu şi nu ascunde acest lucru. Muzeul regional e o instituţie săracă, nu aduce profit, se menţine datorită râvnei salariaţilor săi prost plătiţi... Şi, în acelaşi timp, – muzeul este singurul lucru etern, singurul loc unde se sintetizează şi se exprimă epoca! Valoarea obiectelor din muzeu creşte mereu...

Chipul lui ascuţit şi ridat se însufleţi, se rotunji şi deveni visător, se luă cu vorba şi puse paharul pe masă, uitând de toast. Şi noi, şi epoca noastră, şi paharele, şi faţa de masă, şi pendula – totul va rămâne doar prin muzeu, chiar într-unul atât de mic cum este cel regional se păstrează lucruri preţioase. Numai dacă ne gândim la tablouri sau la sculpturi – sunt un fel de fond de aur al ţinutului nostru. Acest fond de aur are valoare în primul rând pentru regiune. Aici se află tot ce stă la inima oamenilor, izvoarele patriotismului, ale sentimentului patriei...

Acum, când Kamenev îşi dăduse drumul, aşa cum dorise Losev, discuţia încetase să-i mai placă. Era ca şi cum, în cuvintele lui Kamenev, s-ar fi ascuns o ţintă, un scop. Ca şi cum ar fi explicat ceea ce nu se spusese în legătură cu tabloul.

Înainte de plecare, rămaseră singuri. Kamenev îl luă de braţ, îl duse mai departe de maşină şi-i dădu un bileţel către un tovarăş influent, care putea să-l ajute cu aparatura pentru cinematograf. Tovarăşul se odihneşte pe aici, la sanatoriu, şi Losev se poate duce la el duminică, să-l plimbe prin împrejurimi. Apoi, fără niciun

fel de tranziţie, întrebă direct:

— Deci, Stepanîci, îmi dai tabloul? Nu te grăbesc, te întreb în principiu.

— Cam neplăcut.

— Faţă de cine?

— Faţă de opinia publică...

— Ai un pretext de necombătut... Poţi să ni-l dai temporar şi, pe urmă, o să mai vedem... N-o să-ţi pară rău! O să facem o festivitate. Invităm şi televiziunea.

Losev se aşteptase oarecum la asta, dar nu-şi pregătise un răspuns. Putea să-l refuze pe Kamenev, dar ce-ar fi câştigat oraşul? S-ar împotmoli şi cinematograful şi restul. Dar dacă ar fi fost de acord, ar fi însemnat să cedeze Golful Jmurkino fără luptă. Şi deşi până acum nici gând n-avea să se bată, înţelese brusc că tabloul şi Golful Jmurkino sunt intim legate, că doar împreună au un anume sens şi că odată separate nu mai înseamnă nimic.

Ar fi vrut să-i împărtăşească aceste argumente lui Kamenev. Erau prieteni de mulţi ani, aveau încredere unul în altul, dar ceva îi împiedica. Nu pentru că era vorba tocmai de Kamenev, nu, Losev simţea că nu poate să fie atât de sincer cu nimeni.

— Vă rog să nu vă grăbiţi. Losev îşi aminti că el, Kamenev, nu prea se împacă bine cu Uvarov. Vreau să-l strâng cu uşa pe Uvarov pe acest tărâm, artistic. Atac prin surprindere.

Kamenev se opri, se uită la Losev cu înţeles.

— Mă rog, mă rog... Uvarov, desigur, n-o să cedeze. Râse scurt. Deci vrei să-l demaşti, să demonstrezi că nu acordă atenţie artei? Vei apăra valorile culturale? Mă rog, faci cum crezi, de altfel nu e rău să se afle care e atitudinea lui faţă de pictură. Şi, în general, faţă de cultură. Să se ştie. Nu? E ceva în ce spui tu. Poate că aşa o să-i mai smulgi ceva pentru oraş? Nu eşti un mujic prost, Losev. Numai să nu fii mai şmecher decât trebuie!

Losev râse vinovat ca şi cum ar fi recunoscut că

vicepreşedintele vede prin el, că de Kamenev nu te poţi ascunde.

— Iar Kamenev se uita la el fără surâs, de fapt fără niciun fel de expresie.

Continuând să-şi ascundă ochii în zâmbet, Losev spuse într-o doară:

— V-a căşunat pe tabloul ăsta. Aţi spus doar că nu e nici Repin, nici Rembrandt.

— Eh, Losev, Losev, pari un om civilizat, dar gândeşti limitat. De fapt, care-i interesul meu? Kamenev oftă visător. Pe lângă Astahov ăsta al tău, mai putem expune câte ceva. Pe Astahov şi pe alţii. Am putea dobândi câteva pânze mai bune, prin schimb cu alte muzee. Îl luă cu delicateţe de braţ pe Losev. Oamenii mei de la muzeu o să înfăptuiască gesturi eroice! Dac-ai şti ce planuri am... Să colecţionez pictura anilor treizeci. O să avem atunci un profil propriu, o să fim vizitaţi. Nu-i o glumă!

— Extraordinar! – exclamă entuziasmat Losev. Colosal!

Acum interesul lui Kamenev era clar. Era util de ştiut ca să nu se lase prea uşor convins. Losev era mulţumit că-i smulsese lui Kamenev o mărturisire.

Maşina plecă lăsând în urmă nori de praf. Toţi cei care-l conduseseră se uitară la Losev. El frământa în mână plicul cu bileţelul către tovarăşul influent. Chipul i se încruntă şi căpătă acea expresie furioasă, îmbufnată, care împiedica orice apropiere. Toţi îl priveau în tăcere şi văzură cum, fără să citească, rupse plicul în două, apoi în patru şi aruncă hârtiuţele într-o băltoacă, îndreptându-se spre Comitetul executiv.

Uneori, trecând prin faţa şcolii, Losev vedea un autobuz sau rucsacuri verzi trântite la intrare şi încerca un sentiment penibil, ca atunci când amâna răspunsul la o scrisoare neplăcută sau o vizită la spital.

Odată se ciocni de Tucikova, ea roşi ca şi cum ar fi fost surprinsă, se opri, se opri şi el. Tucikova înclină capul şi

Losev observă că până şi cărarea din păr i se înroşise. Bâlbâindu-se, îi spuse că primise răspunsul de la Olga Serafimovna. Tucikova îi trimisese fotografiile şi îi scrisese despre filială; şi Olga Serafimovna era convinsă că Losev va rezolva totul şi, în ultimă instanţă, poate fi ajutat... poate că ar fi mai bine să citească singur, scrisoarea e acasă la Tucikova, poate să i-o aducă, sau, cum doreşte...

Losev mai aştepta ceva, dar ea tăcu fără să ridice ochii.

— Vă rog să mi-o aduceţi dacă aveţi ocazia – spuse Losev. Dar degeaba aţi amestecat-o şi pe dânsa. Cine v-a împuternicit? Nu aşa se descurcă lucrurile astea – spuse el cu ciudă, privindu-i părul decolorat.

Tucikova stătea în faţa lui fără să ridice capul.

— Eu n-am timp de astea – spuse el cu o bizară bucurie răutăcioasă. Trebuie să găsesc locuinţe pentru demolaţi. Unde? A? Şi dumneata îi dai cu peisajul. Nu-mi arde de peisaje. Asta-i!

Aşa se şi despărţiră, fără ca ea să mai spună un cuvânt. Voia să se întoarcă, dar se temea că Tucikova stă încă acolo cu capul plecat. Mult timp, câteva ceasuri, simţi în spinare această tăcere pe care o lăsase acolo, în urmă.

Ca un făcut, în aceeaşi zi, spre seară, apăru Roghinski, mai exact, se apropie de el în pauza de la consfătuirea constructorilor. Îi mulţumi pentru transport şi-i arătă două vederi colorate vechi, care înfăţişau Golful Jmurkino. Una, foarte veche, înainte de a fi construită casa Kislîh; pe locurile acelea era un ştrand, trambuline, cabine pentru haine, mai sus, pe mal, un pavilion frumos cu umbrele colorate şi diverse ornamente. Pe cea de-a doua ilustrată exista deja casa Kislîh, înconjurată de nişte panouri cu steaguri, fotografiată din stradă, aşa că Golful Jmurkino se ghicea doar în spatele casei. La intrarea principală era un poliţist în cămaşă albă, şalvari şi cu sabie.

Roghinski pândea expresia ochilor lui Losev şi tot întreba: „Nu-i aşa că-i grozav?” – entuziasmându-se

singur. Luase ilustratele din colecţia lui Polivanov, care are foarte mult material despre Golful Jmurkino.

— Ce mai face bătrânul, cum o mai duce? – întrebă Losev.

Roghinski deveni serios şi strâmbă din buze, vrând să arate că lui Polivanov îi merge rău şi că nu merită discutat despre asta.

— Transmiteţi-i că o să trec pe la el duminică, promise Losev înainte de a apuca să înţeleagă de ce o face.

Capitolul VII

PRESUPUNEA CĂ VA NIMERI DESTUL de uşor casa lui Polivanov. Dar nu era pe strada Volodarski. Zâmbind nedumerit, Losev o luă pe strada Zaiacii, de unde ieşi în Krainaia, se opri gânditor, încercând să-şi aducă aminte locul uitat, apelând la reflexele pierdute, la memoria picioarelor, şi picioarele l-au dus la dreapta, apoi iar la dreapta şi în cele din urmă ajunse în faţa unei case mici de lemn cu etaj şi cu parterul tencuit. Casa era zugrăvită bizar toată în verde, doar chenarele sculptate ale ferestrelor şi tocul uşii erau albe. Probabil că, mergând pe strada Krainaia, Losev trecuse de multe ori pe lângă casa asta, dar nu făcuse nicio legătură cu Polivanov, se scurseseră atâţia ani, strada se transformase şi casa se schimbase la faţă. Iar acum, stând în faţa uşii principale cu pergolă, privind deschizătura cutiei poştale şi grătarul de şters picioarele, îşi auzea inima bătând. Privi fereastra din colţ, de la etaj. Razele joase ale soarelui de seară băteau în sticlă. Losev ciocăni de trei ori în burlan şi zâmbi. Pe vremuri, sub sonerie era o tăbliţă emailată: „Doctor H. Ţander”; nu se mai vedea nicio urmă – totul era vopsit, chituit. Rămăsese doar adâncitura de la soneria cu mâner. Intrarea principală nu mai fusese folosită de mult. Losev apăsă pe clanţa masivă a portiţei şi intră în curte. Grădina crescuse, dar era îngrijită – nu ca pe vremuri. Atunci chioşcul era acoperit de tufişurile de salcâm şi soc, acum

părea proaspăt vopsit în albastru, ornamentele în lemn erau ca şi noi. Era acelaşi chioşc în care el stătea ore întregi la ceai şi Polivanov ţinea discursuri, explicând ce trebuie şi ce nu trebuie făcut. Pe atunci Losev nu acorda nicio atenţie chioşcului, îl considera chiar o concesie făcută vechiului regim, înspăimântatului doctor Ţander, căruia îi aparţinuse cândva casa. Acum chioşcul părea o jucărie rară, poate că era singurul care rămăsese în tot oraşul; pe vremuri asemenea chioşcuri existau în toate grădinile...

În schimb, Iuri Emelianovici Polivanov însuşi se schimbase într-atât, încât Losev nu-l recunoscu. Adică ştia că acesta era el, dar imaginea de acum nu se lega de acel Polivanov de dinainte, nu putea să şi-l închipuie atât de bătrân. Şi nu era numai bătrâneţea. Obrajii îi erau supţi, slăbise foarte tare, gâtul subţire, pătat, cu pielea atârnând, era înspăimântător, buza de jos devenise proeminentă şi faţa lui albă, din care pierise parcă tot sângele, căpătase o expresie dispreţuitoare. Prin pielea uscată i se puteau ghici craniul, oasele – ceea ce-i amintea lui Losev de scheletul şubred de la şcoală.

De ce oare?... De ce oare?... se tot întreba în gând Losev neînţelegând nimic. În copilăria lui, Polivanov i se părea imuabil. Un om sănătos, zgomotos şi puternic, uriaş, solid, purtând vara o scurtă de pânză, iar iarna un cojoc şi o căciulă de blană de oaie. Polivanov era al oraşului, aşa cum ale oraşului erau turnul cu apă şi stejarul căzut din parc. Losev era convins că oricând ar fi intrat în această casă l-ar fi găsit pe Polivanov neschimbat şi, amânând an după an această întâlnire, nu era deloc îngrijorat.

De ce oare, repeta el uluit, ce s-a întâmplat?

Pe drum se pregătise să-i asculte reproşurile şi ironiile: nu ţi-e ruşine, ai uitat de bătrân, ai devenit şef – ţi s-a urcat la cap, nu ştii că un prieten vechi e mai preţios decât doi prieteni noi... toate învinuirile pe care Losev se

obişnuise să le audă şi de la alţii. Polivanov le-ar fi spus cu haz, cu putere şi ar fi avut tot dreptul. Losev era gata să-i facă faţă. Dar acum toate răspunsurile şi pretenţiile pieriseră, se diminuaseră şi rămăseseră doar mila şi tristeţea faţă-n faţă cu iremediabilul.

În întunericul orbitelor adânci ale lui Polivanov era un pustiu imens, privirea ba apărea, ba dispărea, se pierdea în gol, în neant. Losev simţi brusc că îl priveşte moartea, moartea la lucru, vitală, nu aceea pe care o vezi în cadavrele reci, îngheţate, transformate în obiecte – acolo unde moartea nici nu mai există, ci doar urmele ei, rezultatele ei. În Polivanov moartea trăia, trăia în toată legea, era înfloritoare. Îşi făcuse cuib între oasele lui late şi puternice, îi sugea şi îi mânca trupul. Ea îl stăpânea pe Polivanov, exista în el şi separat de el, din când în când privea prin orbitele lui adânci. Spectacolul morţii active şi triumfătoare era respingător şi înspăimântător.

Polivanov îl îmbrăţişa pe Losev, urmărindu-i expresia feţei. Losev se ascunse în spatele unui zâmbet larg. Se pricepea la asta. Cu o privire sinceră şi veselă admiră vioiciunea şi energia lui Polivanov în aşa fel, încât acesta se linişti. Îl asculta cu o asemenea credulitate lacomă, ca şi cum cuvintele lui Losev ar fi avut vreo semnificaţie, ar fi putut schimba ceva.

Camerele rămăseseră la fel. În micul vestibul erau aceleaşi hârdaie cu trandafiri chinezeşti. Scândurile vopsite ale podelei străluceau. Dulapul, etajera – toate erau solide şi, din cauza vechimii, deveniseră frumoase. Soarele lumina zidurile, pătrundea prin verdele frunzelor şi Losev îşi aminti că, pe vremuri, când era mic, la unchiul Fedea era un vestibul asemănător, de-a lungul pereţilor erau înşirate fotoliile învelite în huse de pânză şi o canapea acoperită la fel. Niciunul dintre copiii din casă nu văzuse vreodată tapiseria de sub huse. Şi geamantanele aveau huse, cărţile erau învelite, mătuşa Nadia purta mereu şorţ şi numai de sărbători erau scoase din dulapuri

hainele bune de stofă, pantofii, pardesiele elegante, pălăriile de fetru şi se servea ceaiul în ceşti de porţelan. Zâmbea când îşi amintea de viaţa aceea modestă cu miros de naftalină, dar îi făcea plăcere să revadă la Polivanov uitatele scaune vieneze cu picioarele curbate şi cu fundul de pai, colţarul îmbrăcat în catifea verde, panourile cu ornamente de pe pereţi, icoanele; şi atât de familiara plăcuţă, de email „Doctor H. Ţander – boli interne”. Şi alături, pendula englezească – înaltă, din stejar, probabil că aceeaşi care stătea în anticamera lui Ţander lângă ursul împăiat.

Losev admira zgomotos vechiturile păstrate şi Polivanov, mulţumit, spunea că le strânge pentru un viitor muzeu, totul va rămâne oraşului, odată şi odată or să se ocupe şi de cultură, n-o să se construiască mereu doar stadioane şi cabinete pentru şefii. Losev se prefăcu că nu aude şi, cu acelaşi entuziasm, intră în sufragerie, unde pregătiseră, aşteptându-l, cărţile poştale ilustrate, albumele şi nişte suluri învelite în hârtie neagră.

În afara celor două vederi pe care i le arătase Roghinski, Polivanov avea un album gros – o colecţie mare de vederi din Lîkov, făcute în ani diferiţi. Polivanov i le arătă lui Losev una câte una, spunându-i în ce an e făcută, explicându-i ce clădire înfăţişează, ca şi cum Losev ar fi fost un străin. Pe ilustratele colorate de dinainte de revoluţie se vedeau iarmarocul din 1903 cu căluşei şi poliţişti, şi piaţa cu depoul nou al pompierilor, şi foişorul care fusese dărâmat după război, şi mănăstirea zidită din piatră albă... Losev mai văzuse unele ilustrate, dar altele le ţinea în mână pentru prima oară, nici nu bănuia că există atâtea. Câteva mai aveau pe verso timbre de pe vremea ţarului Nicolae şi câteva rânduri caligrafiate oblic, într-un fel în care acum nu se mai scrie.

Pavilionul de pe malul Golfului Jmurkino a fost construit, după spusele lui Polivanov, în cinstea vizitei ţareviciului Alexandru, după un proiect al viceguvernatorului Jmurin,

un arhitect foarte capabil, există un album cu proiectele lui pentru Lîkov. Pe vremuri, vroiau să transforme oraşul într-o staţiune, să facă aici târguri cu vânzare.

Şi înainte Polivanov vorbea bine. Dar acum, cuvintele lui aveau o greutate deosebită. Nu mai avea putere, ca pe vremuri, să sară, să alerge, să lovească pământul cu bastonul, şi vocea încorpora parcă gesturile largi cu care se obişnuise.

Şezând în fotoliul înalt, sculptat, fulgerând cu privirea de sub sprâncenele groase şi cărunte, semăna cu Ivan cel Groaznic.

Nu întreba nimic despre construcţie, părea că nu-l interesează intenţiile lui Losev, dar fiecare frază suna demascator, avea un subînţeles. Câteodată, un fel de hohot de râs îi străbătea în glas, ca o anticipare.

Apăru Roghinski. De sus coborâră două bătrâne – una fardată, tunsă scurt; fumând, alta cu o faţă blondă şi fleşcăită, cu mâini moi, toată făcută parcă din cârpe şi vată; Losev îşi aminti de ea confuz, era sora lui Polivanov. După ele apăru un flăcău cu păr lung, care avea o expresie o feţei impertinentă şi trufaşă. Purta o haină cu nasturi de metal, iar sub gulerul cămăşii o eşarfă de mătase. Văzându-l pe Losev, se zăpăci şi bătu în retragere, dar Polivanov îl chemă şi-l prezentă pe Konstantin drept un tânăr prieten, talentat, interesat de istorie, de meserie muncilor cu o mare chemare pentru muzică... Toate astea le spunea parcă vrând să-l contrazică pe Losev, iar Konstantin sau Kostik – cum îi spuneau ei – se linişti şi faţa îi reveni la expresia iniţială.

Din camera din spate, Kostik aduse o mapă cu proiectul casei Kislîh, şi atunci Losev observă că, de fapt, clădirea nu era terminată, lipseau nişte pavilioane laterale Proiectul amintea de pavilionul ars al lui Jmurin, spre râu duceau drumuri pietruite, pe bancul de nisip era desenat un ştrand, pe pantă erau bănci... Mai văzu nişte planuri cu sectoarele alăturate: faleza şi piaţa.

În faţa lui Losev apăruse un oraş neterminat, neîmplinit, dar plin de un farmec vechi. Semăna şi se deosebea în acelaşi timp, de oraşul pe care-l ştia din copilărie. Frumos, curat şi parcă uitat. Un astfel de oraş nu exista niciodată, dar ceva asemănător existase, demult, ca gustul ceaiului amestecat cu lapte, una din primele lui amintiri din copilărie.

În proiectele şi planurile cincinalurilor viitoare, Losev vedea blocurile centrale cu multe etaje şi logii, construcţia unor vile cu acoperişuri plate era una din ideile lui – cartierul de lângă păduricea Olehino, bulevardul central şi în cele din urmă, piaţa, piaţa principală a oraşului, ce ieşirea la râu, piaţa pavată cu plăci albe, iar pe margine – înconjurat de un gărduleţ – stejarul de pe vremea lui Petru I.

Totul era desenat, măsurat, socotit în ruble, metri, proiectat de arhitecţi, trecut în devize şi calcule şi pentru el atât de real, încât acest Lîkov al viitorului exista pe lângă cel în care trăia şi muncea. Acum reapărea din trecut un orăşel al unor oameni naivi şi visători, ingenios nepractic, ca ceasurile vechi din bronz, sau ca acel chioşc din grădină. Dar avea totuşi ceva. O anume proporţionalitate şi intimitate. N-avea importanţă că nu exista decât în schiţe, în schiţele acestea cu haşururile lor bleu şi neîntunecate de timp. Pe foaia de calc, pe care o desfăşura acum în faţa lui, erau desenate cu de-amănuntul birje, cai, doamne cu umbrele din dantelă, copaci.

Losev se obişnuise să vorbească, în rapoartele şi dările lui de seamă, despre înapoierea pe care o moştenise oraşul din epoca de dinaintea revoluţiei, despre noroi, despre cocioabe, despre barăcile în care se chinuiau muncitorii de la tăbăcărie, despre cârciumi, despre incendii, despre epidemii, despre absenţa canalizării. Totul era adevărat, dar acum, pentru prima oară, Losev îşi dădea seama că mai exista o faţă a lucrurilor, că şi în

secolul trecut trăiseră oameni care visau la viitor. Primăria se zbătuse să construiască un pod de piatră, în cele din urmă Zemstva, prin Stolîpin, obţinuse credite şi podul se construise, podul acesta pe care el calcă în fiecare zi. Datorită eforturilor Zemstvei au fost deschise trei şcoli elementare, ceea ce nu fusese deloc simplu – s-a bătut la uşile multor birouri şi s-a ajuns chiar la contele Mescerski, căruia i-au dăruit, prin sora lui, nişte câini de vânătoare deosebit de frumoşi.

În acest loc apăru în istorisirea lui Polivanov figura lui Ivan Jmurin, nobil local, care a fost întâi primar şi s-a remarcat prin faptul că pe toţi cei pe care-i prindea luând şperţ sau alţi bani nemeritaţi îi punea să doneze suma în folosul construcţiei castelului de apă. Când a ajuns la gubernie, nu i-a uitat pe locuitorii Lîkovului. Folosindu-se de vizita moştenitorului tronului a pietruit drumul de poştă care trece prin oraş. Fiind în străinătate, l-a vizitat în mod special pe celebrul Pükler, un grădinar-artist şi s-a consultat cu el în privinţa parcului din Lîkov. Era cartofor, chefliu, şi se pare că după un chiolhan celebru, care s-a încheiat cu scufundarea unui vapor, l-a convins pe negustorul Ostroumov să construiască în cinstea vizitei moştenitorului un arc de triumf din marmură. L-au construit, iar apoi, sub un pretext oarecare, arcul a fost demontat şi marmura a fost folosită pentru decoraţia interioară a sălii de spectacol şi a holului şcolii agricole. Acum, acolo e şcoala numărul unu.

— Nu mai spune! – zise Losev. Nu m-am întrebat niciodată de unde ne-am pricopsit noi cu luxul ăsta.

— Dar tu ce credeai? Totul, dragul meu, vine de undeva – spuse Polivanov. Totul are o istorie. Crezi că numai noi ne-am străduit? Şi până în 1917 oamenii se trudeau, se gândeau la viitorul Rusiei.

O fotografie veche, pe un carton gros pe care erau imprimate numele şi titlurile proprietarului – „Fotograful maiestăţii sale Wilhelm al II-lea şi al contelui de

Würtemburg, Edmund Riss” – îl înfăţişa pe Ivan Jmurin, un bărbat bine făcut, frumos, îmbrăcat în surtuc negru şi cu cilindru de culoare deschisă. Avea o siluetă zveltă, făcută parcă pentru hainele militare. Mustăcioara îi era răsucită cu vârfurile în sus şi îşi reţinea cu greu un zâmbet. Să fi avut vreo patruzeci de ani şi se uita la Losev cu simpatie şi cu înţelegere, ca şi cum ar fi ştiut ceva despre el.

— E frumos husarul, nu? – întrebă Polivanov. Măreşte-i portretul şi pune-l în cabinetul tău. De ce nu? E strămoşul tău. A slujit cu credinţă şi adevăr. Nu se poate? Probabil că tu crezi că, chiar dacă s-ar fi făcut ceva şi până la tine, lucrurile cele mai însemnate tu le-ai început. Şi cele mai importante.

— Păi ce, nu-i aşa? – se declară de acord Losev. Conducerea actuală e întotdeauna cea mai bună cori ducere.

Încercă să-şi închipuie portretul lui Jmurin în biroul său, alături de portretele primarilor, notabilităţilor oraşului, preşedinţilor sovietului orăşenesc. Câţi or mai fi fost!

— Aveţi un material bogat – spuse Losev. Extraordinar. Mai aveţi ceva şi despre casa Kislîh?

— Cum să nu – spuse Polivanov. Arată-i, Kostik.

Prin uşile deschise, Losev văzu în camera alăturată nişte stelaje pline de dosare. Kostik aduse un asemenea dosar şi-l puse pe masă, dar nu în faţa lui Losev, ci a lui Polivanov.

Se păstrau acolo desene pentru decoraţia interioară, pentru plafoane, tăieturi din ziare, scrisori... Losev n-ar fi bănuit niciodată că pot exista atâtea documente despre această casă, despre Kislîh, despre familia lui.

— Şi aicea încă nu-i totul, se lăudă Polivanov. Avem şi despre strămoşii lui, iar de urmaşii lui, care trăiesc în Franţa, se ocupă Roghinski!

— Un dosar! Strângeţi şi despre alţii? – întrebă Losev.

— Despre toate persoanele importante, spuse Roghinski. Despre revoluţionari, despre oamenii de artă şi

alţi oameni interesanţi. Iuri Emelianovici a început...

Roghinski, de obicei palavragiu, vorbea acum puţin lăsându-i lui Polivanov terenul liber pentru amănunte.

— Crezi că dacă mori nu rămân decât viermii? Să ştii dragul meu, fiecare om lasă în urma lui mărturii scrise. Polivanov îşi aplecă capul pe umăr, privindu-l pe Losev ca şi cum l-ar fi măsurat. Şi încă ce mărturii! În special odată cu dezvoltarea birocraţiei. Ai vorbit cu un om între patru ochi – şi eşti mulţumit, crezând că nimeni altcineva nu ştie. Dar el, scumpule, îi povesteşte soţiei, iar ea îi scrie mătuşii şi mătuşa ţine un jurnal... Îţi găsesc ce vrei despre cine vrei. Iar dacă omul a ocupat o funcţie importantă, atunci se pot afla o mulţime de lucruri. Plescăi chiar de plăcere şi toţi zâmbiră.

De obicei, în orice casă din Lîkov, Losev se purta ca un stăpân, pentru că aşa şi era privit – ca stăpân al oraşului: era un om sociabil, comunicativ şi se instala oarecum de la sine în centrul atenţiei, era ascultat pentru că se presupunea că ştia mai mult decât alţii, şi imitat, când râdea sau când se încrunta; şi chiar când cineva îl contrazicea, Losev tot era mulţumit, putea să-şi arate puterea.

Aici domnea Polivanov, aici toţi îl urmăreau pe Polivanov, îl ascultau ca pe un oracol, se întreceau, care mai de care, să-l îngrijească. Oare, pe vremuri, când era tânăr student, Losev stătea tot aşa, cu gura căscată, în faţa lui?

Aşteptau de la el să se poarte şi acum la fel. Losev privea toate aceste acte şi poze rare fără să se entuziasmeze, fără să se mire, le răsfoia sub privirile lor încărcate de tensiune şi aşteptare. Polivanov scotea mereu atu-uri noi.

Le lăudă politicos şi exagerat. După modul bine organizat în care era ajutat Polivanov, părea că erau vorbiţi; numai Losev nu ştia când şi cum va începe... El doar presupunea, simţea că discursul lui Polivanov are un

scop, nepermiţându-şi şi nepermiţând nimănui vreo digresiune.

Acum vorbea despre un salariat al zemstvei, directorul şcolii agricole, Koroteev. Câte nu făcuse directorul ăsta pentru luminarea oamenilor din localitate! Astăzi s-ar fi dat titlul de Erou al muncii. Nu?

— Desigur, confirmă Roghinski. Şi noi... O stradă purta numele lui, pe urmă nici asta n-a mai fost.

— Exact! – spuse Kostik şi toţi îl priviră pe Losev.

— Şi pompierul acela...

— Islenev – îi şopti lui Polivanov femeia care fuma.

— Islenev a cumpărat din banii lui echipamentul pentru formaţia pompierilor, a salvat de câteva ori oraşul de la incendiu... Nu, sufleţelule, nu e greu să-i înlături, e chiar foarte simplu, ne-am obişnuit să spunem că în Rusia nimic n-a fost bun, nu era decât exploatare, sălbăticie. Dar istoria o să facă dreptate, oricât ai silui-o acum, oricât ai suci-o. Oraşul există de cinci sute de ani; doar nu se răsculau tot timpul şi nu plângeau mereu, au fost şi sărbători şi treburi bune şi frumoase. Şi noi considerăm că n-a fost decât întuneric. Dacă nu-ţi respecţi înaintaşii, nu te respecţi pe tine! De aici se trimitea în toată Rusia sare şi piele, se pricepeau şi ei la ceva. Cinci sute de ani au muncit fără preget. Oraşul nostru a trăit în istorie. Puţini oameni cu merite au fost? Şi noi, pe care dintre ei îi respectăm? Pe care îi onorăm? A fost distrus cimitirul vechi. Şi acolo, printre alţii, era înmormântat Spiridinov, erou al luptelor din Golful Cesme. Uite admiră, sufleţelule. Ce placă avea pe mormânt. Am tăiat fotografia dintr-un ziar vechi. Şi, alături de el, era îngropată actriţa Protasova, celebră în toată Rusia la mijlocul secolului trecut. Mai era acolo şi mormântul protoereului Kaevski, din familia iluministului Raevski. Se mai odihnea aici şi celebrul medic al flotei, Rakovici. N-am reuşit să aflu cum a ajuns aici de la Petersburg. Dar e o persoană de însemnătate istorică, e trecut în toate enciclopediile. Fiu

de ţăran a devenit profesor, a întemeiat o şcoală! Unde sunt toate astea? Nicio atenţie niciun fel de ordine... Ce v-aş face eu pentru asta! Eh, nu vă mai temeţi de nimic sufleţelule! Aţi pierdut orice ruşine!

Mâna slabă şi străvezie a lui Polivanov îl ameninţa pe Losev, adunând ca într-un mănunchi obiecte invizibile.

Losev stătea singur, toţi ceilalţi în faţa lui, Polivano la mijloc, ca la judecată.

— De la cimitir se trag multe... La noi, mormintele nu intră în educaţie. Şi dacă nu respecţi mormintele înseamnă că nu-ţi respecţi trecutul, înaintaşii. Nimeni nu vrea să înţeleagă asta. Uite, tu, Roghinski, la cercul tău ştiinţific, de ce nu ţii o lecţie despre „însemnătatea cimitirului pentru oameni”?

Roghinski răspunse cu un zâmbet acru.

Cimitirul este letopiseţul oraşului – tună Polivanov, un memorial al istoriei, oricum e o valoare...

Losev încercă să-şi aducă aminte de când nu mai fusese la mormântul mamei. Ştia că mătuşa, soţia unchiului Fedeav se ducea şi că, la insistenţele ei, construise cu ajutorul serviciului orăşenesc un gărduleţ vopsit., nu se ştie de ce în culoarea aluminiului. Se înfurie brusc ;i spuse:

— Printre altele, Iuri Emelianovici, cimitirul a începu să fie distrus cam prin anii treizeci, atunci să fi vorbit.

N-ar fi trebuit să înceapă discuţia, simţea că Polivanov îl provoacă înadins. Mai bine să-l aprobe, să se indigneze împreună cu toată lumea, dar nu putea, se montase şi-i era imposibil să se oprească.

— ...Nu vă învinovăţesc, înţeleg şi ţin seama cine avea pietre funerare şi monumente! Negustorii şi nobilii. Oamenii simpli zăceau sub o cruce de lemn, fără importanţă! Iar faţă de bogaţi, fie ei şi eroi, aveam o anume atitudine. Acum ne gândim la trecut şi am devenit mai deştepţi. Dar să nu uităm nici istoria noastră, trebuie să-i înţelegem şi pe părinţii şi pe bunicii noştri.

Şi tocmai atunci Polivanov spuse aşa, liniştit, ca şi cum şi-ar fi adus aminte, pentru că fusese rostit cuvântul

— Dar tu, pe tatăl tău l-ai înţeles?

— În ce sens?

— Îl considerai bizar, râdeai de aiurelile lui. Şi, printre altele, sufleţelule, am recitit ceva nu de mult. Avea o filozofie foarte interesantă. Diletantă, dar umanistă...

— Ce aţi recitit?

— Notiţele lui. Caieţelul. A fost un înţelept şi tu nici n-ai încercat să-l înţelegi!

În acest moment se deschise uşa şi intră Tucikova.

După felul cum o întâmpinară, după bucuria lor şi după cum le-a sărutat ea pe bătrâne, după cum i-a sărit Kostik în întâmpinare, era evident că e de-a casei. Odată cu venirea ei începură să se agite, să pună masa şi discuţia devie în diverse direcţii – despre vechile cărţi bisericeşti pe care le colecţiona Polivanov, despre ultimele descoperiri arheologice din curtea mănăstirii, – despre ploi şi mere.

Au ieşit pe verandă. Kostik şi Roghinski ajutau la punerea mesei. Losev dori să se aşeze lângă Tucikova – dar acela era locul lui Kostik, exista aici un fel de ritual, probabil că se întâlneau des şi trăiau într-un fel care lui Josev îi era necunoscut. Lui i se părea că ştie esenţialul din ce se petrece în oraş. Şi, de fapt, dedesubt, în adâncuri, curgea o viaţă surprinzătoare, despre care habar n-avea.

Braţele dezgolite şi bronzate ale Tucikovei pluteau deasupra mesei. Zâmbetul ei strălucea, Losev n-o văzuse niciodată aşa. „Are mâini frumoase. Face pe tinerica” – se gândi el supărat. Bău vodcă, ciocnind cu toată lumea cu amabilitate egală. Când ciocni cu Tucikova, ea se uită la el curajos, fără încruntarea cu care-l privise la şcoală, mai degrabă curioasă. I se părea ciudat că-l vede pe Losev într-o ambianţă neobişnuită şi compara. Nici ea nu ştia că, pe vremuri, era un obişnuit al casei, venind mereu la

ceai. Cei tineri credeau că e pentru întâia oară acolo, iar Polivanov nu-i contrazicea.

Sigur, în casă se schimbaseră multe. Mai înainte, la Polivanov, taburetele şubrede scârţâiau, Losev nici nu-şi amintea ce fel de mobilă era, nimeni nu acorda vreo atenţie fleacurilor, domnea peste tot harababura de după război, dormeau pe unde apucau, pe podea, pe saltele de paie, mâncau din gamele de aluminiu la masa din bucătărie. La orice fel de masă, numai mâncare să fi fost.

Acum, samovarul galben, ornamentat, fluiera armonios, medalioanele lui frecate până la refuz străluceau, ceştile erau diferite, fiecare în parte o operă de artă, nu se ştie de unde făcuseră rost de căpăţâni de zahăr pe care le spărgeau cu nişte cleşti vechi cu mânere lungi sculptate. Beau ceaiul după moda veche. Într-o farfurie din lemn erau plăcinte calde, din făină de secară cu cartofi, cum nici la ţară nu se mai fac. Votca se turna în ţoiuri de pe vremea împărătesei Ecaterina, dintr-o sticlă verzui-întunecată, cu monogramă. Era şi un castron cu lapte afumat, o carafă cu iaurt. Castronul avea marginile smălţuite cu verde, Losev îşi aducea aminte că văzuse ceva asemănător în copilărie şi, mai târziu, rar de tot, în câte un sat izolat. Mirosea bine, a sărbătoare, pâinea era pusă pe un fund de lemn gravat, dulceaţa se lua cu o linguriţă de argint cu coada răsucită. Pe suportul solniţei era o inscripţie „Fără sare la masă, mâncarea nu-i gustoasă”. Totul era din vremuri de demult, uitate, erau lucruri frumoase şi fiecare în parte îi plăcea lui Losev, dar, în acelaşi timp, îl irita, şi această iritare se amplifica.

Aspectul de muribund al lui Polivanov nu-l mai durea, se obişnuise să-i vadă obrajii supţi şi craniul care spărgea parcă suprafaţa cerată a pielii. Polivanov, cel de astăzi, se despărţise de cel pe care îl ţinea minte şi îi asculta opiniile despre modul în care este distrus trecutul la Lîkov cu un sentiment de intoleranţă crescândă. Discuţiile astea îl plictiseau de mult pe Losev, pasiunea pentru lucrurile

vechi, care apăruse în ultimii ani, îl enerva prin caracterul ei strident – ca şi masa asta care imita doar vremurile vechi.

— Mi se spune că nu vrei să dărâmi casa Kislîh, spuse Polivanov.

Losev nu răspunse.

— Ai face o treabă sfântă. Era şi timpul să înţelegi. Da' nu cred.

— Ce nu credeţi?

— Sigur, acum, la noi, nu-i la modă să distrugi lucrurile vechi. În vorbe, toţi sunt mari apărători. Dar ai să vezi, sufleţelule, când ajungi la o adică, o să ţi se spună că „împrejurările”, că „nu depinde de mine”... şi altele.

Losev termină de mestecat fără să se grăbească, apoi zise:

— Tocmai mă pregăteam să spun că eu n-am nimic împotrivă. Dar parcă depinde de mine?

— Vezi, Tania, nici usturoi n-a mâncat. El nu vrea, iar ei nu ştiu. El ar vrea, dar dacă... La un Dumnezeu te rogi, la altul te închini, şi pentru toţi eşti bun.

Losev râse din nou, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ca şi cum n-ar fi fost vorba despre el. Blândeţea lui constantă îl enervă pe Polivanov.

— Dacă ar fi să distrugă, ar putea şi singur, dar să apere... Nobilul Jmurin putea să discute cu guvernatorul. Se ducea şi în capitală dacă era nevoie. Şi el ţinea la cariera lui. Erau oameni ca noi, unşi cu acelaşi mir, zbătându-se în aceeaşi deşertăciune a deşertăciunilor. Dar toate până la o limită...

— Se gândeau la Dumnezeu, spuse bătrânica tunsă. La sufletul lor.

Polivanov îi aruncă o privire nemulţumită.

— Dumnezeu nu prea era atunci la modă. Nu, despre altceva e vorba, Nadejda Nicolaevna. Se gândeau la istorie, se temeau de judecata urmaşilor. Voiau să obţină gloria şi pentru oraş şi pentru ei, fireşte. Jmurin, ăsta,

poate că spera că o să i se facă un monument. Asta, pe linia orgoliului, dar probabil că-şi iubea locurile natale, îşi iubea renumele. Se considera stăpân pe viaţă. Iar la tine toţi sunt temporari. Tu ai pensionat pe cineva cu respectul cuvenit? Ca să-ţi aduci aminte? Doar şi tu te gândeşti mereu dacă scapi sau nu de sancţiune. Nu te supăra...

— Nici nu mă supăr, spuse Losev şi-şi turnă votcă.

— Să ştii că pe noi nu ne mână interesul. Mie, ce-mi pasă, oricum n-o să mai văd mult timp Golful Jmuraino, mie mi-e milă de oraş. Mi-e milă de copii, o să le lipsească frumuseţea. Golful Jmurkino este, poate, ultimul loc unde se vede ceva din armonia vechiului oraş. Şi aţi ajuns şi acolo.

— Da' înainte de ce aţi tăcut? – întrebă Losev.

— Printre altele, ţi-am scris, sau ai uitat? Acum doi ani. Pot să-ţi arăt copia. Ori îţi aminteşti şi aşa? Pe Polivanov arţagul îl învioră, începuse să se bucure. Am primit un răspuns cu semnătura ta. În toată regula. Asta am învăţat cu toţii. Să respectăm forma. „O să ţinem seama. O să discutăm când o să se discute".

Fir'ar să fie, chiar îi scrisese, îi scrisese... Losev citise scrisoarea superficial şi dăduse ordin să i se răspundă, cu sentimentul de ciudă pe care i-l trezeau asemenea sfătuitori, în special Polivanov, care toată ziua încropea plângeri împotriva autorităţilor orăşeneşti, se amesteca, dădea ordine.

De funcţionarii Comitetului executiv, Polivanov se ţinuse ca un scai, plictisindu-i, l-ar fi pus la punct cu plăcere, dar se temeau de Losev, iar, pe de altă parte, bătrânul, în virtutea vechii funcţii, mai avea şi alte relaţii influente.

— ...Conştiinţa mea e curată. Dar ce folos de la curăţenia asta... Catolicii îşi pot apăra sufletul, dar eu vreau să păstrez locurile natale, ruseşti. O să mai avem nevoie de ele. Parcă tu construieşti case ruseşti? Case

pentru Lîkov? Cu esperanto-ul tău nu se-ncălzeşte sufletul. Am trăit mult şi văd câte am pierdut, câte am distrus din cauza prostiei, a ignoranţei. Mă rog, atunci eram analfabeţi, dar acum avem instrucţie superioară. Şi? Iar distrugem. E o ruşine. Şi pentru tine, în primul rând. Îţi semnezi sentinţa pentru veşnicie. Cine a distrus Golful Jmurkino? A-a, a existat un şefuleţ de tristă amintire, Serghei Losev. Prin asta a devenit celebru.

Losev zâmbi împăciuitor:

— Poate că o să-şi aducă aminte şi de altele.

— De maternitate, nu? Sau de canalizare? Crezi că astea te vor răscumpăra? Să nu speri, memoria poporului n-are nuanţe, ori-ori. Ori eşti un sfânt, ori un netrebnic. Şi aşa e şi corect...

Toţi ascultau cu aviditate şi examinau zâmbetul lipit de pe faţa lui Losev. Din toate privirile aţintite asupra lui, el vedea doar ochii Tucikovei, plini de aşteptare, neliniştiţi, ea mărturisind că era gata să-i sară în ajutor.

— Ce-i asta? Toţi împotriva unuia singur? Ei, Iuri Emelianovici, nu-i cinstit – spuse Losev hohotind scurt.

— De asta, sufleţelule, suntem contra unuia singur, pentru că n-ai vrut să consulţi opinia publică. Poate că trebuie construită filiala, nu ştiu, dar proiectul ar fi trebuit discutat de toată lumea, pentru că tot poporul e interesat. Dar voi faceţi chestiile astea în secret, consideraţi că sunteţi cei mai deştepţi, dacă vi s-a încredinţat puterea, sunteţi cei mai teribili din oraş.

Losev hohoti din nou:

— Aşa e, dacă ne-au ales înseamnă că n-au găsit alţii mai deştepţi.

— Ce tot spuneţi? – întrebă deodată cu tristeţe Tucikova. Serghei Stepanovici!... Şi dumneavoastră, Iuri Emelianovici, despre ce vorbiţi, despre ce?

— Despre lucrul cel mai important, Tanecika – începu Polivanov – despre judecata opiniei publice.

— Păi, totul este clar, fără niciun fel de judecată. Parcă

dumneavoastră nu vă e clar? Tuturor le e clar, întrebaţi pe cine vreţi despre Golful Jmurkino, e doar sufletul oraşului. Ea se ridică, atinse, nu se ştie de ce, robinetul samovarului, apoi ceainicul, părul îi căzu pe frunte, acoperind strălucirea ochilor. Da, sufletul. Uite, tu, Kostik, unde ai învăţat să înoţi? La Jmurkino, nu-i aşa? Şi tu, Stas – se întoarse ea către Roghinski – Kostea e încă tânăr, dar ce va deveni acest loc pentru el peste douăzeci de ani? Nu-i aşa, mătuşă Varia?

— Nu ştiu cum e acum – spuse moale şi încet mătuşa Varia – dar când eram tineri, mergeam acolo seara şi cântam. Şi ne sărutam. Kostik pufni în râs. Şi astăzi tinerii se sărută pentru prima oară acolo. Şcoală primară de dragoste.

— Şi, printre altele, o rezervaţie a copilăriei, spuse prudent Roghinski, şi pentru copiii de astăzi e la fel – acolo se pescuieşte primul peştişor şi se intră pentru prima oară în râu.

Tucikova se uită la el cu recunoştinţă. Totuşi, ochii ei aveau o putere deosebită, şi privit de ea în treacăt Losev se simţi înconjurat de un fel de umbră rece.

— O rezervaţie, ai dreptate. O rezervaţie a copilăriei, acolo se păstrează amintirile.

Losev mânca plăcinte de secară, bea ceai, dădea din cap fără să-şi exprime acordul, dar şi fără să-i contrazică. Se gândea că bazinele pe care le-au construit dincolo de chei nu sunt îndrăgite de copiii care se scaldă tot în Golful Jmurkino. Dar când golful va fi ocupat de filială, atunci bazinele vor fi foarte utile şi toţi vor înţelege cât de prevăzător a fost Losev când a ocupat acel teren şi a obţinut bani pentru curăţirea malului.

— ...Doar trebuie să rămână în oraş ceva din trecut – spuse Tucikova. Ca un obiect vechi într-un apartament, nu e vorba de valoarea artistică, ci de amintire, de memorie.

— Ca istorie, mărturie a trecutului, moment al culturii

materiale – spuse Roghinski. Aşa e casa Kislîh.

— Măcar de te-ai strădui, Seriojenka – spuse timid mătuşa Varia.

Îşi aduse aminte cum îl tunsese ea odată, cum îi potrivise bretonul.

— Of, mătuşă Varia, zâmbi el doar pentru ea. Toate astea-s minunate – sufletul, rezervaţia. Dar la judecată nu te poţi prezenta cu asemenea motive. Chiar se înveseli imaginându-şi mutra lui Uvarov. Astea toate, aici la masă, pe fondul samovarului şi al altor obiecte vechi, sună bine, dar când mergi într-un cabinet – trebuie să vii cu propuneri concrete.

— Dar dacă dumneavoastră înţelegeţi totul, atunci ei de ce... spuse Tucikova compunându-şi fraza cu încordare.

— Pentru că eu am crescut aici – spuse tăios Losev. Oraşul e al meu. Iar pentru ei totul e străin. Nu l-aţi auzit pe Kamenev la şcoală cum vorbea? Da’ să lăsăm asta! Credeţi că dacă-mi otrăviţi mie sufletul aţi câştigat partida? Şi cum o să-mi descurc eu treburile – n-are importanţă, nu-i treaba voastră, nu? Voi v-aţi făcu datoria aţi tras un semnal de alarmă, v-aţi dovedit cultura.

Polivanov bătu supărat cu lingura.

— Termină! Nu ne acuza pe noi! Nouă trebuie să ne mulţumeşti. Vrem doar să te ajutăm. Ce, tu îmi dai leafă? Pentru tot ce fac nu capăt nici bani, nici măcar un cuvânt bun, şi funcţionăraşii tăi spun că sunt un bătrân periculos.

— Şi cum vreţi să mă ajutaţi? – întrebă Losev.

— O să trimitem o scrisoare. Dacă vrei, la regiune, dacă vrei, la Moscova. Cum spui tu, aşa facem. O să strângem semnături. De la deputaţi, de la fruntaşii în muncă, de la vechii comunişti...

Losev îşi umflă obrajii şi ridică sprâncenele. Era o expresie copilărească, ridicolă, pe care o avea în momentele de maximă încordare. Desigur, Polivanov îl punea la încercare, dar parcă poţi să ştii, bătrânul e

capabil de orice. O scrisoare colectivă, şi încă cu ştirea conducătorului oraşului, s-ar putea spune chiar cu aprobarea lui tacită... În loc ca el să ridice problema în faţa forurilor... O să-l sancţioneze şi bine o să-i facă.

— Scrieţi, e dreptul vostru, spuse el şi se apleca, mângâie motanul care i se cuibărise la picioare. Pe vremuri aveaţi un motan siberian.

— De angora, spuse mătuşa Varia.

— Da, de angora... cred că scrisoarea o să strice totul. Argumentele voastre nu sunt serioase. O să le fie uşor să le combată şi problema n-o să se mai discute.

Polivanov se uită la el liniştit.

— Deci despre argumente e vorba?... Şi eu care credeam că despre dorinţă! Problema trebuie pusă pe tapet, trebuie mers sus, cu mult curaj.

Se lăsase înşelat de blândeţea lui Losev. Îl făcuse să creadă că-l poate încolţi uşor, că cedează, se justifică, e naiv. Maleabil, şi când colo Polivanov se lovi deodată, parcă din fugă, de o piatră. Erau tăria şi puterea pe care Losev le etala fără prea mare plăcere. Începu cu un oftat. Desfăşura doar un capăt al aţei, ca ei să înţeleagă câte sunt mai departe înşiruite, cum se leagă una de alta, o reţea întreaga de legături. Minunat, să nu se dărâme casa, să nu se atingă nimeni de Golful Jmurkino. Şi cu construcţia ce facem? S-o ridicăm în altă parte? Dar unde? Unde găsim terenul? Asemenea transferuri necesită alte devize. Drumuri de acces, comunicaţii, un plan general de dezvoltare. Şi cum se va înscrie construcţia în profilul oraşului pe noul loc? La ce distanţă trebuie ea plasată de locuinţele muncitorilor? Pe deasupra, cei care au aprobat proiectul la regiune trebuie să admită că au greşit. Şi unde au greşit? O sesizare a muncitorilor? Dar ceilalţi muncitori vor să lucreze cât mai aproape de casă...

Ochii Tucikovei exprimau o compătimire acută. Kostik asculta, dând din cap, fără să-şi dea seama, la fiecare

argument.

— Atunci, ordonă specialiştilor tăi – insistă tare şi nepoliticos Polivanov. Să-ţi pregătească argumentele. Tu, în sinea ta, te-ai hotărât? Se opri puţin, fără să aştepte, de fapt, răspunsul lui Losev. Şi dacă te-ai hotărât, pune-le cărţile pe masă! Eşti obligat să te lupţi fără să ţii seama de nimic. De niciun fel de obstacol. Să nu umbli pe cărări bătătorite.

Din ochii Tucikovei dispăruse curiozitatea. Apăru iar disperarea, la fel ca atunci, în discuţia cu Kamenev.

— Vorbe! – spuse tăios şi aspru Losev. Argumentele nu se pregătesc. Ele se caută şi ori există ori nu. O treabă cinstită trebuie rezolvată cinstit... Şi eu care credeam că dumneavoastră le-aţi pregătit...

Cu toate astea, nu fusese sincer până la capăt cu ei, nu-şi mărturisise direct temerile, nu vorbise deschis ca Tucikova cu Kamenev. Nu putea să le explice subtilităţile relaţiilor lui cu constructorul, cu Uvarov. Era obişnuit să-şi controleze cuvintele, să şi le măsoare, să nu spună vorbe de prisos – se educase de-a lungul anilor... Părea că nimic nu-i mai simplu decât să recunoască faptul că nu s-a decis, nu ştie cum să atace şi nu s-a hotărât pentru că... De altfel, nu voia să-şi mărturisească nici lui însuşi. Nici cu sine nu era sincer până la capăt.

— Recent aţi devenit un om foarte principial, Iuri Emelianovici, spuse Losev, accentuând pe „recent” dar Polivanov nu răspunse. Cu mine sunteţi principial. Şi pe gratis. Vă lăudaţi doar că nu primiţi bani pentru asta. Nu? Iar eu primesc bani. Deci eu trebuie să urmez exemplul dumneavoastră în cabinetele superiorilor mei. Dar dacă eu o să mă iau după alt exemplu dat de dumneavoastră? ... Icni, sprijinindu-se de spătarul scaunului. O să devin principial după ce ies la pensie.

— Uite-l cum atacă. Nu se lasă, se miră neaşteptat de blând Polivanov.

— Păi, cum nu... Una e să compătimeşti, să-ţi pară rău

şi alta să hotărăşti. Multe aş vrea şi eu. Aş dori să construiesc un stadion... Dar mai există unele fleacuri de care trebuie să ţii seama, cum ar fi bugetul, planul, procentul de oameni integraţi în producţie. Respect întru totul activitatea dumneavoastră, dragi prieteni şi tovarăşi, dar pentru voi e un hobby. Dumneavoastră, Iuri Emelianovici, vă ocupaţi de cercetările astea de plăcere. E folositor, fără îndoială, dar, după câte îmi aduc aminte, înainte vă ocupaţi de cu to-o-tul altceva... Nu-i aşa?

Polivanov nu răspunse. Poate că şi altădată era la fel, un vrăjitor care băga spaima în oameni, poate că şi atunci juca feste şi-l punea pe Losev în situaţii ridicole?

— Până la asta vă ocupaţi de cu totul alte treburi, repetă Losev.

Se opri şi lungi pauza, ca toţi să observe cum evită Polivanov să răspundă la provocare.

Privirile li se întâlniră. Ochii lui Polivanov străluciră metalic în orbitele întunecate şi se stinseră. Simţea oare primejdia?

— Hai, hai, nu te jena – spuse Polivanov.

— Biserica Vladimirsk e cel mai important monument din regiune. Nu?

— Losev bău o gură de ceai.

— Secolul paisprezece şi aşa mai departe. Ţineţi minte cum aţi transformat-o în club, cum aţi reconstruit-o după aceea şi aţi stricat-o de tot? Întâi aţi trimis o întâmpinare la Moscova, lui Kalinin, cerând să se închidă biserica, apoi – chiar înainte de a vă veni aprobarea – aţi organizat un rug antimistic în piaţă. În ce an a fost asta? Eu, desigur, ştiu, deoarece e chiar anul naşterii mele. Şi ce aţi pus pe foc? Iconostasul cu toate icoanele, uşile altarului, totul gravat cu mare măiestrie, se spune că icoanele aveau o deosebită valoare artistică... Aţi ars şi vechile cărţi bisericeşti din sfântul lăcaş. Era o bibliotecă extraordinară, după ce a fost închisă mănăstirea se aduseseră acolo toate documentele – Losev se uită la

Kostik.

— Cărţile erau din secolul şaisprezece, aşa spun savanţii. Iar pictura murală era unicat.

— De unde ştiţi? întrebă neîncrezător Kostik.

— Experţii au cercetat. Au tras concluzia că nu se poate restaura. Am fi vrut s-o restaurăm, ne-am gândit la asta... E adevărat, n-am discutat cu opinia publică, n-am strâns zemstva.

I se adresa acum numai lui Kostik, care se încrunta neputincios, privind ba spre Polivanov, ba spre Losev, încercând să înţeleagă ce se petrece.

— Şi ce? Şi ce-i cu asta? – îl întrebă el duşmănos pe Losev.

— Întrebaţi-l odată pe Iuri Emelianovici... Se spune, Iuri Emelianovici, că aţi fost rugat: „Nu ardeţi obiectele, închideţi biserica, dar ce rost are să-i daţi foc?"

— Câte nu se spun!

— Tucikova desfăcu mâinile ca şi cum ar fi vrut să-l apere pe Polivanov – de ce vorbiţi despre asta? Se mai poate schimba ceva? De ce daţi vina pe alţii?...

Polivanov lovi masa cu măciulia bastonului atât de tare, încât săriră cuţitele, farfuriile tremurară, ceva căzu.

— N-am nevoie! Pot să mă apăr şi singur! Taci, Tatiana! Mă aperi? De cine? De el!

Vocea i se sparse, deveni răguşită, apoi piţigăiată, ca şi cum fierăstrăul ar fi nimerit peste un nod. Se ridică sprijinindu-se în baston, deveni înalt, mai înalt decât înainte, ochii i se luminară, se albiră de mânie. Îl domina pe Losev, părea un topor imens, care acuşi se va lăsa şi-l va tăia în două. Deodată înviară toate vechile legende care-l însoţiseră pe acest om.

— Nu el o să mă demaşte! Pe mine nu mă dobori cu fleacuri! Cam puţin pentru Polivanov. Eu mi-am achitat datoriile, tovarăşe Losev. Tatăl tău ar fi putut să-mi ceară socoteală... El, cum s-ar spune, a pătimit pentru ideile lui. El avea idei. Da' tu ce idei ai? Tu ai informaţii! Dovezi,

probe! Ha-ha, probe împotriva lui Polivanov! Mă tot întrebam când îmi va veni rândul, prin cine. Şi iată-l – Serioja Losev! Ai adunat fărâmituri ca o cârtiţă. Dar nu o să poţi face nimic cu ele. Şi nici n-ai ce face. Cu toate că ai ce aduna. Pot să-mi asum totul. Am rămas singur şi o să răspund pentru toţi. Da, aşa a fost. Auziţi, a povestit corect. Ai informatori conştiincioşi, Losev. Şi nu ţi-au spus ce a fost mai departe? Ai? Sunt vicleni, dar proşti. Ar fi putut să mă înjosească şi mai tare. Erai încă aici, sau nu, plecaseşi, am început să mă rog de băbuţe să-mi dea cărţile bisericeşti, icoanele, vechile documente. Au reuşit atunci să mai scoată din foc, să salveze câte ceva. Cărţile ardeau greu. Mergeam, au trecut treizeci de ani de atunci, mergeam prin toate cocioabele, mă rugam, mă căciuleam. Ele ştiau totul mai bine decât tine. Mă vârau ca pe o pisică în propria ei murdărie: aşa şi pe dincolo – întâi ai pus pe foc şi acum ne rogi. Am fost prost, le spuneam, am fost tânăr, nu înţelegeam. Eu, comisarul Polivanov, mă căiam în faţa acestor babe mistice! Ca fiul risipitor. Unele îşi băteau joc, altele mă iertau, îmi dădeau icoane, cărţi. Uite-le aici, sunt afumate. În faţa bătrânelor, m-am căit. Dar nu în faţa ta. Tu, dragul meu, n-ai scos nimic din foc. Din niciun fel de foc. Ce drept ai tu să-mi ceri socoteală? Ce, crezi că am fost nişte barbari? Ţi-e ruşine de noi?

Ridică asupra lui mâna sa enormă, costelivă, cu bastonul, dar Losev se uită gânditor, nu se mişcă, nu-i ocoli privirea.

— Ştiu, ne judecaţi, ne renegaţi. Dar poate că, atunci, pe vremea mea, nu se putea altfel? Poate că numai prin foc dobândeşti adevărul unei noi vieţi? Şi acum o visez pe învăţătoarea mea, Alisa Andreevna, care lângă rugul acela m-a apucat de mână, pe urmă a îngenuncheat în faţa tuturor, nu s-a jenat.

— Iurocika, nu trebuie! gemu încet, abia auzit, Varvara Emilianovna, mătuşa Varia, sora lui Polivanov –. Of, n-are

voie, Serghei Stepanovici, de ce-l zgândăriţi? Spune tu, Tanecika.

— Taci, Varia!

Tucikova o îmbrăţişă, îşi apropie capul de ea.

— Nu mă tem de nimic! Nu mă tem de viaţa mea – strigă Polivanov.

— Da’ încetaţi odată, Serghei Stepanovici... îl omorâţi – spuse Tania. Mă auziţi?

Losev părea de piatră, nu-şi lua ochii de la Polivanov.

— ...Învăţătoarea pe care o iubeam vărsa lacrimi, mă ruga, mă implora să nu mă ating de icoana făcătoare de minuni. Îmi tot zicea de valoarea ei artistică. Că ar fi fost făcută de Teofan Grecul. Să nu o ard. S-o dau la muzeu, unde vreau, dar nu pe foc. Zicea ceva de Lunacearski. Şi de Pokrovski, care pe atunci venise la noi în gubernie, era comisar. Am dat--o deoparte. Am dat deoparte lacrimile ei. Opiumul este opium, indiferent de cine e făcut. Chiar ea ne învăţase că toate astea sunt minciuni. Şi ce icoană era! Visez şi acum cum am aruncat-o în foc şi cum a ţipat Alisa Andreevna. Icoanele astea, ale mele, sunt nimic pe lângă aceea. Sigur, era făcătoare de minuni şi asta mă întărită şi mai tare. Toţi erau credincioşi, întunecaţi, înapoiaţi şi noi ne luptam cu ei, ne demonstram curajul şi ateismul! Da, credeam şi eu în ceva... Acum, sigur, situaţia e alta. Omul se schimbă... Şi eu... Dar noi am făcut schimbările astea! Dar tu?... Faţă de Alisa Andreevna, recunosc, mi-e ruşine, dar faţă de tine, nu! N-ai de ce să mă judeci. Ce drepturi ai tu? Ai venit la de-a gata...

Din fericire, Kostik reuşi să-l prindă. Faţa îi era acoperită de stropi mari de sudoare, se albi complet, se clătină şi se lăsă în fotoliu. Nadejda Nikolaievna turnă repede într-un păhărel nişte picături şi i le dădu, Polivanov le înghiţi fără să-şi dea seama. Şi privirea şi atenţia i se concentraseră în interior. Acolo se petrecea ceva important, iar tot restul se depărta şi se întuneca.

Orbitele i se goliră de parcă moartea se grăbea să pătrundă în acest pustiu. Se făcu linişte. Tot ceea ce, cu o clipă înainte, părea însemnat, tot ceea ce îi provoca mânia sau îl chema la luptă începuse să se dizolve, să-şi piardă înţelesul: dreptatea nu ştiu cui, cinstirea lui Jmurin, casa Kislîh reproşurile lui Losev... Părerile oamenilor, amintirile, Alisa Andreevna, trecerea timpului – douăzeci, cincizeci, o suta de ani – totul era egal de meschin în faţa nefiinţei, în faşa acelei prăpăstii în care-l trăgea moartea.

Nadejda Nikolaievna îl luă de mână, le făcu un semn din cap şi toţi începură să vorbească făcând eforturi să nu se uite la Polivanov, ca şi cum ar fi fost indecent să observi acel lucru îngrozitor care se petrecea alături. Se prefăceau că nu înţeleg. Coborâră glasurile parcă special ca să-i permită lui Polivanov să se adune... Dacă l-ar fi durut, dacă ar fi strigat, ar fi putut face ceva. Dar tocmai asta era, că nu erau în stare să-l ajute şi atunci se comportau ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Singura lor posibilitate era minciuna. Moartea era neputincioasă în faţa minciunii. Minţeau prefăcându-se că moartea nu există, că nu ştiu că e pe aproape.

Roghinski îi arătă lui Losev o cărticică lunguiaţă un catalog din Franţa – şi-o deschise la semn. Fotografia tabloului pe care Losev îl cunoştea atât de bine era încercuită cu cerneală şi alături scria: „Astahov A.G. Anul 1890" şi, mai încolo, un număr răzuit cu lama. Aflând că Losev văzuse catalogul la văduva lui Astahov, Roghinski fu dezamăgit. Din păcate, nu s-au găsit niciun fel de alte mărturii despre casa Kislîh. Nu se ştie dacă au mai fost pe acolo şi alţi artişti sau scriitori. De fapt, tocmai asta dorea să afle Losev. Dacă avea catalogul, înseamnă că Polivanov ştia de mult de existenţa tabloului. Dar când şi cum nimerise aici catalogul, nu ştiau nici Roghinski, nici Tucikova. Tania recunoscu ruşinată că nu-i dăduse prin cap să se intereseze. Losev o întrebă pe mătuşa Varia şi ea, uitându-se la Polivanov, îşi aduse aminte că parcă îl

primiseră din străinătate. Cine să-l fi trimis? Probabil Liza Kislîh – altcineva cine? – fiica cea mică a lui Kislîh l-a trimis după război. Ce legătură avea Liza Kislîh cu toate astea, mătuşa Varia nu ştia, dar pe Astahov, după cum reieşi din răspunsurile ei la întrebările lui Losev, îl văzuse, fusese la el acasă, dar, mai bine să spună Iuri Emelianovici.

Polivanov se uită la sora lui, la Varia, de undeva de departe. Îşi muta privirea de la unul la altul, încercând zadarnic să participe la conversaţie. Ca un surd, încerca să ghicească vorbele pe faţa lor, după mişcarea buzelor. Ce tot spun? Despre ce vorbesc? Despre ce merită să discuţi, să te contrazici?

Îşi riscase viaţa de multe ori şi nu se temea de moarte. Dar acum era cu totul altceva. Nu era nici duel, nici luptă. Stingere. Înăuntru era pustiu, totul îşi pierdea sensul, n-aveai de ce să te agăţi. Ce importanţa mai avea ce o să fie după el, dacă el dispare pentru totdeauna? Se uita la ei cu ură şi tristeţe.

— Nu fiţi supărat pe el, şopti Tucikova.

— El a început...

— Sunteţi ca un elev – zâmbi ea. „El a început.” A făcut-o pentru că era supărat pe dumneavoastră.

— De ce?

Dumneavoastră socotiţi toate astea – şi ea cuprinse cu privirea masa, dosarele, mobila un hobby. Iar el visează să întemeieze un muzeu. Vroia să-l deschidă în casa Kislîh. Dar acum...

Se uită la el aşteptând, dar Losev tăcu, rupse o bucata de fagure şi luă cu linguriţa mierea groasă.

Fagurele avea un desen regulat, ca de maşina. Era greu să accepţi că fusese făcut de nişte albine lipsite de raţiune. În timp ce îi studia forma geometrica gândurile i-o luară razna. Se gândea că şi acum o mie de ani fagurii aveau aceeaşi formă şi că la albine nu exista niciun fel de arhitectură, nici evoluţie a stilurilor dar pentru că ele au

avut încredere în natură, ea le-a ales forma cea mai potrivită pentru acest material, pentru organismul lor. Construiesc şi iar construiesc fără sa ţină seama de mod. Şi construiesc cum nu se poate mai bine, nerevizuind normele şi cubajul...

Profitând de moment, Nadejda Nikolaievna îl spuse lui Losev cu un evident reproş:

— E un om sfânt. Şi cât se chinuie!

— De ce sfânt, doar e ateu, comunist, o contrazise obosit şi stupid Losev.

Ea pufăi ironic din ţigară.

— Şi ce? Un comunist nu poate fi sfânt? Desigur, n-aţi citit Evanghelia... Păcat! Păcat! Aţi fi ştiut că un păcătos care se căieşte e mai preţios decât un virtuos. Doar s-a căit, n-aţi înţeles?

Losev mormăi încăpăţânat:

— Dacă n-ar fi distrus, n-ar fi avut de ce să se căiască.

Îl priveau ca pe un vinovat, toţi erau de partea lui Polivanov. Întorcându-se acasă îşi aminti de ochii reci ai Tucikovei, de modul indiferent în care-şi luase rămas bun. Chiar şi Roghinski era dezamăgit.

Se purtase corect, vorbise convingător, cu argumente, şi până la urmă ieşise vinovat şi faţă de ei şi faţă de Polivanov. Cu ce greşise? Că e sănătos, că e şef, că nu promite nimic şi vrea să fie cinstit. Dar cel mai rău era că el însuşi se simţea vinovat.

Întâlnirea cu Polivanov îi amintea ceva.

În general, Losev trăia fără să se gândească la trecut, nu avea nici motive, nici nevoie. Trăia ziua de azi, cu treburile pe care nu apuca să le termine, aşa că nu avea o viziune clară despre ceea ce fusese. Tot ceea ce trăise fusese doar o înlănţuire de întâmplări care, alegându-se din viitoarea vieţii, îl aruncaseră ba sus, ba într-o parte, ba într-alta sau în haosul ăsta exista o anume idee, un destin? Şi dacă nu îl purtase doar jocul orb al întâmplărilor şi stărilor, ci îşi crease el însuşi destinul,

avusese ceva în vedere o anume direcţie principală?

Şi acum privea în trecut şi se mira câte ocoluri şi zigzaguri vedea. De la distanţă, unele fapte i se păreau extraordinare, enigmatice. După atâţia ani, îl uimea, în special, prima lui întâlnire cu Figurovski, acel eveniment care-i hotărâse drumul.

În urma unui concurs neprevăzut de împrejurări, mai degrabă dintr-o neînţelegere, şefimea în vizită nimeri pe sectorul lui de îmbunătăţiri funciare. N-avea nimic pregătit şi, cum se întâmplă, unul din tractorişti era beat, pe un foc de crengi băieţii frigeau ţipari; – într-un cuvânt, o zi normală de lucru şi deodată văzură venind o coloană de maşini precedate de una a miliţiei cu sirenă. Erau şefi mari, inginerul şef le dădea explicaţii şi Losev răspundea doar la întrebările concrete. Le punea un om tânăr şi frumos, îmbrăcat în haină de piele, inginerul-şef bălmăjea, iar el dădea din cap cu un aer inteligent, aşa că era o adevărată plăcere să-l duci de nas. Losev zâmbea. Şi când începu să vorbească străinul, el zâmbi cu totul nepotrivit. Acest zâmbet atrase atenţia unui om cărunt şi pricăjit, care se dovedi a fi şeful cel mai important „Şi dumneavoastră credeţi la fel?” – i se adresă el lui Losev, căruia i se făcuse ruşine că participă la acest spectacol.

În anul acela, terminând Institutul hidrotehnic la fără frecvenţă, trecuse de pe postul de tehnician pe cel de inginer. După părerea inginerului-şef, Losev – ca orice om care a terminat la fără frecvenţă – era un specialist destul de slab, „cei de la fără frecvenţă trebuie să fie conştienţi de inferioritatea lor, dar dumneata, Losev, n-ai niciun fel de complexe!”. La zi, la fără frecvenţă – Losev, nu prea vedea vreo diferenţă, important era că avea o diplomă şi se simţea egal în drepturi cu ceilalţi. De aceea şi începu să vorbească. Credea poate că şefii vor să afle adevărul, că le face plăcere să fie corectaţi? Greu de ştiut. Unii au considerat că a vrut să iasă în evidenţă. Pe de altă parte, se comportase naiv, fără să ţină seama de interesele lui.

De ce să secăm bălţile dacă nu regeneram vechile terenuri agricole? Mai bine să refacem irigaţiile. De ce sa construim un orăşel agrar cu blocuri de patru etaje... Cel de la Moscova, cu haina de piele, îi aminti de lichidarea diferenţei dintre sat şi oraş.

— De ce s-o lichidăm? – se înflăcăra Losev. Ce, n-avem destul pământ?,

Cineva îl trase de haină, dar căruntul, cu o faţă plată şi ştearsă, spuse răguşit:

— Continuă, tinere, dacă ai ceva de zis.

Losev se supără: „Sigur că am” – şi începu să spună şefilor ceea ce toţi vorbeau între ei: şi constructorii şi inginerii de îmbunătăţiri funciare. Încropelile cu patru etaje pe care le aprobase vizitatorul, erau chilipirurile popii pedepsit de Balda, păţanii povestite de însuşi Aleksandr Sergheevici Puşkin. Vorbea ca o mitraliera, ce-i venea la gură, nu se gândea la consecinţe, nu observa semnele pe care i le făceau şefii de la raion şi Polivanov, pe atunci în funcţie...

Seara îl chemaseră la Figurovski, la acel moscovit cărunt care era cel mai important. Spre deosebire de şefii de la raion, i se adresa cu dumneavoastră, îi punea întrebări stranii şi tot cerceta ceva cu ochii lui decoloraţi. Întrebările erau cam aşa: ce-i place la oameni? În ce împrejurări ar desface el contractul de muncă unui muncitor?, care sunt defectele noilor maşini?

Pe vremea aceea obrajii lui Losev erau încă durdulii, mai avea pistrui, era tuns la modă, din buzunarul hainei i se vedea vârful riglei de calcul – şi, cu toate acestea, în principialitatea lui neclintită, în tupeul lui uşor intimidat, Figurovski observase ceva, văzuse miezul din răspunsurile lui prea sigure şi, deodată, după ce înghiţise câteva prafuri homeopatice, îi propusese să lucreze cu el la minister, la Moscova.

Trebuie să reţinem că Losev nu şi-a mărturisit surpriza, nu s-a mirat.

— Vă mulţumesc, desigur, dar cu ce ocazie? – s-a interesat el destul de bănuitor, fascinându-l definitiv pe Figurovski.

— Am nevoie de oameni îndrăzneţi, persoane raţionale şi moderate se găsesc, dar de îndrăzneţi am nevoie.

Pentru el îndrăzneala nu era o calitate sau un defect ci un atribut de serviciu. Ministerul era o clădire alb-gălbuie cu acoperiş verde, lângă zidurile Kremlinului – când fusese la armată, Losev participase la parada din Piaţa Roşie; prin aerul îmbâcsit de gaze de eşapament, de pe locul lui de şofer, văzuse casa aceea mare din spatele tribunelor. Îl uimise numărul oamenilor care avea dreptul să stea la tribună. „Nu cumva e timpul – îşi spusese atunci – s-a dat semnalul, a pornit cronometrul.” Şi stând în faţa lui Figurovski, revăzuse clădirea aceea gălbuie cu acoperiş verde, tribunele, Piaţa Roşie, auzise cum se dă semnalul, simţise cum se umflă pânzele, cum prind vântul cum se înalţă păsările albastre atingându-l cu aripile.

— Să fii îndrăzneţ nu-i o funcţie, spusese el.

Dumneavoastră nu doriţi să faceţi carieră?

— Vreau. Dar trebuie să mai adun puteri. Nu poţi să mergi doar cu mărunţiş la piaţă.

Şi îi zâmbise lui Figurovski, pe atunci zâmbea cu toată faţa. Ameţeala victoriei îi sucise capul.

— Judecaţi îngust. Şi nu sunteţi atât de modest pe cât doriţi să păreţi – spusese Figurovski. — Din cauza vârstei. Dumneavoastră credeţi că aparatul are nevoie de oameni experimentaţi, cu merite. Avem şi din aceştia. Dar trebuie să le adăugăm şi un dram de nebunie.

Pe faţa lui ştearsă şi plată apăruseră riduri subţiri expresie a unei inteligenţe puternice şi ironice; se reliefa nasul cu nările mobile, devenea evidentă prestanţa, ţinuta care aducea aminte de tablourile vechi. Când tăcea, trăsăturile i se ascundeau undeva în interior, rămânând la suprafaţă doar înfăţişarea sa neatrăgătoare, un fel de vopsea de camuflaj.

Până una, alta, Figurovski prefera să rămână în umbră. Se combinau în el prudenţa şi intoleranţa. Înainte de război stătuse la închisoare de două ori, îi dădeau drumul, îl trimiteau să răspundă de mari întreprinderi, până la conflictul următor. În cele mai complicate situaţii rămânea scrupulos de corect. Se povesteau despre el istorii stranii şi neverosimile – cum a trimis la organele de ancheta o telegramă adresată adjunctului sau arestat, felicitându-l cu ocazia împlinirii vârstei de cincizeci de ani, enumerându-i meritele ca la o adunare solemnă; când s-a afirmat că stahanoviştii depăşesc capacitatea proiectată, corectându-i pe ingineri, a răspuns că proşti trebuie să fie inginerii ăia pe care-i corectează muncitorii. Nu era laş, se spunea că după el poţi să te orientezi ca după Steaua polara. În schimb, puteai să-l ocheşti şi să tragi la sigur, ca într-o ţintă fixă.

Toate acestea Losev avea să le afle mai târziu, atunci respinsese nepăsător oferta lui Figurovski, refuzase fără să se gândească la viitor, convins că i se vor mai face asemenea propuneri...

Ştia sau nu că în spatele uşii îl aşteaptă deja neplăcerile? În ochii stinşi, de bătrân, ai lui Figurovski se aprinsese interesul. Comportarea imprudentă a acestui tânăr stârnea curiozitate şi respect...

Losev simţise respectul, a fost unul dintre cele mai plăcute momente din viaţa lui. Niciodată apoi nu şi-a regretat refuzul.

Când s-au despărţit, Figurovski i-a spus:

— Străduiţi-vă ca, pe viitor, să-l înţelegeţi pe cel împotriva căruia vă ridicaţi.

Losev ţinea minte propoziţia, deşi o înţelesese mult mai târziu.

Peste o lună fusese numit şef al sectorului de construcţii, iar peste un an devenise adjunctul preşedintelui Comitetului executiv orăşenesc.

Când s-a despărţit de colegii lui, l-au întristat cuvintele

brigadierului: „De-acum înainte, Serioja, n-ai să mai apeşi pe leviere, n-ai să mai ghiceşti unde e apa. Te-ai dezlipit. N-ai să mai primeşti leafă, ci retribuţie. O să tot trebuiască să te înalţi pe vârfuri ca să-ţi găseşti un loc sub soare”.

Atunci rămăsese îndelung pe mal, cu mâna în apă, prefirând printre degete şuviţele-i mişcătoare.

Îi părea rău că se desparte de hidraulică, o ştiinţă minunata despre capriciile apei, cu care tocmai începea să se obişnuiască. Nu există nimic mai simplu decât apa şi nimic mai complicat decât vâltorile şi bulboanele ei, împărăţiile ei de sub pământ cu râurile şi lacurile lor invizibile. Apa izvoarelor era diferită de cea a canalelor, a lacurilor; apele vii ale primăverii erau altfel decât apele acide ale lacurilor sau apele grele din şanţuri. Fiecare râu are gustul său, năravul său, care nu poate fi calculat, care se intuieşte după peisajul din jur, după mirosul ierbii. Losev simţea apa. Dacă ar fi fost după el, ar fi devenit paznicul râului, i-ar fi îngrijit rubedeniile din adâncuri. Îi era milă de apa trecută prin turbine, măcinată, o apa vlăguită, fără putere...

Capitolul VIII

SECRETARA ÎI TRANSMISE CĂ TElefonase cineva din partea lui Polivanov şi-l rugase să-i viziteze.

— N-am timp, mormăi Losev.

Peste două zile, primi un bilet scris chiar de Polivanov să treacă pe acolo neapărat: „...deoarece starea sănătăţii mele s-a înrăutăţit definitiv, vreau să apuc să-ţi comunic ceva util, acum, cât mai pot mişca limba în gura. Altfel o să rag ca Petru întâiul, cine ştie ce, şi voi o să rămâneţi nedumeriţi, nu te mânia pe mine, mai bine sa fii tu cel jignit decât cel care jigneşte...”

Tonul era cronicăresc, glumeţ, biletul era scris pe o hârtie veche cu filigran şi Losev se gândi că, în oraşul lor, Polivanov e unic şi, după ce va muri nimeni nu va mai fi ca el.

Şi totuşi, nu dorea să se ducă. Bănuia de ce-l cheamă. Îşi închipuia că Polivanov vrea promisiuni în legătură cu muzeul, că va vorbi despre testament, insistând iar în legătură cu casa Kislîh. Dar nici să nu se ducă nu putea. De ce ultima dorinţa a unui om care părăseşte viaţa e lege, Losev nu ştia, dar se supunea acestei legi de când era mic. Nu se gândise niciodată la ea şi oricât s-ar fi împotrivit, nu putea să n-o respecte.

Îl găsi pe Polivanov în grădină, pe bancă, în faţa chioşcului. Arăta mai bine, obrajii căpătaseră culoare, era

tuns, mirosul pătrunzător al apei de colonie îl făcea să pară mai vioi. Losev era chiar dezamăgit, se simţea înşelat. Polivanov stătea cu faţa la soare, încălţat în galoşi şi cu o scurtă vătuită pe umeri. Îl invită pe Losev să se aşeze în faţa lui, la umbră, pe un scaun împletit şi începu imediat să vorbească, parcă s-ar fi temut să nu rămână singur. Data trecută se lăsase stăpânit de nervi, s-a supărat s-au înfierbântat amândoi, nu se gândise, nu era obişnuit, să se considere bolnav, doctorii îi tot spun să-şi păstreze puterile, dar pentru ce? Vorbea repede, dorind să termine cât mai iute cu boala, cu moartea, dar se tot poticnea în întrebări fără răspuns. Se enervă, se împotmoli mai tare apoi înjură, închise ochii, tăcu şi îşi lăsă capul pe spate. Pe gâtul lui plin de riduri se vedeau fire de păr cărunte narase. O insectă verde se târa printre ele. Losev se uita pe furiş la ceas. Putea să se ridice uşurel, să se duca în casă la mătuşa Varia, să-l lase pe bătrân să se odihnească. O să trec poate altă dată... Pălăria de pai de moda veche cu panglică neagră arunca o umbră pe faţa lui Polivanov. Şi tatăl lui avusese o pălărie la fel. Erau la moda înainte de război.

Losev îşi amintea rar de tatăl său. Se obişnuise încă din copilărie să-şi audă rudele vorbind despre el că e un om de nimic, un ratat şi să-şi vadă mama suferind din cauza asta şi plângând des. Ideile ceţoase ale tatălui, meditaţiile lui filosofice păreau primejdioase, nimeni nu încerca să le priceapă, dar toţi înţelegeau că nu-i ceea ce trebuie. La Comitetul raional de comsomol, Losev fusese discutat pentru confuzia ideologică şi misticismul tatălui său Apoi bătrânul fusese văzut beat, nimeni nu-l mai lua în serios deşi Polivanov îl apăra. Cât mai locuiau împreună, Polivanov îl mustra pentru copil şi-l prevenea pe Serghei: nu te lua după ce spune el...

Polivanov deschise ochii şi spuse.

— N-ai plecat? Va să zică, ştii că n-o mai duc mult. Spune-mi şi mie, Serioja, oare de ce n-am eu chef sa

mor? Oricum, o să trebuiască, doar e o lege şi eu mă revolt. Viaţa încă nu m-a obosit. Mai am o mulţime de idei. Aş putea... dar asta-i orbire. Nu-i drept! De ce să mi se isprăvească viaţa dacă eu nu vreau? Mă tot gândesc cum să mai rezist. Cum s-o duc de nas. Mi se tot pare că dacă o să-mi dezvălui toate tainele, atunci, gata, vine sfârşitul! N-o să mai am de ce să mă agăţ. Şi dacă nu le spun? O să mă pocnească şi n-o sa mai am timp şi o să crăp. Şi iar mă gândesc: să zic tot ce n-am spus, să mă descarc, dar faţă de cine? Serioja ce-ar fi să mă laşi să vorbesc? Ar fi un ultim serviciu. Nu nu-mi răspunde pe loc, eu te-aş răsplăti... n-o să-ti pară rău. Îţi dau tot ce doreşti. Dacă vrei să ştii, am un caiet cu notiţele tatălui tău, Stepan Iustinovici. L-am luat să-l citesc şi nu i l-am mai dat înapoi. Dinadins nu i l-am înapoiat. Vrei? Şi nu te rog decât să-mi dai voie să vorbesc. La radio. Şi să se conecteze megafoanele mari din piaţă, ca de 1 Mai. Să mă audă tot oraşul. Nu-ţi fie frică, n-o să fac nimic dăunător. Vreau sa vorbesc despre mine. Ca la un jubileu. La un jubileu nu mi-aţi da cuvântul? Poţi să-mi faci această favoare acum, fără să ceri aprobarea nimănui?

— Sigur că da, desigur, numai că trebuie să aranjăm cumva. Să fixăm o zi anume...

Polivanov se aplecă, uitându-se în ochii lui Losev

— Minţi, vrei să scapi. Ştii că eu mai am de aşteptat doar o singură zi...

— Lăsaţi Iuri Emelianovici, o să ne îngropaţi pe toţi.

— Şi doctorii zic... Poate că spun adevărul

Privirea îi lunecă într-o parte şi Losev nu izbuti să-si dea seama daca Polivanov se preface sau ştie că moartea e aproape şi se agaţă de minciunile doctorilor? Şi mai târziu, Losev va încerca să înţeleagă. Toţi cei din preajma lui Polivanov susţineau că se va înzdrăveni, făceau planuri în legătură cu muzeul şi el participa cu plăcere la această minciună. Cine pe cine consola? Poate că aşa trebuia? Poate că aşa era mai uşor? Poate că aşa omul îşi

prelungeşte viaţa?

— M-am gândit ce să spun. Aş povesti totul cum a fost. Fără îngăduinţă. Poftim, mâncaţi. O să le cadă prost. Dar pe urmă ar înţelege. Cum s-a ajuns la asta. Desigur, acum nu mai sunt atât de interesaţi. E vorba de părinţi, de bunici. Azi oamenii au alte treburi. Echipa mea n-a supravieţuit. Nu te-ar interesa?

— De ce nu? – spuse Losev. O să trimitem aici un redactor cu magnetofonul. Să înregistreze. Şi pe urmă se va difuza.

Polivanov tăcu, îşi privi mâna în lumină.

— Dă-ţi cuvântul de onoare.

— Pe cuvântul meu de onoare.

— Iar minţi. Orice neisprăvit te poate opri. Vor zice că e inutil... Dar unii au nevoie de asta. Unii au trăit vremurile acelea. Văd că nu te interesează. Ai venit pentru că ti-e frică de blestemele mele. Nu-ţi fie teama, caietul lui taică-tău oricum ţi-l dau. Pe gratis. Cheam-o pe Varia. Nu pot, dragule, să amân nimic, nu mai pot. Tot timpul am crezut că mai apuc să fac tot ce trebuie. M-am obişnuit. În fiecare zi răsărea soarele, eu mă spălam, mă bărbieream, totul se repeta, ştiam că mâine o sa fie la fel. Dar nu! Nimic nu se repetă, auzi, Serioja, nimic. Se uită supărat la Varia care apăruse cu un prosop pe umeri. — Ce vrei? Am spus doar că nimeni... A, da... adu dosarul pe care scrie „Losev”. E pregătit. Du-te! – o urmări cu privirea. — Uită-te la ea, am tot ocărât-o, n-am lăsat-o să se mărite, credeam că am tot timpul să mă ocup, o să aranjez eu, o să caut... Mâine, mâine, dar unde-i ziua de mâine? Speram să apuc să mă dumiresc pentru ce am trăit, cum am trăit. Până şi îndoielile mi le-am amânat... Nici n-am ce spune în piaţă. De adunat, am tot adunat şi daca te uiţi înăuntru – nimic, gol. A ars totul, n-a rămas nimic. Atunci ar fi trebuit s-o fac. Lucrurile bune nu trebuie amânate. Nu m-am gândit la moarte. Ca şi cum aş fost veşnic. Parcă tu te pregăteşti pentru moarte. Trăieşti şi tu

ca şi cum ai fi nemuritor. Toţi fac la fel. E ca o boală. Ne temem să ne pregătim. Deoarece acolo nu e nimic, ne e frică să ne gândim. Noi suntem atei şi credem în nemurirea noastră, iar credincioşii, dimpotrivă, se consideră muritori, se pregătesc. Vezi cum toate s-au aiurit? – Se mută la capătul băncii, îl apuca pe Losev de mână cu palma lui umedă şi rece.

— N-ar fi bine, nu-i aşa. Ar fi ruşinos, nu?

— Ce să fie ruşinos?

— Dacă o să vorbesc pe şleau. Cât eram sănătos, tăceam şi ascundeam. Or să creadă că mi-a fost frică, că am tăinuit. Şi uite, am început să vorbesc acum, când nimic nu mai are importanţă. Este oare asta de demnitatea unui om? Şi nimeni nu poate nici dovedi, nici explica că n-am tăcut de frică şi nu de frică vorbesc... Nu mai bine, nu. Cum am trăit până acum, aşa o s-o duc până la sfârşit, n-o să mă predau. N-o să mă spovedesc nici ţie, că nici tu nu eşti popă.

— Foarte bine că n-o faceţi, spuse Losev. Spovedania e bună pentru cei care cred în Dumnezeu. Ei fac un fel de curăţenie generală şi aruncă în cosmos tot gunoiul... Mărturisesc şi pun greutatea pe umerii altuia. În cazul de faţă pe umerii lui Dumnezeu. Şi dacă n-ai pe cine? Asta-i laşitate. Iuri Emelianovici, poate că aveţi nevoie de un doctor bun?

Auzind de doctor, Polivanov ridică din umeri şi răspunse:

— Glumeşti, glumeşti – crezi că e departe. Şi nici cu Dumnezeu nu-i atât de simplu. Of, Serioja, nu peste mult timp ai să-ţi aduci aminte de mine. Viaţa e mai scurtă decât ţi se pare ţie. Odată priveşti în jur – şi nu mai e nimic...

Dosarul adus de mătuşa Varia era vechi, hărtănit cu o inscripţie roşie: „Judecătoria populară judeţeană”. Inscripţia era tăiată şi dedesubt era scris frumos, cu creion chimic: „Losev Stepan Iustinovici”.

Polivanov trase nervos de şnururi, le desfacă şi scoase un caiet subţire de şcolar. Mai erau acolo nişte foi. O citi pe cea de deasupra şi o băgă în buzunar.

— N-ai ce face cu asta... Ia-l, consideră că nu-mi datorezi nimic.

— Să trimit redactorul?

— Te scutesc.

— De ce?

— M-am răzgândit. E târziu, sufleţelule. Ce rost are să întorci lucrurile pe dos? Tu încă nu ţi-ai privit viaţa şi când ai să-ncepi să te uiţi la ea, o să vezi că nu-i lipsită de sens. Până la urmă se adună o ţesătură. Dar se vede numai la sfârşit. Şi atunci... Dacă eşti atent, Serioja ai să observi că ea – viaţa – tot timpul îţi face semne. Doar trebuie să le simţi. Dar la noi totul e înfundat. Toate capilarele. Cândva, Alisa Andreevna m-a blestemat. Eu am râs. Ştiam că sunt rămăşiţe ale trecutului. Am iertat-o. Deşi pentru asemenea fapte aş fi putut... De ce m-am supărat atunci pe tine? Pentru că nu vrei să vezi în profunzime. De exemplu – puteam eu să-i imput acest blestem? Când era pe moarte, m-am dus la ea să-i cer iertare. Înţelegi – ea m-a iertat! A fost un semn pentru mine!... Au împărtăşit-o! ...E mistic, ştiu, dar biserica îl pregăteşte pe om pentru moarte. E un semn de respect pentru viaţa pe care a dus-o. Pe când doctorii îţi spun tot felul de chestii, te distrag, ca să ţi se pară că sări din mers în ce?

Din casă se auziră voci, printre ele glasul înalt al Tucikovei şi Losev, care ar fi vrut să plece, se şi ridicare să-şi ia rămas bun, rămase şi deschise caietul.

Tatăl său avea un scris mic, ca de tipar, cu litere egale, Losev îşi aduse aminte că avusese o mulţime de caiete, le scria noaptea în bucătărie, fumând mahorcă.

Paginile erau înnegrite de sus până jos şi până la margine, şi coperta albastră era scrisa. Losev nu citea,

răsfoia, stătea în spatele fotoliului şi când Tucikova se apropie,

— Uite, m-a chemat Iuri Emelianovici, vroia să vorbească la radio.

Polivanov îşi strânse sprâncenele zburlite şi cărunte

— Doar ţi-am spus că m-am răzgândit. Se contramandează. Spectacolul se amână. Plecaţi! Tu de ce ai venit? Am rugat să nu fie lăsat nimeni la mine. Plecaţi amândoi.

Losev se încruntă, dar Tania izbucni în hohote de râs ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, se lăsă în fotoliu şi începu să povestească despre grupul de excursionişti cărora tocmai le arătase tabloul. Losev era uimit de curajul ei, de felul cum făcea ce vroia, fără să dea atenţie grosolăniilor lui Polivanov, ţipetelor lui.

Tania se plângea că o înnebuniseră cu întrebările, de ce a venit Astahov aici, cât a stat şi de ce l-a atras această casă.

— Vroiam să vă rog, Serghei Stepanovici, hai să-l ducem şi pe Iuri Emelianovici să vadă tabloul.

— Sigur, neapărat – se bucură Losev.

— De ce nu m-ai întrebat înainte... Nu, vreau sa merg.

— De ce? – se miră Tania.

— Tu nu erai încă pe lume când l-am văzut.

— L-aţi văzut aici? – întrebă Losev. Când a fost Astahov?

— Cam pe atunci... Să tot fie patruzeci de ani – spuse Polivanov. Oricum, nu vreau! Tăcu provocator. Printre altele, tu, Tatiana, te închini lui Serioja, dar tabloul ăsta a fost salvat de mine.

— Cum l-aţi salvat? – exclamă Tania.

Mişca neliniştită fotoliul ca să stea între ei, îi era teamă de o nouă înfruntare, dar curiozitatea învinse şi se năpusti asupra lui Polivanov cu întrebările. El nu se grăbi să răspundă.

— Dacă n-aş fi fost eu, tabloul n-ar fi rămas în Rusia.

— Şi de ce n-aţi spus până acum? Cum a fost? Aţi cunoscut-o pe Olga Serafimovna?

Ca s-o ajute Losev ridică neîncrezător din umeri. Neîncrederea provoacă cel mai des mărturisirea. Nu trebuie să te araţi interesat. Nu crezi, n-ai chef să asculţi – asta-l întărâtă pe povestitor. De aceea, Polivonov i se adresă lui Losev, pe el voia să-l uimească şi-i povesti cum Astahov venise la Lîkov, prin treizeci şi şase sau treizeci şi opt, cu o anume treabă. Mai fusese prin împrejurimi prin anii douăzeci, se poate afla cu precizie. Totul se poate preciza, doar să ştii ce anume cauţi, să ai de ce să te agăţi. Atunci îl cunoscuse Polivanov pe Astahov. Era un bărbat falnic, dar dezordonat, cu o comportare bizară. În timpul unei discuţii importante, o discuţie neplăcută pentru el, se detaşase şi schiţa pe hârtie portretul interlocutorului. Era indispus şi desena. Era indispus chiar din cauza acestui tablou. Se apucase de el din motive neserioase, chiar aiurite după criteriile acelor vremuri, şi pe deasupra nici nu ştia să ţină un secret. Dealtfel, faţă de Polivanov nimeni nu avea secrete.

Buzele decolorate se întinseră, dând feţei o expresie de antipatică încăpăţânare, încât Losev îşi aminti de ecourile îndepărtate ale unor istorii crude şi romantice, care ajunsese fragmentar la el, şi de care Tucikova probabil că habar n-avea.

Când Losev era tânăr, Polivanov se tot lupta cu cineva, vorbea cu patimă şi-i atrăgea pe tineri. Cu cine şi cu ce se lupta? Acum totul s-a uitat. Ţinea minte doar fleacuri cum sub comanda lui Polivanov se schimbase numele cinematografului „Forum” în „Elanul” şi al restaurantului „Olimpia” în „Valul”. Cinematograful se cheamă şi astăzi „Elanul”.

Kostik apăru neobservat; era îmbrăcat într-o cămaşă oranj cu inscripţii englezeşti şi purta brăţări de aramă la mâini. Se ghemui pe vine la o oarecare distanţă şi-l ascultă pe Polivanov cu tristeţe. Losev se gândi că toţi cei

care-l înconjurau pe bătrân, chinuiţi de capriciile acestuia striviţi de autoritatea sa, toţi, după moartea lui, se vor despărţi, fiecare văzându-şi de-ale sale, dar îşi vor aminti cu plăcere de discuţiile cu Polivanov, de hârţoagele lui vechi, de vizitele în această casa unde exista o forţă înverşunată, grea, rea, înălţătoare şi inteligentă, unică, mergând mereu împotriva curentului, forţă care provoacă iritare ciudă, dar şi idei.

Uitându-se la Kostik, Losev regretă din nou că viaţa lui Polivanov se stingea. În acest jar mai pâlpâia focul generaţiei care începuse revoluţia. Niciunul dintre ei nu mai rămăsese în oraş. Doar bătrânul Varhameev, care, în fiecare an, la aniversarea Comunei din Paris, scotea cu încăpăţânare pe balcon steagul roşu. Ei aici, la Lîkov, se războiseră cu burghezia mondială, participaseră la lupta de clasă, o luptă sângeroasă, neîmpăcată, aşteptaseră comunismul, peste trei, peste cinci ani, ascultau şi auzeau, auzeau cu claritate tunetele revoluţiei proletarilor din toate ţările.

Era greu şi obositor să ai de-a face cu ei, erau grosolan de sinceri, vorbeau mult, nu ţineau seama de legi, pentru ei nu exista „se poate” şi „e interzis”, nu recunoşteau decât noţiunile „e necesar” şi „nu e necesar” din punctul de vedere al întregului partid şi al întregii omeniri muncitoare.

Vocea Tucikovei îl trezi.

— Ce legătură are Liza Kislîh?

— Se vorbea că era ceva între ei.

— Nu mai spune! O idilă? O iubire? Cine era la curent?

— Oamenii trăncănesc.

— Ar fi foarte important, am putea să-i înţelegem creaţia. Şi tabloul nostru. Multe s-ar clarifica. Poate că între ei s-a petrecut ceva tragic. Astahov era un bărbat frumos. Şi ce talent! – spuse cu mândrie Tucikova.

— În jurul ei, frumuşei din ăştia ca Astahov erau ca ţânţarii pe lângă flacără. Ştia să le sucească minţile. Te

aţâţa şi râdea. I-am dibuit eu toate fiţele.

— Cum? – nu răbda Losev, interesat brusc.

Polivanov se uită la el, privirea îi deveni densă.

— Auzi? De tat-su puţin îi pasă, şi acum...

— Iuri Emelianovici! – spuse Tucikova. — De ce?... De ce vă prefaceţi? Doar nu sunteţi aşa.

— Ba da, aşa sunt! Mai bine aşa decât în niciun fel. Doar pentru ei nu mai însemn nimic. Nu mai exist. Medalia jubiliară au dat-o în stânga şi în dreapta. Dar Polivanov nu mai există pentru ei. Nu m-au decorat. Au uitat.

Aşadar încă de anul trecut îşi tot hrănea jignirea: uitaseră să-l treacă pe lista cu medaliile. Vanitatea omenească îi provoca lui Losev cele mai mari necazuri. Dar acum îl mira altceva: omul e în pragul mormântului, simte frigul celeilalte lumi, dar nu uită de medalie, nu vrea să renunţe la nimic. Cum se pot aduna atâtea într-un singur om.

Tucikova se ridică alături de Losev, sprijinindu-se de spătarul fotoliului. Cedând căldurii pe care o degaja mâna ei Losev spuse:

— Pentru asemenea comori cum aţi adunat dumneavoastră, Iuri Emelianovici, aţi merita un ordin nu o medalie. O să facem un muzeu de istorie! O să-i convingem pe toţi. O să fie cel mai important din regiune!

— Unde ai să-l faci? – întrebă trist Polivanov

— Aici.

— Parcă o să încapă aici totul? Şi casa e şubredă.

— Construim una nouă. O să facem un proiect nou

— De ce să construieşti, – spuse Polivanov. N-o să fie mai buna decât casa Kislîh. Te rog, Serioja, păstreaz-o!

— Poate, totul e posibil – spuse Losev.

Se aprinse brusc, se încălzi, îi încălzi şi pe ceilalţi aşa cum ştia el. Portretul lui Polivanov va veghea la intrare. Întemeietorul muzeului. Şi o să se povestească întreaga istorie a creării lui. Cum a adunat Polivanov colecţia,

materialele. Arhiva va avea o încăpere specială. Bibliotecă. Dioramă...

— S-ar putea face o machetă a oraşului. La mijlocul secolului trecut – spuse Kostik roşind. Sunt adunate toate materialele.

— Şi în muzeu trebuie expuse obiecte ale trecutului – interveni Tucikova luând mâna de pe fotoliu. Vase de lut, lămpi, firme, furci. Să se vadă diferenţa. Nu neapărat cea pozitivă, să se vadă şi cea negativă...

— Fluiere, piepteni de lemn – adăugă Kostik.

— Pălării, bastoane – intră şi Losev în joc.

— Călimări, brice.

— Ghetre!

— Hamace!

— Calendare!

— Firme, liste de bucate, cărţi poştale ilustrate – spuse Losev. Chiar voiam să vă rog să-mi alegeţi nişte ilustrate vechi, m-am înţeles cu Kamenev să tipărim un set.

— Cutii poştale, litografii – adăugă Tania. Cum era ea, era frumoasă?

— Avea o coadă până la pământ. Şi părul de culoarea arţarului toamna.

Kostik fluieră expresiv.

— Toţi erau îndrăgostiţi de ea – spuse Polivanov. — Haide, întrebaţi ce vreţi. Vă răspund la tot ce vreţi. Cheam-o pe Varia, cheamă-i pe toţi striga el, cu vocea lui de bătrân, încă autoritară. Veniţi! Dau! Dau de toate pentru toţi!

În pridvor apăru mătuşa Varia, şi după ea, o babă oarecare. Ochii lor decoloraţi priveau fără dezaprobare fără curiozitate. Cândva, ar fi dorit să-l întrebe multe pe Polivanov, dar acum totul se stinsese. Acum li se părea mai importantă liniştea lui, numai în linişte puteai să te bucuri de căldura acestui cer paşnic, de mireasma florilor a ierbii, de bâzâitul bondarilor... Era acea fericire care i se dă omului la sfârşitul vieţii şi nu înţelegeau de ce se agită

Polivanov, în loc să se mulţumească cu pacea şi frumuseţea pe care i le acorda această lume. Dar Polivanov tropăia cu galoşii, se bâţâia, îi chema pe vecini, chema lumea, avea nevoie de mulţime. Kostea era gata s-o ia la fugă să-i cheme, Losev o atinse uşor pe Tucikova – întreabă-l despre ce ne interesează – şi ea îl rugă să povestească cum a salvat tabloul lui Astahov.

— Astahov al tău voia să i-l trimită ei în străinătate şi a trebuit să-l opresc.

Polivanov explica cu plăcere şi voia să răspundă şi la alte întrebări, despre alţi oameni, despre perioada NEP-ului, despre cincinal, despre prima locomotivă electrică şi momentul când i-au declarat pe tovărăşii de drum sabotori, dar Tucikova se întorcea cu încăpăţânare la Astahov – unde voia să trimită tabloul, cui, pentru ce?

— Lizei Kislîh, ca o consolare. În dar. În amintirea locurilor natale. Departe de casă, o chinuia dorul. De-aia s-a şi milostivit Astahov să vină pe aici. Menţinuseră legătura. O vizitase la Paris când fusese într-o delegaţie.

Se pare că observase ceva pe feţele lor, deoarece, brusc, ameninţarea din voce scăzu şi spuse justificându-se:

— Acum toate astea nu mai contează, dar atunci erau cercetate foarte sever.

Nu ţinea minte cu ce ocazie, cu ce expoziţie plecase Astahov în străinătate, dar ştia că bunica Lizei Kislîh era franţuzoaică, avea, undeva, în Franţa, o căsuţă, fraţii Mosjuhin o tot vizitau – pe vremea aceea erau celebri. Astahov n-ar fi trebuit să se înhăiteze cu ei.

— Dar dacă Astahov o iubea, cum puteai să-i interzici?

— Tu, Tatiana, vorbeşti ca răposata nevastă-mea. Ce legătură are dragostea? Trebuie să ştii să alegi, sufleţelule. Şi dacă ai ales – gata.

Tucikova îl asculta nedumerită.

— Ce înseamnă să alegi?

— Adică, ori cu noi, ori cu duşmanii – emigranţii albi.

— Ce legătură au emigranţii albi? – exclamă Tucikova. Avea sau nu voie să dăruiască tabloul femeii pe care o iubea? Nu înţelegeţi, era doar al lui, al lui personal. Ce amestec aveţi dumneavoastră?

— Vorbeşti despre treburile astea ca un copil. Nu era voie. Se considera drept complicitate cu duşmanul. Prea multă severitate? Epoca era foarte severă.

Polivanov respingea atacurile ei în joacă, era mândru de puterea lui, nu se aştepta nici el să se descurce atât de uşor. Îşi împinse pălăria pe ceafă, se îmbujorase la faţă, privea în jur şi, în special, la Losev, voia să-l uimească, să-l clintească din starea lui de incredulitate indiferentă. Nedumerirea Tucikovei creştea, răspunsurile sigure ale lui Polivanov o derutau, dar Losev n-o ajuta, ca şi cum n-ar fi perceput apelul ei mut; era o încordare ciudată în atitudinea lui, în înclinarea capului, ca şi cum, dincolo de cuvintele lui Polivanov, ar fi auzit altele, pe care nu le putea distinge.

— De ce nu mă întrebaţi principalul – spuse deodată Polivanov – cum de-am izbutit?

— E destul de clar şi aşa, ce să mai întrebăm? – îl întrerupse Losev şi repede, cu forţă, îndesă în buzunar caietul făcut sul.

— Ce ţi-e clar, ce anume? – întrebă apăsat Polivanov, presupunând poate că Losev va da înapoi, se va ruşina.

Şi totuşi, Losev răspunse cu nepăsare, privind indiferent în lături:

— Aţi anunţat unde trebuia, nu l-au mai trimis în străinătate – doar aşa se proceda, nu?

— Ia te uită ce simplu e pentru el! – exclamă Polivanov cu o supărare triumfătoare. Păi, dacă aş fi făcut aşa, n-ar mai fi rămas nimic din el.

Din cuvintele lui se detaşa o epocă încinsă, plină de surprize, când trebuia să-ţi cântăreşti cuvintele, mai ales dacă le scriai. Polivanov vorbea despre acele timpuri cu plăcere, ca un om care a ştiut să învingă cu cinste

primejdiile, erau atunci atâtea complicaţii, acum uitate, habar n-au ei, dar Losev îl întrerupse încruntându-se uşor, ca şi cum ar fi strivit un muc de ţigară, şi-l rugă să povestească mai bine cum a nimerit tabloul în catalogul acela franţuzesc.

— De ce-i mai bine? – se oţărî Polivanov, dar privirea i se aprinse şi un zâmbet fugar şi subţire îi apăru pe buze. Catalogul mi l-a dat Astahov. De-al dracului. L-am vizitat la Moscova, la atelier. Dar l-am iertat.

Tucikova repetă brusc cu o voce înaltă:

— Dumneavoastră l-aţi iertat!

— Mi l-a dat şi pe urmă m-a scos pe uşă afară. Da, l-am iertat, la ce puteai să te aştepţi de la el? Pe vremea aia începuseră să-l critice foarte tare. Lui i se părea că e ceva personal. Probabil că a arătat tabloul unor străini şi ei l-au fotografiat.

— Înseamnă că din cauza acestei poveşti a început el să aibă neplăceri? – întrebă, cu aceeaşi voce înaltă, incoloră, Tucikova.

— L-am prevenit: cedează, pune acolo ceva contemporan.

— Şi pentru că n-a cedat în faţa dumneavoastră... Tucikova sări, făcu câţiva paşi în lături, se întoarse, nisipul scârţâia sub tocurile ei. Da’ cum de-aţi îndrăznit, Iuri Emelianovici, gândiţi-vă, ce sfaturi puteaţi să-i daţi dumneavoastră unui asemenea artist, ar fi trebuit doar să-l ascultaţi şi să ţineţi minte ce spunea, când ai o asemenea şansă...

— Linişteşte-te, Tania – spuse Losev. E în ordine. Publicul poate să-şi spună părerea, deci l-au sfătuit să introducă semnele contemporaneităţii.

— Cum ar fi tractoarele sau pionierii, nu mai ţin minte.

— Pionierii... – repetă Losev. Iuri Emelianovici, dar eu eram pe-atunci, adică aş fi putut să-l văd pe Astahov?

— De ce nu? Astahov stătea pe mal, lucra, copiii se tot învârteau pe lângă el. Ştiu precis că taică-tău îşi tot

împleticea paşii pe acolo.

Faţa lui Losev împietri brusc, expresia îl lovi neaşteptat de dureros, ştia că nu fusese folosită întâmplător, ci pentru că aşa se vorbea atunci despre tatăl său.

Tucikova se uita la el zâmbind.

— Nu pot să-mi închipui cum arătaţi când eraţi copil.

Zâmbetul era forţat, dar îi era oricum recunoscător pentru sprijin.

— Taniuşa, degeaba te repezi la mine... Eram mai presus de treburile astea personale – spuse Polivanov. Petalele albe ale florilor de iasomie pluteau în aer, se aşezau pe pălăria lui Polivanov, pe scurta lui. Astahov nu înţelegea. El reducea totul la relaţiile dintre noi. Ce aveam eu cu el? Eu aveam principii! Nu o făceam în interesul meu. Pentru mine, ideea era totul. Până atunci fuseserăm prieteni. Mergeam împreună la pescuit. Mă învăţase cum se frige nisetrul.

Şi Polivanov, mijindu-şi ochii, începu să povestească cum cânta împreună cu Astahov, care avea o voce de bas nu foarte puternică, dar cuprindea două octave. Picioarele strâmbe, lat în umeri şi păros ca un duh al pădurii.

Tucikova asculta toate amănuntele astea cu sete, îi era frică să nu scape ceva, să nu-l sperie. Caracter de cremene are bătrânul ăsta – se miră Losev – ştia atâtea despre Astahov şi până acum n-a spus nimic nimănui, nici măcar Tucikovei, protejata lui.

— Dacă aţi avut asemenea relaţii, cu atât mai mult n-ar fi trebuit să-l... să vă... rosti Kostik cu o voce uscată de tăcere.

Uitaseră de el. Şedea ghemuit pe jos, mâinile lui lungi, cu brăţări de aramă atârnau în lături,. Faţa căpătase o expresie dispreţuitoare.

— Ce n-ar fi trebuit? – întrebă ameninţător Polivanov.

Kostik se încruntă şi nu răspunse.

— Tu să taci – spuse Polivanov. Tu trebuie să te străduieşti să înţelegi. N-ai niciun fel de concepţie, cum

poţi să judeci, mai bine întreabă şi te dumireşte.

— Ăsta nu-i un răspuns, zise încet şi serios Tucikova.

— Iar tu, care te-ai dumirit, să ştii că Astahov, deşi era un om talentat, nu voia să ştie de lupta de clasă. Era un liberal. Nu există nimic mai rău decât liberalii.. Ar fi trebuit să ducem cu el muncă de lămurire la nesfârşit. Era împotriva industrializării şi a transportului auto. Îl iertam pentru că era artist. Altfel... Şi la Moscova îl tot dădăceau, îl fereau... Alţii, pentru mai puţin decât atât... Eh, n-o să înţelegeţi niciodată epoca noastră.

— Nu l-aţi iubit, spuse Tucikova cu o insistenţă tainică.

— Şi de ce trebuia să-l iubesc? Cu ce contribuia el la viaţa noastră? La reconstrucţia ţării?

Tucikova se aşeză în faţa lui Polivanov, îl luă de mână cu o mişcare caldă, tandră.

— De ce tot vorbiţi despre reconstrucţie? Eraţi gelos! Recunoaşteţi că din gelozie! Din cauza geloziei poţi face orice.

Înflăcărarea cu care implora era excesivă, insista cu o încăpăţânare nervoasă, cerşea o certitudine.

Polivanov mângâie mâna Taniei şi dădu din cap. Petalele albe îi căzură de pe pălărie. Părea acum un bătrân blând, care păstoreşte cu grijă o turmă neînţelegătoare, nu vrea să-i amărască, să-i întristeze.

— Dacă vrei să ştii, sufleţelule, a fost exact invers. La Moscova, în atelierul lui, primul lucru pe care mi-au căzut ochii a fost portretul Lizei! Era pus la vedere. Şi ce portret! Înseamnă că nu se temea. Nu renunţase. Era demn de respect, nu-i aşa? Era un bărbat adevărat. Nobleţea impresionează! Chiar asta voiam să şi spun: dacă nobleţea nu te mai impresionează, înseamnă că eşti gol pe dinăuntru. Înseamnă că totul a putrezit, că eşti o târâtură. Vorbim despre adevăr. Ce influenţă poate avea adevărul? Paşkov, de exemplu, tatăl lui Petia Paşkov, a tras în mine! Cine are nevoie de acest adevăr acum? Dacă v-aş spune întreg adevărul, aşa cum a fost, despre

tatăl tău, despre tine, despre altul, o să te cutremuri... E util adevărul sau de pe urma lui ne alegem numai cu ponoase? De ce nu-i spune nimeni adevărul omului în faţă? Aşa şi trăieşte fiecare, fără să ştie ce gândesc ceilalţi despre el. Eu – nu ştiu cum mă văd oamenii. Nimeni nu mi-a spus niciodată. Se temeau. Funcţionarii tăi mă consideră un intrigant, asta-i părerea lor. Nu-i aşa? Poate că pentru ei sunt un răufăcător? N-o s-o aflu niciodată...

Tonul lui era meditativ, dar din cuvintele sale răzbătea şi o anume ameninţare, destul de dispreţuitoare.

Soarele ardea. Polivanov îşi făcea vânt cu pălăria.

— Mă tot depărtez de subiect. Aş vrea să spun multe, am trecut prin atâtea... Am tăcut, am tăcut şi acum n-o să mai apuc. Ce voiai tu, a da, cum a fost cu gelozia. Nu, sufleţelule, nu gelozie, ci milă. Era un om slab, nu putea să şi-o smulgă din inimă. Şi s-a nenorocit singur.

— De ce trebuia să şi-o smulgă din inimă? – exclamă Tucikova.

— Da' eu de ce am fost nevoit? Poftim? Aşa trebuia sufleţelule. Dacă a plecat – gata! Altfel n-aş mai fi putut să-mi îndeplinesc cu cinste datoria. Trebuia să scap de povara asta. O boală veche care-ţi roade sufletul! Trebuia s-o distrug! Mie mi-a fost mai greu. El se tot îndrăgostea, da ce, mă puteam compara eu cu el? Şi m-a gonit ca pe un duşman. Mi-a dat catalogul, m-a înjurat şi „ieşi afară". Pe mine, desigur, nu poţi să mă dai afară cu una, cu doua. Dar l-am iertat. Aş fi putut... Se înrăise. Nu m-am coborât la nivelul relaţiilor personale, nu mi-am permis. Ideile lui nu-mi plăceau.

— Eraţi amândoi îndrăgostiţi de ea, asta a fost toată chestia! – spuse Tucikova insistent şi tare, prea tare.

— Dacă ea ar fi stat la Moscova, n-aş fi fost gelos. Poate că viaţa mea ar fi arătat altfel. Dar aşa se înstrăinase. M-aş fi căsătorit. Sigur, Elisaveta n-are nicio vină era atât de tânără când a plecat. Se spune că în

timpul războiului s-a purtat bine.

— Vedeţi – se bucură răzbunător Tucikova. Poate că Astahov a simţit asta. Artiştii sunt mai sensibili decât ceilalţi oameni. Nu, nu Iuri Emelianovici, nu trebuie să vorbiţi aşa, e îngrozitor!

— Dialectica evidentă a istoriei – spuse Polivanov fără s-o audă. Totul se schimbă! Şi dacă totul se schimbă, noi ce ne facem Serioja? Ieri un anume lucru era considerat rău azi e bun? – Se uită neliniştit la Losev — Ieri ne-am luptat? Şi azi ni se spune că am distrus, că am ruinat? Se revizuieşte istoria, dar viaţa nu poate fi revizuită. Şi istoria asta cine a făcut-o? Eu! Înseamnă că şi viaţa mea va fi apreciată altfel. Viaţa mea, da?

Tania se ridică. Faţa ei bronzată pălise.

— Dar viaţa lui? – strigă ea deodată. O crenguţă o deranja şi o rupse trăgând cu atâta putere, încât tufişurile se aplecară. — Poate că din cauza dumneavoastră a început să fie criticat, poate că de la dumneavoastră i s-au tras toate necazurile?

Polivanov stătea nemişcat. Soarele îi lumina părul cărunt, razele lui îl înconjurau ca o aureola argintie. O asculta pe Tania cu o atenţie tristă.

— Sunteţi nedrepţi. Ca specialistă, ar trebui să ştii că şi fără mine ar fi păţit-o. Nu era ca toţi ceilalţi. Sigur s-a pus de-a curmezişul.

Tucikova îşi exprimă dezacordul, negând din cap, strângând pumnii, respingând, îndepărtând; închise ochii, nu voia să audă.

— Ce drept aţi avut dumneavoastră? Dumneavoastră! Pe dumneavoastră vreau să va înţeleg. Despre dumneavoastră este vorba! — Reuşi să-l aducă din nou printre ei, să-i străpungă platoşa. — Tabloul era al lui Astahov, al lui personal, a vrut să trimită un lucru al său cuiva la care ţinea... Doamne, cum de nu va înţelegeţi vina?

— Da drăguţo, dar ar fi mai bine sa vezi rezultatele.

Poate că după lege n-am dreptate. Dar, în principiu, e drept. Se poate spune că pentru voi, pentru tine m-am străduit.

Din pieptul lui Polivanov zvâcni un hohot răguşit, bolnav.

Kostik fluieră, ascuţit ca o pasăre, a pagubă. Tucikova se frânse; fără să se uite, ca o oarbă, începu să dea înapoi, se lovi de umărul lui Losev aşa că îi transmise tremurul subţire al trupului. El o luă pe după umeri, încercând s-o liniştească, grăbit, absorbit de un anume interes.

— Deci, Iuri Emelianovici, dumneavoastră consideraţi că aşa trebuia să fie totul? Că totul se justifică?

Polivanov rânji către el, arătându-şi dinţii mari şi galbeni:

— Nu-ţi asuma tu faptele mele. Ocupă-te de ale tale – Şi se întoarse neliniştit către Tucikova. — Ţie îşi mulţumesc, Tatiana, că te zbuciumi din cauza mea. Dacă stai să te gândeşti, tu ai grijă de excursionişti, le arăţi tabloul, te lauzi – ce comoară! O avere! Iubiţi-vă şi cunoaşteţi-vă locurile natale! Nu-i aşa? Dar unde ar fi fost comoara asta dacă Polivanov ar fi fost un papă-lapte? Dacă n-ar fi fost atât de principial, atât de neîmpăcat? Atât de tiranic, cum spui tu? Daca n-ar fi fost un ticălos? Pe toţi vă-ntreb: unde ar fi fost tabloul acum? Adio! De ce tăceţi? Voi cum credeaţi, că toate astea vin de la sine, pe gratis?

Îi lovea fără răutate, îi învăţa să crească, împlânta în ei justificarea punctului său de vedere. Le arăta cât sunt de nerecunoscători, le reproşa, le solicita aprobarea.

— Voi credeţi că trebuie să umblăm cu „merçi” şi „pardon”, că dacă revoluţia e dreaptă, atunci trebuie să fie şi generoasă. Vă cerem iertare, dragi domni plini de milă, dar n-a ieşit aşa. Ne-am murdărit mâinile. Aşa-i! Ne-am umplut de rahat şi am plătit pentru toate. Oh, cum am plătit!

Se sculă cât era de lung – şi era înalt –, din cauza slăbiciunii părea şi mai înalt, îşi arătă ambele mâini:

— Cu aceste mâini am tăiat crângul Patriarşie. I-am dus pe oameni. Era ordin. Şi celor care se împotriveau, uite – făcu un gest de parcă ar fi stors rufe. Ca pe urmă să mă tragă la răspundere... Şi credeţi c-a fost doar asta... am plătit pentru tot cu sufletul. Printre altele, tatăl lui Serioja a plătit şi el. Iar voi, urmaşii, ne dispreţuiţi. Nu vreţi să ştiţi. De ce oare? Acum sunteţi stăpâni. Nimic nu se capătă pe gratis. Orice dar vine de undeva. Nu trebuie să vă fie frică să aflaţi despre ce e vorba. Tuşi şuierător, surd, apoi cu putere, se îndoi, dar şi printre accesele de tuse continuă să strige: Pot să vă spun şi altele!... Ştiţi cum s-a împuşcat Paşkov?

Tania îşi acoperi urechile cu mâinile şi se ghemui.

— Nu vrea-a-a-u! Nu trebuie!

— Ce te-a apucat, Tatiana? – Polivanov îşi şterse ochii umezi, ca şi cum s-ar fi trezit din somn. — Nu mai zic, gata! Serghei m-a stârnit.

Păşi spre ea, dar ea se dădu înapoi. Câţiva paşi. Şi încă puţin. Lacrimile i se scurgeau pe obraji, aburindu-i ochelarii.

— Eu, Iuri Emelianovici, nu o să mai vin la dumneavoastră... N-o să mai vin – spuse ea. Iertaţi-mă, dar nu mai pot.

Scârţâi nisipul. Apoi se auziră lanţul şi poarta.

— Tatiana! – strigă Polivanov. Întoarce-te!... Kostik, adu-o imediat înapoi. Repede!

Kostik se ridică clătinându-se pe picioarele amorţite.

— Cum spunea poetul: farmecele tinereţii sunt superbe, rănile ei sunt periculoase. Am să mă duc şi eu, Iuri Emelianovici. N-am luat încă o hotărâre definitivă.

Polivanov îl apucă de umăr şi apoi îl împinse cu dispreţ:

— Neisprăvitule!

Motanul cel roşcat sări de pe chioşc. Ochii lui de chihlimbar străluceau adormit. Se întinse, căscă şi se luă

după Kostik. În pridvor nu mai era nimeni, probabil că băbuţele plecaseră de mult şi Losev nu băgase de seamă. Era cald şi vântul nu mai bătea. Liniştea unei amiezi de duminică înconjura grădina. Polivanov se prinse de spătarul scaunului.

— Au plecat. De ce? – Se uită sălbatic la Losev. — Tu înţelegi?

— Înţeleg.

— Din cauza ta – spuse Polivanov. Ai vrut să mă înjoseşti. Te încurc, îţi răpesc gloria. Îţi subminez autoritatea. Nu-i nimic, o să se întoarcă. Au venit atâţia ani… Ce, i-am învăţat ceva rău?

— Nu se mai întorc – zise Losev.

Polivanov îşi îndreptă spre el degetul ameninţător:

— Vrei să-mi iei tot ce mi-a rămas. Pe cei pe care eu… De ce? Ai venit şi m-ai prădat. Am vrut să fiu sincer cu tine, cu voi toţi… Şi voi… Te-ai înşelat, Serioja. Mai am timp să ţi-o plătesc… O să ard totul. Şi? O să mă spânzur în faţa primăriei! Şi am să scriu că tu m-ai distrus. Tu! – Şi izbucni brusc în hohote, un râs ca un zăngănit, care-i scutura tot trupul.

Capitolul IX

CAIETELE ACELEA LINIATE OBLIC le lua tata de la el, de la Serghei. Nu de la sora mai mare ci de la Serghei. Îşi aducea aminte precis. Stiloul era al lui, avea un stilou gros şi o sticlă specială de cerneală, un press-papier de marmură, creioanele lui chimice şi un briceag cu o mulţime de lame. Le ascundea de copii într-un geamantănaş de celofibră, unde mai ţinea pinteni, insigne, diplome, adeverinţe, un aparat de ras Gillette, un ac de cravată, o lupă, butoni, scrisori. Cât fusese tata la război, mama legase geamantanul cu sfoară, îl urcase pe dulap şi nimeni nu avusese curajul să se atingă de el.

Cu caietul ăsta roz în mână voia să evoce imaginea adevărată a tatălui, dar îşi aducea aminte doar cum arăta în ultimii ani, plângând, beat, neras, cu o manta de ploaie prea lungă...

Tatăl său locuia atunci separat, tot timpul mergea cu un baston şi o plasă.

Îşi amintea cât de cârcotaş era, cum o epuiza pe mama reproşându-i că nu plecaseră la Piter la un unchi – director al depoului de tramvaie. Sau că, în timpul războiului, schimbase nişte cărţi rare pe slănină.

Cândva, înainte de toate astea, pe vremea caietelor liniate oblic, cu copertă roz, existase un tată liniştit, cu pălărie de pai, care-i dăruise mamei o bicicletă de damă cu plasă bleu.

Erau în barcă şi tata făcea pe cârmaciul. Era încins cu

cureluşe subţiri caucaziene cu cartuşiere metalice. Pe piept avea o decoraţie. Încotro mergeau? Probabil spre Gorohovsk, la rude. Tata cânta „Pe mări şi pe oceane” şi mama îi ţinea isonul.

Mai ţinea minte când tata lucra la Casa de cultură şi i-a dat voie lui Serghei să-i aducă pe băieţi la cinema. După film, i-a luat pe toţi în camera administratorului şi le-a povestit îndelung despre originea Universului conform teoriei lui Schmidt. Le-a arătat portretul lui Schmidt, avea o barbă mare şi neagră, încât părea că fusese de faţă la apariţia Universului şi văzuse cum s-a petrecut totul.

Ciudat – îl ţinea minte pe Schmidt, dar nu-şi putea aminti cum arăta tatăl său tânăr. Îl vedea beat, fără dinţi. Nu avea nicio fotografie, mama le rupsese şi le aruncase în ziua în care el plecase: „S-a terminat cântecul, ajunge cu muzica”.

Serghei fusese întotdeauna de partea mamei. I se părea cea mai frumoasă, cea mai curajoasă şi nu înţelegea cum poate fi părăsită. Mama ştia să înoate, juca volei, mergea pe bicicletă la serviciu, la Zagostîri, îi ducea pe amândoi la şcoală pe port-bagaj şi toţi îl invidiau.

Începuse să-şi deteste tatăl fără să-şi dea seama, fără să se gândească la faptele lui de arme. De altfel, se întorsese de pe front doar cu o singură medalie şi cu însemnul galben de rănit.

Caietele erau de dinainte de război. Tata scria în bucătărie. Abajurul mat, masa de scândură, arsă pe alocuri, plita învelită în teracotă albă... dar faţa tatălui nu izbutea s-o vadă.

„...Conştiinţa e tulburată când faci o faptă rea, dar sufletul, chiar când ai conştiinţa curată, poate fi trist şi poate dori altceva”.

Îşi amintea de scrisul lui. Şi mâna lui – cu perişori roşii, cu unghii plate, scurte. Puternică, vânoasă, era doar mecanic de nave.

În camera vecină dormea sora mai mare – Glaşa.

Probabil că ea ştia de ce plecase tata, cum a fost totul. Ciudat, n-a întrebat-o niciodată, a evitat să discute cu ea despre tatăl lor. Dacă ar fi să fie sincer, se jena cu el. Îi era ruşine. Nu atât de beţiile lui, cât de discursurile lui absurde, blând-stângace, de vocea lui subţire, tremurătoare. N-avea nimic puternic în el, eroic, măreţ, – nimic din ceea ce-l fascina pe Serghei şi pe prietenii săi de joacă. Iar spre sfârşitul vieţii, tatăl lui ajunsese să semene de-a binelea cu o babă – din alea care se adună la biserică. Poate că ei, copiii, erau nedrepţi faţă de el? Losev se gândi că acum sora lui e mai în vârstă decât fusese mama lui, şi ea va fi cu totul de partea mamei, şi iar se va trezi durerea, setea de răzbunare, pentru că şi în viaţa ei se întâmplase ceva asemănător. La ei, la Losevi, după patruzeci de ani intervenea întotdeauna o cotitură în viaţă.

„...dacă există viaţă, există şi suflet. Şi copacul, şi musca, şi piatra, şi râul, fiecare îşi are viaţa lui. Nu obiectele au suflet, ci creaţiile naturii. De aceea nimic nu este lămurit până la capăt. Nici ca formaţie, nici ca origine. Nici norul, nici iarba, nici buburuzele. Doar sufletul e altceva decât conştiinţa. De ce să refuzăm tuturor, cu excepţia omului, sufletul?”

„...Ciocârlia cântă când e fericită. Deşi mai degrabă ea cântă ca să fie fericită. Aceste acţiuni sunt complet diferite. Dacă e pentru fericire, atunci apare o nouă întrebare – cântă pentru ea sau pentru fericirea lumii înconjurătoare? Presupun că ultimul răspuns e valabil, adică, de frumuseţe. De exemplu, râul nostru, Pliasva, murmură atât de plăcut pentru ca să împlinească frumuseţea generală, aceasta este expresia firească a râului. Iar zgomotele unei surpări sau al căderii unui copac – sunt neplăcute sau chiar îngrozitoare, deoarece sunt accidente ale naturii. Aceste fapte ne demonstrează că existenţa naturală a tuturor obiectelor se exprimă prin frumuseţe. Frumuseţea fiecărei fiinţe e contribuţia ei la

existenţa vieţii. Nu e întâmplător că orice dezvoltare normală în natură e atât de frumoasă.”

Se miră: oare astea le scrisese tatăl său? Nu i se păreau prostii. Se găsea acolo ceva simpatic, câteodată i se părea că aceste cuvinte corespund propriilor lui gânduri confuze – exista cel puţin un oarecare acord.

Erau, desigur, şi caraghioslâcuri: „Noaptea trebuie folosită pentru creşterea gradului de conştiinţă al cetăţenilor, visele trebuie să capete un conţinut care să slujească luminării şi dezvoltării curiozităţii. Noaptea nu este o întrerupere a vieţii. Viaţa nocturnă are un sens”.

Unele note îl puneau pe gânduri: „Pentru organism – frumuseţea este semnul sufletului. Cadavrele nu sunt frumoase – sufletul le-a părăsit. Dacă am putea privi de la distanţă globul pământesc – şi el ar fi frumos. Pentru că şi globul pământesc este o fiinţă vie. Deosebirea e că are alte ritmuri ale vieţii. Miliarde de ani. De aceea, noi distingem greu existenţa lui. El trăieşte în complicitate cu pietrele.”

Ideile i se păreau cunoscute. Tatăl lui spunea mereu asemenea lucruri. Şi chiar făcea experienţe cu flori cu unele vorbea tandru, cu altele, sever – şi acestea creşteau mai prost. Îşi amintea cum râdea de „experimentele” astea. Recitea cuvintele caligrafiate cu un scris mic, egal, şi nu găsea în ele nimic de râs, nimic ruşinos:

„În ceea ce priveşte afirmaţia învăţată la şcoală de copiii mei, cum că omul este regele naturii, aceasta este o dogmă bisericească, aşa cum i-am demonstrat învăţătorului Sivulin. În natură nu pot exista fiinţe prioritare. Acolo domneşte egalitatea. E ca o ţesătură în care totul e împletit, nu există un fir principal, doar toate împreună alcătuiesc desenul, asigură stabilitatea. Natura a existat şi înainte de apariţia omului, deci se poate lipsi de om, ca şi de leu sau de vultur, de toţi aceşti regi. Fiinţele au apărut cu un scop, sunt necesare una alteia,

aşa cum sunt necesari ţânţarii şi furnicile. Şi omul este util, dar, spre deosebire de alte fiinţe, nu ştie cui, deoarece a apărut nu demult. E vanitos pentru că e tânăr şi ignorant. Omul încearcă să afle totul despre ceilalţi, cum îi poate folosi el, omul. Dar pe el nu se studiază – de ce este el necesar naturii? Căutăm sensul vieţii ca nişte regi, ne consideram regi ai naturii, de aia nici nu-l găsim. Ce rost are un vierme? Să afineze pământul şi să slujească drept hrană pentru păsări şi peşti. Natura a definit şi pentru om o menire, şi aceasta e sensul vieţii lui."

Ar fi fost interesant să discute cu el despre toate astea. Să afle amănunte îi venea greu să realizeze că omul care gândise aşa era tatăl său, bărbatul acela slab, lipsit de putere, cu un nume caraghios, pe care îl stâlcea obscen şi îl striga în urma lui Mişka Starodumov. Şi pe urmă, acelaşi Mişka îl desenase pe zidul casei de cultură cu o barbă ca a lui Schmidt, sau ca a lui Ţiolkovski, cu un pahar pe cap şi, dedesubt, o explicaţie grosolană...

Cerneala se decolorase, hârtia se îngălbenise, devenise fragilă. Caietul părea un document vechi. Dar când îşi aducea aminte că era scris de tatăl lui, totul devenea dubios, expresiile nu erau ştiinţifice, păreau confuze – ori le inventase chiar el, ori fuseseră în uz cândva şi acum erau depăşite. Aveau însemnările acestea o oarecare valoare sau erau doar o consolare trândavă a unui diletant ratat? N-avea cu cine să se sfătuiască. Printre prietenii lui Losev nu existau savanţi şi îi era frică să nu se facă de râs. Dar nu putea fi totuşi delirul unui beţiv. Losev avea încredere în sine, în toţi aceşti ani i se educase intuiţia.

„...Trăim în sărăcie. Primim pe cartelă un kilogram de zahăr pe lună. Pentru toată familia. Ni s-a repartizat o pereche de ghete. Electricitatea e raţionalizată. Dacă consumi mai mult – te decuplează. Peste tot sunt cozi. Dacă mergi la regiune – acolo se stă la coadă cu zilele. Şi,

cu toate aceste greutăţi, păstrăm ideea unui viitor mai drept, dorinţa de a-l crea. Cât mai păstrăm ideea – putem răbda. Datorită ideii – lipsurile au un sens. Nu e greu să suporţi sărăcia. E mai greu să suporţi răutatea şi minciuna. Din păcate, evoluţia spre o orânduire minunată trece prin acest rău. Ne irosim toate puterile în luptă, în această cauză dobândim multă ură şi puţină dragoste. Întâi ne-am pregătit să distrugem burghezia, capitalul şi alţi duşmani. Dar ura trebuie să fie un sentiment derivat, ea trebuie să izvorască din dragoste. Tovarăşul A. Bogdanov spunea că ura faţă de exploatatori şi capitalişti poate să apară doar ca o consecinţă a compasiunii şi iubirii faţă de cei obidiţi. Adică, pe primul loc trebuie să fie dragostea şi abia pe urmă mânia şi ura."

Ca cât citea mai mult, cu atât mai mult voia să discute. Iată, acum a venit timpul să-şi asculte tatăl!

Îi era ruşine şi se simţea vinovat faţă de el, deşi nu-şi dădea seama de ce anume.

De ce scrisese tatăl său toate astea? Pentru cine, pentru ce? Cui îi destinase el aceste caiete, erau multe, se pierduseră toate cu excepţia acestuia păstrat întâmplător de Polivanov? Dacă ar fi fost un jurnal, Losev ar fi înţeles, dar nu era şi nu era niciun tratat, niciun eseu, erau, pur şi simplu, nişte gânduri întâmplătoare, ce rost avea să le pui pe hârtie? Losev nu-i găsea deloc explicaţia, nu înţelegea utilitatea unei astfel de activităţi şi era ciudat, pentru că orice muncă, orice acţiune se desfăşoară cu un scop, cu un folos, uneori foarte evidente.

Îşi încorda memoria, închise ochii, ascultă... Mama tot spunea nişte cuvinte în zilele acelea ale rupturii şi tata îi răspundea, îi explica. Sau se justifica? Şi când revenise, iar spunea ceva. Dar ce anume, nu se mai putea înţelege. Nu se mai auzea.

„Ce este adevărul? Un pictor a desenat o casă. Nimic nu seamănă, nimic nu-i adevărat. Culorile sunt

schimbate, zidurile sunt strâmbe, frânte. Îl întreb: de ce? Îmi răspunde: dinadins, special am întărit refracţiile luminii matinale ca privitorul să fie şocat. El susţine că dacă n-ar fi exagerat, minunea răsăritului, a luminii de dimineaţa ar fi trecut neobservată. Şi nici arhitectura nu s-ar fi văzut. Şi îl întreb: şi cu adevărul ce-i de făcut? Şi în loc să-mi răspundă, mă întreabă: a ieşit frumos? Să presupunem că-i frumos. Dacă e frumos înseamnă că-i adevărat. Dar se poate întâmpla ca şi minciuna să fie frumoasă. Dar nu-i o minciună, mă contrazice el, casa se vede mai bine, i-am descoperit sufletul, frumuseţea adevărului te apropie de suflet, adică de esenţă.

Dacă pictorul e un artist adevărat, atunci el e un profet. Prin el poţi restabili legătura cu natura...”

Desigur, în aceste rânduri se referea la Astahov... Losev se miră – înseamnă că ei se întâlniseră... Ca şi cum undeva, într-un trecut îndepărtat, fusese atinsă o strună şi ea vibrase înăuntrul lui, foarte sensibil.

Mai departe, nu mai era niciun cuvânt despre Astahov. În locul meditaţiilor abstracte, ar fi vrut să citească cum l-a cunoscut pe Astahov, ceva despre tatăl însuşi, despre copii, adică despre Serghei, despre surori, cum erau, cum îi vedea tatăl lor în acei ani.

„Raţiunea există şi într-un măr şi într-un gândac, deoarece structura lor – de la cele mai mici molecule, până la configuraţia lor generală – e foarte raţională. Sarcina savanţilor comunişti este de a descoperi această raţiune, de a intra în legătură cu ea. Atunci va fi posibil ca, fără să le siluiască, omul să stabilească o legătură cinstită şi o prietenie reală cu toate elementele naturii, iar acţiunile dictaturii proletariatului vor căpăta îndreptăţire.”

Losev zâmbi, oftă, solida lui antipatie se topea. Viaţa tatălui său căpăta conţinut. Comportarea lui jalnică se explica prin nerecunoaşterea bietului visător. Desigur, n-avea nicio justificare, totuşi, acum, tatăl lui avea argumente cu care să contrazică, să se apere.

Din notiţele acestea Losev nu putea să-şi dea seama dacă experienţele tatălui său, făcute în grădină, ajunseseră la vreun rezultat.

Cu un an înainte de a muri, se mutase la femeia aceea, la Pskov. Apoi, auzise că, acolo, ea îl părăsise. Femeia aceea era singura care avusese încredere în tatăl lui. Poate că mai ştia ceva despre ea mătuşa Ania, soţia unchiului Fedea, dar e tare bolnavă, sau poate naşa Katia... Neamuri erau destule şi din partea mamei şi din partea lui, dar n-ai pe cine să întrebi, cu cine să te lămureşti. Stranie situaţie: omul a trăit, nu demult, în văzul tuturor, nu se ascundea, ardea de dorinţa să spună ce are de spus şi, după ce a murit – totul a devenit o taină. S-a pierdut cifrul.

Să-l întrebe pe Polivanov? Ideea asta, nu se ştie de ce, nu-i trecu prin cap. Se gândea să se ducă la naşa lui, dar prevedea că-i va reproşa că n-a vizitat-o de ziua ei şi nici de Crăciun, că-i va aminti de Raisa, de faptul c-ar fi timpul să fie numită inginer principal.

Deodată îşi aminti cum striga bătrâna care-l ridicase în braţe: „Fiul tău se va lepăda de tine!” Bătrâna era îmbrăcată în negru, avea părul alb, el plângea şi se zbătea în braţele ei enorme, şi-l vedea de sus pe tatăl său cum îl privea palid şi posac, şi nu-l smulgea din mâinile ei, şi n-o gonea, şi atunci venise în fugă mama şi-l luase: „De ce amesteci copilul, pe copii nu-i băga”: „Dar pe copiii mei de ce i-a amestecat – ţipa bătrâna –, unde i-a trimis pe copiii mei? Irod!”

Pe bătrână au ridicat-o pe urmă, tata a spus că au dus-o la miliţie, că e dintre cei deschiaburiţi, că lui i-a fost milă de ea că e neputincioasă dar degeaba, chiaburii nu se îndreaptă. Peste alte câteva zile, bătrâna a murit. Tata i-a cumpărat sicriu şi a înmormântat-o, şi i-a obligat pe toţi să meargă la cimitir, şi la groapă a recitat versuri despre sentimentul matern. Serghei a întrebat-o, mult timp după aceea, pe mama, ce face bătrâna acolo, în

pământ?

Întâmplarea asta, cu toate articulaţiile ei, nu se decolorase nu se înceţoşase odată cu trecerea anilor. S-a întipărit şi a rămas – cu mirosul acru al colivei care căzuse din traista şi cu săniuţa lui, a lui Serghei, în care tata o cărase pe bătrână. Multe nu le înţelegea şi, de aceea, îi era şi frică, plângea noaptea, ţipa, bolise toată iarna, nici la şcoală nu fusese. Şi se temea de cimitir de atunci cu o spaimă sufocantă şi secretă.

Apăru şi pluti pe ferestrele întunecate zâmbetul lui Polivanov, rupt de faţa galbenă ca ceara, de pupilele sfredelitoare. Atunci când vorbiseră despre cimitir, poate îşi amintea şi el de bătrână şi de piatra pusă de tata. Polivanov nu spune nimic la întâmplare.

„...Copiii învaţă, capătă o specialitate. Dar cum să-i înveţi să vadă frumuseţea? Pentru că nu credem în religie, educaţia iubirii şi a frumosului nu se poate face decât cu ajutorul naturii şi al artei. Arta nu prea ajunge la noi, în provincie. În schimb, natură, câtă pofteşti. Aş drumeţi cu ei cum făcea Skovoroda. Dar mama nu vrea să le arăt frumosul, pentru că frumuseţea este izvorul slăbiciunii. Aş vrea să pot cutreiera cu ei lumea.”

„Pentru om, timpul trece cu greu, fără liniştea cu care trece pentru o piatră sau pentru un peşte.”

Losev mai răsfoi câteva pagini. Consideraţiile abstracte îl adormeau. Când o să aibă timp, o să le citească mai atent, poate că se alege cu ceva.

Vechea ostilitatea faţă de tatăl său reapăru: mama venea gâfâind de la muncă – şi se apucă să care apă în gradină, să aprindă soba, să împingă roaba cu sacii de cartofi iar el, filosoful, admira frumuseţea, îşi consemna înţelepciunea în caiete, timpul trecea pentru el cu greu, nu se străduia să câştige un ban în plus pentru hrana copiilor – căuta sufletul pietrelor. Toate astea – oricât ar fi de amuzante, de neaşteptate – nu sunt o treaba bărbătească. Ce folos poate aduce filosofarea asta? Nu-i

vedea niciun fel de sens practic. Ce au făcut ei concret, toţi consolatorii, comentatorii şi teoreticienii ăştia? Oamenii sufereau la fel, la fel căutau dreptatea, la fel mureau. De veacuri, se adunau sistemele filosofice, fără să se înlăture unul pe altul, fără să dispară, se adaptau, se turteau, se umflau, existând la o distanţă nepericuloasă de grijile reale ale oamenilor, neintersectându-se deloc cu acea viaţă care se desfăşura la Lîkov, nereuşind să-i uşureze mamei truda. Pictura îţi dădea măcar satisfacţii, era frumoasă, dar utopiile tatei?

Celelalte pagini erau scrise cu creionul. Scrisul devenise grăbit, neinteligibil, creionul era şters. Losev mai întoarse o pagină-două şi era tocmai pe punctul de-a arunca caietul, dar văzu nişte nume cunoscute, întâi Paşkov, apoi Şurpinov..

Credeam că din minciună nu se poate crea nimic, pentru că minciuna este un nimic. Se pare că se poate, şi încă cum: Minciuna nu este un nimic, pentru că ea se transformă în spaimă... Mergeam spre piaţa. Ce buni prieteni eram şi el nu mi-a suflat o vorba. Şi în oraş toţi ştiau. De trei zile s-a împuşcat Goşa. Toţi se prefac că a fost un accident – îşi curăţa omul arma şi, din greşeală, a apăsat pe trăgaci. Aşa, familia poate primi o pensie. Aşa, copiii pot rămâne în apartamentul statului. Şi dacă le rămâne apartamentul, nimeni nu va încerca să afle de ce s-a săturat Goşa Paşkov de viaţă. Chiar eu cel mai bun prieten, am tăcut la cimitir, am tăcut şi la praznic, n-am scos un sunet. Pentru ca nu puteam să mint, iar adevărul era inutil. Şi nici Goşa n-a vrut, din moment ce n-a lăsat niciun bilet şi a creat impresia că voia să plece la vânătoare.

Oamenii se sinucid de... Nu, nu există motive, am vrut să scriu – de frică –, dar nu-i aşa. Nu un motiv, ci mai multe trebuie să se adune ca să înţelegi ca viaţa nu ţi-a reuşit cum rupi o scrisoare care n-a ajuns unde trebuie, cum îndoaie fierarul o... Nu ţi-a reuşit. O anume senzaţie

că ar trebui s-o începi altfel. Un soi de exigenţă. Natura e împotriva sinuciderii, dacă nu suferă pierderi. O mamă care are copii mici nu se sinucide, n-o lasă instinctul, îi interzice. Nici copilul nu poate – e interzis – el mai poate răbda multe.

Goşa Paşkov considera că scoaterea lui din funcţie e o catastrofă. Pentru el, slujba era izvorul tuturor grijilor şi bucuriilor. Casa era un loc unde dormea, îşi uşura sufletul, povestea cum a cuvântat, cine cu cine va fi schimbat. Soţia, soacra, mătuşile, mama – toţi ştiau ce face el la serviciu, cum se adună cotele, ştiau planurile şi cifrele. Goşa nu era carierist, dar voia să urce. Ştia că trebuie să se ridice, aşa cum s-a ridicat în toţi anii aceştia. Îi era devotat lui Polivanov, era unul din cei mai fideli oameni ai lui, interesele lui Polivanov erau şi ale lui aşa încât...

...Cu Valentina ne întâlnisem în piaţă, s-a repezit la Goşa şi a început să strige că ce nedreptate i s-a făcut. Îl compătimea pe el şi-l înjura pe piticul, vipera de Şurpinov, de la care nimeni n-a auzit vreodată un cuvânt bun, şi care va trece în locul lui Goşa. Numai Polivanov e vinovat, nimeni altul; în faţa tuturor îl acuza pe tovarăşul Polivanov, pe soţul ei, fără pic de jenă. Mie mi s-a făcut ruşine pentru că în zilele alea am evitat să-mi compătimesc prietenul şi discutam pe teme neutre încercând să-i împiedic gândurile să se scufunde în amărăciune.

Iar, între timp, pentru el catastrofa lua proporţii. Şurpinov a început imediat să spună că pe linia strângerii cotelor domnea un haos total, un liberalism putred. Aşa se obişnuia, întâi trebuia să demonstrezi că până la tine totul fusese rău. Cu cât mai rău, cu atât mai bine...

Pentru Goşa viaţa avea un sens cât putea să avanseze, iar acum totul se rupsese. Acum urma doar să cadă. Să alunece în jos, din ce în ce mai jos, pentru că Şurpinov voia să-l lichideze. Şi atunci, ce rost mai avea să trăiască

jos, devenind un nimeni, un nimic – un rahat, cum spunea el?

De ce? De ce-l eliminase Polivanov? Paşkov nu-i oferise niciun pretext. Dar îl scosese. Asta îl chinuia, îl rodea, îl frământa pe Goşa. Şi, cu toate acestea, nu voia să audă măcar o vorbă rea despre Polivanov.

Mergea la aceeaşi bodegă să bea bere, la aceleaşi ore. Deşi se expunea umilinţelor. Nu mai era salutat ca până acum. Erau unii care-i întorceau spatele. Pentru că era în dizgraţie. La noi, dacă un om e scos din funcţie, parcă e ciumat. Poate că nu era chiar aşa, dar Goşa număra vigilent fiecare salut, fiecare – «bună ziua».

Goşa Paşkov era singurul om căruia eu îi puteam mărturisi ce i-am spus lui Polivanov despre pictorul acela. Credeam că necazurile altuia îl vor consola, dar şi atunci l-a apărat pe Polivanov – dacă ar fi fost Şurpinov în locul lui, cine ştie ce ar fi făcut, iar despre Polivanov se poate spune că s-a purta delicat cu pictorul. Această comparaţie tipică mi-a sugerat ideea că Şurpinov de aia a şi fost numit, pentru că, pe lângă el, Polivanov părea mai bun, mai generos, mai inteligent. Iar Goşa Paşkov nu asigura un asemenea contrast, deoarece era un om bun şi săritor.

...Am înţeles imediat că totul s-a întâmplat din cauza fricii. De ce mă temeam, nu ştiu, pentru că, dacă în mod concret aş auzi sentinţa, – un an de închisoare, doi ani – nu m-aş teme. Au tras în mine când îi fugăream pe verzi – şi ce, executam ordinul, nu-mi era frică. Am fost cu Goşa la urs. Când l-am scos din bârlog, eram liniştit.

A doua zi după ce ne-am întâlnit cu Valentina, duminică, m-am dus la Polivanov. Valentina, bătută, plângea şi blestema. El spărgea lemne în curte. M-am apropiat, el a ales un lemn, în butuc era înfipt toporul, eu am scos pana şi am apucat toporul. Polivanov a înţeles imediat, ar fi putut să fugă, să strige după cineva, dar orgoliul nu l-a lăsat. Nici n-a încercat să se dea bine pe lângă mine. Stătea şi nu ştiai – mai respiră sau nu. Nici eu

nu cred că arătam mai bine, pentru că simţeam că faţa – obrajii, fruntea – totul se răcise. Puteam să-i cer să-l treacă pe Goşa la regiune sau să-l trimită la nişte cursuri, să-l salvăm cumva pe om. Şi să nu-i mai pună beţe-n roate pictorului. Nu mă costa nimic să ridic toporul la el. Să-l ridic şi să-l cobor. Mi-am imaginat scrâşnetul, am simţit trosnetul oaselor, uşor, prin topor... Nu-mi păsa de nimic. Din cauza toporului, a greutăţii lui m-a năpădit curajul, ca şi cum n-aş fi ştiut niciodată ce-i frica. De la votcă, oricât ai bea, nu simţi aşa ceva. O eliberare completă. Ca şi cum m-aş fi pregătit dinainte, i-am ordonat să-i ceară iertare soţiei, imediat, faţă de mine. Nu s-a abţinut şi m-a întrebat*:* ce te priveşte? Nu m-am apucat să-i explic, i-am ordonat cu o voce pe care nu mi-o auzisem niciodată, de neimaginat, pe care o visasem dintotdeauna – mi se înfierbântase ţeasta, îmi simţeam fiecare fir de păr. Polivanov a executat ordinul. Şi puterile mi-au pierit, s-au scurs. Am năduşit, nu i-am mai ordonat nimic altceva. Am înfipt toporul şi am plecat, Mă simţeam complet purificat. Ca şi cum aş fi renăscut, aş fi scăpat de o povară. Am scăpat măcar pentru o clipă de spaimă, de spaima aceea abjectă, urât mirositoare, şi acum îmi aduc aminte cum am început să put când Polivanov a început să mă preseze. Izul acela de transpiraţie nu era mirosul meu, o duhoare puturoasă, străină. De unde frica asta la mine? Normal, voiam s-o uit. Am triumfat când s-a produs întâmplarea cu toporul. Pentru că, după spaima aceea, am început să mă dispreţuiesc. De la consolările pictorului mi-era şi mai amar pe suflet Doar în ’25 nu mi-a fost frică să mă lupt cu bandiţii lui Gruzdev, când am sărit în căruţa lor, şi am luat doi prizonieri, şi i-am dus la statul major. Şi cu acelaşi Iurka Polivanov am pus rămăşag că o să mă iau la întrecere cu ei, plutind pe o bârnă când pornesc gheţurile. Înseamnă că nu eram laş. De unde s-a adunat în mine atâta spaimă? Nu sunt fricos din fire. Care este natura şi forţa fricii mele – nu înţeleg.

Goşa n-a tras numai în el, a tras şi în mine. Când am pus sicriul în groapă – Polivanov cu Şurpinov, împreună cu mine şi cu Mitea – fratele lui Goşa – şi l-am văzut acolo pe Goşa al meu – şchiop, strâmb, deodată mi-am dat seama că noi patru suntem nişte ucigaşi. Când cu toporul am uitat de Goşa, deşi pentru asta m-am dus. Şi de pictor, adică de mine, de răscumpărarea păcatului meu, n-am spus nimic. Am uitat?... cu decoraţia, cu pistolul în buzunar, stătea în faţa mea palid, nemişcat. De ce m-am eschivat atunci?

Ha, ha, am uitat de mine, am uitat de Goşa, numai de Valentina mi-am amintit. Iar ea, venind de la cimitir, îi ştergea lacrimile lui Iura al ei şi la praznic îşi tot dădea sufletul, îşi păzea sănătatea”.

Mai departe era sau şters sau scris atât de subţire, încât nu mai putea fi descifrată nicio propoziţie.

Capitolul X

STRĂZILE ERAU UMEDE, PUSTII, respirau acea prospeţime matinală, virginală, care se adună peste noapte într-un oraş mic, înconjurat de câmpie. Se simţeau miresmele fâneţelor, ale ierburilor, ale luncilor de pe lângă Pliasva.

O ceaţă deasă se lăsase în straturi. Copacii erau nemişcaţi. Se auzea un zgomot slab dinspre fabrica de pâine. Din aceeaşi parte, strigau doi cocoşi tineri. Oraşul dormea. În piaţă moţăiau nişte câini vagabonzi jigăriţi. Pe tejghelele de zinc, pustii acum, strălucea roua. Ceaţa se întindea deasupra râului. Losev se opri pe pod. Creştetul roşu al soarelui apărea din crângul Patriarşie. Răsăritul era strălucitor, de un roşu aprins, ca în anii aceia când, copii fiind, fugeam în crâng să vedem de unde apare soarele. Din generaţie în generaţie, băieţii din Lîkov caută soarele în crângul Patriarşie. Câte răsărituri or fi trecut de-atunci…

Soarele nu era orbitor. Puteai să-i priveşti suprafaţa palidă şi părea chiar că examinează pământul, ziua neîncepută pe care urma s-o rostogolească şi s-o rostogolească până la celălalt capăt al globului. De pe pod se vedea departe. Acoperişurile de şindrilă străluceau argintiu cu o lumină vie, care lipsea celor cenuşii, de ardezie. În casa de vizavi, la aproape toate etajele, florile din lăzile verzi se întoarseră înspre soare. Blocul împodobit cu flori şi cu perdele părea şi mai nou. Devenise mai frumos, viaţa îl îmbogăţea. Parterul era

placat cu dale maron. Dar cel mai mult îl înfrumuseţau grilajele balcoanelor, turnate artistic, după îndelungate intervenţii. Blocul era mândria lui Losev. Dacă ar mai avea zece asemenea exemplare, oraşul s-ar transforma. Din cauza acestui bloc, Losev primise cu doi ani în urmă o sancţiune – un avertisment – dar sancţiunea îi fusese ridicată recent şi blocul a rămas şi o să existe, cea mai bună consolare pentru asemenea neplăceri. Losev îl admiră şi sufletul i se încălzi. Dacă l-ar întreba cineva care este scopul principal al vieţii lui, sau grija, sau dorinţa, ar răspunde fără să stea pe gânduri: să am un asemenea bloc *în plus.* Literal – *în plus.* Să aibă la el în birou, într-o vitrină, cheile apartamentelor goale dintr-un bloc în plus – nelocuit. Vine o familie sau cine ştie ce specialist – primiţi, vă rog, apartamentul!

În activitatea lui se împiedica mereu de problema locativă. Lipsa locuinţelor îl chinuia în fiecare zi, obsedant. Şi construcţiile, şi materialele, şi cererile, şi marea majoritate a oamenilor care veneau la el în audienţă – totul era legat de case. Oamenii aşteptau un apartament, o camera câţiva ani, lista nu se micşora deloc. Era ca un blestem. Se construiau mereu case, cele vechi, de lemn, se demolau şi în locul lor apăreau din ce în ce mai repede blocuri din fier-beton, din prefabricate. Camioane speciale cărau secţiuni întregi ale blocului... Câteodată izbutea printr-un efort să micşoreze numărul celor care stăteau la rând, dar lista se refăcea imediat, ca nu ştiu ce soi de hidră. Era disperat. În niciun oraş lumea nu se înmulţea aşa ca la Lîkov. Mai rău – cei din Lîkov creşteau foarte repede. De-abia se năşteau ghemotoacele astea de carne – fete şi băieţi – şi imediat începeau să se bărbierească, să se fardeze, se căsătoreau şi veneau să se aşeze în anticamera lui, madone triste însărcinate, însoţite de lungani mustăcioşi – cereau apartamente. Îl îngrozeau maturizarea lor rapidă şi fecunditatea. Din toate părţile îl asediau cei care voiau să obţină ceva peste

rând toţi aveau circumstanţe urgente, catastrofale, unice. După audienţe se simţea epuizat. Se ţipa la el, i se făceau crize de isterie, se plângea sobru, i se spuneau de toate, folosindu-se tot soiul de cuvinte. Se uitau la el rugător, îi aduceau copiii, îi băteau cu cârjele în birou. Îl extenua propria neputinţă, imposibilitatea de a-i ajuta, atunci când acest ajutor era absolut necesar. Un bolnav de tuberculoză care trebuia izolat de copii... Avaria acoperişului într-o baracă veche de lemn... Socrul stă pe capul meu mă bate, nu mai am putere, nu mai pot – o să mă spânzur, nu glumesc, o să vedeţi că o să mă spânzur, nu mai pot să trăiesc aşa... Soţul m-a părăsit şi-a adus o altă femeie în aceeaşi cameră unde stau copiii şi părinţii bătrâni... El îi liniştea, promitea, începea să strige şi apărea – de exemplu – medicul primar de la maternitatea care tocmai se construia şi ameninţa că i s-a oferit un post extraordinar în Ural, într-un orăşel nou, i se dă o vilă şi altele, dar el e gata să rămână aici dacă i se repartizează un apartament cu trei camere. Ce era să facă? Era un medic excelent, nu putea să-l lase să plece. I se striga că doctorul lui e un mincinos, un şantajist, un om lacom, că n-o să îndrăznească, dar toate astea răsunau în gol, trebuia să-i dea apartamentul – şi totul se prăbuşea, din toate socotelile şi promisiunile se alegea praful. Era şi el gata să-l urască pe doctor, dar pentru ce. Avea nevastă şi doi feciori – de ce să renunţe el la o vilă, cu ce ocazie? Pe urmă se primea o reclamaţie colectivă împotriva Preşedintelui Comitetului executiv orăşenesc, care nu-şi respectă promisiunile, favorizează pe unii în dauna celor care-şi aşteaptă rândul, în dauna invalizilor de război... Reclamaţia era cercetată, îl chemau, i se atrăgea atenţia – cum de ai putut, e o încălcare, trebuie să... Asculta, era de acord, promitea să ţină seama şi i se trimiteau concluziile în scris, pentru că nu puteau sa rămână indiferenţi.

El observa cum se înrăiesc oamenii din cauza

înghesuielii prelungite şi a îmbulzelii, mereu iritaţi din cauza bucătăriei comune, a chiuvetei comune, a imposibilităţii de a fi singuri. Îl chinuiau în somn coşmaruri – casele de lemn ticsite de oameni se umflau, li se ridicau acoperişurile, se mişcau, crăpau scândurile. De pe ferestre cad copiii, de uşi se agaţă locatarii, ca într-un tramvai plin...

Oricât ar fi de ciudat, uneori era mai decis când refuza, decât când dădea. Încerca o scurtă explozie de bucurie când cineva, care se chinuise mult, primea, în sfârşit, dar cât se zbuciuma până atunci şi cât îşi freca funcţionarii, cerându-le să stabilească toate argumentele pro şi contra, de ce ăstuia şi nu altuia, care are mai multă nevoie, voia să cântărească pe balanţa extrem de sensibilă a dreptăţii ceea ce nu se poate măsura: bolile, certurile sau ce-i mai rău: igrasia pereţilor, sau întunericul subsolurilor, sau frigul care venea prin crăpăturile zidului; de fiecare dată era în faţa unei opţiuni imposibile – bătrâni care, la sfârşitul vieţii, aveau şi ei dreptul să-şi trăiască ultimele zile liniştit; într-un apartament spaţios şi uscat sau tinerii care obosesc la serviciu, şi când, dacă nu acum, să se bucure de viaţă... Nenorocirea era că-i cunoştea pe toţi: şi pe tineri şi pe bătrâni; oraşul era destul de mic.

Erau zile când îl frământau gândurile negre – i se părea că numai el e vinovat, nu putea să obţină credite, nu putea să se înţeleagă cu constructorul, nu putea sa găsească tâmplari.

Nu, din toate dorinţele, din toate minunile lumii ar fi ales doar blocul *în plus,* construit ca provizie, cu mult timp înainte – ca rubla din poveste din care poţi cheltui oricât şi tot mai rămâne. Odată şi odată va fi un asemenea bloc în Lîkov. Se va împlini visul – dar pentru un alt primar.

La capătul podului, lângă felinar, stătea un flăcău nepieptănat, cu o scurtă de vinilin. Gâtul îi era înfăşurat

într-un fular.

— Dă-mi un foc, spuse el.

— Nu aşa se cere – răspunse Losev privindu-l dintr-o parte. Daţi-mi, vă rog! Şi trecu.

Cărarea îl duse spre pantă, de-a lungul magaziilor, al livezilor, al closetelor din scândură, al coteţelor de găini şi al garajelor din tablă. Din tufişurile de caprifoi se scutura pe el roua. Pe pantă apăreau una după alta case. E vechi, fostele conacuri, împodobite cu sculpturi, apoi casele noi de cărămidă cu parter şi mezanin, cu peron. Începeau faleza pietruită, plopii, liliacul. Erau şi aici conace vechi, baroce, cu verandă din triunghiuri de sticlă colorată, case cu tavanuri, balconaşe, ferestre bizare cu obloane. De fiecare dată, Losev alegea în gând şi le restaura pe cele mai frumoase, le zugrăvea în alb şi albastru, în maro şi galben, ca să se vadă ornamentele, învelea acoperişurile în tablă. Casele deveneau elegante ca în vechile ilustrate pe care le văzuse la Polivanov. Mai rămăseseră în picioare case, dintr-un motiv sau altul, celebre; înfipte ici-colo, menţineau ceva din vechea înfăţişare a oraşului. Ele sugerau fizionomia normală a localităţii: celebra privelişte către râu. Îi făcea plăcere să se gândească la restaurări deşi ştia că aceste clădiri sunt condamnate. În locul lor, pe planuri figurau corpurile unor case cu patru etaje şi al unui bloc cu zece nivele.

Iar astea, rând pe rând, vor fi demolate, vor intra în ele buldozerele şi le vor face grămezi, iar excavatoarele şi basculantele vor strânge totul. Grămezile de scândură, bucăţile de cărămidă, praful – asta-i tot ce va rămâne din această casă, din camere, din scară, din zgomotele ei nocturne, din căldura ei de iarnă, din semnele făcute pe uşorul uşii, din poduri şi sobe, din balustrade şi bănci. El însuşi crescuse într-o asemenea casă, o iubea pentru că era mică, era adaptată familiei cu toate cotloanele, ungherele şi pervazurile ei. Podul în care, de-a lungul anilor, se adunase tot ce nu mai folosea era bucuria

copiilor, podul care mirosea a ceapă, a mere, a zmeură – pusă aici la uscat în fiecare toamnă –, mirosul măturilor de mesteacăn, al ziarelor vechi, al tapetelor de rezervă… Cu păienjenişul gros de praf, care semăna cu o flanelă cenuşie. Subsolul-magazie cu doagele butoaielor vechi, ceva picură, altceva scârţâie, faianţa pentru sobă… O casă nu-i o izbă. O casă la oraş are întotdeauna o istorie lungă, stăpâni care se schimbă… De exemplu, la ei în casă locuise părintele Nikandru, de la el rămăseseră nişte candele de sticlă albastru-închis şi o presă imensă cu o destinaţie necunoscută. Şi după război apăruse sora popii, care începuse să caute în grădină bucoavnele îngropate cândva de părintele Nikandru. Şi fiecare casă avea o personalitate – o poveste, după casă se vedea cât gust avea stăpânul, cât se străduia.

Lui Losev îi plăceau casele astea şi nu prea. Cât îi amărâseră viaţa proprietarii celei cu olane, până când i-a obligat să dărâme magazioarele care stricau toată priveliştea. Şi, alături, un colonel în rezervă pusese, în loc de gard, patru rânduri de sârmă ghimpată. N-a reuşit să-l clintească. Losev l-a rugat şi cu frumosul şi prin comisariatul militar şi l-a făcut de ruşine în faţa tuturor: cu asemenea obstacole, pe front, ne apăram de fascişti! Iar colonelul i-a răspuns că atunci când se va organiza o activitate educativă corespunzătoare în rândurile tineretului, ca să nu mai fure coacăze, atunci să pretindă… A trebuit să-l convingă cu ajutorul miliţiei. Şi un an de zile dăduse explicaţii pe urma reclamaţiilor colonelului.

Vrei, nu vrei. Viaţa se îndreaptă spre blocuri – e şi mai repede, şi mai ieftin şi cu mai puţine griji, dar, câteodată, Losev se întrista sincer.

Papucii de pâslă erau complet uzi. Losev ieşise încălţat cu ei în curte, chinuit de ţânţari şi de insomnie. Stătu cât stătu şi, fără să-şi dea seama, porni doar în papuci pe stradă, atras de culorile răsăritului. Îi aruncă şi porni mai

departe desculţ. Roua rece îi ardea tălpile. Să calci pe pământ la primele raze ale soarelui – să mergi şi să tot mergi, slavă domnului, nimeni nu te plictiseşte cu saluturi, cu întrebări, cu priviri curioase.

Simţea prin talpă cetina moale, călduţă, acele de brad, iarba care gâdila şi înţepa. Asta a fost de mult – umbla desculţ pe mal. Sau nu, asta nu fusese de mult.

Oare această linişte, plină de lumină roz, acest soare care creşte repede, această minune se petrece în fiecare dimineaţă? Cât el doarme, soarele răsare; în toţi anii această minunăţie s-a desfăşurat fără el. Şi va continua şi când el nu va mai fi. Aşa cum, dimineaţa de azi nu există pentru mama sa. Văzu foarte clar absenţa lui din lumea proaspătă a dimineţii, acest oraş care strălucea sub rouă – fără el. Oraşul lui preocupat de altele. Blocul de lângă poşta va fi ceva obişnuit, obişnuite vor fi şi dalele maro, care deocamdată nu ajung, şi grilajele de la balcoane.

Sigur, Losev ar fi vrut ca oamenii să-l ţină minte dar considera că pentru asta ar fi trebuit să fie o personalitate creatoare – de exemplu, pictor sau arhitect. Un primar nu este un creator. Şi atunci îşi aduse aminte de Jmurin şi din nou simţi un val de simpatie pentru acest om necunoscut. Ca şi cum Losev i-ar fi simţit prezenţa în frumuseţea actuală a oraşului, în silueta zveltă a bisericii Uspensk, în parcul cu eleşteu... Deci îl ţin minte unii pe Jmurin, câţiva, şi el, Losev, şi-l amintise admirând frumuseţea oraşului. Poate că şi Jmurin mergea în zori pe aceeaşi potecă şi visa la oraşul lui.

Kurocmikov, de la care Losev preluase treburile era cam beţiv, promitea mereu şi tot lăsase după el ceva – o şcoală sportivă foarte bine utilată – pentru prima oară Losev îl pomeni de bine pe răposat.

Pe urma razei de soare care tăia oblic povârnişul, Losev coborî la Golful Jmurkino. Umbra plaselor se agita în apă. Postamentul de fontă era rece din cauza picăturilor de rouă. Losev îşi suflecă pantalonii şi intră în apă. Frigul îi

şfichiui picioarele, dar peste un minut se şi încălzise şi nisipul de sub tălpi devenise cald. Un cârd de peştişori îl ocoli. Păşi după ei, degetele de la picioare se loviră de pragul de piatră şi memoria tălpilor îi aminti de panta zimţată care ducea la apa adâncă. De aici se lăsau pe fundul râului, ţinându-se de pietre, şi făceau concursuri – care ajunge mai departe. Marcau locul unde ieşeau la suprafaţa cu o piatră.

Uitându-se la labele albe, deformate de încălţăminte, la degetele strâmbe cu unghii groase, închise la culoare, Losev văzu în apă picioruşele lui mici, cu unghii moi şi străvezii, cu călcâiul rotund şi atât de tare, încât mama îl freca în lighean cu piatră-ponce. Seara apa fierbinte din ligheanul verde, mâinile ei mari şi dibace.

Sus, deasupra capului, se mişcase ceva. Aşezaţi cu spatele unul la altul, pe o cracă a salciei, stăteau doi băieţi – cel cu faţa la Losev, îmbrăcat cu o cămăşuţă colorată, ţinea în mână o undiţă pe care abia o tăiase. Privea ţintă pluta. Reflexele apei se oglindeau pe faţa lui nemişcată. Picioarele goale atârnau. Erau aceleaşi picioare pe care şi le amintise Losev – cu talpa roz şi cu degete mici. Totul era la fel – şi dimineaţa, şi undiţa, şi crengile salciei doar aţa era din kapron şi cutia cu viermi era maro, lăcuită, de la cafea. Şi bibanii, şi obleţii erau la fel înfipţi în vergea.

Să te trezeşti, înainte de a se lumina. O bucata de pâine şi un triunghi de brânză topită... Sau brânza topită apăruse mai târziu, atunci lua ceapă cu cartofi... Dealtfel, peştii pe care-i aducea erau de folos mamei în anii aceia în care se mânca pe cartelă.

Dacă n-ar mai fi existat acest loc – nu şi-ar fi adus aminte.

Coloane oblice de lumină se loveau de casa Kislîh, îi fragmentau muchiile, îi transformau pereţii în cioburi strălucitoare, îi mutau colţurile. „Efectul luminii matinale” – îşi aminti el fraza Tucikovei. Deci şi ea venise dimineaţa

la râu să verifice. Şi Astahov alesese ora aceasta. Înseamnă că trebuie să stea să observe. Înnoptase aici, sau cum fac artiştii?

Şi tatăl său fusese pe aici. Se dovedise că se cunoşteau, discutaseră. Şi Polivanov... Ce s-a întâmplat între ei trei? Nu-i plăcea că era şi tatăl lui amestecat, probabil că Polivanov avusese el un plan când i-a dat caietul. Îşi aduse aminte de foile pe care le scosese şi le ascunsese Polivanov.

Apa curgea, se prelingea, simţea prin piele curentul, era la fel ca atunci: părea că nimic nu-l desparte de anii copilăriei, părea că poate simţi şi percepe totul ca băiatul Serioja Losev. Îşi aminti cum fiica lui, Nata, când avea cinci ani, plângea că nu mai vrea să crească. Îşi aminti durerea ei matură şi spaima din vocea ei. Daca s-ar putea rămâne în copilărie... Ce bine-i fusese când era băiat. Ce uşor decidea, spunea totul tuturor, ce uşor făceau băieţii cunoştinţă între ei, ce simplu era sa întrebi...

Îşi înmuie degetele mâinii în apă, le băgă în gură şi fluieră. Dar în locul şuieratului se auzi un sâsâit răguşit. Îşi îndoi limba, încercând altfel, se strădui şi într-un fel şi în altul, dar nu se auzi niciun fluierat. Ce se întâmplase? Se dezobişnuise? Era convins că asta nu se poate uita, cum nu uiţi sa scrii sau să înoţi. O prostie, dar inima îi tresari. Acolo, sus printre crăci, se râdea. Încăpăţânat, vârî din nou degetele în gură şi deodată fluieratul se slobozi, curat, puternic, sunetul cu care el îi asurzea pe toţi, mai tare decât al tuturor. Poate că nu mai fluiera atât de tare, dar fluiera. De bucurie, plescăi apa, stropii zburară departe, pantalonii i se udară, nu dădea importanţa fleacurilor, mergea pe fundul apei jubilând. Îi stropi pe băieţi, aruncă o piatră pe suprafaţa netedă a apei.

Un oblete argintiu străluci în aer, ridicat de cârlig. Sus începu agitaţia. Losev ieşi din apă, se aşeză pe bancă, îşi întinse la soare picioarele ude, dăruindu-se cu totul

căldurii.

Ceaţa se dizolvă, apa se însufleţi, străluci, nu toată dintr-o dată, întâi la caturi. Ceaţa dispăru ca un vis – şi golful se deschise în toată liniştea lui virgină, extrem de precis în fiecare detaliu. Particule de praf, de murdărie pluteau pe un curent puternic. Pe bolovanul cenuşiu de sub salcie se vedea fiecare crăpătură. Vechiul bolovan scânteia, strălucea înşelător. Un fluierar, cu ciocul lung, se apropie de Losev şi se uită cu seriozitate la el. În tufişurile de ariniş – complet nemişcate o frunză tremura, se zbătea. Oriunde se uita, Losev observa amănuntele unei existenţe ascunse, care se desfăşura în interiorul existenţei evidente. Din această cauză, fiecare lucru devenea şi mai frumos.

Apa râului curgea şi curgea, cafeniu-străvezie la mal, închisa în adâncuri, curgea din bălţile pe care le ştia foarte bine: Verest, Driabi, Utopolie. Losev desena acum în minte tot râul – şi mai departe, în aval, până la lacul Kieşki, până la Capul Vaskin, un promontoriu lung unde se odihneau raţele călătoare şi unde Pliasva se vărsa împrăştiindu-se în torente şi braţe. Acolo, undeva, dispărea apa copilăriei lui, acolo se odihnea între trestii şi rogoz.

Îşi închipuia drumul lung al apei printre râpele abrupte, cu golfurile mărginite de păduri sau de păşuni unde se organizau mitinguri de ziua aviaţiei. După crângul Patriarşie, Pliasva devenea mai îngustă şi se învolbura făcând o spumă galbenă, iar, pe urmă, curgea, odihnindu-se, cu un plescăit molcom. Primea afluenţi, Zolozka – care venea din pădure – şi pârâul Tuleblia, un curs de apă aiurit, care dispărea brusc. Dacă nu pui la socoteala izvorul unde Pliasva murmura copilăreşte, râul muncea pe tot parcursul. Căra bărci, buşteni, plute, dădea apă satelor, creştea peşti, raţe, gâşte, broaşte – nenumărate fiinţe. Din Pliasva întotdeauna se lua apă, iarbă, înaltă, aspră, raci, bibani, mihalţi, lini, la vărsare erau şi somoni

şi tot soiul de peşti mărunţi – o mulţime de vietăţi. Puneau plase, năvoade, balize, luau pietriş nisip, lut, ce pe maluri luau pietre pentru construcţie. Spălau în râu maşinile, caii, rufele, adăpau vacile, muiau inul, lâna. Aruncau în râu orice murdărie, scurgeau benzina, acizi, uleiuri, reziduuri, sticle, ce se nimerea...

Prin râu, oraşul creştea, se hrănea, îşi potolea setea, se îmbogăţea. Dar nimănui nu-i trecea prin cap să-i fie recunoscător. Nimeni nu-l curăţa, nu-l popula cu peşti. Marinarii se ocupau de vapoarele lor, puneau geamanduri, dar la râu nu se gândeau. Nu se considerau stăpâni.

Compară în gând proiectul fantomatic în culori şterse al lui Jmurin şi cel de azi. Se uniră într-un şoc atât de brusc, încât Losev încremeni. I se părea evident că filiala poate fi construită mai jos, în crângul Patriaşie – şi atunci centrul oraşului ar rămâne cu faţa spre râu, fără accidente. S-ar fi văzut panta spre crâng şi casa Kislîh pe fondul blocurilor noi. Panorama oraşului se ordona, intra în ramă, totul se înlănţuia convingător şi firesc, putea fi predat imediat arhitecţilor...

Râul îl privea cu ochii intens căprui ai Tucikovei. Îl privea cu încredere, deschis, cu reflexele soarelui care se încingea după răsărit, cu salcia aplecata, cu băieţii...

Poate că, într-adevăr, râul are suflet? Şi crângul, şi bolovanul?

Cu cât se uita mai atent, cu atât vedea mai multe; alte amănunte îi săreau în ochi. Se cufunda în lumea asta molcomă a frumuseţii ascunse, care se alcătuia din toate nimicurile, unde puteai să admiri o piatră, sau o frunză oarecare, sau un banc de nisip. Toate acestea făceau parte din el, până acum nu observase farmecul lor, aşa cum nu observase minunea inimii lui, minunea copilăriei pierdute, minunea mângâierii mâinii de mamă.

Zdrăngăni o motocicletă. În depărtare vuia o barcă cu motor, veneau pescarii de pe lac.

Ai fi fost timpul să se ridice, să plece, să revină la starea sa de om matur, la Serghei Stepanovici Losev, să se îmbrace în costumul lui, să rezolve treburile lui amânate, să dea telefoanele, să vadă hârtiile, să-şi spună cuvintele... Cu cât efort îl obliga el în fiecare dimineaţă pe uncheşul asta lat în umeri să facă nişte mişcări de gimnastică, apoi să se radă, să-şi ungă părul cu nu ştiu ce lichid polonez, iar faţa cu o loţiune nemţească, să-şi pună o cămaşă albă, o cravată cu dungi, elegantă, cumpărată de la Moscova, pantofii cu talpă groasă, să-şi verifice buzunarele dacă şi-a luat stiloul, ochelarii, carnetul, legitimaţia – să-şi ia servieta cu dosarele aduse acasă cu o seară înainte... Unchiaşul ăsta preocupat, care ia de-acum Seduxen, îşi plombează dinţii, citeşte zilnic patru ziare, buletine, informări; când e cald, în loc să se scalde, dă telefoane, răspunde la telefon, semnează hotărâri, primeşte vizitatori, conduce şedinţe, primeşte delegaţii şi deputaţi, e chemat la accidente, rapoarte... Niciodată n-are timp, îi e ruşine să mănânce îngheţată pe stradă, nu poţi să-l duci la un film. E plicticos. Nu i se întâmplă să se plimbe pur şi simplu prin oraş sau să pălăvrăgească cu prietenii. La vânătoare merge ca să-i însoţească pe oaspeţii din capitală, peste tot îi caută pe aceia de care are nevoie oraşul... Ce să discuţi cu el? Ce să faci cu el? Nu mai ştie să fugă, nu se caţără în copaci, nu joacă leapşa, nu meştereşte nimic. Nu cumva ăsta-i el, Serioja Losev?

De obicei, Losev începea fiecare zi cu nerăbdare, chiar cu frenezie. Astăzi era, nu se ştie de ce, trist şi nu voia să părăsească locul în care se afla.

Din casa Kislîh se auzea radioul. Se deschise geamul. Fluieraşul zbură, înălţând coada.

Deodată Losev văzu un ţăruş mic, alb. Apăruse chiar sub salcie, lângă bolovanul cenuşiu. Cu un minut înainte nu fusese acolo, pentru că l-ar fi observat, stătea la vedere, alb-gălbui, ca o bucată de os. Losev se crispă

când îl văzu – îi evoca momentul când îşi prinsese mâna într-un motor şi văzuse ceva alb care-l speriase şi înţelesese că era propriul lui os.

Şi după acest ţăruş ieşiseră din pământ alţii. Semnele albe se întindeau până la casa Kislîh şi apoi o luau după colţ, trasau, măsurau, păşeau ca şi cum ar fi urmărit un anume desen. Losev ştia perfect ce înseamnă asta, dar se prefăcea că nu ştie, nu voia să înţeleagă. Deşi apucă să priceapă trist şi înspăimântat: „Gata!” Numai că acest cuvânt licări undeva, în străfunduri, şi se prefăcu că nu l-a auzit. Urcă panta pe cărăruia încălzită de soare, pe scurtătură, cum se spunea.

Când intersectă linia albă a ţăruşelor, îl cuprinse un presentiment neplăcut.

De sus îl ajunseră din urmă câţiva oameni îmbrăcaţi de antrenament, ultimul – cu un şort colorat – era meşter la fabrica de piele. Întoarse capul era roşu, transpirat – şi-l salută pe Losev. Habar n-avea că atâta lume aleargă dimineaţa.

— E bine, e bine – fredonă el.

De fapt, de ce se temea? Da e da şi nu e nu! De ce să amâne? Auzi, ţepuşe, se autoironiză. Vârî din nou degetele în gură şi fluieră în urma alergătorilor. Izbuti din nou. Era mândru de îndemânarea lui. Toate temerile, spaimele lui, tot ceea ce înainte i se părea de neînvins se simplifică – de fapt, în ultimă instanţă, ce îl ameninţă? O să i se reproşeze, o să fie refuzat şi ce importanţă are? E mai important să încerce să păstreze terenul. Proiectul pe care-l visase, merita. Ar fi păcat să rămână nerealizat, ca al lui Ivan Jmurin. Aşa e, trebuie păstrat golful, ca să ai unde să vii să vezi cum răsare soarele, cum se schimba culorile, cum dispare roşul purpuriu, se stinge, se saturează cu alb, umbrele se scurtează şi boabele mate de rouă se evaporă de pe frunze. Asemenea clipe sunt supărător de puţine în viaţă; cel puţin, el n-a avut multe şi asta nu e drept.

Şi dacă n-o să reuşească şi n-o să-i iasă, nimeni nu-l va putea învinui. A încercat. A încerca, nu-i o crima, o întrebare nu-i o palmă. Şi dacă o s-o păţească, nici aşa nu-i rău: toţi or să ştie – chiar şi Tucikova – pentru ce suferă, or să-l înţeleagă, or să-l compătimească...

Păşea hotărât, vioi, fără jenă, simţea ce bine calcă pe tălpile goale, cum se transmite greutate de pe vârfuri pe călcâie, ce armonios acţionează muşchii, oasele, vinele. Dacă ar putea face mereu aşa: să se scoale devreme, să alerge, să privească frumuseţea, să nu-i fie frică de nimic să gândească liber cum îl povăţuieşte sufletul, să se verifice cu răsăritul şi cu păsările... Se simţea atât de uşor şi de limpede, încât îi fu milă de tatăl său, care trăise pe aici pe furiş, înfricoşat şi hărţuit.

Deodată se simţi prost, undeva se întâmpla ceva, se întoarse şi întâlni o privire care-l urmărea de sub o basma cenuşie. Ochii îl scrutau posac, cu o expresie rea, încăpăţânată. Femeia îl salută şi mormăi ceva indistinct. Losev răspunse maşinal. După ce făcu câţiva paşi, o recunoscu şi se întoarse. Femeia cobora spre pod cu un coş mare plin cu rufe. Jacheta din foaie de cort îi ascundea trupul, de obicei îmbrăcat într-un taior de culoare închisă, iar pe creştet avea întotdeauna o pălăriuţă, un basc, ceva simpatic. Îl saluta mereu bucuroasă, cu un zâmbet blând. Nu era frumoasa, şi din această cauză, era timidă, dar, în mediul ei familiar, la bibliotecă, era mai sigură pe ea şi încă de când era băieţandru privea cu o plăcere jenată cum se mişcă printre rafturile înghesuite, cum le atinge cu sânii. Fusese îndrăgostit de ea şi odată vărsase o sticlă cu cerneală pe masa ei. Acum nu înţelegea deloc de ce o făcuse, dar ţinea minte cum se grăbea să termine de citit cărţile ca să vină mai repede la bibliotecă. Cu trecerea anilor, se îngrăşase, dar asta se petrecuse treptat şi Losev mai vedea şi azi în ea fata urâţică şi timidă. Era din Ucraina, soţul ei murise la sfârşitul războiului pe un submarin.

Rămăsese aici. Acum, Liubov Vadimovna era şefa bibliotecii orăşeneşti şi organiza tot felul de expoziţii. Cu câteva luni în urmă îi trimisese prin poştă o cerere de mărire a salariului. Losev observase imediat că n-a vrut să vină personal, cu toate că nu o dată îl vizitase pentru treburile altora şi el începu să se intereseze dar i se spuse, că ori îi acordă o primă lunară, ori trece biblioteca la altă categorie. Conducerea regională îl rugase să amâne chestiunea şi o amânase, câte nu amâna el. Acum îşi aduce aminte că, de atunci, obţinuse câteva gradaţii, dar nu pentru Liubov Vadimovna, ştia că ea n-o să-l reclame, era prea bine crescută pentru asta. Orice s-ar spune, reieşea că, în primul rând, obţineau satisfacţie pisălogii, impertinenţii, reclamagii, oamenii pe care el nu-i respecta, dar care-i puteau provoca neplăceri. Liubov Vadimovna n-avea cum să-l deranjeze, ea ştia să solicite doar pentru alţii. Odată făcuse cerere pentru un lot de grădină şi se chinuise, se frământase, faţa prelungă îi ardea, vocea i se stinsese, încât nici nu se auzea ce spune. Se considera mereu că ea poate să aştepte. Pe unii ca ea e uşor să-i refuzi, ei înţeleg totul, sunt gata să ia în considerare toate greutăţile. Unde să se ducă? Liubov Vadimovna făcea parte din acea categorie de activişti devotaţi întru totul oraşului şi muncii, aşa încât, oricum, nu trebuia încurajata şi, de obicei, te gândeşti la aceşti oameni abia în ultimul rând. Când Losev încercase să calce această regulă prostească, se dovedi că apartamentul trebuia repartizat cutăruia, care-l reclamase la regiune şi, ca urmare a scrisorilor lui, primise un telefon, pe altul trebuia să-l mulţumească, s-ar fi pus pe băut, iar gratificaţia trebuia dată şefului de şantier, care ameninţa că se angajează la uzină... Şi, de fiecare dată, oameni ca Liubov Vadimovna erau amânaţi...

Ea nu apucă să-şi domolească privirea, o surprinsese, dar tocmai asta era, că ea nu se ruşină, se uita la el

liniştită, cu aceeaşi expresie rece, neobişnuită. S-ar fi putut crede că e ostilă. Dar de unde, de ce? Nu putea să şi-o închipuie aşa pe Liubov Vadimovna... O întâlnise nu demult la Comitetul orăşenesc şi ea îl salutase zâmbind.

Se uita de sus cum se lăsase în genunchi pe scândurile ude şi clătea rufele. În oraş, de multă vreme oamenii dădeau rufele la spălătorie. Cel puţin majoritatea locuitorilor era mulţumită de noua spălătorie mecanica, îl înfuria faptul că Liubov Vadimovna, şefă şi deputată, spăla aici, ca muierile de acum o sută de ani.

Drăcuind, începu să coboare spre ea. Vrăjmăşia femeii îl înciudase. Voia să afle de la ea despre ce e vorba, să spună, să se plângă. Două femei se opriseră şi stăteau de vorbă cu bibliotecara. Se ridică şi văzu că Losev se îndreaptă spre ea, dar nu se întrerupse. Losev încetini pasul, aşteptând. I se părea că Liubov Vadimovna ştia de ce el n-a insistat pentru ea pe lângă Kamenev. Nimeni nu putea să ştie, dar Losev se gândi că, dacă ghicise, atunci întrebările lui o să sune fals şi ea o să simtă minciuna. O să-l demaşte în faţa tuturor, o să se jeneze, întotdeauna se intimidează când discută cu conducerea, dar tot o să-l demaşte, o să i-o întoarcă cu un „degeaba dumneavoastră...”. Imaginându-şi scena, Losev se opri. Se obişnuise să fie pândit prin oraş, unii chiar îl apucă de mânecă, îi caută privirea, îi solicită atenţia. De unde până unde trebuie el să se justifice, să se explice? Ce-şi închipuie despre ea, capra asta prăpădită? O înjură şi mai tare, dar fără folos. Nu scăpă de starea de vinovăţie. Nu putea nici să plece, nici să se apropie, se poticnise, nici încolo, nici încoace. Era probabil caraghios – cu pantalonii uzi, suflecaţi, cu dosarele sub braţ, neras, fornăind cu o privire tâmpă. Stătea în faţa lor, neştiind cum să se întoarcă şi să plece. Cu fiecare secundă, situaţia lui devenea tot mai stupidă. Urechile îi ardeau. Ia uită-te cum arată cartea pe care ai adus-o, Serghei Losev! Şi nici tu nu araţi mai bine, uită-te la tine... Dacă ar fi vorbit aşa!

Ca atunci! Îşi dădu seama că totul e pierdut. Nimic nu se mai poate întoarce. Amintirile din copilărie nu însemnau nimic, el e un bărbat care cântăreşte şaptezeci de kilograme, iar Liubov Vadimovna e bătrână, ridată…

Ea nu se întoarse, nu-şi reluă spălatul rufelor, nu-şi plecă ochii. Îl privea fără milă şi celelalte două femei se uitau cum dădea înapoi neîndemânatic, cum se retrăgea. În cele din urmă se întoarse simţind cum privirile lor îi ardeau spinarea…

Acasă, la oglindă, în timp ce se rădea îi veneau în minte tot soiul de fraze bine potrivite. Se enerva din ce în ce mai tare nu pe el, pe ea. Mai bine l-ar fi înjurat, s-ar fi năpustit asupra lui de faţă cu femeile alea, l-ar fi făcut de ruşine, l-ar fi ameninţat. Ar fi fost mai bine decât acest orgoliu superior, această reţinere de intelectual bine crescut. I-au stricat o dimineaţă atât de bună. Cât a ocrotit el dimineaţa asta, şi tot i-au otrăvit-o.

În biografia lui se puteau găsi câteva posibilităţi nerealizate. Fiecare om a trăit o răscruce în care-ar fi putut să-şi aleagă o altă meserie, să-şi lege viaţa de altă femeie, să trăiască în alt loc. Losev avusese încă din şcoală posibilitatea să devină muzician. Cânta bine la chitară, tatăl lui insistase să mai înveţe, mai ales că avea şi relaţii pe linie culturală. Dar Losev a plecat la Universitate, la Leningrad, să dea examen la Facultatea de fizică. Voia să devină atomist. Doar pentru că era la modă. Desigur, picase, n-a ştiut să rezolve nicio problemă. Insuccesul îl descurajase şi, ca să se răzbune, s-a angajat instalator la o asociaţie de locatari. Munca era murdară şi uşoară, bănoasă şi jalnică, pentru că ba lipseau ţevi, ba înlocuia garnituri, trebuia să te descurci, să minţi, să bei, să dai rasol, să-i jecmăneşti pe locatari, care – printre altele – îl considerau cam tâmpit, îl ocroteau ca pe un provincial pur şi nededat la rele. De atunci învăţase să se folosească de expresia deschisă a

feţei, de zâmbetul său lătăreţ, de aerul lui copilăros.

Gloria îl atrăgea mai mult decât banii. Nu era vanitos, mai curând ambiţios. Armata o făcuse la tancuri şi fusese cel mai bun şofer-mecanic. Nu doar foarte bun, ci cel mai bun. Voiau să-l trimită la o şcoală de ofiţeri. Părea că o să devină ofiţer de carieră şi o să aibă o ascensiune frumoasă pe linie militară. Certându-se cu locotenentul şi stând la arest, Losev îşi făcuse socoteala că, atunci când el va termina şcoala, locotenentul lui va fi maior, iar el însuşi doar locotenent şi va trebui să facă drepţi în faţa lui şi să se supună şicanelor lui idioate. Nu s-a dus la şcoală. Cum spunea el, armata a pierdut cel mai bun general.

Amor propriu, înfumurare, deci caracter? Sau soarta întruchipată într-o întâmplare? În ultimul moment, totdeauna îl oprea ceva, un obstacol, un semn care nu-l lăsa să se abată de la drumul lui în viaţă, de la un destin pe care, de fapt, nu-l bănuia.

Preşedintele Comitetului executiv, Koniuhov, un om bolnav, beţivan, îl tot învăţa pe Losev – adjunctul său – o regulă de aur verificată în existenţa lui de şef: „Cu cât faci mai puţin, cu atât trebuie să faci mai puţin. Losev aplica regula asta pe partea cealaltă. Cu cât făcea mai mult, cu atât avea mai multe de făcut. Şi asta îi plăcea. Funcţia nouă, îi conferea putere, iar puterea îi dădea posibilitatea să acţioneze – nu să discute, nu să-i critice pe alţii, nu să se plângă, ci să muncească. Se apucase de renovarea magazinelor, înlocuise ţevile de canalizare, construise trei blocuri noi, pentru asta a fost nevoie de reorganizarea transportului greu, se dovedise că maşinile aveau nevoie de un atelier de reparaţii, care necesita, la rândul lui, cabluri, construcţii, o substaţie de transformare, nu ajungea nisipul – a trebuit să se ocupe de carieră, să construiască un drum până acolo… Treburile se lipeau ca un bulgăre de zăpadă. Nu ceda, deşi nu-şi imaginase că poate munci atâta. Îl salva intuiţia situaţiilor grave, apărea pe şantier exact când se termina

cimentul sau şeful de lot îşi dădea demisia. Dacă atingeai sau scuturai gospodăria orăşenească, totul se împrăştia, crăpa, peste tot apăreau fisuri, se prăbuşea cazangeria şi presiunea apei era prea mică. Se dovedi că la birouri nu e niciodată nimeni, telefoanele merg prost, dactilografele sunt analfabete, hârtiile se pierd. Multă vreme evitase să concedieze sau să sancţioneze. „Nici dumneavoastră, nici eu nu ştim cât de muncitor sunteţi – spunea el fiecăruia – pentru că, până acum, n-aţi muncit cu adevărat. Poate că sunteţi un geniu.” Vorbele lui nu vor determina pe nimeni să muncească – ştia asta foarte bine – numai împrejurările te pot face să munceşti. „Iar împrejurările am să le creez eu. Atunci o să se clarifice dacă sunteţi bun la ceva.” Cât învârtea manivela, munceau. Asta era „munca brută”, singuri nu se porneau, a avut nevoie de ani de zile ca să înveţe să găsească dispozitivul de acţionare al fiecărui om în parte.

Atunci a fost, probabil, perioada de cel mai mare avânt a vieţii sale. Era o fericire să-ţi închipui că totul depinde de tine, că le poţi asigura oamenilor locuinţă, că le poţi asigura confortul introducând în case apă, canalizare, căldură. Senzaţia puterii îl incita. Îl fascina puterea; doar să aibă destulă forţă, aptitudini, energie – şi or să fie de toate, or să apară toate.

Se spunea că Losev este aşa pentru că are pe cineva la Moscova, ce-i pasă, îşi permite orice. Desigur, Figurovski favorizase, ca să spunem aşa, impulsul iniţial, dar probabil Losev ar fi nimerit oricum pe acest drum, deoarece capacităţile lui erau foarte potrivite pentru funcţia pe care o avea.

Ce-ar fi fost dacă… din păcate, asta nu se poate verifica pe niciun destin uman, nu se poate face niciun experiment, suntem doar ceea ce am devenit, nu putem şti ce am fi putut ajunge…

Catastrofa s-a produs pe neaşteptate, aşa cum i se cuvine unei catastrofe. Desigur, au fost nişte semnale.

Retrospectiv, Losev le detectase. Koniuhov îl prevenise nu o data. Nu trage de ham! Unde alergi, o să-ţi rupi picioarele! Era un filosof: „Personalitatea nu trebuie să forţeze mersul dezvoltării. Tot ce trebuie să se întâmple va veni de la sine. De ce să te zdrobeşti şi să supraîncarci sistemul? Noi suntem materialişti...” Apoi urmaseră avertismente mai concrete. Losev râdea mereu. Se amesteca în repartizarea locuinţelor, apărând interesele constructorilor, nu le permitea celor din comerţ să risipească materialele de construcţii şi refuza să le trimită unora acasă meşteri la zugrăvit, la reparat, nu dădea placaj, faianţă – într-un cuvânt, făptuia tot felul de acte principiale, care nu prea ajută la formarea unor bune raporturi cu oamenii.

S-au scris împotriva lui scrisori anonime cu cifre, date, nume, era învinuit că a călcat disciplina financiară, că a făcut abuzuri, că a vorbit urât despre şefi. Scrisorile au provocat o reacţie rapidă, totul s-a desfăşurat conform unei scheme binecunoscute: a sosit o comisie, documentele erau pregătite, martorii procurau dovezile necesare, contravenţiile fuseseră găsite şi dosarul îşi urma drumul.

Losev nu luase niciun fel de măsuri, cu comisia vorbise de sus; considera că e sub demnitatea lui să se apere de nişte născociri, să caute apărători, să meargă la regiune să protesteze.

Pe deasupra, Koniuhov îl liniştea, îi făcea cu ochiul blajin şi încrezător, ca şi cum ar fi ştiut ceva: nu te agita, or să se dumirească, orice agitaţie diminuează prestigiul.

În toiul acestei afaceri, Losev a fost chemat la Moscova la o consfătuire fără importanţă, dar chemarea era categorică. După şedinţă, Figurovski l-a luat pe Losev la el. Se dovedi că ştia ce se petrece la Lîkov şi voia să-şi formeze o opinie. Întrebările erau foarte amănunţite – şi despre Koniuhov, şi despre ceilalţi colaboratori – compara ceva, îşi mijea ochii, plescăia şi, în cele din urmă, îşi dădu

seama că greşelile sunt obişnuite, inevitabile pentru orice conducător care vrea să construiască, nu doar să raporteze. Aceste greşeli puteau să treacă şi neobservate, putea să primească pentru ele şi un avertisment, putea să ajungă pentru ele şi în faţa procurorului, totul depindea de conjunctura locală… Aici, pe undeva, era şi durerea lui Losev, şi Figurovski, cu destulă cruzime, ca un doctor, pipăia, apăsa, provoca replici pătimaşe – foarte bine, la procuror! Losev voia să se judece, dorea publicitate, luptă deschisă.

Între timp, atmosfera devenise nefavorabilă şi, spre deosebire de Koniuhov, Figurovski dădea acestui lucru o mare importanţă. Iar în legătură cu Koniuhov nu trebuia să-şi facă iluzii, pentru că tocmai Koniuhov, când a fost întrebat, a fost de acord cu anonimele, folosind expresii asemănătoare celor întrebuinţate în scrisori.

Apariţia comisiei fusese precedată de tratative pe care Losev nici nu le bănuia. Şi toate astea erau legate prin nişte articulaţii complicate de situaţia lui Figurovski, care se clătina pentru a nu ştiu câta oară. Se apropia o nouă dizgraţie şi poate ca voiau sa-l amestece şi pe Losev – iată pe cine a recomandat Figurovski – sau poate că la Lîkov s-a aflat că Losev nu are niciun susţinător…

Losev nu înţelegea pe cine deranjează. Pe ce bază s-au ridicat împotriva lui? Muncea doar, şi atât. Toată vina lui era că muncea mult.

Stăteau în bucătăria unui apartament mare lipsit de intimitate, cu mobilă de serie. Beau ceai după o reţetă a lui Figurovski, din sunătoare, zmeură, muguri de mesteacăn şi alte ierburi în proporţii foarte precise. Ceaiul era aromat şi tare. Mai erau pe masă covrigi şi peşte afumat. Altceva, gazda nu găsise. În bucătărie apăreau din când în când bătrâni şi bătrâne cărunte, toţi tunşi scurt şi răguşiţi. Semănau cu Figurovski.

În ambianţa casnică, Figurovski, fără haină, purtând o vestă roasa din piele de iepure, cu papuci negri nu părea

mai puţin important. Ceea ce spunea în bucătărie avea tot atâta greutate ca şi ceea ce rostea în biroul său imens înconjurat de telefoane, telespeakere, referenţi şi adjuncţi. În orice împrejurare, el rămânea un om important. Prin asta se deosebea de toţi cei pe care Losev îi privea uimit – după ce erau scoşi din funcţie sau ieşeau la pensie, ce se întâmpla cu înţelepciunea, siguranţa şi cunoştinţele lor?

Figurovski povesti cum i-au ucis la vânătoare un setter, un câine foarte talentat, un as, aducea orice vânat, şi l-au împuşcat cu alice în cap, când înota cu o raţă în gură. De ce? Pentru că era un câine bun, pentru nimic altceva. Ce logică era aici? Oamenii nu acţionează conform logicii. Losev gândeşte şcolăreşte dacă-i judecă pe oameni după principiile simetriei: răul trebuie să aibă o cauză – să presupunem, să se echilibreze printr-un avantaj, binele prin glorie, fiecare act trebuie să fie determinat de ceva şi alte asemenea clişee. De fapt, oamenii fac dracu' ştie ce, fără niciun motiv. Nicio simetrie. Poate că lumea se mişca şi evoluează asimetric. Poate că din încălcarea logicii rezultă progresul, deşi ce anume este progresul, Figurovski nu prea ştia.

De la raţionamentele confuze şi abstracte, Figurovski trecu brusc la absurditatea comportamentului lui Losev transformându-i calităţile în defecte, candoarea în prostie, sinceritatea în cârteală. Nemernicul de Koniuhov trebuia de mult anihilat, trebuia să raporteze conducerii că e un beţiv, să demonstreze că nu mai poate fi menţinut, să-l dea afară şi să-i înlăture prietenii pe care se sprijinea. Losev trebuia să se fi ocupat de asta imediat, cât timp era nou şi putea să-şi aleagă cadrele. Să-i fi atras pe tinerii dornici de muncă, ei i-ar fi fost devotaţi, ar fi fost garda lui pretoriană. Cadrele vechi sunt întotdeauna nemulţumite de noua conducere. Nu era suficient că lucrează bine, dacă nu ştie să-şi pună în valoare rezultatele, pentru că, în felul acesta, şi le-au însuşit

Koniuhov şi ceilalţi. Lui Losev îi lipsea cinismul, ambiţia lui era elementară, se consuma toată în muncă, dinspre el duhnea atât de tare, încât putea să-i enerveze şi pe alţii, nu doar pe Koniuhov

Nu se ştie de ce Figurovski se considera responsabil pentru soarta acestui flăcău, care se dezumflase atât de repede. Losev avea cearcăne adânci, se schimbase mult de la ultima lor întâlnire, era înfrânt de nedreptate, rănit şi gata să facă lucruri ireparabile.

Figurovski îl convingea că binele şi cinstea trebuie să acţioneze inteligent, să folosească forţa, viclenia, să ştie să se lupte altfel orice derbedeu poate să distrugă o muncă utilă. Să ştie că i se va răspunde pe măsură. Toţi carieriştii ăştia, invidioşii, lacomii, toţi pungaşii, afaceriştii pe care Losev probabil i-a deranjat sau cei care vor apare în drumul lui sunt obraznici şi laşi. Se tem de lumină, folosesc metode ticăloase, n-ai de ce să fii delicat cu ei, poţi să profiţi de orice împrejurare ca să scapi de un denigrator sau de un denunţător. Pentru asta trebuie să te aduni şi cu cine nu-ţi place, să faci compromisuri, în viaţa reală nu poţi să rămâi imaculat.. Dacă te ocupi de o treabă serioasă necesară, atunci trebuie să fii şi maleabil şi dur. Ca să ai fonduri la timp, trebuie să-ţi creezi relaţii bune şi, pentru ca să le creezi, trebuie să-ţi câştigi simpatii, să-l ajuţi pe unul, să-l avansezi pe altul...

Exemplele pe care le dădea îi provocau lui Losev mânia şi protestul.

— Nu pot aşa. Nu ştiu şi nu vreau. Ce fel de bine poţi să faci cu pumnii? Losev îşi mişcă pumnii imenşi. Aş putea să şi schilodesc pe cineva... Şi ce o să iasă?

— O să se construiască mai multe spitale şi case. De calitate şi la timp. Dar dumneata cum credeai? Nouă nu prea ne place să vorbim despre asta, dar altfel nu ne putem descurca. Ipocrizie. Deocamdată, asta-i realitatea... N-ai cum s-o eviţi. O să trebuiască să procedezi aşa. Altfel, vei fi lipsit de apărare.

Figurovski vorbea cu convingere, dar privirea lui era tristă.

— Te invidiez – spuse el brusc. E o fericire să nu înţelegi meschinăria. Cândva, nici eu n-o înţelegeam. Să ghiceşti mişcările fiecărui nemernic, e înjositor. E molipsitor... Devii la fel ca ei. Dar ce să fac, dacă le văd manevrele...

Acum îi venea greu să-şi dea seama ce rol au avut sfaturile lui Figurovski în activitatea lui ulterioară. L-au ajutat sau însăşi viaţa l-a determinat să acţioneze altfel? Din întâlnirile cu Figurovski nu reţinuse sfaturile, ci seara aceea din bucătărie, gura bătrână şi ştirbă, mâinile moi cu pete maro, acel ceva patern de care avea atâta nevoie Losev. Un curent implacabil – vrei, nu vrei – îl îndepărtează pe fiu de tată, câteodată îl mai aduce la malul părintesc – dar acolo nu mai e nimeni.

Pentru o clipă Losev simţi – ceea ce tinerilor nu le stă în fire – că e vinovat pentru că-i va supravieţui lui Figurovski, e vinovat de tinereţea care îl înlătură pe bătrânul constructor din viaţă. Apoi i se făcu ruşine că dizgraţia lui Figurovski, nenorocirea care-l ameninţa, nu-l preocupă e prea absorbit de propriile sale necazuri. Părea firesc că bătrânul se ocupă de el, că neplăcerile lui par mai importante.

De-abia apoi, în Nord, Losev se gândi nu o dată că Figurovski era supărat că nu poate să-l ajute, să oprească, să lichideze, să trimită o nouă comisie... La ora aceea, problema lui Figurovski era rezolvată, era neputincios, fusese trimis pe şantierul porturilor din Nord – funcţie pe care o mai îndeplinise o dată.

Ciudat, dar în momentul acela, pe neaşteptate, Losev fusese cotropit de sentimentul unei duioase recunoştinţe, voia să-l sărute pe bătrân, aşa cum îşi săruta pe vremuri tatăl, să-şi proptească obrazul în umărul lui şi să-i atingă cu buzele pielea ţepoasă. Desigur, nu şi-a permis. Dar i se întipărise în minte această dorinţă arzătoare. Deci nu ţii

minte faptele înseşi, care se scufundă neîntrerupt în întuneric, fără urme. E important ceea ce gândeşti, asta rămâne şi se reţine pentru că ţi-a stârnit entuziasmul sau gândul care se asociază cu o lacrimă, cu o teamă… Aceste senzaţii fugare sunt mai solide decât faptele.

Singurul lucru pe care mai putea să-l facă Figurovski era să-l ia pe Losev cu el în Nord. Losev refuză propunerea. Cu cât i se părea mai lipsită de perspective întoarcerea la Lîkov – analizele care-l aşteptau, cercetările, notele informative, justificările, jignirile, minciunile – toate cele în care se va scufunda, cu cât era mai lipsit de speranţă, cu atât mai bine. Trecuse de limita înverşunării şi, ca să-l oprească, Figurovski a fost nevoit să se ducă cu săru'mâna la omul pe care îl dispreţuia. Acest om a fost satisfăcut că tocmai Figurovski a făcut anticameră, iar pe urmă, în birou, i-a spus câteva… Amănuntele acestei vizite înjositoare s-au clarificat mai târziu, deocamdată, Losev fu trimis la o construcţie în Nord, şi ordinul categoric făcea discuţia inutilă, iar Figurovski a fost numit în ultimul moment, la o reprezentanţă comercială dintr-o ţară asiatică.

Losev se întoarse în Lîkov peste şase ani, cu soţia şi fiica. În perioada aceea, Koniuhov şi gaşca lui erau de mult înlăturaţi, judecaţi şi ceea ce l-a mirat îndeosebi pe Losev, a fost faptul că puţini îşi mai aminteau de ei. Cu greu rememorau numele lor, chiar activiştii de la Comitetul executiv al raionului se încruntau, cădeau pe gânduri – oare a lucrat la noi Koniuhov, cine era?

E naiv să compari biografia unui om cu un drum pe care-l parcurge, un drum cu obstacole, care duce sus, pe culmi, sau cu suişuri şi coborâşuri – oricum e o simplificare, un model fals, care încearcă să dea vieţii un sens, un anume ţel. Un model elaborat mai curând de ghizi decât de filosofi. În orice caz, eroul nostru nu mergea nicăieri, nu se căţăra pe niciun fel de înălţimi de unde se văd întinderi noi. În Nord muncise la fel ca la

Lîkov – mult, nu întotdeauna cu succes, considera, împreună cu cei din jurul său, că munca este sensul existenţei, construcţia – scopul vizibil al vieţii lui, iar îndeplinirea planului – o problemă de onoare. Nu el se mişca, ci timpul, şi nu înainte sau în sus, iar evoluţia nu era obligatorie, se mişca mai curând în cerc, ca acele ceasornicului. Timpul se învârtea în jurul lui Losev, descriind un cerc fermecat, o limită, pe care, uneori, el izbutea s-o depăşească.

Ca înfăţişare devenise mai grosolan, se călise, dispăruse tot ce era inutil, obrajii i se supseseră, se vedeau pometii, slăbise şi totuşi părea mai solid, caracterul se transformase – era, parcă, mai docil, mai zâmbitor şi mai uscat, râdea mult şi zgomotos, era simplu şi lent. Îşi dobândea mereu aliaţi, dar nu prieteni. De altfel, prietenia nici nu-l preocupa, nu se grăbea să reînnoiască vechile amiciţii.

Când a fost ales preşedinte al Comitetului executiv orăşenesc toţi au considerat acest lucru firesc. Pe Koniuhov îl uitaseră, dar pe el îl ţineau minte, ţineau minte garajul, casele, drumul. S-au convins repede că Losev ştie nu doar să muncească, ci să şi pretindă de la alţii; într-un anume mod, fără scandaluri, izbuti să scape de leneşi şi scandalagii, iar pe cei care încercau să-l reclame îi chema la el – şi ei părăseau cabinetul liniştiţi şi speriaţi.

Fiind la Moscova, află că Figurovski s-a întors şi că a ieşit la pensie. Îl vizită la vila lui. Întâlnirea a fost emoţionantă. Se dovedi că, în toţi aceşti ani, Figurovski îi urmărise de departe activitatea, mişcările, ştia că Losev refuzase o funcţie înaltă pe un nou şantier, îi aprobase dorinţa de a se întoarce la Lîkov, era mulţumit în toate privinţele de el, îl examina cu mândrie, ca pe o creaţie a lui.

El însuşi era de nerecunoscut. Se împuţinase la trup, încărunţise şi o graţie oarecum ascetică îl înconjura ca un

nimb. Mişcările lui nu mai erau precise, amintindu-i lui Losev puful de plop plutind în atmosfera caldă a verii. Aceeaşi planare liberă şi fericită o avea în privire.

Losev încercă să-i povestească despre noile lui sarcini de la Comitetul executiv şi bătrânul începu imediat să-i dea sfaturi, care se dovediră inutile. Toate aceste zbateri păreau că s-au îndepărtat de el, privea de undeva, de sus, pasiunile stinse, deşertăciunea care acum îl lăsa indiferent. Îi arăta nişte jgheaburi pentru păsări, pe care le făcuse singur, şi câteva cuşti din scânduri pentru hârciogi, pe care i le construiseră nişte băieţandri. Părea că e mai ocupat decât pe vremuri, că se grăbeşte să ia de la viaţă ce i-a scăpat, că trăieşte perioada cea mai înfloritoare a existenţei sale. Losev îl părăsi derutat. Aceasta a fost ultima lor întâlnire. Peste câţiva ani, Losev descoperi la cimitirul Novodevicie mormântul lui Figurovski, cu un monument impunător. Un cub negru din piatră şlefuită, care susţinea un cilindru cu un basorelief. Un profil metalic îl înfăţişa pe omul Înaintat, Celebru, Înţelept, Exigent, Neuitat, sub îndrumarea căruia... Bun, – exact ca în necrolog. Losev veghe îndelung, amintindu-şi toate întâlnirile cu omul acesta, incapabil să recompună o imagine concretă. Îl încurca faptul că, de fiecare dată, lui Figurovski îi scăpase ceva, dar într-un punct important avusese dreptate – şi de fiecare dată altfel. Toate acestea n-aveau legătură cu basorelieful, la care, totuşi, avea dreptul, pentru că Figurovski fusese şi aşa cum era definit în inscripţie.

Pe suprafaţa neagră, şlefuită, a pietrei, se reflectau cerul, crengile verzi, silueta întunecată a lui Losev şi puful de plopi, care plutea deasupra lui, deasupra basoreliefului, deasupra întregului cimitir.

Îşi aminti cum, la ultima întâlnire, la vilă, încercase să-l ajute pe Figurovski să repare o ţeava şi cum acesta l-a refuzat: „Nu vreau să-ţi permit să fim chit. Şi nici tu să nu permiţi. Primeşte binele, nu-i împiedica pe oameni să facă

bine şi nu încerca să răsplăteşti imediat. Binele are o particularitate deosebită. Răul care ţi s-a făcut, poţi să-l ierţi, să-l uiţi. Dar binele nu poţi nici să-l ierţi, nici să-l răzbuni”.

După moartea lui Figurovski, Losev îşi transferă afecţiunea spre Arkadi Matveevici. Figurovski îl învăţase odată cum să-şi folosească forţa. Arkadi Matveevici îl învăţase să-şi folosească mai curând slăbiciunile. Într-un fel, semănau, dar Arkadi Matveevici era mai consecvent, nu se schimba, caracterul lui era ca o casă locuită, intimă, obişnuită.

Capitolul XI

VOCEA ŞEFULUI MILIŢIEI SE AUzea foarte aproape, probabil că vorbea chiar în receptor, deci nu suna din biroul lui. Losev răspunse nemulţumit. Nu cunoştea niciun fel de Anisimov, şi ce dacă se referă la el, orice infractor se poate referi, de ce să-l ia în serios. Se auzi un suspin înăbuşit şi, cu aceeaşi voce egală, şeful miliţiei îi spuse că, desigur, o să se ia neîntârziat măsuri, se vor asigura condiţii de muncă şi Anisimov va fi îndepărtat. Pentru orice eventualitate, verificând, adăugă: Anisimov Kostantin, apoi spuse: nouăsprezece ani... Orice s-ar fi întâmplat, Nikolai Nichitici raporta liniştitor şi rar Losev îşi imagină silueta lui puternică, faţa plată şi lipsită de mobilitate, sentimentele nu apăreau decât în ochii lui oblici, asiatici, întunecaţi. Şi atunci, trebuia să ţii seama de aceste sentimente. Şeful miliţiei greşea rar. Dându-şi seama cine este Anisimov şi înţelegând totul, Losev se gândi că ar fi timpul să se obişnuiască – dacă suna Nikolai Nichitici, înseamnă că avea un motiv. Losev tăcu o clipă, apoi răspunse că vine şi Nikolai Nichitici îl sfătui să se folosească pentru rapiditate de maşina de serviciu a miliţiei, pe care el o trimisese la Comitetul executiv.

Losev coborî. Maşina galben-albastră fornăia la intrare se urcă şi, fără să-l întrebe, şoferul o porni în mare viteză prin piaţă, iar apoi o luă pe scurtătură, spre pod.

Ţinându-se de mâner se gândea că Nikolai Nichitici ştiuse de la început că el, Losev, o să se ducă, totul era

prevăzut şi hotărât dinainte, aşa că, deşi era şef, de fapt, în unele împrejurări, era condus, dirijat de subalternii săi, de aparat şi nu se putea împotrivi. Altceva era interesant de ştiut – cât de bine l-au studiat şi dacă vor şti să se folosească de caracterul lui...

Era o zi de august, sufocantă, fără nicio adiere, n-aveai unde să te ascunzi de aerul încins, de strălucirea ei fierbinte.

Jos, în Golful Jmurkino, la marginea apei se îngrămădeau oamenii, se auzeau voci, copiii fugeau, se stropeau, ţipau de plăcere. Şeful miliţiei îl întâmpină pe Losev la baza pantei, în poziţie de drepţi, dar nu purta uniforma, ci un costum gri cu pătrăţele, o cămaşă înflorată, sandale şi, pe un ton indiferent şi oficial, raportă situaţia: cetăţeanul Anisimov folosise forţa fizică, împiedicându-i pe geodezi să facă releveul terenului. În acţiunile lui s-a referit la asigurările date de instanţa locală, mai precis, de preşedintele Comitetului executiv orăşenesc. Deşi a fost rugat, refuzase să părăsească locul evenimentelor.

Losev îl ascultase în tăcere şi, după ce dădu din cap, se îndreptă însoţit de Nikolai Nichitici şi de şoferul miliţiei spre mulţimea care se dădea în lături în faţa lui.

Lângă salcie, acoperind-o într-un fel, stătea Kostik Anisimov, cu mâinile întinse pe trunchi ca Hristos pe cruce, cu buzele crăpate, bărbia însângerată, şi cămaşa pestriţă ruptă...

Losev păşea fără să se grăbească, ochişorii lui rotunzi şi verzi pipăiau, observau tot şi pe toţi. Lângă Anisimov era un miliţian care îl ferea de un bărbat lat în umeri şi chel, îmbrăcat într-o salopetă. Losev nu-l cunoştea pe acel bărbat, care îşi ştergea faţa de sudoare în timp ce îşi ridica şapca de jos. Lângă el, pe nisip, erau aruncate fierăstrăul, metrul, ţepuşele, trepiedul cu nivelator, o geantă... Fără să mai întrebe nimic, Losev se prezentă, întinzându-i mâna. O făcu după toate regulile, cu acea

amabilitate cu care primea delegaţiile în biroul său de la Comitetul executiv.

— Rîcikov Evghenii.

Cu un efort, bărbatul strânse mâna care i se întindea, în piept i se amestecau zbieretele şi înjurăturile, iar el trebuia să-i explice primarului că este tehnician principal la întreprinderea de construcţii numărul cutare.

Fără să-i elibereze mâna, Losev se interesă ce fel de releveu se face, dacă ţepuşele sunt înfipte şi dacă totul e măsurat, ascultă explicaţiile şi puse alte întrebări, încercând să înţeleagă până la capăt sarcinile tehnicianului principal şi ale ajutoarelor sale, pe care, de asemenea, îi rugase să se recomande. Siguranţa lui îi domolise pe toţi, ca şi cum fiecare acţiune a sa era determinată de un scop cunoscut numai de el. Rîcikov ţipă nerăbdător că nu suportă să fie verificat şi întinse demonstrativ delegaţiile pe care Losev le luă şi le citi îndelung şi amănunţit, până la semnătura lui Grişcenko – şeful întreprinderii. Când Losev înălţă capul, faţa lui exprima simpatie şi compătimire.

— Totul e-n regulă.

— Vedeţi! – spuse Rîcikov ameninţător şi triumfător, iar ceilalţi începură să vorbească, apropiindu-se.

Losev se uită la Kostik şi Kostik, care tocmai asta aştepta de mult, făcu o mişcare spre el, dar întâlni o privire rece-sticloasă, şi, se trase înapoi, se lipi de pom.

— Fiţi prudent, şi-a ieşit din minţi, îl preveni miliţianul.

Din mulţime se auzi:

— Aţi înnebunit omul.

— Cine pe cine a înnebunit – asta-i întrebarea!

— Oamenii îşi vedeau de treabă şi el...

— De ce s-o taie?

— Înseamnă că-i încurcă.

Acoperind zgomotul, Rîcikov explică:

— I-aş fi arătat eu lui, tovarăşe Losev, dar se ascunde în spatele dumneavoastră, cică dumneavoastră aţi fi

interzis, că aţi fi promis... Ne-a smuls fierăstrăul, l-a rănit pe meşterul meu la mână. Uitaţi-vă!

Vocea îi devenea din ce în ce mai puternică. Deschizându-i drumul lui Losev, Rîcikov îl împinse pe meşter, un om cu picioare scurte în tenişi roşii, semănând cu o raţă, care întinse o mână legată cu o batistă.

— Ce porcărie, spuse Losev.

— Şi miliţia noastră se situează pe poziţiile neamestecului, zise bucuros tehnicianul principal.

În mulţime se auziră glasuri dezaprobatoare:

— S-a pansat ca şi cum ar fi rănit de război.

— Să taie şi să strice, la asta se pricep.

— Când umbli cu fierăstrăul poţi să te răneşti.

— Losev paşi spre Anisimov, aşa că Rîcikov trebui să se dea la o parte. Faţa palidă a lui Kostik era transpirată. Soarele îi bătea în ochi. Se aplecă, în mâna dreaptă ţinea strâns o piatră, o piatră mare, verzuie.

— Aruncă piatra – spuse, din spatele lui Losev, Nikolai Nichitici. Arunc-o imediat!

Kostik tresări, faţa i se strâmbă, se vedea că vrea să desfacă buzele şi nu poate. Tremura din cap până în picioare şi, ca să nu se vadă, se rezemă de trunchiul copacului.

— Dacă dumneavoastră, tovarăşe Losev, interziceţi într-adevăr, atunci vă rog să semnaţi – spuse cu un ton oficial Rîcikov. Pe noi nu ne priveşte. O să comunicăm conducerii şi o să lămuriţi acolo. Dar n-am chef să fiu atacat de huligani.

Cel de-al doilea ajutor al lui Rîcikov, un tinerel, curăţel, cu ochelari fumurii, ieşi în faţă:

— Eu, personal, n-am să las lucrurile aşa! N-avea dreptul să ne insulte, noi ne făceam datoria, noi suntem fruntaşi în întrecere.

— Le-a spus că-s o mafie – explică cineva râzând. Şi i-a făcut terorişti.

— Da’ şi el s-a împopoţonat – spuse o femeie. Poartă

brăţări ca una d’alea!

Kostik avea la ambele mâini brăţări late de aramă, părul lung, blugii îi erau uzaţi în dreptul genunchilor până la albitură, fermoarele erau strălucitoare, dar jos erau zdrenţuiţi – înfăţişarea lui era provocatoare şi nu vorbea în favoarea lui.

— Ce-i cu tine? Se poate? – spuse liniştitor Losev.

Kostik desfăcu degetele şi piatra căzu.

— Uitaţi-vă aici. Uite… Se dădu la o parte şi se văzu o tăietură proaspătă chiar la mijlocul trunchiului.

Losev se apropie şi pipăi cu degetul tăietura. Rumeguşul umed căzu pe nisip. Salcia bătrână se aplecase spre râu, dar nu de tot, ci făcuse un cot, aşa încât era paralelă cu apa, puteau să stea pe ea câţiva oameni, coaja era roasă şi în ea erau săpate diverse iniţiale. Începuseră s-o taie, probabil, cu gândul că o să cadă în apă, o tăiaseră sus, nu la rădăcină, lângă locul unde făcea cotul. N-apucaseră s-o taie adânc, dar în unghiul pe care-l luase trunchiul era evidentă condamnarea.

— Deci începuseră s-o taie! – se miră o voce de femeie.

— Da’ ce credeai! Le încurcă proiectul. Cea mai importantă chestie a lor.

Şi, fără să se jeneze de conducere, o voce de beţiv începu să înjure de mamă.

— De copac vă e milă, da’ de om? – începu să strige tânărul ajutor al lui Rîcikov.

Alături de Losev, o fetiţă spuse:

— Mamă, de ce o taie?

— Înseamnă că trebuie, răspunse femeia cu un ton indiferent.

— N-au vrut să mă asculte, Serghei Stepanovici, ar fi doborât-o. I-am rugat întâi frumos, i-am văzut întâmplător. Deci ei se grăbeau dinadins, mai repede, cu de-a sila, eu le-am dat cuvântul… Nu era aici nimeni dintre băieţi, şi atunci am hotărât s-o apăr cu orice

mijloace, ca să vă cheme pe dumneavoastră...

Kostik se grăbea şi tot îi căuta privirea, dar în ochii strălucitori ai lui Losev nu era nimic, absolut nimic, doar urma unui fulger de gheaţă.

— Nu vre-e-e-au! începu brusc să urle fetiţa. Eşti rea, rea! Şi începu să-şi lovească mama cu ambele mâini.

Kostik tresări din cauza strigătului ei, se îndreptă, totul în el se încordă, vibra, iar pe faţă îi tremura o vină, se zbătea ca un steag în vânt.

— N-am să permit nimănui. Nu dau voie! Nu se poate – strigă el. Plecaţi!

Losev se încruntă, ridică o mână şi întrerupse strigătul cu o voce care acoperea orice zgomot:

— Ce drept ai tu să faci pe stăpânul aici? Cine eşti tu? A? Cine ţi-a permis?

Kostik se uită la el îngrozit:

— Serghei Stepanovici, de ce vorbiţi aşa? Chiar dumneavoastră...

— Ce chiar eu? – îl întrerupse imediat Losev. Ce? Ţi-ai găsit o spinare după care să te ascunzi. Marele erou, crezi că aşa se rezolvă problemele astea? Nimeni nu ţi-a permis să arunci cu pietre în oameni. N-o să te lăsăm să-ţi faci de cap!

Vorbea cu o voce care nu lăsa loc nici unui dubiu, nu doar pentru Kostik.

— Aţi auzit? Ştiam eu, se bucură Rîcikov.

Meşterul cu tenişi roşii începu să se agite, se pocni peste şolduri şi se miră cu entuziasm:

— Înseamnă că toarnă gogoşi! Ce mai artist! Ce mai idol japonez, ne minţeai, vorbeai ca şi cum ar fi fost adevărat. Aproape că ne-ai tras pe sfoară, golanule! Mincinosule! Banditule!

Bucuria lui era caraghioasă, unii zâmbiră.

Kostik îşi scoase batista, îşi apăsă rana de la buză şi îi privi cu indiferenţă.

— Eh, voi... Ce fel de oameni sunteţi! Or să taie totul,

or să împută totul şi voi sunteţi de acord. Un copil plânge, îi e milă, dar vouă nu! Ce nevoie aveţi voi de frumuseţe? Parcă ştiţi s-o apăraţi?... Sunteţi nişte vite. Hai, mergeţi la păscut...

Inexplicabil, toţi îl ascultau în tăcere, chiar cu interes, se uitau la faţa lui palidă, crispată. Primul îşi veni în fire Rîcikov.

— Mai şi vorbeşti! Ticălosule! Ar trebui să ne ceri scuze.

Cu mâna lui imensă îl apucă pe Kostik de gulerul cămăşii, îl trase şi-l împinse spre pământ, dar Kostik făcu o mişcare disperată, se suci şi, lovindu-l pe Rîcikov în vintre, încercă să apuce piatra. Rîcikov, mai iute, aruncă piatra cu vârful cizmei şi, cu aceeaşi mişcare, îl lovi pe Kostik cu piciorul aşa încât acesta se îndoi, apucându-se de burtă.

— Îţi arăt eu ţie, vită! urlă ca turbat Rîcikov.

Şeful miliţiei se repezi să-i despartă, dar cu o mişcare a umărului Losev îl opri. Fusese o mişcare uşoară, abia schiţată, Losev înaintase puţin, tăindu-i drumul şi şeful miliţiei se opri, neînţelegând ce o să urmeze.

— Ce aveţi cu el, Dumnezeule, oftă compătimitor o voce de femeie.

Nimeni nu se mişca, toţi stăteau, reţinuţi de imobilitatea lui Losev, înţelegând că şi el aşteptă ceva.

Anisimov se îndreptă şi porni clătinându-se spre Rîcikov, cămaşa ruptă îi atârna, avea o expresie de nebun. De data asta Rîcikov, cu o lovitură bine ţintită, îl trânti la pământ.

— Knock-out, observă cineva.

Atunci Losev clătină din cap.

— De ce vă bateţi, tovarăşe Rîcikov? Nu-ţi lăsa mâinile să umble singure. Poţi să-l nenoroceşti. Acum o să răspundeţi amândoi. Nikolai Nichitici, luaţi-i pentru încălcarea ordinii publice. O porcărie. Iar despre desfăşurarea lucrărilor trebuia să informaţi Comitetul executiv. Cu atât mai mult despre tăierea copacilor.

— Dar sunt pe teritoriul nostru! – ţipă Rîcikov.

Losev ridică ameninţător degetul:

— Nu există teritoriul vostru. Există teritoriul oraşului. Făcu un semn şefului miliţiei. Amândoi sunt grozavi. Faceţi procesul-verbal şi daţi-le cât se cuvine.

— Câte două săptămâni, suflă cineva uşurat.

Rîcikov începu să spună ceva, dar Nikolai Nichitici, cu un gest uşor, îl făcu să-i simtă forţa, îl împinse spre miliţian şi acesta îi conduse pe amândoi spre maşină.

Urcând în maşină, Anisimov se întoarse, îl căută pe Losev şi întâlni privirea directă şi indiferentă a ochilor lui luminoşi.

Copiii fugiră la râu. Nu prea departe, pe nisip, era culcată o femeie în costum de baie. Alături de ea se juca un copil în pielea goală. Femeia se întoarse pe spate şi desfăcu braţele. Mulţimea se împrăştie. Liniştea fierbinte reveni în Golful Jmurkino. Ca şi cum nimic n-ar fi fost, nimic nu s-ar fi întâmplat şi nu s-ar fi putut întâmpla cu acest râu nepăsător şi leneş, cu acest golf, cu pomii…

Cel mai important este să informezi primul. Cine e primul are şi mai multă dreptate. Dacă întârzii, trebuie să demonstrezi că nu eşti o cămilă, pentru că deja s-a comunicat că eşti o cămilă şi atunci trebuie să te justifici şi să convingi. Şi nu izbuteşti. Nu, hotărât nu, trebuie să fii primul care informează; ai dreptate sau eşti vinovat, oricum trebuie să fii primul. Losev îşi însuşise această importantă regulă pe baza propriilor lui vânătăi şi cucuie… Pe de altă parte, se adăuga şi altceva, un avantaj mai subtil pe care şi-l putea asigura Losev dacă suna imediat la regiune, la Grişcenko. Povestindu-i despre bătaia provocată de Rîcikov la locul de muncă, Losev nu se mânie, nu folosi expresii tari, chiar îl apără pe Rîcikov pentru unele grosolănii. Grişcenko se miră: Rîcikov? Băuse? Aflând că fusese treaz („Tocmai asta e, că a fost treaz” – îl compătimi Losev), Grişcenko mormăi neîncrezător – atâţia ani n-a avut niciun necaz… Losev îl

justifică cu blândeţe pe Rîcikov – şi-a ieşit din fire, se întâmplă, deşi cu asemenea pumni poţi să şi nenoroceşti pe cineva… Consideră că plăcerea asta îl va costa cincisprezece zile. Grişcenko oftă şi gemu: nu poţi să mă ajuţi, să-l scoţi?… Cum să te ajut, toţi au văzut, nu s-a jenat nici de conducere… Sigur, Losev nu vrea să facă un caz din povestea asta, o să încerce să-i lămurească pe cei de la miliţie să-i dea drumul lui Rîcikov, dar cu o condiţie: să dispară, să plece din oraş cu grupul lui cu tot, altfel nu scăpăm de discuţii. Grişcenko se bucură.

Totdeauna trebuie să acţionezi aşa ca omul (în cazul acesta, Grişcenko) să accepte bucuros soluţia ta, să fie mulţumit ca şi cum i-ai face un serviciu.

De bucurat, se bucură, dar începu imediat să geamă, ca şi cum l-ar fi durut dinţii: cu cine să-l înlocuiască pe Rîcikov, n-are oameni, lucrările or să întârzie. Şi, pentru orice eventualitate, continuă să preseze: Losev ar trebui să fie alături de el la necaz, oricum, se construieşte pentru oraş… Losev îi întrerupse predica, observând că amânările nu sunt întotdeauna primejdioase.

— Asta cum s-o înţeleg? – întrebă Grişcenko.

Înveselindu-se fără motiv, Losev spuse:

— Neîntârziat, urgent… Dar o treabă urgentă mai trebuie şi verificată, trebuie văzut cât e de urgentă.

— Şi cum ai s-o verifici?

— Amânând. O amân şi văd dacă devine şi mai urgentă.

— Şi?

— Unele încetează să mai fie necesare.

Grişcenko râse cu poftă. Din păcate, în construcţii nu se poate aplica metoda…

Gluma lui Losev îl făcuse atent – înseamnă că nu e interesat de construcţie… Şi Losev simţi că a gafat, dar niciunul nu lăsă să se bănuiască ceva.

Spre seară, îi dădură drumul lui Rîcikov, îi transmiseră indicaţiile conducerii şi el plecă cu un tren de noapte,

împreună cu ajutoarele sale. Deoarece intervenise pentru el, în afară de tovarăşul Grişcenko, chiar Serghei Stepanovici Losev, Rîcikov semnă procesul-verbal fără obiecţii. Judecând după toate câte se întâmplaseră, părea mulţumit că povestea s-a încheiat atât de repede.

Capitolul XII

LA ORA ŞASE SEARA, CÂND SEDIUL Comitetului executiv se goli, coridoarele deveniseră pustii şi se auzea scârţâitul uşilor, şeful miliţiei îl aduse pe Anisimov în cabinetul preşedintelui. Intrând în birou, Nikolai Nichitici scoase cătuşa lui Anisimov şi raportă că l-a adus pe cetăţeanul cutare. Arătându-şi toată măreţia staturii, pocni din călcâie. Acum era îmbrăcat în uniforma sa de căpitan de miliţie, cu şapcă. Pantalonii albaştri stăteau ireproşabil pe dungă, ca nişte contratorpiloare. Nikolai Nichitici era – cum spunea chiar el – la patru ace şi foarte oficial.

— Mulţumesc – spuse Losev. Dar pentru ce „l-aţi adus”, eu v-am rugat să-l „invitaţi” pe tovarăşul Anisimov.

— Pentru că „infractorul” a refuzat să se prezinte la dumneavoastră – raportă Nikolai Nichitici. Să-l invit! El nici nu ştie ce-i aia. Nu recunoaşte decât forţa. În voce i se putea ghici dezaprobarea chiar faţă de Losev.

Dinspre Anisimov se auzi un râs scurt. Legănându-se pe vârfurile picioarelor, el îl privea pe căpitan, îl examina de sus în jos ca pe un elefant în cuşcă sau ca pe o girafă. Se spălase pe faţă, pe buză avea lipit un plasture, dar nu putea nici să o mişte, nici să o răsfrângă dispreţuitor, doar mijea ochii.

— Oare nu cumva îţi simplifici îndatoririle, puicuşorule?

— Îl auziţi?

— Nikolai Nichitici se trase cu putere de haină. Fii

liniştit, Anisimov, o să ne mai întâlnim noi, te asigur că o să ne mai întâlnim!

În ultimele ore, Anisimov îl înnebunise pe şeful miliţiei cu frazele lui, cu versurile şi, în special, cu cuvântul ăsta prostesc, „puicuşorule”. În faţa subalternilor – puicuşorule! Şi chiar Nikolai Nichitici, care avea reputaţia unui om echilibrat, n-a mai rezistat...

De fapt, ce înseamnă n-a mai rezistat? Nu poţi nici să-l cârpeşti, nici măcar să-l scuturi. N-a mai rezistat, adică a ieşit pe scară, a făcut trei genoflexiuni, a dat din mâini, şi-a mai răcorit sufletul. Felul de a fi deşuchiat al acestui băiat anula orice compătimire. Obrăznicia şi freza. Lucirea uleioasă a părului lung, brăţările de aramă. Cuvintele otrăvite – nici n-ai de ce să te legi, dar nici nu poţi să le treci în procesul-verbal. Cine e Anisimov devenise clar încă la Golful Jmurkino, când s-a dovedit că Losev nu interzisese lucrările şi că n-avea niciun rost să-i pomenească numele. Trecutul arestatului nu oferea niciun fel de circumstanţe atenuante. A părăsit producţia. Apoi a cântat cu orchestra restaurantului, s-a înnădit pe la nişte filmări, acum lucra la atelierele vânătorilor, în general era un tip fără rădăcini. Ar fi trebuit învăţat minte, dacă tot s-a ivit ocazia, să-l trimită la măturat gunoiul pentru formarea unei psihologii a muncii. Şi, când colo, trebuia să-i dea drumul şi încă să-l mai şi ducă la preşedinte.

Alcătuind procesul-verbal, Nikolai Nichitici refăcu cronologia întâmplărilor. Îşi aduse aminte cum Losev îl reţinuse cu umărul. Îl reţinuse intenţionat. De ce? De neînţeles. Asta a provocat desfăşurarea ulterioară a conflictului şi loviturile. Pe Rîcikov poţi încă să-l înţelegi. Rîcikov este un om al muncii, nu poţi să-l compari cu derbedeul ăsta. Pe Rîcikov, la rugămintea lui Losev, căpitanul îl eliberase cu plăcere, iar despre Anisimov, Losev nu pomenise nimic, apoi dăduse un telefon şi spusese – de ce să-l mai ţinem pe băiat, dacă ai zis „a”,

trebuie să zici şi „b”. Aici Nikolai Nichitici îl contrazise, spunând că „a” nu e egal cu „b”. Anisimov a încălcat primul legea, el a provocat scandalul, a făcut oraşul de ruşine, i-a indus pe toţi în eroare, folosindu-se de numele preşedintelui Comitetului executiv… Lui Nikolai Nichitici i se păru că la capătul celălalt al firului nu mai e nimeni, apoi Losev spuse vesel că n-are niciun fel de pretenţii la Anisimov. Şi, ca şi cum ar fi vrut să-l consoleze pe şeful miliţiei, adăugă că băiatul acţionase din patriotism local, fără niciun fel de scop egoist.

Tocmai acest ton nepotrivit de vesel îl indispusese pe Nikolai Nichitici, simţise că încetează complet să-l înţeleagă pe Losev. Ca şi cum despre egoism ar fi fost vorba. În general, huliganismul nu este o acţiune motivată şi deci poate fi considerată lipsită de egoism. În faptele lui Anisimov nu vedea niciun fel de patriotism. E inadmisibil ca orice nătărău să se amestece în treburile conducerii, să ţină discursuri insultătoare, ba chiar periculoase. Cu atât mai mult în prezenţa celor mari.

Nikolai Nichitici ar fi putut să-i spună multe lui Losev, să-l contrazică, dar toate argumentele lui se topiră într-un suspin scurt, nu putea să-l refuze pe acest om.

În timp ce Nikolai Nichitici îşi schimba hainele, de nervi şi de ciudă îl mânca spinarea în cele mai inaccesibile locuri. Uniforma urma să-i dea siguranţă şi linişte, îi strângea pieptul şi nu-i permitea să plece ochii.

Iar lui Anisimov nu putea să-i dea drumul aşa, pur şi simplu, trebuia să-l înveţe minte, să-i arate cine este şi încotro se îndreaptă. În camera de gardă, faţă de toată lumea, Nikolai Nichitici îi explică lui Anisimov politicos şi dispreţuitor că trăieşte fără rost, că nu e animat de dorinţa de a învăţa, de a se dezvolta. Anisimov îl asculta curăţindu-şi unghiile. N-aveai cum să-l agăţi, să-l atingi, toate argumentele căpitanului îl lăsau rece, nici măcar la ironia în legătură cu Golful Jmurkino nu reacţionase! Nikolai Nichitici îi arătă cât de inconsistentă este poziţia

lui de apărător al peisajului. Ce peisaj, e un peisaj pentru beţivi, e unul dintre cele mai nenorocite locuri ale oraşului, acolo se beau băuturi spirtoase şi se joacă jocuri de noroc. Slavă domnului, construcţia filialei va lichida acest focar.

— Sfântă naivitate! – spuse cântat Anisimov – şi o să se bea mai puţin? Se bea pentru că există un loc în care s-o faci?

Dar acum, Nikolai Nichitici era stăpân pe situaţie. Lupta cu beţia era sarcina principală a vieţii lui. De aceea şi venise la Lîkov, ca să încerce un experiment pentru eradicarea alcoolismului.

Ura beţia din copilărie, de la moartea tatălui, când mama îl pusese să jure că n-o să ia în gură niciodată o picătură de votcă. Se lupta, frenetic cu acest şarpe veninos, folosind toate posibilităţile pe care i le oferea calitatea de ofiţer de miliţie, un an de eforturi înverşunate se soldase cu rezultate neînsemnate. Uneori, sâmbăta, lui Nikolai Nichitici i se părea că tot oraşul se clatină, bâiguie, râgâie, îşi holbează ochii. Se înfuria, exagera şi dacă n-ar fi fost Losev, ar fi păţit-o. După multe eforturi obţinea închiderea unei barăci unde se vindea „petrol”, „spirtoaică” şi alte otrăvuri. Peste câteva zile apărea o alta tot din placaj, prost luminată, cu câteva mese înalte... În pofida interdicţiilor şi amenzilor votca se vindea duminica, se vindea de sărbători, puteai să faci rost de ea dis-de-dimineaţă sau la miezul nopţii. Nu se ştie cum, lacto-barurile deveneau bufete, vinul apărea în autoserviri, în cafenele, în cinematografe. Oricâte capete i-ar fi retezat Nikolai Nichitici, balaurul nu putea fi nimicit.

Singurul care-l susţinea pe şeful miliţiei, nu-l lăsa să-şi piardă firea în această luptă inegală era Losev, deşi el însuşi renunţase de mult şi nu se sfia să-şi recunoască neputinţa.

În oraş, şeful miliţiei era temut pentru forţa lui extraordinară, impasibilitatea şi înverşunarea lui de

asiatic. Nimeni nu-şi imagina că sufletul lui timid căuta ocrotire şi se lipise însetat de firea autoritară a lui Losev, în care credea. Ce însemna această credinţă, era greu de spus, probabil i se părea că Losev ştie ce trebuie şi ce nu trebuie să facă. Preşedintele emana o certitudine binefăcătoare.

Părea că Anisimov ascultă cu atenţie proiectele de însănătoşire morală a populaţiei, zâmbetul lui obraznic dispăruse, dar, peste un timp, Nikolai Nichitici auzi o melodie. Fără să desfacă buzele, Anisimov fredona acum distinct cântecul despre soldatul de hârtie:

„Vroia să schimbe lumea,
Fiecare să fie mai fericit,
Dar el însuşi se legăna de o aţă
Doar era un soldat de hârtie.”

Poate că Anisimov începuse mai de mult să cânte. Nikolai Nichitici ar fi vrut să-l ia de guler pe mucosul ăsta, să-l ia şi să-l arunce în sus, sau să-l azvârle pe fereastră, sau să-i lege mâinile şi picioarele într-un nod, ca să ţină minte... Chiar începu să-şi mişte palmele enorme, desfăcu degetele. Dar preferă un răspuns demn.

— Uită-te la tine, Anisimov – spuse el.

— Eu cred că tu semeni mai curând cu soldatul de hârtie.

— Ei, puişorule! – spuse Anisimov şi refuză categoric să se ducă la Losev să-i mulţumească pentru că l-a eliberat.

Deci Nikolai Nichitici avea dreptate. Nerecunoştinţa este cea mai josnică trăsătură a omului. Ce poţi să te aştepţi de la un individ care nu ştie să preţuiască bunătatea şi grija, cu care e înconjurat. Din cauza nerecunoştinţei apare în suflet putreziciunea şi ticăloşia.

Asta îl zguduise pe Anisimov. Nikolai Nichitici nici nu se aşteptase că o să se înfurie aşa. Începu să se scuture şi să tremure. Ţipă că nu există o asemenea lege – să fie

dus la un om cu care el nu vrea să discute. Argumentele lui Nikolai Nichitici, care-i spunea că Losev intervenise pentru el şi-l eliberase, îl enervară şi mai tare pe Anisimov şi, ieşindu-şi din sărite, strigă că Losev este un mincinos, un ipocrit, un fariseu, că are aparenţele unui om drept şi de aceea esenţa lui ticăloasă e şi mai dezgustătoare.

Nu suporta să audă aşa ceva despre Losev, era o calomnie, o porcărie şi încă în prezenţa oamenilor. Nikolai Nichitici încercă să se opună, să dezmintă. De ce e Losev mincinos? Pentru că a ordonat să fie pedepsit cu toată severitatea şi acum se zbate şi roagă să fie eliberat? Asta-i minciună? Asta e? Începu şi el să strige, ca să-l facă pe Anisimov să tacă, nu-şi ieşise încă din fire şi numai când Anisimov bătu din picioare urlând că vrea să stea la puşcărie, să fie judecat, că n-are nevoie de mila nimănui, că i se rupe... numai atunci Nikolai Nichitici îl luă şi-l scutură făcându-l să tacă. Şeful miliţiei se simţea învins, niciodată nu-şi permisese aşa ceva. Cu forţa lui ar fi putut să-i rupă coastele mucosului ăstuia. Nu-şi reveni imediat după toate jignirile şi porcăriile pe care le strigase Anisimov, dar, din fericire, acum el mergea în spate liniştit, fără să emită vreun sunet.

Desigur, în birou, Nikolai Nichitici nu-i povesti lui Losev tot ce se întâmplase, dar acesta înţelese repede.

— Nu vă supăraţi pe el, Nikolai Nichitici, Anisimov are un complex de inferioritate. Vă invidiază pentru forţa dumneavoastră şi, ca orice om slab, vrea să vă întreacă. Măcar în insulte. Procedeul nu e foarte nobil.

Anisimov îşi vârî degetele în buzunarele blugilor şi începu să-l privească pe Losev cu un interes tenace.

Dacă nu l-ar fi rugat Losev, şeful miliţiei nu l-ar fi lăsat singur în birou cu psihopatul ăsta. Anisimov se purta ca şi cum ar fi ştiut un secret şi chiar şi Serghei Stepanovici acţiona ciudat, fără logică. Dar părea foarte sigur pe el şi asta-l linişti pe şeful miliţiei.

Când ieşi, observă în scuar două fete. Pe una dintre ele, pe profesoara Tucikova, o cunoştea. Îl priveau şuşotind.

Kostik nu dădu curs invitaţiei lui Losev de a se aşeza. Rămase în picioare în mijlocul biroului.

— Deci te-ai supărat? Eşti un primitiv. Te-ai supărat că nu te-am susţinut, că nu am lăudat fapta ta eroică. N-am stat umăr lângă umăr, nu te-am apărat cu pieptul meu… Ba, te-am băgat şi la arest. Acum ţi-e milă de tine şi ne dispreţuieşti pe toţi. Cum spuneai – oiţe? vite? Asta e jignitor. Nu ştiu dacă ai observat, nimeni nu te-a susţinut, dar nici nu s-au supărat pe tine. Nu-i aşa că-i curios? N-ai reuşit să trezeşti interesul maselor. Ei sunt de vină sau tu? Împotriva cui i-ai ridicat? Împotriva huliganilor? Aia e! Împotriva oamenilor muncii care veniseră să facă o treabă.

Losev păşea prin birou pe lângă Anisimov, la dreapta, la stânga, dar Kostik nu se întorcea spre el. Stătea palid-transparent, subţire, cu o siluetă de invidiat, din cauza părului lung chipul lui slab părea trist şi străin. Ceea ce înainte îl iritase pe Losev acum îi devenise simpatic.

— Ce-ţi pasă! Dacă ai dreptate, îţi permiţi să te baţi, să ţipi. Aşa nu se poate rezolva problema, dar, în schimb, tu te-ai descărcat. Şi pe urmă?

Kostik tăcea.

Losev se apropie din partea cealaltă şi-l privi.

— Mă rog, probabil că m-am înşelat. Pentru tine, ambiţia e mai importantă decât scopul. Vrei, acum, să-mi arăţi că eşti supărat pe mine. Iar restul e secundar. Şi lucrul pentru care te-ai bătut. Credeam că eşti un tigru şi, de fapt, eşti o potaie.

Kostik tresări.

— Şi eu m-am… înşelat. În ceea ce vă priveşte.

Losev se scutură, dădu din umeri.

— Astea-s pretexte!

— M-aţi făcut mincinos în faţa tuturor.

— Şi ce-i cu asta? – îl întrebă calm Losev.

— Cum, ce-i cu asta?... Rîcikov m-a făcut nemernic. Dumneavoastră nu vă pasă. Dar eu nu pot. Nu vreau. Eu... eu v-am tot aşteptat. Eram gata să rezist până la moarte. I se simţeau lacrimile în voce, dar se stăpâni şi se uită la Losev cu ură. Şi dumneavoastră... Asta se cheamă trădare.

— Şi rezultatul?

— Care rezultat?

— Ce am dobândit! Ce am dobândit pentru astăzi şi pentru mâine.

— Nu înţeleg – se încurcă şi se fâstâci Kostik.

— Păi asta e, că nu înţelegi, dar dai verdicte. Rezultatul e că nu se mai lucrează la golf. Clar? Nu se mai taie. Aşa e?

Kostik se uită gânditor la Losev, apoi, ajungând la o concluzie, spuse adresându-se nu lui Losev, ci unui ascultător nevăzut:

— Aşa e. Sunt un prost. De ce m-am băgat? Ce, e treaba mea? Tăiaţi, distrugeţi – ce-i pasă poetului de voi. Muzica voastră nu-mi place. Am eu muzica mea. Şi cu aceeaşi expresie rece, înstrăinată, îşi făcu palmele căuş şi începu să cânte imitând saxofonul, bătând cu călcâiele în ritm de step. Mă doare buza. Altfel v-aş fi arătat cum fac ca Bobby Goodwin. În rest, n-o să mai fac, nene. Distrugeţi! Construiţi filiale, aeroporturi, discoteci...

Losev se aşeză pe un colţ al biroului, bălăngănindu-şi un picior.

— Radicalismul e o neputinţă a gândirii. Te azvârli. Desigur, e frumos să te opui cu mâinile goale, ca un comunard la Paris. Numai că ei, înainte de a sta aşa, s-au luptat. Şi pentru Golful Jmurkino trebuie să te lupţi. Să găseşti variante, să calculezi, să convingi, să scrii cereri, să-ţi scoţi căciula şi, în acelaşi timp, să-i şmechereşti. Şi să renunţi la ambiţii. Nu se pune căruţa înaintea boilor. Losev îşi îndreptă privirea către colţul de sus, spre acelaşi

ascultător invizibil. Altfel ţi se spune: tu ce-ai păzit, unde te-ai uitat, pentru ce ai fost numit acolo? Asta, aşa, ca sens, expresiile concrete pot fi mult mai neplăcute... Losev pufni: Rîcikov nu e Bastilia! Te speli pe mâinile tale dotate cu mult talent muzical, pentru că reputaţia ta a avut de suferit! O să recităm versuri şi n-o să ne mai ocupăm de fleacuri. Suntem prea curaţi, nu-i pentru noi murdăria asta. Losev îşi aduse aminte de Liubov Vadimovna şi se supără. Toţi sunteţi la fel nu vreţi să ştiţi nimic, de niciun fel de împrejurări, fiecare se vede doar pe el...

Kostik se uita gânditor, ca şi cum-ar fi meditat nu la cuvintele lui, ci la alte lucruri importante, despre care Losev nu vorbea.

— Aşa că dacă-i vorba de trădare, nu ştiu cine pe cine a trădat – spuse Losev accentuând cuvintele. Când oamenii sunt laşi sau temători îşi găsesc justificări superbe.

Cuvintele îl treziră, le înţelesese, dar nu se întâmplă ceea ce aşteptase: Kostik înflori într-un mic surâs victorios.

— Ştiţi, Serghei Stepanovici, acum semănaţi perfect cu Iuri Emelianovici, şi el cam tot aşa vorbea despre Astahov.

Şi, înveselit, începu să se plimbe prin birou.

— Ce legătură are Polivanov? Ia lasă-mă...

— Şi pentru Iuri Emelianovici scopul scuză mijloacele. Nu? Chiar dumneavoastră l-aţi judecat pentru asta.

Kostik rosti cuvintele din mers, fără să-l privească pe Losev. Se opri lângă fereastră şi, uitându-se pe stradă, o deschise. De pe pervaz căzură nişte muşte moarte, un miros de ulei încins veni dinspre cantină, un miros greţos care-i provoacă imediat lui Losev dureri de cap.

— Ce te crezi la tine acasă? – spuse Losev. Închide fereastra!

Kostik nu răspunse, se apleca în afară, fluieră pe cineva

şi făcu semne cu mâna. Losev se apropie de el şi, privindu-i peste umăr zări în scuar, pe bancă, două femei. Cea în pantaloni şi cu o haină în carouri era Tucikova. Se întuneca şi Losev mai curând o simţi decât o văzu. Şi pentru că ghicise, se bucură. Simţi pe dinăuntru un val de căldură. Ca atunci când ea îl chemase la telefon. Ridicase chiar el receptorul şi îi auzise vocea. În birou se aflau membrii echipei de control obştesc şi, în loc să comute convorbirea la secretariat, răspunsese el, deşi văzuse că e sunat din oraş. Niciodată nu-şi permisese vreo impoliteţe dar acum procedase ca şi cum ar fi aşteptat acest apel. Receptorul din material plastic se încălzise. În strânsoarea lui părea că pulsează. Vocea era foarte aproape, auzea cum se loveşte limba de dinţi, de cerul gurii, parcă îi văzu capul dat pe spate şi gura umedă, întredeschisă. Nu se mai întâlniseră de când ea fugise de la Polivanov; crezuse ca nu se mai gândeşte la ea şi totuşi auzindu-i vocea fu cuprins de un val de căldură, deşi în el totul îngheţase. Controlorii aşteptau, nedându-şi seama de starea lui. Ar fi putut să-i spună să treacă pe la el, dar în loc de asta îi promisese că o să aranjeze treaba cu Anisimov, fără ca măcar sa-i propună să-l mai sune o dată.

O fată înaltă şi subţire îl întrebă pe Kostik, strigând dacă mai stă mult.

— Acuşi – răspunse Kostik, întorcându-se către Losev. Pot să plec?

Losev se lumină la faţă. Tucikova îl văzu şi-i făcu semn cu mâna. La fel ca mai înainte lui Kostik. Încercă să-şi închipuie cum îi vede ea acum pe amândoi, pe el şi pe Kostik, în dreptunghiul luminat al ferestrei. Ar fi viu să prelungească această clipă.

— Poţi să pleci, spuse el.

Losev îşi aminti că dorise să-l atragă pe băiat de partea lui deoarece ştia că totul i se va transmite Tucikovei şi probabil voia să se justifice în taină şi nu prevăzuse o

asemenea duşmănie înverşunată, era convins că, în cele din urmă, i se va mulţumi...

— Acum nu mai are nicio importanţă spuse Losev. Dacă nu vezi nicio deosebire între mine şi Polivanov, înseamnă că m-am înşelat. Scuză-mă, te rog, mi s-a părut.

— Înseamnă că nu meritam să mă eliberaţi?

Losev scoase din buzunar o tabletă de ciocolată şi rupse o bucăţică.

— Vrei?

— Nu..

Losev mâncă bucăţica de ciocolata.

— Câţi ani ai?

— Oho! Eu credeam că ai şaptesprezece... Zici că sunt ca Polivanov. Poate, că e un pic de adevăr în ce spui tu. Dar nu e asta, nu e asta... Dacă vrei să obţii ceva – trebuie să ştii să renunţi. Dacă nu te apleci nu te poţi îndrepta. Ai văzut cum face oaia – ca să-şi hrănească mieluşelul, îngenunchează. Vorbesc despre viaţa practică. Singura unitate de măsură e conştiinţa. Mijloace absolut curate nu există. Şi tu ai fost nevoit să-l loveşti pe Rîcikov. În numele unui aşa-zis scop înalt. Şi ce-ai făcut tu a fost moral? Ce vină avea el? Nici măcar nu te-ai scuzat. Şi daca ai fi fost tu cel mai puternic?... Am citit nu de mult în *Komsomolskaia pravda,* că binele trebuie să aibă pumni puternici. Eşti de aceeaşi părere?

— Dar voi ce credeţi, copii? – imită Kostik dulceag pe cineva. Ştiţi ce cred eu? Dacă omul are întotdeauna dreptate, dacă acţionează conform regulilor şi instrucţiunilor, ce nevoie mai are de conştiinţă? Mă rog, eu n-am acţionat cum trebuie, dar dumneavoastră ce-aţi decis? Se uită deodată la Losev, pătrunzător, cu ochii unui copil care înţelege totul.

— Obraznic mai eşti! – se miră Losev. Poate că o să-mi ceri şi dovezi? Îţi permiţi cam multe...

— Nu mi-aţi răspuns. Dumneavoastră ce-aţi hotărât?

Losev se trase brusc la faţă, pomeţii îi ieşiră în afară

pielea i se încreţi în jurul ochilor deveniţi neîndurători – în asemenea momente lovea direct la ţintă. Nu strigă, nu ameninţă, furia îi sugera intonaţiile care acţionau dureros asupra lui Kostik. Tonul era milos şi indiferent ca şi cum Losev ar fi examinat o gâză sub o lupă. Ce drept are Anisimov să-i dea lecţii, să-i facă morală, cine e el, cine-şi închipuia că este? Un bărzăune de prisos care poate ataca pe oricine şi să se lege de toată lumea? Ce vrea? Îi demonstră lui Kostik că e un om de nimic un ambiţios limbut, capabil de explozii, dar inapt să ducă o treabă la bun sfârşit. Un neisprăvit în care nu poţi să ai încredere... Îşi dădea seama că e nedrept, văzu cum ochii lui Kostik se umplură de lacrimi, cum strângea din dinţi. Şi deodată Losev înţelese că nu mai poate amâna, că pauza dintre plecarea lui Rîcikov şi sosirea unei noi grupe, aceste câteva zile sunt singura amânare permisă.

— De ce dracu’ te-ai băgat! Ai scăpat încă destul de ieftin! – conchise el fără nicio legătură şi închise cu putere fereastra. Hai, du-te, eşti aşteptat, ajunge.

Erau încă în scuar toţi trei când Losev ieşi pe poartă. Fu nevoit să se apropie.

— Serghei Stepanovici, vă mulţumim, vă mulţumim foarte mult spuse Tucikova şi se uită la Losev cu aceeaşi admiraţie care-l stingherea.

Îi mulţumi şi fata cealaltă lungă şi slabă. Apoi, amândouă se uitară la Kostik.

— Ei, ce trebuie să zici? – spuse Tucikova vesel şi rugător.

Kostik aprinse o ţigară şi trase un fum.

— Dumneavoastră, Tatiana Leontievna, trebuie să vă mulţumească, spuse Losev.

— De ce l-ai rugat? – întreba Kostik. De ce dracu. Mai bine m-ar fi închis. N-am nevoie de darurile lui.

— Taci! – spuse Tucikova. Eşti pur şi simplu un porc. Eşti un prost sau un porc.

— Tatiana Leontievna, Kostik nu e un porc – spuse fata.

— Scuzaţi-mă, Serghei Stepanovici, zise Tucikova. E la fel ca Polivanov – spuse Kostik. Degeaba îţi ceri scuze. Toţi sunt la fel.

— E logic – afirmă Losev. Toţi cei care i-au făcut un bine, se aseamănă. Rămâneţi cu bine. La revedere.

— Nu, vă rog, mai rămâneţi o clipă – spuse Kostik. Sunt nerecunoscător. Şi şeful miliţiei mi-a reproşat-o. E tipic pentru modul de gândire al unui miliţian. Tineretul trebuie să fie recunoscător. Polivanov consideră ca toţi trebuie să-i mulţumim. Păi, nu? — El a salvat tabloul. Poate chiar şi viaţa lui Astahov. Şi dumneavoastră, Serghei Stepanovici, consideraţi că meritaţi mulţumiri. Serghei Stepanovici mi-a explicat la ce chinuri e supus. Lacrimi tainice, departe de lume, fii atentă, Tania... Aşteaptă. Nu ştiu de ce m-a eliberat. El are tot felul de planuri. Nu face nimic degeaba. Are întotdeauna un scop. Doar că nu ştim care... Orice ar fi făcut cu mine, ar fi fost în numele unui ţel, asta e ceea ce trebuie să ştiu ca să fiu recunoscător pentru că sunt folosit. Vă mulţumesc că m-aţi arestat, că m-aţi făcut derbedeu, vă mulţumesc că m-aţi eliberat. Ura! pentru Serghei Stepanovici! Trăiască eliberatorul nostru, cerberul idealurilor noastre!

Losev se simţi umilit. Ofensa îl ardea, îi provoca o durere în piept. Mergea încet, cu paşi măsuraţi, căutând un prilej de a se descărca, de a se uşura. Trebuia tot timpul să salute şi să răspundă la saluturi. Incapabil sa alunge proasta dispoziţie, mergea greu, încet, strângea şi desfăcea pumnii, fără să-şi dea seama, bombănea, strâmbându-se de amărăciune. Seara era caldă. Strada principală – plină se lume. Ar fi putut s-o ia prin ulicioarele laterale, dar – fără să ştie de ce – o luase de-a dreptul şi fu obligat să răspundă mereu cuiva. Se trezi fată-n cu un tip cu barbă, care-l ţinea de umăr şi-i demonstra ceva. Losev se uită se uita la el încruntat până realiză că e Pantiuhov, căpitanul remorcherului, deputat în Consiliul

orăşenesc; în cele din urmă, reuşi să devină atent, cu atât mai mult cu cât Pantiuhov spunea lucruri interesante. Dar pentru că nu putea să scape şi trebuia să-l susţină, să-l aprobe, Losev se simţea din ce în ce mai rău. Ce prostie! Sperase ca, împreună cu Anisimov, să râdă de modul în care a reuşit să-l ducă pe Grişcenko şi să obţină amânarea... Şi în loc de asta fusese insultat. De ce? Ca şi cum i-ar fi făcut plăcere vicleniile, învârtelile; e mult mai simplu să te baţi, să te alegi cu nişte vânătăi şi să stai în arestul miliţiei... Şi nu poţi să explici nimănui nimic, nimeni nu vrea să priceapă complicaţiile vieţii de slujbaş.

Voia să-şi examineze planul, ce şi cum dar probabil că n-o să mai aibă timp. E prea târziu. Amânarea era bună pentru o situaţie de urgenţă, dar poate că tocmai din cauza urgenţei totul va crăpa şi se va prăbuşi.

Îl supărase în special faptul că discuţia se desfăşurase în faţa Tucikovei. Amorul propriu nu-i permisese să se apere, să-l contrazică pe derbedeu. Dar oare Tucikova nu pricepuse? Oare ea nu văzuse nedreptatea? I se părea că ea ai fi trebuit sa-l lase pe Kostik şi să fugă după el să-l ajungă din urmă, ar fi trebuit, asta e – ar fi trebuit să simtă cât îi este lui de greu.

Încerca s-o sugestioneze să vină după el şi în acelaşi timp, râdea de speranţele lui prosteşti. Cui îi păsa de trăirile lui? Băiatul fusese cinstit, spusese ce gândea,exprimase ce înţelegea. Băiatul avea tot dreptul să fie supărat. Acum înţelegea că acelaşi ghem fierbinte de supărare îl ardea şi pe Kostik.

— Bravo vouă – îi spuse el trist lui Pantiouhov. Bravo vouă, puneţi problema la sesiune.

Coti pe strada Gornaia, care era pustie şi măturată de vânt. felinarele începeau să se aprindă, pâlpâind. Frunzele se agitau sub paşi, fugeau, zburau, se târau pe pământ, erau multe încă verzi, dar deja lipsite de viaţă. Teii foşneau uniform, se auzea de sus un zgomot puternic, inegal. Era acel ceas al verii târzii, când se simt

ameninţările toamnei, ale ploilor, ale ofilirii.

Losev urcă dealul încet, simţea în tot corpul oboseala zilei. Umerii purtau greutatea capului, mâinile îi atârnau, chiar şi părul avea o anumită greutate.

...În acele ierni când, copil fiind, se dădea pe aici cu sania, la vale, până la râu, se reîntorcea spre vârful dealului fugind, ud de transpiraţie, gâfâind bucuros de oboseala. Era o oboseala odihnitoare...

...Nu-i veni să creadă că Tucikova era lângă el.

Îl apucă de mână, aproape că se agăţa, abia trăgându-şi sufletul, în timp ce el continua să meargă fără să se întoarcă.

— Totuşi... deci, dumneavoastră sunteţi, spuse Losev cu o voce tremurată.

Nu voia s-o întrebe cum de l-a găsit, cum de a ştiut că o cotise pe Gornaia, nu trebuia sa vorbească deloc despre asta. Îi simţea doar greutatea calda a trupului şi bătăile inimii.

„Deci... deci nu l-aţi crezut, nu-i aşa că nu l-aţi crezut?, repeta el mulţumit, dar nu cu voce tare, ci în gând pentru că nu era în stare să vorbească. Dacă ar fi deschis gura, cine ştie ce ar fi spus. Durerea şi recunoştinţa îl sufocau.

Făcuse bine că se abţinuse, că-şi reţinuse sentimentele. Să-ti stăpâneşti recunoştinţa e mai greu decât sa-ţi stăpâneşti mânia. Şi dacă şi-ar fi dat drumul? Dacă ar fi deschis gura, cine ştie ce ar fi ieşit, poate că ar fi sărutat-o, ar fi plâns, ar fi îmbrăţişat-o... Cine ştie? Şi totuşi, pentru prima oară, mult lăudatul lui echilibru nu-l făcu fericit. Câte elanuri reţinute nu fuseseră în viaţa lui Losev. Unde ar fi putut să-l ducă, în ce vieţi netrăite? Losev nici nu şi le putea imagina. Asemenea elanuri erau din ce în e mai rare în ultimii ani. Ceea ce pe Losev, ca om realist, îl bucurase. Treptat se obişnuise să se supună celuilalt, acelui Losev care nu-şi pierdea capul, celui care ivindu-se în asemenea clipe îl oprea, îi spunea ce se cade şi ce nu se cade să facă. Losev îi recunoştea puterea şi

numai acum, cel puţin aşa i se părea, îşi dădu seama cât e de robit.

În tot timpul ăsta, Tucikova îl ocăra pe Kostik. Spunea că e un prost, că n-are dreptate, că nu e în stare să înţeleagă că e un om nesimţitor, incapabil să pătrundă, să iubească, un invalid din punct de vedere sentimental... Cuvintele ei îl consolau. Supărarea se topea. Ce legătură avea dragostea? Losev nu sesiză, dar acum n-avea importanţă, important era că Tucikova suferea pentru el se revolta. Se distanţă de Kostik.

Ea încă nu-şi regăsise suflul. Faţa lui era umedă. Deşi cuvintele ei îl bucurau, nu-i venea să le creadă – dacă vorbeşte aşa ca să-i uşureze sufletul, ca să-l liniştească? De fapt, ea îl aprobă pe Kostik ca şi înainte doar sunt prieteni şi au să rămână prieteni... Îi spuse toate astea cu destulă grosolănie.

De mirare, buzele i se rotunjiră, ea se împiedică şi izbucni într-un râs calm.

Din acest moment, Tucikova dobândi o oarecare superioritate. Respirând încă greu, îi explică cu o răbdare profesională că băiatul n-are rude şi că ea are grijă de el cu atât mai mult acum, când s-a ajuns la miliţie – că are un caracter dificil, care-l poate duce departe. Orfan, Kostik se lipise de Polivanov, îl respecta, se mândrea cu casa acestuia. Jumătate de an lucrase la planul care înfăţişa oraşul Lîkov înainte de revoluţie, deocamdată pe hârtie într-o proiecţie octogonală. Când s-a întâmplat *totul, el a* suferit îngrozitor, „barca s-a dovedit a fi de hârtie iar marmora – carton...” Reieşi că, în ziua aceea, Losev îi lovise pe toţi iremediabil. Se atinsese de o ramură şi se mişcaseră zece. Şi ea, Tucikova, fusese disperată, iar Kostik se îmbătase şi arsese planurile. Le-a dus la Polivanov şi acolo, în grădină, le-a dat foc. N-a lăsat pe nimeni să se apropie. Iar el plângea. Şi odată cu desenele a ars tot ceea ce adora. El e un maximalist, un frenetic, îşi transferase admiraţia de la Polivanov spre

Losev, ca să se răzbune pe Polivanov şi pe sine însuşi, ca o provocare la adresa întregii lumi...

Recunoscu că, într-o măsură, era ea vinovată – ea îi spusese lui Kostik că Losev este un conducător ideal, că e un om de cinste şi onoare, un adevărat patriot al oraşului... Repeta aceste vorbe fără niciun pic de jenă, fără ironie, ca şi cum ar fi fost vorba de cine ştie ce erou; când Losev încercă s-o contrazică, ridică glasul, aducând ca exemplu şalupa pe care marinarii o dăruiseră şcolii, dar toţi ştiau că, de fapt, Losev îi obligase. Se înfierbântă brusc şi începu să înşire alte întâmplări: despre o îngrijitoare şi o capră, întâmplări pe care Losev le uitase de mult, ca şi povestea cu şalupa; la şcoală însă erau vii, directoarea le repeta ca pe nişte pilde... Întrerupându-se Tucikova reveni la Kostik, grăbindu-se să explice cum, după terminarea şcolii, începuse să muncească, cum fiind considerat fruntaş i s-a spus să ia cuvântul ca să-şi ia un angajament în numele tinerilor muncitori, dându-i-se un discurs gata scris şi un articol pentru ziar care trebuia doar semnat. Kostik a vrut să adauge ceva şi nu ştiu ce cretin i-a interzis. Kostik s-a înfierbântat, n-a mai vrut să ia cuvântul, a făcut scandal ca un prost, pe scurt, nu l-au iertat, şi-a dat demisia şi i-au atârnat o tinichea de coadă. Dacă nu s-ar fi încăpăţânat, ar fi fost şi astăzi un cunoscut inovator. Dar totul a pornit invers şi e greu să reintre în normal. E maximalist şi intolerant, ori – ori, nu admite niciun fel de slăbiciuni. Îl privi pe Losev în faţă şi dădu din mâini cu degetele desfăcute – ce sa faci cu el, ce-i de făcut? Drama lui Kostik e că el nu vrea să înţeleagă cât de complicate sunt lucrurile. Ea personal nu s-a îndoit nicio clipă că Losev face tot posibilul, fără să ţină seama de obstacole. În cuvintele ei era o credinţă de neclintit, ca şi cum ar fi vrut să-l convingă chiar pe Losev. Nu putea să-şi imagineze ce s-a întâmplat acolo, în birou, între Losev şi Kostik, dar orice ar fi fost, ea era de partea lui Losev, el nu putea să facă ceva rău, era gata sa-l justifice,

înlăturând orice dubii.

— Şi cu o asemenea încredere e greu, Tania, – zise Losev, spunându-i pentru prima oară pe nume.

— De ce?

Losev se scarpină mâhnit la ceafă.

— Îmi pui atâtea pe umeri că nu pot să le duc.

— Scuzaţi-mă, n-am vrut, am dorit doar…

Losev îi simţi căldura braţelor.

Între felinarele rare atârna întunericul, se iveau din când în când ramele luminate ale ferestrelor, perdelele, florile, mesele pregătite pentru cină.

O luă de braţ şi se uită împrejur. Încă acum câteva zile ar fi putut să meargă aşa cu Tucikova chiar şi pe strada principală, fără să se teamă, nimeni nu s-ar fi gândit la nimic. Ce, cu puţină lume mergea de braţ? Nu dădea nicio atenţie faptului. Probabil că asta era. Juravliov, locţiitorul lui nici nu s-ar fi sinchisit, ar fi îmbrăţişat-o dacă ar fi avut chef, toţi s-au obişnuit cu aventurile lui, sau, cum le spune el – flirturi. Morşcihin spunea mereu bancuri, Timofeeva înjura de mamă, Gorşkov venea din când în când beat. Dar dacă acelaşi Juravliov ar fi încercat să înjure sau să bea în timpul programului – toţi ar fi fost indignaţi. În ceea ce-l priveşte pe Losev, avea voie să bea ceai cu îngrijitoarele sau să danseze la cine ştie ce nuntă, putea să citeze vreun înţelept sau să bată cu pumnul în masa, să strige, să iasă din birou trântind uşa – toate astea i se iertau, ştiau că e impulsiv, dar nu e ranchiunos, după incident el mergea primul să se împace, avea darul de a aplana conflictele cu o glumă sau prin vreo metodă de-a lui. Dar flirturi, plimbări pe întuneric – astea nu i se permiteau.

— Doamne, cum aş vrea să vă ajut! – exclamă Tania, explicându-şi în felul ei suspinul lui. Dacă aş şti că pot, aş face orice!

Era şi disperare şi entuziasm în vocea ei. Mai târziu el retrăi această clipă, când dorise s-o sărute dar fusese

brusc cuprins de o îngrijorare neplăcută – ce urmărise ea cu aceste cuvinte? La ce se referise, de fapt? Probabil ca vroia ceva. Oricât de ruşinat se simţise pentru această bănuială, nu putea s-o îndepărteze: celălalt Losev aştepta cu cinism momentul în care Tucikova îl va ruga ceva şi îi va fi mai clar pentru ce s-a străduit.

O felie de lună de culoarea lămâii lumina cerul. O mulţime de stele mari străluceau, licăreau, fremătau, ca frunzele ude.

Vocea Tucikovei răsuna, se modula, ca şi cum ar fi fugit împreună cu Losev, se străduia să fie cât mai mult cu el, să prelungească întâlnirea lor întâmplătoare. Îi vorbi despre directoare, despre elevi, despre orele interesante pe care o să le aibă la anul, despre cum înţeleg copiii tabloul lui Astahov, despre meritul directoarei, cu care poţi să discuţi, să te cerţi şi să lupţi pentru opinia ta, pentru că, oricum e un om minunat. Losev află că soţul directoarei îşi pierde vederea, că aceasta merge cu el la pescuit, îi citeşte cu voce tare, îi scrie rapoartele, iar şeful direcţiei sanitare, unde lucrează bărbatul ei, se preface că nu observă nimic, îl scuteşte de orice birocraţie în plus.

În povestirile ei, oamenii erau mai frumoşi, mai buni decât îi ştia Losev. Pe Cistiakova – de care Losev nu că se temea, dar o evita, pentru că era abilă, apărea în momentele cele mai nepotrivite, cu întrebările ei subtil otrăvite – Tania o considera o femeie elegantă şi veselă, căreia îi plăcea să facă tipare de bluze pentru toate cucoanele din Lîkov. Şi doctoriţa aceea tunsă scurt, Nadejda Nikolaievna, care-l îngrijea pe Polivanov, e o femeie sfântă, stă într-un apartament comun şi curăţă după toţi colocatarii coridoarele şi vestibulul, bucătăria şi closetul... Veni, nu ştiu cum, vorba despre Roghinski şi Tania începu să descrie cu înflăcărare cât este el de cult, muncitor, cinstit şi recunoscu imediat, cu un sentiment de vină, că o plictiseşte îngrozitor.

Losev fu gata s-o întrebe cine o obligă sa-l rabde? Dar

nu se amestecă – autoritatea pe care o folosea în discuţiile cu oamenii şi care lor le plăcea, şi fără de care nu s-ar fi descurcat, nu era potrivită acum. Tania considera fiecare cuvânt al lui drept o revelaţie. Ar fi acceptat orice observaţie şi ar fi acţionat în conformitate, dar disponibilităţile ei, încrederea ei îl făceau să fie prudent.

— Uite ce-am făcut – spuse el trecând cu degetele barele groase din gardul de fontă al parcului. În întuneric, în bezna frunzişului des, gratiile astea imense reuşeau să fie şi mai negre. S-au dus o groază de bani... De ce? Opera mea. Un prost ca toţi proştii, orice s-ar spune.

Tucikova râse şi din cauza asta Losev se simţi bun şi fericit şi, ca şi cum s-ar fi aruncat într-o apă rece, începu să-i povestească despre întâlnirea de pe mal cu Liubov Vadimovna, întâlnire care-l chinuia încă. Recunoscu că-l rugase pe Kamenev să-i dea pentru ea o gradaţie, ştiind foarte bine că o să fie refuzat, pentru că de-abia ceruse o mulţime pentru casa de naşteri, epuizând toate limitele generozităţii lui Kamenev. A amânat, a amânat şi, în cele din urmă, i-a vorbit lui Kamenev despre Liubov Vadimovna – doar ca să-şi liniştească conştiinţa, să aibă pe cine să dea vina. Pe seama ei, dobândise o mulţime...

Fierbând Losev demonstră cruzimea politicii lui, nu-şi găsi nicio scuză. Ca şi cum s-ar fi luptat cu celalalt Losev şi ar fi simţit gustul amar al satisfacţiei.

— Şi ce-i cu asta, doar e minunat! – exclamă Tucikova.

El nu-i înţelese bucuria, istoria asta îl muncea şi îl chinuia.

— Ar fi trebuit să vă apropiaţi de ea şi să-i povestiţi cum a fost. De ce n-aţi făcut-o? Pentru că aşa v-a ordonat conştiinţa. I-aţi fi spus şi Liubov Vadimovna s-ar fi consolat. Ar fi înţeles că nu degeaba aţi procedat aşa, ci pentru o treaba importantă!...

— Adică să mă justific aşa, fără martori?

— Nu puteaţi să-i daţi un telefon din cabinetul lui

Kamenev şi să vă cereţi scuze.

— Şi de ce era ea datoare să înţeleagă?

— Nu, nu ştiţi să discutaţi cu oamenii.

— Eu nu ştiu?

— Ştiţi să le faceţi morală, să le demonstraţi, să-i apăraţi, dar să vă împărtăşiţi, să le spuneţi ce-i în sufletul dumneavoastră – nu ştiţi.

— Şi pentru ce ar trebui să-mi deschid sufletul?

— Pentru că oamenii şi-l deschid în faţa dumneavoastră vin şi vă povestesc. Iar dumneavoastră îi preţuiţi doar pentru fapte – dacă au făcut, sunt buni, dacă n-au făcut – sunt rai. Aşa nu se poate.

Îi spuse toate astea cu o convingere comică tăind aerul cu palma, încât Losev se înveseli. Dracu' ştie de ce, dar tinerilor li se pare totul simplu. Izbuteau să găsească soluţii fireşti, poate ineficiente, dar libere şi ei înşişi sunt liberi.

Din când în când, Tania îl întreba cu severitate:

— Înţelegeţi?

El dădea din cap mirat şi totodată bucuros de curajul ei. Ţinea minte cum îi spusese:

— E foarte bine că vă chinuiţi şi că vă doare totul. Nici nu ştiţi ce extraordinar e!

— Mare fericire!... – mormăi Losev.

Dar ea râse, fără să mai explice ceva.

La Tucikova erau în vizită sora ei împreună cu soţul. El era ziarist la Moscova, ea le arătase tabloul lui Astahov şi el voia să scrie ceva. Dacă Losev ar vrea să vină să facă cunoştinţă cu ei, n-ar fi rău. Losev îi mulţumi. Poate altă dată. La despărţire, îi întinse mâna şi atunci se petrecu ceva neaşteptat: Tucikova îi luă palma cu ambele mâini, îşi lipi de ea obrazul şi o sărută repede. Obrazul ei fierbinte, nasul rece, buzele uscate – toate astea le înregistra simultan. Losev îngheţă. Se trezi după dispariţia Tucikovei, în timp ce se întorcea şi picioarele i se mişcau, iar înăuntru totul era încremenit şi numai

acolo, în profunzime, unde se nasc gândurile şi sentimentele, se petrecea ceva.

Capitolul XIII

TREBURILE MERGEAU BINE. DESTUL de bine. Nu poţi conta niciodată pe un succes deplin. Nici nu trebuie să speri. Întotdeauna trebuie să-ţi pregăteşti o rezervă. La Direcţia regională comercială întârziase: instalaţia frigorifică fusese repartizată unui nou magazin universal sătesc, dar obţinuse în schimb un lot de îmbrăcăminte pentru copii şi nişte mobilă poloneză. La Regionala căilor ferate se aprobă trecerea gării în planul de reparaţii şi i se promisese că se va sistematiza piaţa din faţa gării. Aici avusese noroc. Losev venise tocmai când se căuta o formulă. Întâmplător, din fragmente de frază înţelesese esenţa problemei, se băgă în vorbă şi o nimeri. Rezolvă fără pierderi şi statele de funcţiuni. Şi totuşi nu era mulţumit.

Din sector în sector, din birou în birou avea, pregătită într-un bloc-notes special, o listă pentru fiecare. Ca să nu uite ce trebuie făcut la serviciul financiar şi ce, – la cel industrial. Iar într-un dosar avea hârtiile bătute la maşină – dacă nu întâmpină rezistenţă, să aibă pe ce obţine o semnătură. Asta-i baza. Avem tot ce ne trebuie – şi baze, şi reguli, şi griji. Nu poţi să-i iei brusc: salut, de ce mi-aţi tăiat banii pentru telefoane? Întâi trebuie să vorbeşti cu ei ca şi cum i-ai cunoaşte de mult. Toţi au familie, necazuri. Era, în special, foarte atent cu femeile. Ele aveau o atitudine oarecum maternă faţa de orăşelul lui prăpădit,

care nu era pe lista obiectivelor principale. Lăudă noua coafură a Nataliei Nikolaevna, observă că toate fetele din secţie sunt bronzate şi că Ania are nişte mărgele noi extraordinare. Fiecare funcţionară era pe lângă toate, şi femeie. La el, la Lîkov, nu putea să-şi permită aşa ceva. Aici, la regiune, simţea cum îi revine curiozitatea masculină, se conecta ceva şi începea să observe bluzele asortate, eşarfele, genţile, fardul pus cu grijă în faţa oglinzii – tot ceea ce constituie farmecul, jocul vieţii de femeie, indiferent de vârstă. Femeile simţeau acest interes sincer faţa de ele, adică faţă de felul cum sunt împodobite, deci totuşi faţă de persoana lor. Complimentele lui privitoare la rochii, coafuri, felul cum el le observa şi le aprecia erau mai preţioase decât obişnuitele daruri sub formă de parfum sau bomboane, pe care le primeau de obicei „domnişoarele de la regiune” din partea celor veniţi în delegaţie. Nu poţi să întreţii o relaţie prin cadouri – îşi învăţa Losev colaboratorii. Relaţiile trebuie menţinute permanent, nu de la o solicitare la alta.

— S-a întâmplat ceva? – îl întrebă Natalia Nicolaievna, parcă fără să observe glumele şi hohotele lui de râs.

Stăteau în spatele unui perete de sticlă. Buclele frumos aranjate făceau ca faţa ei de cârnă să semene cu cea a unei păpuşi. Acest aspect de jucărie şi permanenta ei veselie induceau în eroare. Pe geam erau lipite portretele actorului Tihonov şi fotografia băiatului ei de paisprezece ani.

Se aprinse becul selectorului. Natalia Nicolaievna îi aruncă o privire.

— Şefii – spuse ea. Or să se descurce. Hai, zi!

Ştia să asculte. Înţelegea fiecare cuvânt şi tot ceea ce era între cuvinte, tot ce nu se rostea.

Îi spuse că ar trebui mutată construcţia filialei. Pe un alt teren. Pe râu, mai jos. Cam cu un kilometru, chiar mai puţin, tot în perimetrul oraşului. Îi explică de ce. Pomeni

în treacăt şi tabloul, dar insistă asupra faptului că Golful Jmurkino trebuie păstrat de dragul frumuseţii lui.

Înţelese după expresia feţei ei că e o treabă grea. Trebuie ţinut seama de faptul că această construcţie e o prioritate a planului financiar. Mutarea înseamnă modificarea proiectului. Amânări, scumpiri...

— De altfel – ea îl privi atent – pe linia asta ar exista speranţe, scumpirea le convine uneori constructorilor, paradoxal, multora le convine creşterea preţurilor.

Ea îl înţelese imediat. Nu datorită celor ce-i spusese, ci pentru că simţise cât este el de implicat. Întrebă doar ca să se verifice:

— Ai putea renunţa la treaba asta?

— Nu, n-aş putea.

— Atunci ai nevoie de alte justificări.

Buclele ei blond-deschis erau nemişcate şi rigide, ca şi cum ar fi fost făcute din lemn lăcuit.

Asculta opiniile lui despre frumuseţe fără zâmbet şi fără mirare, dar răspunsul ei însemna că nu trebuia să le mai comunice şi altcuiva, în special lui Uvarov. Dar fără Uvarov nu se putea rezolva. Lăsă clar să se înţeleagă *asta,* fără să-l numească. Nu mai vorbiră despre Golful Jmurkino. Nu aminti despre banii pentru telefoane, dar Natalia dădu dispoziţie să se revină imediat la creditele anterioare. În semn de prietenie, fixă lângă portretul lui Tihonov o reproducere în culori a tabloului lui Astahov, una din cele făcute de directorul Combinatului de prelucrare a lemnului. Se purta ca şi cum totul ar fi fost în ordine.

Se forţă să para satisfăcut şi lipsit de griji. Dacă da – da dacă nu – nu, deprimarea lui ar fi complicat lucrurile. Observase de mult că, cu cât te arăţi mai puţin interesat de o problemă, cu atât se rezolvă mai uşor.

Cu Paşkov se întâlni pe coridor. Îl recunoscu de departe – silueta lui înaltă, uscată, fără gât, părul pomădat. Se salutară prudent, strângându-i mâna rece, cu unghii mari.

Losev se crispă. Paşkov îl simţi; pe faţa lui plată pluti un zâmbet strâmb. Era un zâmbet pe care Losev îl ştia de mult, din copilărie, dădea a înţelege că Paşkov ştie ceva compromiţător despre el. În orice altă împrejurare, Losev l-ar fi ocolit, dar acum răbda, îl luă de braţ şi se decise să fie simpatic. De ce nu, părinţii lor fuseseră prieteni, şi încă ce prieteni, iar fiii, nu se ştie de ce se duşmănesc. Losev începu sa-i povestească ce citise în caietul tatălui său.

Intrară în micul birou al lui Paşkov, gazda scoase dintr-un dulăpior o sticlă de coniac franţuzesc, primirea se desfăşura după toate regulile protocolului. Turnă dezinvolt coniac în paharele burtoase. Sunau telefoanele, avea vreo cinci, în afară de selector. Paşkov ţinea într-o mână paharul, cu cealaltă jongla cu receptoarele – cuiva îi răspunse rece şi scurt, făcându-i un semn cu capul lui Losev: continuă, n-are importanţă. Era greu să-ţi dai seama după faţa lui placidă şi albă dacă auzea pentru prima oară de sinuciderea lui Gheorghi Vasilievic Paşkov sau dacă ştia mai de mult; din când în când se uita la Losev repede, pieziş, ca şi cum şi-ar fi reglat obiectivul.

— Deci tăticul tău îşi redacta memoriile? Auzi scriitorul! Ei, cum e coniacul? – şi izbucni în râs jucându-se cu paharul.

Când, după ce se săturase să colinde lumea, Petia Paşkov se întorsese acasă şi venise la Comitetul orăşenesc, la Losev, cerând de lucru, dispus să accepte orice, Losev privise întâi şi întâi labele lui cu unghii mari, cu care, pe vremuri, îi apuca de păr pe ei, pe puşti şi le strivea nasurile de picioarele lui goale. Apoi îi obliga să se lege unul pe altul de copaci şi să se joace de-a execuţia, îi învăţa să scrie porcării pe pereţi. Iar acum, Petia Paşkov stătea în faţa lui umil, aşteptându-i cu teamă decizia. Losev îl angajă la sectorul organizatoric. Paşkov lucra prost, toţi se plângeau de el, el ameninţa, se lăuda că e prieten cu Losev. Multă vreme Losev răbdă. Îi era frică să-i facă vreo observaţie. Nu-i era teamă de nimeni, dar de

Paşkov se ferea. Când se întâlneau, Paşkov îi strângea mâna cu laba lui mare, atât de tare, că Losev se strâmba de durere şi Paşkov hohotea triumfător; se tot străduia să-i strângă mâna în faţa oamenilor, aşa ca toţi să-l vadă cum se strâmbă. Losev îşi cumpără o minge de tenis, un dinamometru şi îşi petrecu tot concediul exersându-se ca un băieţandru, strângând mingea, antrenându-şi degetele, lucrând cu racheta, manevrând un drug de fier, Când se întâlniră după concediu, îi întinse liniştit mâna. Paşkov nu mai izbuti să-l facă să se strâmbe, şi Losev spuse: „Ai cam slăbit, Piotr Gheorghievici”, iar peste câteva zile zbieră la Paşkov grosolan, cu răutate, eliberându-se definitiv de sub puterea lui. Curând se ivi ocazia să-l trimită la nişte cursuri, iar apoi aranjă în aşa fel încât de acolo să fie luat în aparatul regiunii.

Ajuns la Comitetul regional, Paşkov înflori repede, avea reputaţia unui activist sever şi necesar, util acolo unde trebuia să pretinzi, să insişti, să refuzi. Cu toate acestea, pe Losev îl surprinse numirea lui ca adjunct al lui Uvarov – o funcţie aparent obscură, în umbră, dar influentă. Era surprinzător şi neplăcut. Reieşea că la Lîkov fusese subapreciat. Paşkov dădea de înţeles, cu zâmbetul lui pieziş, că la Lîkov îi deranja pe unii... După instalarea în noua funcţie, devenise arogant, vorbea încet, rar, se mişca conştient de importanţa lui. Noua sa soţie era din Moscova, preda engleza şi Paşkov începu să umble îmbrăcat ordonat şi curat, în vocabularul lui pătrunseseră cuvinte ca: drink, very much, bye-bye; lui Uvarov îi spunea „my chief”.

Losev se lovea tot mai des de piedici, avea insuccese – simţea laba cu gheare lungi a lui Petia Paşkov.

Nu era prudent să-l ai pe Paşkov duşman şi, de fapt, nici n-aveau de ce să se urască, n-aveau nimic de împărţit. Erau din acelaşi oraş, din Lîkov, părinţii lor fuseseră foarte buni prieteni. Povestindu-i despre vechiul caiet al tatălui, Losev se înduioşă, observă că părul roşcat

al lui Paşkov începea să se rărească, îi remarcă dinţii de metal şi se gândi că acum ei seamănă cu taţii lor.

Paşkov aruncă pe masă un pachet roşu de Marlboro şi trase cu sete un fum.

— Sinucidere? Hm… Ar trebui demonstrat. Tatăl meu e destul de cunoscut, i se ştiu meritele. Ăstuia, al tău, i s-o fi părut. Îi cam plăcea să bea. Şi, iartă-mă, tăticul tău… Răsuci un deget lângă tâmplă şi izbucni în râs. Şi tu spuneai aşa, nu?

Losev nu-si ridică ochii, se uită în pahar.

— Iar tatăl meu… Ar trebui să daţi numele lui unei străzi din Lîkov. La asta ar trebui să vă gândiţi… Şi pentru că Losev nu-i răspunse, adăugă: Dar voi aveţi acum, acolo, alte pasiuni.

— Care?

— Artişti, muzee… Vreţi să vă băgaţi sub pielea lui Kamenev? Sau, de fapt, ţinteşti locul lui?

Losev miji ochii a râs, dar nu răspunse, răbdă. Paşkov trânti receptorul telefonului cu oraşul, fără să răspundă, şi spuse încet, rar:

— E un loc prost. Cu belele. Te epuizezi repede. Vrei să devii un mecena. Am auzit. Să ştii că Polivanov te reclamă. Trimite sesizări cu carul. Se uită pieziş la Losev, punându-l la încercare dacă o s-o înghită şi pe asta – şi Losev o înghiţi şi clătină capul mâhnit: doar împreună cu Polivanov dorise să păstreze Golful Jmuikino, locul acela unde Petia Paşkov fusese campion la scufundat.

— Ce-mi tot vorbeşti de copilărie? – spuse Paşkov. Vrei să mă înduioşezi? Nu înţelegi că noi doi am avut copilării diferite?… Dar nu-i nimic, Paşkov a răzbătut, Paşkov nu poate fi distrus. Nici tu n-ai reuşit să mă nimiceşti. Eşti cam slăbuţ. Deşi ţi-ai antrenat mâna. Se lasă pe spate şi râse, aşa încât şi Losev zâmbi.

Zâmbind şi plecă, fără să-i răspundă. Nu putea să-şi permită niciun cuvânt nesăbuit. Losev se învăţase să rabde şi să înghită, dar acum era sătul şi jignit că nimeni

nu-l vede şi nu poate povesti nimănui, şi cum să redai această discuţie cu Paşkov, parcă Anisimov l-ar înţelege? Nici Tucikova n-ar înţelege câte porcării a trebuit să suporte şi doar nu pentru folosul lui! Măcar dacă s-ar fi luptat pentru nişte indicatori, dar aşa, pentru Golful Jmurkino, pentru ceva abstract, fir-ar să fie...

Venind la regiune, Losev încerca de obicei un fel de ameţeală eliberatoare. Mersul îi devenea elastic, mâinile nu-i mai atârnau atât de greu, râdea mai tare, îşi aducea aminte tot felul de bancuri. Putea să caşte ochii la vitrine, să se înghesuie prin magazine ca toţi oamenii, să se ducă la piaţa, să intre într-o cafenea. Minunată instituţie – miros de votcă şi de ţigări, numai bărbaţi şi nu era atmosfera de beţie stătută din cârciumi, inşii care nu te lasă-n pace, conversaţiile lipicioase, dezlânate. Dai pe gât o măsură, înghiţi un sandviş, civilizat, repede. La toamnă o să se deschidă şi la Lîkov două cafenele din astea; e cel mai bun mijloc de luptă împotriva alcoolismului, împotriva barăcilor din placaj unde oamenii se îmbată cu „petrol”... Aici nimeni nu se ocupa de el. Putea să meargă fără haină, cu cămaşa pe afară, putea să care o sacoşă cu portocale...

Acum, ieşind de la Comitetul regional, nu se uită împrejur, nu-l interesa nimic. Putea să-şi demonstreze logic că n-are rost să se agite înainte de vreme, că o să facă tot ce poate, că nu depinde totul de el, că niciun plop nu creşte până la cer şi altele la fel. Dar argumentele nu-l consolau, logica nu acţiona, îl urmărea parcă un sentiment de culpabilitate care-l epuiza, îi anula toate gândurile şi dorinţele.

În două zile izbuti să lichideze treburile urgente fără să ajungă la şefii cei mari. Cel mai bine era să rezolvi totul la nivelul intermediar, ba chiar cu „talpa” Şi şefilor le place când nu sunt puşi în situaţii fără ieşire, nu sunt deranjaţi, nu sunt pisălogiţi. Subalternii nu puteau să decidă nimic important, dar orice hotărâre depindea de ei, de şefii de

secţie, de ingineri, de cei de la plan, de economişti – ei puteau să înmormânteze, să fărâmiţeze, să mărunţească, să nu pună în aplicare; în urmă hârtia cu rezoluţia mult aşteptată tot la ei ajungea ei o verificau, o înscriau într-un tabel, ei asigurau, sfătuiau. Puteau să împingă la timp o anume hârtie, să o aprobe la momentul oportun, să dea un impuls conducerii într-o clipă de dubiu...

E, adevărat, mentorul lui Losev, sfătuitorul şi ruda lui Arkadi Matveevici, nu-i împărtăşea opiniile.

— Funcţionarii şi şefii mici pot să-ţi uşureze munca dar de cariera ta se ocupă alţii. Trebuie să te învârţi mai mult în sferele înalte. Chipul, temperamentul şi energia ta sufletească sunt potrivite pentru regiune, acolo trebuie să tinzi, până nu-i prea târziu. Ar trebui să devii mai cinic.

Arkadi Matveevici avea o voce de stentor, catifelată.

— Nadenka, iubirea mea, lumina ochilor mei, potoleşte-ne setea! – exclamă el în pragul cafenelei şi toţi se întoarseră spre el amuzaţi de înfăţişarea şi de felul cum vorbea.

Nadenka le turnă câte cincizeci de grame („porţia mea” – îl preveni Arkadi Matveevici) şi se retraseră într-un colţ.

Sunt foarte bucuros că te văd, Seriojenka. Îşi apropie de trei ori obrazul de al lui, exagerând puţin, dar, fără îndoială, cu sinceritate. Ce bine e să te întâlneşti cu un om de treabă la un păhăruţ de vodcă şi un sandviş cu scrumbie, dacă le iei ca pe o binefacere, ai de ce să consideri această clipă fericită!

Răspândea un miros de apă de colonie, era proaspăt ras mustaţa subţire şi căruntă era potrivită fir cu fir, avea un aer de boier, purta un inel cu pecete, iar din buzunarul costumului destul de demodat ieşea colţul batistei asortate la cravată.

Fiecare activist trebuie să aibă fizionomia sa caracteristică – îl învăţa pe Losev. Fizionomia este impresia, masca, dacă vrei. Fizionomia trebuie să fie frapanta, simpatică, plăcută pentru cel care-o poartă. Tu,

Seriojka, trebuie să-ţi găseşti trăsăturile. Să presupunem – de nădejde, conştiincios, tăcut. Ori – pasionat, entuziast, plin de idei. Sau poate că ţie ţi s-ar potrivi mai bine – naiv, muncitor de nădejde, cinstit şi sincer Mare lucru să-ţi descoperi fizionomia. Uite, de exemplu... – se aplecă şi şopti: Uvarov. Are o fizionomie clară pentru toţi... Sau eu – ridică vocea, ştiind că e ascultat – eu întruchipez fizionomia intelectualului rus. Care supravieţuieşte printr-o minune aici. De aceea şi sunt interesant.

Losev râse şi se gândi că, de fapt, aşa şi este; politeţea lui demodată, frazele întortocheate, inteligenţa lui deschisă corespundeau acestei imagini; era supărător doar faptul că ceilalţi îl priveau de sus, îl considerau neserios.

Arkadi Matveevici era consultant la sectorul juridic al Comitetului regional. Şi cu toate că funcţia lui era lipsită de importanţă, era chemat des „sus" să dea un sfat în treburile delicate, care solicitau cunoaşterea subtilităţilor psihologiei, a organelor superioare. Deşi Arkadi Matveevici nu se ducea la Moscova şi nu avea relaţii la centru. E greu de spus cum îşi elabora prognozele şi cum de reuşea să prevadă comportarea conducerii. Părea că, citind un ordin oarecare, venit de sus, el – ca un grafolog – descifra caracterul după scris. Deşi nu i se arăta un manuscris, ci o hârtie bătută la maşină, un xerox sau un rotaprint.

De câteva ori i s-a propus o avansare, dar a refuzat. Acest lucru de neînţeles a făcut să fie privit de sus, cu şi mai puţin respect.

Ciocniră paharele cu zgomot, băură. Şi clinchetul scurt şi curat, şi răcoarea arzătoare a băuturii au fost subliniate de Arkadi Matveevici. Ştia să aprecieze fiecare bucurie a vieţii, oricât ar fi fost de mică, ştia să le găsească peste tot. Ieşiră pe stradă şi continuară să stea, aşa cum stau bărbaţii întotdeauna în faţa cârciumilor şi cafenelelor, nedorind să se despartă.

Se auzi scrâşnetul pătrunzător al frânelor. O Volgă neagră se opri la bordură. Deschizând portiera, apăru un bărbat îmbrăcat într-un costum gri deschis, cu părul creţ, roşu în obraji, ca o reclamă de frizer, se întoarse spre ei şi le reproşă cu voce tare:

— Aşa te ţii de cuvânt, Arkadi Matveevici? Ţi-am spus că e urgent, trebuie să-l predăm mâine.

Şi îi făcu semn cu degetul lui Arkadi Matveevici să se apropie.

Silueta falnică a lui Arkadi se strânse, se micşoră, se apropie lateral de maşină, se aplecă. Losev îl urmă.

Bărbatul îl privi, cu ochii săi de culoare deschisă, holbaţi.

— Puteţi pleca, cetăţene, nu vă priveşte... Iar pe dumneata, Arkadi Matveevici, te rog... Acum ţi-ai găsit să te distrezi? Mă încurci, am avut doar încredere în tine. Nu, n-o să-ţi meargă. Credeam că eşti un om responsabil.

— Vă neliniştiţi degeaba, tovarăşe Secihin, mâine dimineaţă o să fie gata.

Fruntea şi obrajii lui Arkadi Matveevici se acoperiră de pete roşii, se uită la Losev şi se înroşi şi mai tare, se ruşină, zâmbetul lui tremurat se scuza parcă pentru acest om şi pentru sine.

Acest zâmbet îl duru pe Losev mai presus de orice. Pocni cu palma capota maşinii, aşa încât tabla răsună ca o tobă.

— Cum vă permiteţi să vorbiţi „per tu” cu un om mai în vârstă decât dumneavoastră? Şi să-i faceţi semn cu degetul! Nici măcar nu v-aţi obosit să vă sculaţi în picioare!

Bărbatul se ridică, rezemându-se de portiera deschisă. Un picior rămase în maşină. Era solid, drept, fără niciun rid pe faţa întinsă.

— Nu vă amestecaţi, circulaţi, cetăţene – spuse el ameninţând liniştit. Hai, mişcă-te, altfel o-ncurci!

— Şeful prost crescut e cea mai mare nenorocire a

noastră – spuse cu voce tare Losev. El răspândeşte grosolănia. De ce-i permiteţi, Arkadi Matveevici? Sau sunteţi vinovat faţă de el?

Nu departe de ei, trei băieţi din echipele de ordine, cu brasarde roşii, îi priveau. Losev ştia că n-o să păţească nimic, aştepta cu nerăbdare momentul când o să-şi scoată legitimaţia şi o să i se ceară scuze. Probabil că Secihin simţi şi el ceva din siguranţa lui, nu chemă echipa de ordine, ci îl somă, cu un ton de comandă, întrebându-l tot de sus pe Arkadi Matveevici:

— Cine-i ăsta?

Arkadi Matveevici se apropie de el şi-i şopti ceva roşind chinuit. Secihin îl privi imediat altfel pe Losev, cu mai multă bunăvoinţă, şi chiar el însuşi deveni mai simpatic, pentru că recunoscuse în Losev pe unul „de-al lui”.

— Cum să nu, am auzit, încântat, să facem cunoştinţă, sunt noul şef al Direcţiei regionale a planului Secihin Pavel Pavlovici.

Întinse mâna, dar Losev şi-o trase pe a lui la spate, legănându-se pe călcâie..

— Ce trebuia să vă scrie Arkadi Matveevici? Şi deodată, nu se ştie cum, ghici: Probabil cuvântarea cu ocazia instalării?

— Cuvântarea în general e făcută – îl contrazise, cu o delicateţe jenată, Arkadi Matveevici. Am promis doar aşa, ca stil...

— Îmi închipui, trebuie scris începutul, şi sfârşitul, şi restul, altfel nu s-ar fi neliniştit. Vrea să facă o impresie bună. Gândurile dumitale, Arkadi Matveevici, şi semnătura lui. Şi toţi o să fie entuziasmaţi – ah, ce şef nou avem, ce cultură, ce expresii! Cum vorbeşte şi cum se îmbracă! Ar trebui, Arkadi Matveevici, să-l învăţaţi să se şi poarte, atunci ar fi, într-adevăr, de nepreţuit. Un lup înaripat. Losev îşi dădu drumul, dacă ar fi ştiut ce expresie îngrozitoare are, ar fi fost încântat, dar şi-aşa se bucura de mânia lui fără prihană. Văd că n-aveţi ruşine,

tovarăşe nou şef! Strigaţi, pretindeţi. Doar nu sunteţi superiorul ierarhic al lui Arkadi Matveevici; ar fi trebuit să-l rugaţi, să vă *milogiţi.*

— Cine strigă? Dumneata ţipi.

Arkadi Matveevici se nelinişti:

— Gata, Serioja, eu sunt de vină, doar i-am promis omului.

— N-are importanţă. N-are dreptul să se poarte aşa. Iar dumneata nu trebuie să scrii nimic.

— Dar, de fapt, ce s-a întâmplat, Arkadi Matveevici? O să ne descurcăm singuri, nu-i aşa? Dumneavoastră aţi băut prea mult, tovarăşe Losev, nu-i nimic, se-ntâmplă. Şi Secihin îl bătu împăciuitor pe umăr: Mai bine, hai să vă conduc. Unde mergeţi?

Soarele îi bătea în ochi, nu se putea observa ruşinea în proeminenţa lor străvezie. Împrăştiau în jur o puritate de nezdruncinat.

— Nu vreţi să veniţi pe la mine? Precis aveaţi treburi şi pe la Direcţia plan.

— Ne-am văzut destul.

— Degeaba, Oricum o să trebuiască să veniţi, n-aveţi încotro! Râzând, se urcă în maşină şi se lăsă pe banchetă! Aştept, Arkadi Matveevici, aştept, dragule!

Volga se îndepărtă, scrâşnind din cauza vitezei.

Stătură o vreme fără să spună un cuvânt, uitându-se în altă parte.

— Scuzaţi-mă, Arkadi Matveevici, am stricat ceva?

Silueta lui Arkadi Matveevici deveni din nou verticală, căpătând măreţia de mai-nainte, umerii i se înălţară, capul se ridică.

— Of, Serioja, eu n-o să păţesc nimic, ştiu să mă plec. Cine se pleacă – se îndreaptă. Dar tu te-ai băgat degeaba. Tu depinzi de el în toate privinţele.

Dar Losev îl îmbrăţişă pe Arkadi Matveevici şi îl strânse la piept.

— Ce spui, ce exemplar!

Nu vroia să se gândească la nimic, mânia înlăturase pentru o clipă orice prudenţă. Sentimentul acesta de fericire mai dăinuia încă şi seara când, aflându-se în vizită la Arkadi Matveevici, stătea în fotoliul lui înalt „Voltaire” apreciind liniştea şi conversaţia inteligentă. Nu-şi reproşa nimic, nu-i rămăsese niciun fel de gust amar, ca atunci când îşi descărca nervii pe subalterni.

Pereţii micului apartament de burlac al lui Arkadi Matveevici erau acoperiţi cu rafturi, aşa încât păreau tapetaţi cu cotoare de cărţi. Erau opere filosofice începând cu Platon, cărţi despre război, memoriile conducătorilor de oşti şi cărţi despre istoria Rusiei. Puţini ştiau că Arkadi Matveevici fusese, în timpul războiului, comandantul unei baterii anti-tanc. Căzuse prizonier lângă Rjev şi, după război, a stat mult timp în Nord. Făcuse de toate în lunga lui viaţă – sculptase în marmură, desenase etichete, îi învăţase carte pe orbi, lucrase la o crescătorie de animale sălbatice, construise jucării, scrisese chiar şi nişte lucrări, care nu-i aduseseră nici bucurie, nici glorie: una, despre influenţa germană asupra administraţiei ruseşti, alta, despre istoria reacţionarismului şi a obscurantismului în Rusia.

Stătea comod în fotoliul îmbrăcat în catifea vişinie. Cărţile erau la îndemână, lumina unui lampadar mobil cădea chiar pe pagină. Serile liniştite, dedicate lecturii, i se păreau lui Losev o fericire dorită, dar de neatins. Kant, Seneca, Schopenhauer – se uita la aceste nume aproape necunoscute, probabil că n-o să aibă niciodată timp să-i citească. Deschise o carte la-ntâmplare şi găsi nişte rânduri subliniate gros: „Omul este un scop în sine, deci niciodată şi de către nimeni (nici chiar de Dumnezeu) nu poate fi folosit ca mijloc”.

Arkadi Matveevici găzduia veşnic o rudă, acum stătea la el un nepot – Valerik – un băiat înalt şi tăcut, maistru la controlul de calitate – casa lui era în reparaţii, aşa că se mutase aici pentru un timp.

Cinară în bucătărie, Arkadi Matveevici pregătise o plăcintă de cartofi cu carne şi ciuperci, specialitatea lui. Losev lăudă şi plăcinta, îl lăudă şi pe Arkadi Matveevici, un om cu largi posibilităţi, care se lasă exploatat...

— Iartă-mă, Serioja, dar o să-i scriu cuvântarea, aşa cum i-am promis – spuse Arkadi Matveevici fără să ridice ochii.

Losev se supără. Deşi venise la Arkadi Matveevici cu treabă – vroia să se sfătuiască în legătură cu audienţa pe care urma să i-o ceară lui Uvarov, ce şi cum să-i spună – era gata să sară în picioare şi să plece, într-atât îl enervară cuvintele lui Arkadi Matveevici, laşitatea, umilinţa. Îi venea să-l scuture pe bătrân: de ce se simte obligat să muncească pentru animalul ăla, de unde până unde!

— Aşa încurajăm noi ignoranţa, creăm false autorităţi.

— Oamenii mă roagă – se justifică Arkadi Matveevici. Nu sunt toţi ca Secihin. Iar el e un tip amuzant, înmulţeşte în gând numere cu şapte cifre.

— Şi cine are nevoie de aşa ceva?

— Sigur, acum, nimeni. Dar cândva va fi util.

— Dacă nu i-ai scrie dumneata, ar scrie singur. De ce ţi-e frică să-l refuzi?

— Nu mi-e frică – spuse Arkadi Matveevici. Frica mea s-a epuizat în timpul războiului. Nici nu depind de nimeni. Pot să ies la pensie în orice clipă. Să ştii că pensionarii sunt oamenii cei mai independenţi.

— Lăsaţi-l în pace, îl rugă Valerik pe Losev.

Dar Losev se pornise. În asemenea momente era imposibil să-l opreşti.

Arkadi Matveevici ridică prevenitor mâna, inelul cu pecete străluci cu raze aurii, îşi strânse halatul vătuit cu un aer demn, chiar mândru.

— Am eu motivele mele, Serioja... Refuz foarte rar. Scriu şi articole şi discursuri. Şi-mi place. Vreau să-mi spun opiniile şi n-am unde. Mă frământă nişte chestii.

Unde să le bag... Lasă să le spună şi să le tipărească ei. Măcar n-or să se piardă. Taie ei multe, dar ceva tot rămâne. Ba la unul, ba la altul. Dacă omul şi le însuşeşte, cu atât mai bine! Una e să repeţi gândurile altuia – alta e să ţi le însuşeşti. Atunci devin convingeri.

— Ai fi putut să le expui singur, de atâţia ani ţi s-a propus avansarea.

— Nu vreau. Ai să spui că nu e logic. Dar nu vreau. Dacă ai subalterni, nu mai eşti un om liber. Iar eu ţin la viaţa mea spirituală. Sunt un sibarit... Se punea în valoare, îşi supraveghea intonaţiile, urmărea razele inelului. Crezi că a fi demn înseamnă să răspunzi la o mârlănie cu o altă mârlănie? Să ţipi când se ţipă la tine? Aici nu contează decât conştiinţa ta. În faţa ei nu trebuie să te coborî nici până la răutate, nici la slugărnicie. Eu nu pot să fac educaţie cu sila. Bravo ţie, tu ştii să vorbeşti cu ei, dar eu mă pierd. Eu nu pot să contrazic decât dacă sunt ascultat cu interes. Oftă şi se întristă. Într-adevăr, lipsa de educaţie e o adevărată nenorocire. Am să bag ceva despre asta şi în discursul lui Secihin.

— Îl înveţi pe lup să behăie ca o oaie – mormăi Losev.

De mulţi ani se folosea de sfaturile lui Arkadi Matveevici, discuta cu el treburile Lîkov-ului, când să ceară ceva, când să ridice o problemă, cum să scrie o hârtie. Primea serviciile făcute de Arkadi Matveevici ca pe ceva firesc, decurgând din relaţiile lor de rudenie. De fapt, Arkadi Matveevici era rudă cu Antonina, soţia lui Losev, dar şi după plecarea Antoninei rămăseseră prieteni, Arkadi Matveevici îl privea cu aceeaşi bunăvoinţă, iar Losev considera că asta se datorează unei simpatii reciproce.

Nu i-ar fi trecut prin cap că, de fapt, el doar primeşte de la Arkadi Matveevici. S-ar fi înfuriat dacă cineva i-ar fi spus că nu e cu mult mai breaz decât Secihin, doar că vorbeşte mai respectuos. Părea că respectul compensează totul, dar nu degeaba, chinezii spuneau

încă din antichitate că respectul apare după ce dispare echitatea. Şi apoi, poate că Arkadi Matveevici izbutise şi prin Losev să-şi expună unele dintre ideile lui. De exemplu, atunci când se luptaseră împreună pentru maternitate. Aici, în camera asta, se vorbise pentru prima oară despre maternitate. S-ar fi putut ca scrupulosul Arkadi Matveevici să considere că se foloseşte de Losev, îl exploatează în folosul ideilor lui.

La Lîkov, Losev nu se gândea la Arkadi Matveevici. Până când apărea o nevoie. Dealtfel, nimeni nu se-ntreba care sunt motivaţiile lui Arkadi Matveevici. Secihin chiar considera revolta lui Losev drept o ieşire de beţivan, ceea ce se şi grăbi să spună, în aceeaşi zi, în timp ce prânzea la cantina Comitetului executiv.

Dar Arkadi Matveevici era bucuros ori de câte ori Losev apela la ajutorul lui, mai ales acum, într-o treabă mai specială decât pricinile mărunte, referatele sau rapoartele unde, vrei-nu vrei, puţine lucruri îl inspirau.

Cauza Golfului Jmurkino îi plăcea prin romantismul şi caracterul ei deznădăjduit. Îl atrăgea influenţa reciprocă a naturii şi a imaginii, frumuseţea peisajului relevată de imagine. Arkadi Matveevici fusese doar o dată, demult, la Lîkov şi îşi închipuia doar locul, după descrieri şi după fotografiile pe care Losev le înşiră în faţa lui. Imaginaţiei lui Arkadi Matveevici nu-i trebuia mai mult. Fantezia poate elabora bine doar când lipsesc datele concrete. Imaginaţia, probabil, îi oferea un peisaj atât de frumos, încât Losev îl asculta foarte interesat, mai ales când Arkadi Matveevici începu să-i dezvolte o teorie care susţinea că tocmai în centru trebuie păstrată ambianta naturală, acele combinaţii neaşteptate acumulate de istorie care alcătuiesc frumuseţea unui oraş. Arhitecţii nu pot să creeze întâmplarea. Intenţia este întotdeauna mai săracă decât coincidenţa fericită. Oraşul trebuie să aibă colţuri intime, goluri de unde să răsară poezia. Oraşul are mai multă nevoie de ele decât satul. Petersburgul a fost

creat de Rossi, Rastrelli, Zaharov. Dar şi de Puşkin, Gogol, Dostoievski, Blok. Moscova are poeţii ei, dar şi micile oraşe ruseşti îi au... Iar noile cartiere – proiectate comod, gândite tipizat – vor da ele naştere unor poeţi? Şi dacă vom distruge vechiul, unde o să ajungem? O să distrugem mediul locuibil:.

— Adică? – întrebă Losev.

— Oraşul vechi nu înseamnă doar clădiri. Discutăm despre case disparate – dacă au vreo valoare sau nu. Dar există şi atmosfera vechiului oraş. Spiritul lui. Care nu se poate transplanta. Rezultatul contopirii legendelor, a stilurilor, a istoriei. Am început să ne ocupăm de ocrotirea mediului natural... Dar există şi mediul cultural, frumuseţea fiecărui oraş, centrul vechi, mai ales dacă e înconjurat de construcţii noi.

Losev era cucerit de aceste idei, se străduia să le memoreze ca să le expună la proxima sesiune şi să-şi atragă adepţi.

În faţa lui Uvarov aceste raţionamente nu prea i-ar fi fost de folos. Iar de luptat, cu Uvarov trebuia să se lupte, Losev eliminase toate celelalte variante. Încercase să-l convingă pe Grişcenko, fusese şi la proiectanţi, nimeni nu-l contrazicea, dar nici nu i se promisese vreun sprijin. Toată povestea Golfului Jmurkino le era indiferentă. Deşi Losev le adusese şi nişte schiţe şi calculele. Construcţia ar fi putut fi mutată cu doi kilometri în aval de râu, pe un teren asemănător. Era şi gara mai aproape şi spaţiu mai mult, era şi loc de extindere, constructorii n-ar fi fost nevoiţi să se înghesuie... Toţi erau de acord cu el, dar aşteptau ordinul lui Uvarov, singuri nu s-ar fi băgat.

Arkadi Matveevici îl sfătui să fie sincer cu Uvarov, să-i spună totul şi despre tablou, în caz că Uvarov a auzit ceva, n-ar fi bine să pară că ascunde unele lucruri. Trebuie gândită bine logica discuţiei. Întotdeauna, Arkadi

Matveevici îl sfătuia să-şi expună problemele într-o anumită ordine. Analizară motivele cererii. O să se

discute despre o noţiune abstractă, neobişnuită şi Arkadi Matveevici îl sfătui s-o traducă în vorbele curente ale limbajului gazetăresc. Cât mai puţină improvizaţie. Cam aşa: „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraş, pentru ştiinţa esteticii şi poate sprijini educaţia estetică a tineretului”. O vreme, privi această formulare ca un ceasornicar, prin lupă, apoi o modifică pentru ca, în cele din urmă, să arate aşa: „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraş, pentru ştiinţa esteticii şi pentru educaţia tineretului”.

— Nu te strâmba, Serioja, – spuse Arkadi Matveevici. Judecă după tine... Dacă responsabilul clubului o să-ţi spună că vrea să trezească bunele sentimente ale locuitorilor oraşului adresându-se disponibilităţilor lor lirice, unde ai să-l trimiţi? Dar dacă o să-ţi propună un plan de acţiuni pentru popularizarea poeziei lui Puşkin sub deviza „Cu lira am trezit delicate simţăminte”, atunci o să-i aprobi fondurile.

Apoi, Arkadi Matveevici îl sfătui să nu cedeze tentaţiei de a-l convinge pe Uvarov. Când vor ca şi ceilalţi să le împărtăşească punctul de vedere, oamenii vorbesc prea mult. E mai bine să-l laşi pe interlocutor să spună ce are de spus. E adevărat, pe Uvarov nu-i uşor să-l convingi. Lui Uvarov îi place să asculte şi, în timpul ăsta îşi formulează o opinie şi ia o hotărâre. Arkadi Matveevici îi pomeni de „metoda socratică”: să construieşti discuţia în aşa fel, încât să poţi smulge câteva „da”-uri succesive, obişnuindu-l astfel pe interlocutor cu ideea acordului. Ar fi bine să poată să-l facă pe Uvarov să-şi dea drumul, să vorbească despre speranţele şi planurile legate de filiala firmei electronice, dar nenorocirea e că Uvarov, spre deosebire de alţi şefi, e un om tăcut, pentru el subalternii – chiar şi într-o ambianţă neutră – sunt doar izvoare de informaţie utilă. Nu e tipic, deoarece, de regulă, omul după patruzeci de ani preferă ascultătorii buni. Ştiinţa de a asculta e o calitate rară şi foarte preţuită. Cel mai des

te străduieşti să întrerupi şi să începi să vorbeşti despre tine (aici Losev surprinse chiar în el această dorinţă) înainte ca partenerul să termine, pentru că partenerul, desigur, nu e tot atât de inteligent... Dimpotrivă, trebuie să pricepi că omul cu care vorbeşti e preocupat de treburile lui, de bătăturile lui mai mult decât de ale tale. Dacă e să discuţi, atunci vorbeşte despre ceea ce-l interesează pe Uvarov, despre cifre, statistici, el apreciază oamenii care ştiu să dea răspunsuri precise – în metri cubi, în ruble, în tone...

Mai precizară şi alte amănunte – e mai bine să se înscrie în audienţă la sfârşitul zilei, când nu mai aşteaptă şi alţi solicitanţi.

După părerea lui Arkadi Matveevici, inteligenţa îl făcuse pe Uvarov arogant şi-l izolase, dar – ca orice om înţelept – îşi ascundea deşteptăciunea folosindu-se de clişeele administrative. „Absolut exact” – observă Losev mirat că el nu fusese capabil să dea această definiţie, deşi îl cunoştea de mult pe Uvarov.

Nepotul lui Arkadi Matveevici se tot mira – de ce sunt necesare atâtea complicaţii, pregătiri pentru o cauză dreaptă şi clară.

— Pentru că e o discuţie – îi explică Arkadi Matveevici. Şi fiecare are dreptatea lui, e primejdios să tot agiţi cuvântul „dreptate”, interlocutorul se ambiţionează şi nu mai poate fi clintit. O discuţie e ca o partidă de şah. Un maestru se pregăteşte cu anii. Tu presupui una şi partenerul face alta. Aşa e şi cu noi. Pritocim ce trebuie să spunem noi şi nu luăm în consideraţie contraatacurile lui.

— Trebuie să te aperi din timp de neplăceri.

Aici, Valerik, care până atunci ascultase respectuos, un om lipsit de importanţă, tăcut, se înroşi tot de furie şi dispreţ şi înjură. Continuând să înjure, el îi arătă lui Losev cămăruţa nenorocită, umedă, întunecată – fereastra se deschidea spre un zid – în care locuia atotştiutorul său

unchi, maldărele de volume înghesuite sub divan, cărţile atinse de igrasia pe care n-aveai cum s-o eviţi! Asta a obţinut el cu ştiinţa sa? Două costume ponosite, agăţate de un cârlig şi ferite de praf cu o folie de celofan. N-avea dulap de haine, n-avea loc, rufăria şi-o ţinea în geamantan. N-avea nici covor, nici televizor, nici picup – nimic temeinic, care să corespundă cerinţelor unui om cultivat. Demonstra sărăcia traiului unchiului său fără jenă şi o compara cu apartamentul lui de două camere care acum intrase în reparaţii, unde îşi va pune tapet finlandez şi faianţă cafenie în baie, şi uscător şi el habar n-avea de vreun filosof, nu ştia nicio limbă străină, era doar maistru, dar trăia mai bine, mai civilizat, câştiga mai mult şi nimeni nu îndrăznea sa se răţoiască la el. Triumful îi umfla pieptul slăbănog, acoperit de un tricou galben cu flori, încheiat la un nasture. Are el vreun motiv să-şi respecte unchiul? – aceasta e întrebarea. Unchiul îl tot lămurea să înveţe, îi reproşa că anii trec şi că rămâne neşcolit şi, de fapt, ce s-a ales? Cine a câştigat? Ce s-ar fi întâmplat dacă l-ar fi ascultat. Ce rost au toate vicleniile şi raţionamentele dacă omul nu-şi poate asigura un frigider plin cu alimente? Dispreţul lui strălucea parcă, dându-i o aură violetă. Acum semănau – unchiul şi nepotul; Valerik – întruchiparea duşmăniei şi a dispreţului, Arkadi Matveevici – forma de existenţă a răbdării şi a blândeţii, dar feţele semănau, erau din acelaşi neam care, cândva, se ramificase, alegând drumuri diferite. Şi Antonina, fosta soţie a lui Losev, aparţinea aceleiaşi rădăcini. Losev îi regăsea trăsăturile în feţele celor doi. Ostilitatea şi răbdarea alcătuiau răceala chipului ei frumos. În ultimul an, înainte de plecare, răbdarea ei nu mai putea fi clintită de niciun atac, se întindea ca un elastic în orice direcţie, iar duşmănia ei rămânea mereu egală cu sine. Numai uneori, în momente de excepţie, lumina şi şfichiuia în aer lucirea sa violet ameninţătoare.

Pentru prima oară amintirea Antoninei nu-i produsese

durere, pluti ca un nor îndepărtat, indiferent, ca o umbra fugară...

Valerik i se adresă în primul rând lui Losev. De la acest şef nu lipsit de importanţă, – om practic, vigilent, lucid – aştepta el un răspuns. Pe Valerik îl enerva respectul cu care Losev sorbea sfaturile unui bătrânel care, de fapt, nu însemna nimic. În schimb problemele serioase, puse de Valerik, au rămas fără ecou. Şi o situaţie şi cealaltă erau nedrepte, te zăpăceau.

Arkadi Matveevici recunoştea supus că Valerik are dreptate, dar nu regreta că nu l-a ascultat.

...Dacă ne uităm înapoi – Doamne, câte lucruri am ratat, câte necazuri nu mi-am făcut singur. Viaţa proprie – e un manual minunat. Dar nu vrem sa-l citim. Citim despre alţii... N-avem chef să studiem propriul nostru trecut, istoria sufletului nostru... şi a trupului... Soarta? La bătrâneţe, soarta este doar istoria prostiilor pe care le-am făcut.

Se apropie şi mângâie cu smerenie capul nepotului său.

Numai Losev, şi chiar el din întâmplare, ştia ce suferinţe demult înăbuşite se ascund sub cuvintele lui. Copiii pe care i-ar fi putut avea. Doi, trei copii. Femeia aceea acceptase supusă operaţiile, dar ultima oară refuzase şi plecase. Femeia aceea murise, fiica ei crescuse, avea, la rândul ei, familie. Fata nu ştia că e copilul lui Arkadi Matveevici şi nu va afla niciodată. Crescuse în casa altui om... Portretul acelei femei atârna lângă fotografia tatălui lui Arkadi Matveevici – medic în armata ţarului.

Ştia cum să-i sfătuiască pe alţii şi nu ştia să se îndrume pe sine, nu ştia să-şi dirijeze soarta; putea să prevadă greşelile altora, dar nu şi pe ale lui.

Ştia cum să insiste, cum să obţină, cum să ducă tratative pentru alţii şi nu putea să facă nimic pentru el. În aceste cazuri îi dispărea orice intuiţie, prevedere, cunoaştere a psihologiei. Uneori, la adunările festive de 9

Mai îşi punea ordinele şi medaliile şi toţi se mirau – de unde are atâtea? Era aşezat în prezidii, i se ofereau garoafe, dar peste câteva zile nimeni n-ar mai fi crezut că acest om al cărţilor, acest boier ciudat, de modă veche, fusese în timpul războiului comandant, că împuşcase, că purtase în loc de basc, cască... Chiar şi el, când îşi punea ordinele, se simţea stingherit, nu ştia cum să se poarte şi se grăbea să plece.

Între timp, nepotul redevenise palid. Valerik îşi netezi părul şi se scufundă din nou în refuzul lui tacit. Acum, această dezaprobare era mai solidă şi mai posacă. Era dezamăgit şi supărat pe Losev care, în loc să-i răspundă, râse şi se entuziasmă şi mai tare de sfaturile lui Arkadi Matveevici şi de atmosfera intimă şi intelectuală a încăperii. N-ar fi putut să-i explice ce-i aceea intelectual. Spunea doar că asta nu se poate dobândi oricâte covoare ai atârna, oricâte cărţi ţi-ai cumpăra. Şi nu se înţelegea dacă îi face reproşuri lui Valerik sau îl invidiază. După aceea făcu umbre chinezeşti pe pereţi. Gâşte, câini, vaci – se bucura de îndemânarea degetelor lui.

Arkadi Matveevici râdea amintindu-şi că el însuşi îl învăţase pe Losev, iar pe el îl învăţase un japonez, care, de fapt, era un chinez care ţinuse cândva, la Harbin, un restaurant foarte îndrăgit de emigranţii ruşi.

Tăcu brusc, privindu-l atent pe Losev, se întristă, se ridică şi, înfăşurându-se în halatul lui vechi, spuse vinovat:

— Mi-e frică. Cred că degeaba te-am montat.

— Nu mai spune! De ce?

— Nu te duce la el – spuse Arkadi Matveevici, continuând să-l privească ţintă. Nu-ţi trebuie. N-o să iasă nimic. El n-o să vrea... De ce să se-ncurce? O să trebuiască să alerge, să se roage, o să i se spună că de ce nu s-a trezit mai devreme. Poate că n-o să i se reproşeze, dar poate că da – veşnica noastră problemă. Ce nevoie are?

— Pentru cauză. O să-i demonstrez. Dacă o să pot. Asta depinde de mine.

— Dacă îi demonstrezi, o să fie şi mai rău. Pentru că tot n-o să vrea. O să se enerveze… O să trebuiască să te contrazică. Ca să fie şi mai convingător, o să exagereze. Cu caracterul tău, o să sari în sus şi-o să înceapă…

— Măcar să am conştiinţa împăcată.

Arkadi Matveevici îşi netezi mustăţile subţiri, argintii.

— Poţi să-ţi linişteşti conştiinţa şi cu un preţ mai mic… Mi-e frică, Serioja, că te bagi într-o poveste… Agitaţie inutilă pentru o chestie care nu te priveşte…

Încercă să zâmbească, dar nu izbuti. Era trist şi neliniştit.

— Sunt un prost bătrân. Un idealist. Un fluturaş.

Valerik, tu ai dreptate. În zilele noastre e nevoie de lucruri reale. Profituri care pot fi calculate şi etalate. Ca tapetele finlandeze. Şi eu te-am montat. Serioja, nu risca, te rog…

Losev îşi aduse aminte pentru prima oară de antreul înghesuit al Olgăi Serafimovna şi de avertismentul ei ciudat, rostit cu o voce surdă, de pe alt tărâm.

Losev se scutură, gonind presentimentul necazurilor şi începu să-l liniştească pe Arkadi Matveevici cu un aer nepăsător. La urma urmelor, ce o să fie? O să fie refuzat, o să fie sancţionat, sancţiunea nu-i tuberculoză. Dacă-i vorba despre asta, Losev nu s-a agăţat niciodată de post. N-avea nici somn, nici odihnă sufletească din cauza grijilor meschine, mărunte, care, oricum, nu se termină niciodată. Acum, de exemplu, la ce se gândea? Văzuse un canal descoperit şi se tot străduia să nu uite să atragă atenţia cui trebuie.

Nu se prefăcea, în acel moment îşi detesta din suflet activitatea, considera că nimic nu-i mai rău decât să răspunzi de totul, să poţi atât de puţin şi toţi să se poarte cu tine ca nişte stăpâni.

Vorbea, încercând să-l liniştească nu doar pe Arkadi

Matveevici, ci şi pe sine însuşi.

Capitolul XIV

PE FLĂCĂU PARCĂ-L CUNOŞTEA DE undeva, de la raion, venise la consfătuirea regională a lucrătorilor de la căile ferate. Faţa lui rumenă emana bunătate, medaliile îi străluceau, totul lucea pe el, frecat, curăţat. Văzându-l pe Losev în holul hotelului, se repezi spre el ca spre un frate, îi strânse mâna şi îi propuse imediat să meargă la bar, la etaj, să dea pe gât ceva. Losev ar fi vrut să bea. Să-şi mai dizolve enervarea cu ajutorul unei sute de grame, nu mai mult. Poate că s-ar fi dus, dar îşi aminti că mâine are o zi grea – audienţa la Uvarov. Pe deasupra, în acest moment, în mulţimea care se înghesuia la uşa hotelului, licări ceva cunoscut. Îşi dădu seama că e Tucikova numai după ce aceasta dispăru. Purta o rochie verde-închis şi era cu un grup. Ce caută aici? Nu cumva i s-a părut? În timpul ăsta, flăcăul îi povestea că e de trei zile în oraş şi nu se satură privind ce frumos e totul... Mai spunea ceva – repede, sufocându-se. Losev nu-l asculta, înregistră doar câteva vorbe despre semnificaţia viselor, despre felul cum visează el marxismul.

— Marxismul? Cum adică? – se interesă Losev. Sub ce formă?

Flăcăul râse ca un copil şi spuse că-l visează sub forma fericirii; dădea din mâini, explica, probabil că-şi amintea visele şi Losev se ghidi că dacă şi le amintea înseamnă că

le văzuse şi poate că le vede şi acum cu ochii minţii.

— Ai noroc – spuse Losev.

Nu se hotăra să intre în restaurant.

— Am spuse flăcăul – sunt norocos, vrei să facem norocul meu pe din două?

— Mulţumesc, dar n-am ce face cu o jumătate. Am nevoie de mult, de un noroc întreg.

De undeva, din noapte, auzi zgomotul zilei care se apropia. Fu cuprins din nou de o presimţire alarmantă, pe care însă o înlătură. Cândva, semăna cu acest flăcău şi atunci ochii strălucitori ai norocului îl învăluiau tot timpul cu privirea lor caldă. Îşi recunoştea norocul printre femeile pe care le întâlnea, îi simţea aroma, îi auzea foşnetul hainelor. Era convins că există, că îl urmăreşte, îl salvează. Ea – Soarta, Steaua, Fortuna. După aceea o pierduse.

Adormind în camera sa, încercă să-şi aducă aminte cum s-a întâmplat de a dispărut. Vedea o femeie într-o rochie verde cu paiete, o şuviţă bogată de păr negru îi acoperea un ochi... Îşi dădu seama că nu e ea. Pe aceea n-o pierduse, o părăsise de mult, nu-i mai căuta privirea, nu-l mai mulţumea... La el totul se desfăşura logic, conform meritelor, succeselor, sarcinilor îndeplinite, el nu depindea de soartă sau noroc, el n-avea nevoie de aşa ceva, considera că s-a alcătuit singur, prin puterea sa de muncă, aptitudinile sale...

La şaptesprezece zero cinci, Losev intră în anticameră şi o salută pe Alexandra Andreevna. Venise special mai devreme ca să flecărească împreuna. Lucra la Comitetul executiv, în această anticameră, de cincisprezece ani, îl ţinea minte pe Losev încă de când era instructor, cu scurtă de blană şi cizme. De atunci păstra el faţă de ea aceeaşi atitudine respectuoasă, îi strângea mâna, îi povestea noutăţile din Lîkov, îi explica cu ce treburi venise la şef. Dincolo de uşa înaltă, capitonată, a

cabinetului, oamenii se schimbau, Alexandra Andreevna rămânea, şi el nu venea numai la ei, ci şi la ea. Deseori, fiind la Comitetul executiv, intra doar ca s-o vadă şi ea îl aprecia pentru asta.

La şaptesprezece şi cincisprezece se auzi în micul difuzor vocea lui Uvarov: „Poftiţi, Serghei Stepanovici”. Se deschise imediat uşa şi ieşi Secihin. Îl salută bucuros pe Losev, parcă însufleţit, dar fără să-i întindă mâna.

— Nu vă doare capul? – îl întrebă, făcându-i complice cu ochiul.

Losev schiţă un zâmbet, ca şi el, şi-i făcu cu ochiul. Nu-şi dădea seama de ce. Crezuse că-l urăşte, că o să vorbească despre mârlănia lui Secihin de la tribună, şi iată că din toate astea nu mai rămăsese nimic, îi trecuse mânia.

De-acum înainte se vor saluta ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Şi până la urmă au primit-o? – întrebă el, ca să afle sfârşitul poveştii pe care i-o spusese Alexandra Andreevna despre fiica ei.

Alexandra Andreevna îşi sfârşi istorisirea în grabă, privind mereu selectorul, Losev o ascultă însă liniştit, gândindu-se că Tucikova n-ar fi vrut să audă nimic despre fiica secretarei, ar fi vorbit numai ea despre Golful Jmurkino şi cu Alexandra Andreevna, şi cu toate secretarele şi dactilografele, fără să ţină seama de funcţii...

Intră în cabinetul lui Uvarov cu acest gând sâcâitor care îl încurcă oarecum.

Bine că avea planul de discuţie făcut de Arkadi Matveevici. Întâi îi comunică lui Uvarov că-i îndeplinise o veche rugăminte – cuplarea casei de odihnă a constructorilor la reţeaua electrică a oraşului. Nu era o rugăminte urgentă, casa de odihnă a constructorilor se alimenta de doi ani de la un generator mobil şi se mai putea încă aştepta. Înainte de plecare, Losev îi convocase

pe energeticieni, ei îl refuzaseră, pretindeau de la constructori carcasa staţiei de transformare, el îi presase şi îi obligase să dea energie şi să conecteze casa de odihnă fără nicio condiţie.

Uvarov îl aprobă cu bunăvoinţă. Ridurile moi de pe faţa lui prelungă şi palidă se întinseră. Era mulţumit că Losev îi ţinuse minte rugămintea fără să i-o mai repete vreodată.

Uvarov se lăsă pe spătarul fotoliului, permiţându-şi să se destindă. Era mai tânăr decât Losev cu vreo doi ani, dar de când se mutase în acest cabinet, diferenţa se micşorase, iar în ultimul timp, Losev se purta cu el ca şi cum ar fi fost mai în vârstă.

Capul cu fruntea înaltă, cu părul tuns scurt, se mişca uşor deasupra trupului său mobil, cu picioare puternice, bine adaptate pentru mersul pe şantiere, prin păduri, pe drumurile pline de noroi, pentru inspectarea carierelor de piatră, pentru nesfârşitele vizite prin ateliere, pe estacade, pe drumuri… Nu exista în el nimic de prisos, se mişca lent, dar precis.

Vorbea cu propoziţii scurte, fără interjecţii şi oftaturi, fără cuvinte confuze şi generale, care pot fi înţelese cum îţi convine.

Lentilele fumurii ale ochelarilor împiedicau să se vadă expresia ochilor, ştergeau nuanţele, lăsând să treacă dincolo de ele o atenţie indiferentă. Era plăcut, dar şi primejdios să ai de-a face cu el. Spre deosebire de predecesorul său nu amâna, nu evita răspunsurile, se remarcase că se străduia să rezolve problemele – în măsura posibilităţilor – imediat şi definitiv. Dacă amâna pentru o săptămâna, atunci suna exact în ziua stabilită şi spunea „da” sau „nu”. Avea o capacitate de muncă neobişnuită. Când venise la Lîkov, după o zi întreagă de vizite şi de şedinţe, seara, în camera de hotel, citise rapoartele, studiase notele informative dictase scrisori. El introdusese aparatura de multiplicat, unde, la ordinul său,

se trăgeau copii după rapoartele agramate ale unor colaboratori, pentru a fi cunoscute de toţi, subliniind cu mâna lui greşelile şi exprimările absurde. A fost primul din regiune care a început să folosească dictafonul, primul care a învăţat să utilizeze calculatorul de buzunar, pe care-l cumpărase când vizitase Statele Unite.

— Deci casa de odihnă poate fi conectată la reţeaua municipală – repetă Uvarov şi imediat apăsă clapa selectorului, transmiţând ştirea la sector. Îşi scoase ochelarii, îşi frecă ochii: Mulţumesc! Avea ochi apoşi, reci. — Mai departe!

În al doilea rând veneau maşinile pentru cei de la drumuri. În ultimul moment, maşinile repartizate oraşului Lîkov au fost trimise la şantierul autostrăzii. Losev, prefăcându-se că nu ştie nimic, le solicită, referindu-se la promisiunea lui Uvarov.

— Ţi-am promis – recunoscu Uvarov. Şi mie mi s-a promis şi pe urmă mi le-au luat. Autostrada nu e de importanţă locală, ce, nu ştii?

Se străduia să simplifice treaba, dar în întrebarea lui răzbătea o bănuială. Losev era apreciat, iar un bun conducător trebuia să cunoască situaţia şi să aibă pretenţii realiste.

Dar Uvarov nu izbuti să-i închidă gura, deoarece treaba era mai complicată. La vremea respectivă, când promisese maşinile, Uvarov îl rugase să cedeze celor de la sectorul drumuri depozitele de lângă chei, deoarece şoseaua va străbate şi raionul Lîkov. Losev îl ajutase, le dăduse, deşi nu fusese simplu. Vorbise la sesiunea Comitetului executiv despre compresoare, despre maşinile de asfaltat promise oraşului. Se va putea asfalta un număr dublu de străzi.

— Da-a, am încurcat-o – spuse mâhnit Losev, amintindu-i toate astea. Am sperat. M-am obişnuit să se realizeze tot ce-mi promiteţi.

Procedeul era destul de grosolan, dar permis, cinstit; îl

privea pe Uvarov fără reproşuri, cu resemnarea subalternului înşelat.

— Bine că măcar nu m-am referit la dumneavoastră – adăugă Losev. N-am pomenit niciun nume.

Probabil că Uvarov se simţea prost.

— Ce să-i faci – spuse el. Unii şefi propun şi alţii dispun.

Losev nu răspunse. Închise dosarul şi tăcu deprimat. Pauza se prelungea. Losev voia ca Uvarov să înceapă primul. Ar fi putut să întrebe: „Asta-i tot?” Sau aşa spunea de obicei, „Mai departe!” Dar Uvarov dorea să aplaneze diferendul.

— Maternitatea ta e extraordinară. Mi s-a raportat. Bravo vouă. Aţi rezolvat problema paturilor?

— Cu paturile o să ne descurcăm singuri...

Se lăsă din nou tăcere. Losev stătea cu capul plecat. Mai demult, când de-abia venise de la uzină, primindu-i pe solicitanţi, Uvarov punea demonstrativ în mişcare un cronometru. Acul gros al vechiului cronometru sportiv ticăia sonor. Mulţi s-au revoltat. Lui Uvarov i s-a atras atenţia cu delicateţe că asta nu ajută, ci mai mult strică, îi terorizează pe oameni, în loc să se câştige timp, dracu' ştie ce iese. Cronometru! dispăruse, dar un anume ticăit persista în cabinetul lui Uvarov.

Losev îşi privea bombeurile pantofilor noi.

— Mai ai nevoie de ceva? – întrebă împăciuitor Uvarov.

Formal, întrebarea se referea la maternitate. Faptul că obţinuse o asemenea întrebare era o victorie, un succes nemaiîntâlnit. Uvarov nu-şi permitea aproape niciodată asemenea gesturi necugetate.

Concret, putea să-i ceară, în afară de paturi, adică de paturile speciale pentru spital, o maşină pentru salubritate sau un autobuz. Sau bani pentru iluminatul public sau un post de inginer. Un teren de sport pentru pionieri. Intuiţia îi şoptea lui Losev disponibilitatea lui Uvarov de a da, de a da şi ceva pe deasupra, nu era el

omul care să rămână dator.

Ar fi putut să arunce o vorbă despre podul care se stricase de tot şi care îi tot făcea necazuri.

Şi acoperişurile!…

Gândindu-se la ele, simţi un junghi în ceafă, amintindu-şi doar ţipetele, scandalurile, rugăminţile care fuseseră şi care or să se repete la toamnă din pricina a vreo zece folii de tablă. Acolo curgea, dincolo trebuia urgent înlocuit, lipseau fierul, ardezia, ţevile, instalaţiile sanitare…

Dacă şefii de servicii, adjuncţii lui, epuizaţi de nesfârşitele găuri ale învechitei gospodării orăşeneşti, ar fi aflat că el a refuzat fericita posibilitate de a primi câte ceva din ceea ce le lipseşte – nu l-ar fi iertat niciodată.

Uvarov aştepta. Deocamdată, Losev îl obligase să se retragă pe această poziţie incomodă şi acum n-avea voie să întârzie. Uvarov avea în faţa lui un bloc-notes mare, deschis la o foaie albă, în capul ei se putea citi un scris mare, hotărât: „Losev – 27/7” – alături, un stilou negru „Parker”, de care nu se atinsese încă.

Dacă trăsnaia cu Golful Jmurkino nu ieşea, Losev rămânea cu buzele umflate. Dar acest gând îi întări hotărârea. Ceva însă îl opri. În ultima clipă îşi aduse aminte de Liubov Vadimovna, cu scurta ei din foaie de cort şi cu privirea duşmănoasă de sub broboada lăsată pe frunte. În loc de fier, maşini pentru salubritate, ar fi putut cere mărirea lefii bibliotecarelor, trecerea bibliotecii la altă categorie de salarizare – cererea o avea în dosar. Lui Uvarov i-ar fi fost mai uşor să-i dea o maşină sau bani pentru un stadion decât să mărească leafa bibliotecarei din Lîkov cu douăzeci de ruble pe lună. Dar Losev simţea că acum Uvarov ar fi făcut-o.

În acelaşi timp însă ştia şi că n-are voie să se abată din drum. Dacă vrea să câştige bătălia pentru Golful Jmurkino, trebuie să sacrifice toate celelalte cereri şi să ţintească într-un singur punct. Deodată i se făcu ruşine, ca şi cum Liubov Vadimovna ar fi ştiut că în acel moment

trece iar peste interesele ei, de aceea se şi uita aşa la el, ştia că o să fie din nou ocolită…

Din cauza ei, Losev se zăpăci. Ar fi trebuit să o ia pe ocolite: „Voiam să vă vorbesc despre filială.” – apoi, bâlbâindu-se: „S-o mutăm în altă parte” iar după aceea, smulgându-şi cuvintele: „Am discutat…” În aşa fel încât Uvarov să-l întrebe singur şi să nu-l întrerupă nerăbdător: „La obiect”.

În loc să facă aşa, Losev trânti totul deodată, cu elan, e adevărat, prezentând lucrurile în ordine şi fără acele introduceri pe care Uvarov nu le suporta şi le tăia fără drept de apel: „Începe de la mijloc, poate că o să înţeleg”.!

Despre tablou vorbi pe scurt ca despre o creaţie consemnată de istoria artei; în legătură cu tabloul, locuitorii oraşului cer ca Golful Jmurkino să fie păstrat – e un loc înregistrat de tradiţie, oamenii insistă, au fost chiar şi cazuri de revoltă deschisă, aşa că, poate, s-ar putea ţine seama de valoarea estetică… şi aşa mai departe, conform formulărilor lui Arkadi Matveevici.

— S-o mutăm? Dar până acum de ce nu te-ai gândit?

Întrebarea era inevitabilă şi Losev o prevăzuse. De la data aprobării, trecuseră doi ani. Asta, în primul rând. S-au schimbat multe. Circumstanţele se modifică repede, nu-i aşa?… Locul prevăzut pentru construcţie s-a dovedit necorespunzător, şi ce-i cu asta, oraşul are unul asemănător, chiar mai bun. Asta în al doilea rând.

— Pentru astfel de surprize cineva trebuie să răspundă.

Şi pentru asta Losev era pregătit. Dacă e o greşeală, atunci e a lui Losev şi a nimănui altcuiva.

— Ce legătură are cu tine… – îl întrerupse Uvarov cu un năduf exagerat, rămânând pe gânduri o clipă, fără să mai scoată un cuvânt, dar bătând toba cu degetele pe birou.

— Pentru toate trebuie plătit – spuse Losev.

— Asta-i adevărat, numai că preţurile s-au ridicat – răspunse ironic Uvarov uitându-se atent la Losev. Ce-i,

ceri un vot de blam, te oferi ca jertfă pe altar? Ai dreptate, votul de blam nu e o condamnare. Ai avut o sancţiune – s-a ridicat sancţiunea! Părea că-şi explică sieşi situaţia. La noi, sancţiunile se dau uneori pentru stingerea conturilor. Ai primit un vot de blam şi eşti chit. Ţi s-au iertat păcatele. Ţi s-a dat dezlegare.

Când zâmbea, Uvarov părea mai tânăr, însă zâmbea rar, marea majoritate a treburilor le rezolva fără zâmbete. Acum nu-i zâmbea de fapt lui Losev, ci propriilor sale gânduri, pe Losev era supărat, adevărat, dar supărarea asta nu prezenta nicio primejdie, discuţia putea să continue.

— Te străduieşti degeaba, Serghei Stepanovici. N-o să-ţi folosească acum o mustrare.

— Mustrarea nu e niciodată folositoare – spuse, după o pauză, Losev, fără să înţeleagă la ce anume se referea Uvarov, pricepând doar că acesta începe să-şi formuleze un punct de vedere. Adăugă: Sunt presat. Oamenii sunt nemulţumiţi. O să înceapă reclamaţiile. Şi la dumneavoastră şi mai sus.

— Asta-i situaţia – spuse Uvarov vesel. N-ai decât să te explici. Nu trebuie să depui imediat armele. Ci să ştii să-ţi aperi opiniile, nu numai faţă de şefi, ci şi faţă de oameni.

— Eu n-am fost de acord de la bun început.

— Dar după aceea n-ai mai spus nimic.

— M-am supus.

— Sau te-ai convins. Te-au convins alţii? Acum nu se mai poate şti. Îţi schimbi des punctul de vedere?

— Nu-i vorba despre mine. Ce să le spun oamenilor? Toţi vorbesc despre ocrotirea naturii, despre salvarea monumentelor. Mă întreabă de ce nu mă ocup. Pe Polivanov îl cunoaşteţi?

Uvarov confirmă, din cap.

— Uite, el... când a fost atacat Kamenev, el a dat vina pe dumneavoastră şi pe mine. Eu nu pot să dau vina pe dumneavoastră.

— Corect! Pe şefi trebuie să-i aperi cu propriul tău trup. Dar care-i poziţia ta?

— Să păstrăm Golful Jmurkino aşa cum e.

— Şi filiala? La filială te-ai gândit? Înţelegi ce înseamnă filiala unei asemenea centrale pentru tine, pentru oraş, pentru toată regiunea? Ai uitat cum m-am luptat pentru filiala asta, câţi pretendenţi erau? Filiala e un sprijin pentru tine! E un contact cu industria de vârf! Cu ministerele cele mai importante! Şi tu vrei să te dai deoparte! Ar trebui să le pui la dispoziţie cei mai bun teren! Eşti cel mai interesat în întreprinderea asta. Crezi că n-am fi avut cui s-o dăm?

— Dar eu n-am nimic împotriva filialei.

Losev desfăşură în faţa lui Uvarov schema pregătita şi începu să explice, arătând avantajele noului teren.

— Ce casă e acolo, la golf? – întrebă Uvarov.

Losev prevăzuse şi asta, deci scoase din dosar fotografiile color ale Golfului Jmurkino, cele făcute de directorul Combinatului de exploatare a lemnului. Reproducerea tabloului o lăsase în plic, dar Uvarov o observă şi începu să le examineze ţinându-le la distanţă, comparându-le.

Era uimit.

Pufni mirat.

Losev stătea nemişcat.

— Curios – spuse Uvarov. E ceva. Sigur, nu merita să întorci totul pe dos din cauza asta – parcă poţi să păstrezi totul... Dar, oricum, e interesant...

— Dar noi nu avem decât un singur peisaj – nu se putu stăpâni Losev.

— Şi filiala e una singură. Şi ai doar o singură posibilitate – răspunse sever Uvarov. Ştii ce-ar însemna să amâni începutul lucrărilor? Şi toate calculele şi planurile care urmează. Dacă se schimbă terenul, precis se amână şi ca să se poată amâna, trebuie să ne justificăm prin împrejurări extraordinare.

— Dmitri Ivanovici...

— Peisajul e peisaj, nu văd nicio problemă. De ce te necăjeşti? Dacă acea clădire cu acoperiş de aramă are însemnătate istorică – o s-o mutăm. Nu-i o problemă. Dar există o asemenea necesitate?

— Nu despre casă e vorba...

— Vezi, înseamnă deci că n-are valoare. Cea mai importantă e baza. Industria. Dacă o să ai industrie, o să ai şi profituri – atunci o să poţi să te ocupi şi de estetică. Baza, construieşte-ţi întâi baza! Oamenii gustă arta când trăiesc bine. Uite, ai construit o maternitate, e mai necesară decât o expoziţie...

— Maternităţile de la Moscova sunt şi mai bune. Cine o să rămână să trăiască la noi dacă distrugem frumosul? Trebuie să avem şi noi avantajele noastre. Nu se poate cumpăra totul pe bani. O să avem bani, dar n-o să mai fie Golful Jmurkino. Şi nici nu se ştie cât costă...

— De fapt, asta-i întrebarea: cât costă? – se interesă Uvarov întrerupându-l pe Losev. Îşi încorda rar vocea sa slabă, fiind convins că e un om ascultat. Cu tehnica de azi, dacă-mi dai bani, îţi fac ce peisaj pofteşti. Şi poieni şi munţi cu cascade, nu ca în Caucaz, ci aşa ca la noi. Construim mări, aşa că râurile, izvoarele, golfurile – sunt un fleac...

De-a lungul anilor, lui Losev începuse să-i placă felul de a fi a lui Uvarov. Stilul lui de muncă era simplu şi totuşi practic, de neuitat. Se întâmpla să greşească şi Uvarov, dar era primul care-şi dădea seama şi-şi analiza greşeala, dacă socotea că e necesar. Ştia să transmită sentimentul că e stăpân, că se ocupă doar de foloasele regiunii, ale oamenilor, că numără fiecare copeică. Cu zgârcenie, cu îndrăzneală... Toate acestea purtau pecetea personalităţii lui Uvarov, priceput, aspru, plin de o energie nerăbdătoare şi exigentă. Era pentru prima oară când Losev auzea de la Uvarov consideraţii de ordin general şi era bucuros că i se arată atâta încredere, ideile lui Uvarov

îl pasionau, insuflându-i o încredere măgulitoare în forţele proprii.

Coloane de excavatoare portocalii, buldozere strălucitoare, macarale, autobasculante, betoniere, trailere... Coloane care se mişcă zgomotos, învăluite într-un fum albăstrui, urmând instrucţiunile lui Uvarov, dărâmând, construind – dincolo de cuvintele lui exista o forţă reală.

— Frumuseţe... Uvarov răspândi fotografiile din faţa lui. Poţi să-mi explici unde e aici frumuseţea?

Losev dădu din umeri.

— Frumuseţea se simte.

— Nu-i adevărat! – spuse Uvarov liniştit. Când am fost în excursie la Leningrad, ne-au arătat ansamblurile arhitectonice. Ne-au spus exact unde e frumuseţea, în care proporţii, în care soluţii ale autorilor... Mi-au explicat şi am văzut. Fără asta, n-aş fi înţeles. După părerea ta, cum se stabilesc preţurile tablourilor? Deci cum se poate defini câtă frumuseţe are fiecare, cât talent? Nu vorbesc numai despre tablourile de la noi, ci pe plan internaţional. Aşa că nu te lăsa dus de pălăvrăgelile astea. Trebuie să pretinzi întotdeauna dovezi...

În timpul acesta se deschise uşa biroului şi intră Paşkov. Mişcându-se fără zgomot, se apropie de Uvarov din partea opusă lui Losev şi, deschizând un dosar, puse pe birou o hârtie urgentă. Apoi, îl salută cu o mişcare a capului pe Losev şi, uitându-se la fotografiile înşirate pe masă, zâmbi înţelegător. Scriind rezoluţia, Uvarov închise dosarul, Paşkov îl luă şi aranja fotografiile.

— Locuri cunoscute, spuse el.

Uvarov se uită la Paşkov atent la tonul lui, care avea o anume semnificaţie.

— Da, da, şi tu eşti de pe acolo... Uite, Serghei Stepanovici se tot zbate pentru Golful Jmurkino. E gata să ne propună mutarea filialei, numai ca să nu ne atingem de frumuseţea asta.

Paşkov se uită la Losev, ochii i se îngustară vesel şi faţa lui greoaie, cu trăsăturile căzute, căpătă acea expresie pe care Losev o ţinea minte din copilărie – expresia călăului victorios.

— Ce mai frumuseţe! S-au găsit ce să apere! Am auzit şi eu. Protectorul artelor! Şi pentru asta ne atingem de filială? Râse ca de o idee absurdă, apoi adăugă lungind cuvintele: Nu ştiu, oh, nu ştiu.

— Piotr Gheorghievici, de ce detestaţi atât de tare locurile natale? – îl întrebă Losev.

— Astea-s trecutul, Serghei Stepanovici. Noi trebuie să ne gândim la viitor, să facem să ajungă şi în bârlogul nostru revoluţia ştiinţifico-tehnică.

— Nu trebuie să uităm nici trecutul – interveni Uvarov. Însă trebuie să calculăm bine totul. Şi frumuseţea, utilitatea ei... Mi s-au plâns că se taie pădurea din Erîghin. Şi eu le-am cerut să calculeze. Am nevoie de lemn pentru fabrica de mobilă acum, imediat! În următorii trei ani o să scot asemenea profituri, încât o să pot să sădesc două păduri noi şi să fac ordine în cele vechi. O să repar tot ce-am stricat. În ce priveşte Golful Jmurkino, dacă nu pot fi socotite pierderile şi câştigurile, n-are rost să discutăm.

Losev nu se putea dumiri. Uvarov îl tot provoca, era neobişnuit de răbdător, nu se grăbea, aştepta, invitându-l parcă să spună tot ce are de spus.

— Trebuie să te ţii cu ambele mâini de filială. Şi să nu permiţi ca interesele oraşului să intre în contradicţie cu cele ale şantierului. Nu e vorba de industrie chimică, n-o să aveţi nici fum, nici murdărie. Ţinem seama de ocrotirea mediului. O clădire modernă în centru va înfrumuseţa oraşul. Iar constructorii vor plăti daune pentru dărâmarea casei. Oraşul va avea posibilitatea să construiască clădiri noi, moderne. Dacă n-o să ajungă, o să vă mai dăm. Ce mai e? Cum folosiţi voi acum golful ăsta?

Paşkov nu se abţinu şi, luat de val, încălcă protocolul:

— E un centru pentru scobitul în nas! E folosit doar pentru flecăreală.

Uvarov continua să-l privească pe Losev.

În Losev se trezi o dorinţă veche, care îl speria şi-l amuza totodată, un joc cu care se distra în timpul unor şedinţe plicticoase: îşi închipuia că se aşează în patru labe şi se plimbă aşa pe spaţiul dintre scaune. Losev se amuza imaginându-şi ce ar fi făcut fiecare şi cum s-ar fi purtat preşedintele. Să ajungă aşa până la uşă, să se ridice şi să se încline. S-ar fi găsit şi prieteni care, poate, l-ar fi înţeles. Uneori i se părea că şedinţa durează de doi ani, de trei ani, la fel i se întâmpla când citea hârtiile: ca şi cum s-ar desfăşura un rulou nesfârşit, care se târăşte, foşneşte, pe care sunt scrise aceleaşi cuvinte... Să alerge şi, în trecere, să-l muşte pe Paşkov de pulpă. Zâmbi imaginându-şi strigătul lui, dar nu putu să-şi dea seama ce o să facă Uvarov, şi chiar asta era caraghios.

— Nu văd de ce este rău că există un asemenea locşor în centru, spuse el provocator.

Paşkov izbucni în hohote de râs, apoi rosti cu un aer foarte convins şi devotat:

— Prostii! E un lucru hotărât, o clădire modernă o să înfrumuseţeze în acest loc oraşul.

Linguşeala lui era vulgară, dar Uvarov îl aproba. Auzi ce spune poporul?

Losev nu putea să-şi accepte înfrângerea faţă de Paşkov.

— Nu, nu e deloc un lucru hotărât zise el aspru şi cu forţă, privindu-l în ochi pe Paşkov şi simţind un junghi în piept. Desigur, mata, Piotr Gheorghievici, nu eşti pus în situaţia să discuţi în contradictoriu, dar eu am s-o fac...

Tăcu, deoarece Uvarov se ridică, merse de-a lungul mesei de şedinţe, lovind cu palma spătarele scaunelor. Apoi începu să păşească repede, cu paşi mari, dintr-un capăt într-altul al camerei, în timp ce ei îl urmăreau în tăcere.

— Aşa, aşa – spuse el, ca şi cum ar fi socotit ceva, şi se opri fără să se uite la niciunul. Sunteţi liberi!

Losev nu se mişcă, dar Paşkov strânse dosarul la şold, apoi merse încet şi se întoarse din uşă, aşteptând parcă ceva. Dar Uvarov nu spuse nimic. Când rămaseră singuri, Losev se intimidă. Era convins că totul s-a terminat, ca n-a ieşit nimic. Se aplecă peste masă, strânse fotografiile. Deci fusese înfrânt cu ajutorul lui Paşkov, în linişte şi fără glorie. Nu obţinuse nimic, în general nu obţinuse nimic, rămăsese cu buzele umflate; îşi aduse aminte de Liubov Vadimovna şi se strâmbă de ciudă. Fotografiile i se părură şterse, culorile artificiale. Ieri, pe Arkadi Matveevici îl încântaseră, dar în cabinetul lui Uvarov dispăruse ceva din ele. Râul, golful, casa – totul devenise obişnuit, nu erau cu nimic mai frumoase decât cele care se publică în *Ogoniok* sau *Smena,* asemănătoare celor din expoziţii, din muzee, sute şi mii de peisaje.

— Din fotografie nu reiese, mormăi el.

— Poftim? – întrebă Uvarov.

Losev nu răspunse nimic şi puse fotografiile în plic. Stiloul „Parker” rămăsese închis pe pagina albă a bloc-notesului.

Losev trecu degetul pe suprafaţa galbenă, lăcuită a mesei, pe curburile liniilor ce se adunau şi se despărţeau. Tăcea, uitase de Uvarov, se uita la masă, privind inelele ce marchează trecerea anilor, urmele lăsate de scurgerea timpului. Se gândi la asta fără plăcere şi din nou îşi aminti de Liubov Vadimovna, de ruşinea lui de pe mal, de transpiraţia sa lipicioasă.

— Nu, aşa nu se poate! – exclamă brusc Losev, ridică fruntea şi repetă cu mai mult curaj: Nu se poate!

N-are importanţă, o să distrugă totul, dar o să zică ce are de zis. Nu mai avea ce pierde, aşa era mai bine, se simţea mai liber.

Tot ceea ce nu-şi putuse permite în discuţiile cu Polivanov, şi la Comitetul executiv, şi cu Anisimov, tot ce

se adunase – răbufni cu putere, începu să se reverse fără nicio ordine, fusese prins în vârtej, luat de val, nici nu se auzea, simţea doar cum vocea îi devine din ce în ce mai sigură, mai puternică, Nu rostise niciodată asemenea cuvinte, cuvinte absolut neobişnuite pentru el şi pentru acest cabinet. Cândva, Tucikova îi spusese că tabloul nu poate fi povestit, nu poate fi descris acel răsărit, ceaţa de pe Pliasva, picioarele desculţe ale micului pescar... Dar acum nu-i păsa că nu se poate, el povestea şi vedea cum, pe faţa prelungă a lui Uvarov se ridicau sprâncenele, dar nu le dădu atenţie, nu se temea de Uvarov, acum nu se temea de nimic, îşi luase zborul, uitase de toate calculele, de toate formulele şi capcanele sale.

Motoraşul pornise, elicea se învârtea din ce în ce mai repede, venea momentul când planorul urma să-şi ia zborul, să rămână în aer şi să plutească, el plutea şi ei fugeau după el cu faţa spre cer. Aşa şi acum – cuvintele curgeau şi el alerga după ele, poate de aceea compară talentul pictorului cu un avion: pictura te ajută să vezi natura altfel, o descoperi aşa cum descoperi pământul din avion, văzut din cu totul altă perspectivă. Vorbi despre proiectul lui Ivan Jmurin, ce localitate atrăgătoare ar fi putut deveni oraşul Lîkov, semnificativ pentru vechea Rusie, pentru viaţa din provincie, cu condiţia să nu fie distrus, ci păstrat...

Să se păstreze structura vechii faleze şi apoi să se construiască blocurile noi. Cheiul, pavilioanele, fanfara, strălucirea acoperişului de aramă al casei Kislîh. Firmele vechi. Pielăriile în care se fac hamuri, fierăriile în care se fac cârlige, dogăriile unde se fac butoaie, putinici, bidoane, produse pe care lumea le cumpără imediat.

Disperarea îl însufleţea şi avea sentimentul dulce al eliberării. Ceea ce spunea nu mai putea să-l ajute, ci doar să strice totul definitiv, intenţiile erau necoapte, nedefinitivate. De aceea, se încurca, revenea, nu era obişnuit să vorbească fără plan, iar acum n-avea nimic

pregătit, simţea doar bucuria de a vorbi, de a-şi uşura sufletul.

N-are decât să se ducă totul dracului.

Uvarov ar fi trebuit să-l întrerupă de mult, dar îl asculta rece, răbdător.

Lui Losev nu-i păsa. Îşi aminti de Kostik şi de bretonul lui şi râse.

Uvarov se încruntă şi, aproape fără să-şi mişte buzele, spuse:

— Te-ai cam întrecut cu gluma. Când ai apucat...

Confruntat cu acest avertisment calm, Losev cel dintotdeauna îşi veni în fire şi se gândi cu tristeţe: „Ce tot spun? De ce?”... Înţelese că sfârşitul e aproape şi asta-i dădu din nou curaj.

— Şi ce, n-am dreptate? – zise el cu îndrăzneală. Oraşul nostru poate deveni un extraordinar centru turistic. Şi asta e o industrie. Localnicii vor lucra în sfera serviciilor, o să reconstruim fortăreaţa Petrovsk, o să punem tunurile şi alături o să construim un hotel. O să recuperăm foarte repede cheltuielile şi o să câştigam şi valută.

Apăru Alexandra Andreevna cu o tavă pe care adusese cafea şi prăjiturele. Turnă în ceşcuţe. Când şi cum a chemat-o Uvarov, Losev nu observase, înţelese doar că i se mai acordă un răgaz.

Uvarov se plimba cu ceaşca în mână, bea cu înghiţituri mici. Faţa lui prelungă, cu sprâncenele ridicate, părea foarte îndepărtată, inaccesibilă şi opacă. Cuvintele lui Losev cădeau în gol, nu provocau nici reacţie, nici compătimire. Dar era ascultat. Microfonul era deschis.

— Ai pus la punct totul cu Comitetul orăşenesc?

— Nu, am simţit nevoia să vorbesc întâi cu dumneavoastră.

Înghiţi dulcegăria exagerată a acestei fraze. Şi se miră de faptul că simţise exagerarea. Nu se purta normal.

Gândul acesta îl frământa pe Losev de mult şi-l mai discutase cu nişte oameni. Indusese în viitorul cincinal

construcţia hotelului. Comandase proiectul unui camping, Pregătise linia de autobuz. Proiectase trei restaurante mici. Unul fusese deja construit. În tot acest timp nu-i spusese nimic lui Uvarov, temându-se de loviturile pe care i le-ar fi putut da logica lui.

— Oare tineretul n-are nevoie, oare istoria n-are nevoie de un vechi orăşel rusesc? Liniştit, conservat aşa cum a fost. Dumneavoastră spuneţi că totul se poate calcula. Haideţi să calculăm. Aţi fost la Suzdali? La Tîrnovo? La Uglici? Aţi văzut câtă nevoie are poporul... Vreau doar să vă rog...

Uvarov ridică sprâncenele.

— ...să fiţi de acord cu mine!

În sfârşit, îl făcuse pe Uvarov să zâmbească.

Uvarov purta un costum maro-închis care-i cădea fără nicio cută, părea turnat. Cămaşă albă, cravată neagră, pantofi negri cu ramă maro, totul asortat, adunat, ca o uniformă fără niciun fel de semne particulare. Cine-i alesese costumul? Soţia? Cine-o fi? Despre ce vorbesc ei acasă? Nimeni nu ştia nimic despre el. Se spunea doar că nu bea, nu joacă cărţi, nu merge la pescuit, la vânătoare, deci respinge toată colecţia bucuriilor permise. Mulţi îl considerau un model al conducătorului contemporan. Losev nu încerca să-l imite, dar îl admira. Era întotdeauna energic, gata de acţiune, era ca un curent electric şi, la fel ca şi acesta, periculos.

— Eşti un visător – spuse Uvarov. Nu m-aş fi aşteptat. E bine că reuşeşti să uneşti fantezia cu munca. Deci, pe ascuns, ţi-ai construit visul tău albastru. Bine. Dar să ştii că treaba asta nu-i pentru tine. N-ai să poţi să te remarci prin cultură şi turism. Nu-i o platformă. Poate că ai să obţii glorie, dar nu dezvoltare. Avea o voce slabă, vorbea cu pauze, dar nimeni n-ar fi îndrăznit să-l întrerupă. Eşti un poet... Ai scris poezii în copilărie? Recunoaşte, ai scris. Inevitabil... Nu ţi se pare că în ultimul timp la noi au apărut prea mulţi poeţi? Şi pictori? Scriu şi iarăşi scriu, nu

se ocupă de nimic altceva, dar de hrănit îi hrănesc alţii. Mănâncă pe seama poporului, pentru că nu sunt rentabili. Avem o sută de pictori în oraş. Cine are nevoie de ei? Avem poeţii noştri regionali. Şi n-avem timp să-i citim nici pe cei buni, de la Moscova. Kamenev i-a înmulţit, ca şi cum asta ar fi cultura. O sută de artişti e un număr! Şi ne lipsesc oameni pentru alte treburi. I se umflaseră venele de la tâmplă şi obrajii i se acoperiră cu pete roşii. Care sunt cauzele pierderilor noastre? Mi se spune: beţia, hoţia, rebuturile. Dar nu asta-i principalul. N-avem destui oameni capabili. Şi cei pe care-i avem sunt împiedicaţi să lucreze. Trăncănim, ţipăm. Ne încurcăm unul pe altul cu indicaţii. Muncim prost, dar procentele sunt bune. Şi ce prost muncim! Ne-am dezobişnuit. Nu putem să facem nimic fără să modificăm. Cei de la drumuri – i-am admonestat – economisesc bitumul! Ieri am fost la întreprinderea de la Gluhov. Fac nişte bluze – o ruşine! Se plâng cumpărătorii. I-am adunat, am început să le fac morală şi s-au supărat: noi suntem o întreprindere fruntaşă, avem şi steagul… Au fruntaşi, dar bluzele nu se pot îmbrăca. Nu ne hotărâm să spunem oamenilor în faţă că sunt nişte leneşi, că-şi bat joc de meserie, că iau banii degeaba! Bătea cu putere, cu latul palmei, în birou, ţi-era frică să-l priveşti în ochi. Se tot plâng – producţia n-are un stăpân adevărat… Crezi că în America îl vede cineva pe stăpân? Am întrebat la hotel. Stăpânul lor e o companie care are o reţea de o sută de unităţi, stăpânul n-are faţă. Dar ei au cultul muncii. Tot timpul socotesc dacă e profitabil sau nu. Iar noi îi dispreţuim pe oamenii calculaţi. Despre mine, un scârţa-scârţa pe hârtie a scris că sunt un computer. Cică m-a jignit. Pe neobservate, apăruse în mâinile lui Uvarov cutia mică a calculatorului, degetele îi fugeau pe butoane, cifrele roşii se aprindeau. Da, sunt un computer! Şi ce? Ce-i rău în asta? Dacă oamenii ar lucra ca această maşină de calculat – precis, cinstit, temeinic – crezi c-ar fi rău? Omul introduce în maşină visul lui despre

perfecţiune, eşti de acord? Ei, eşti de acord? – întrebă autoritar Uvarov, aplecându-se deasupra mesei spre Losev, cu o mişcare care avea ceva neliniştit şi nesigur.

Losev se gândi că Uvarov e un om singur. Asta pentru că şi el, în ultimul timp, se simţea singur, prietenii şi cunoştinţele dispăruseră – unii, din vanitate, pretindeau să-i cheme el primul, să le dea el atenţie, el uita, ei se supărau, alţii încercau să-l exploateze, să-l roage să-i ajute să se aranjeze.

Cu timpul rămăsese singur. Singurătatea te elibera, îţi oferea independenţă.

— ...În schimb, protejăm artiştii, paraziţii...

— Ce legătură au artiştii? – nu se putu stăpâni Losev. N-aveţi dreptate.

Uvarov nu răspunse, bătu cu degetele pe suprafaţa: mesei, părul lui rar, roşcat, care i se ciufulise, îşi recăpătase linia iniţială, gulerul cămăşii i se îndreptase, reapăruse expresia lui obişnuită de superioritate, punând o distanţă între el şi Losev şi tot ce discutaseră până acum. Cu o voce moale, egală, îl anunţă pe Losev că ar dori să-l ia ca adjunct, prim-adjunct.

Losev simţi cum transpiră, cum i se lipeşte cămaşa de spate, picături de sudoare îi apărură pe frunte. Îi era ruşine de Uvarov, dar nu izbuti să se stăpânească. Fusese luat pe nepregătite deşi aşteptase de mult această clipă. Zvonul se iscase cu câtva timp în urmă, era întrebat şi la Lîkov şi la regiune, el se apăra glumind, jurând că n-are de gând să intre în aparat. Dar din conducere nu vorbise nimeni cu el. În ultimul timp, zvonurile încetaseră şi începuse să se simtă prost. Nu se întâmplase nimic, dar era neplăcut: îl neliniştea că cineva, acolo sus, îi respinsese candidatura. Nu era omul potrivit. Nu mai plăcea. De ce? Cui? Cel mai bine e să susţii că nu vrei. Oricum, ieşi bine – nici nu-ţi pui soarta la încercare, iar oamenii te respectă şi te aperi şi de dezamăgire.

Şi iată că, în sfârşit, se înfăptuise. Dacă Uvarov i-a spus

– înseamnă că totul e-n ordine, s-a aprobat.

— Mulţumesc. Losev îşi umezi buzele. Nu ştiu dacă am să fac faţă. Sunt un visător... Nu sunt ca o maşină.

— Vei deveni. Ai tu altceva... Răsuci două degete, aşa cum se întoarce cheia de contact. Ţi s-a dezvoltat fantezia pentru că ai mucegăit. Acolo n-ai spaţiu să te desfăşori.

În vitrinele bibliotecii se oglindea priveliştea de dincolo de fereastră: turnul de televiziune, piaţa, clădirea înaltă a Combinatului chimic; geamurile refractau imaginea, o fragmentau. Deasupra dulapului atârna harta regiunii; un nor bucălat, la marginea căruia un mic cerc negru reprezenta oraşul Lîkov, o localitate cât un vârf de unghie, patriarhală, cu case din lemn, cu cocoşi, grădini şi livezi.

De aici ar fi putut face mai mult pentru Lîkov – şi podul, şi fortăreaţa Petrovsk. I-ar fi fost mai lesne să decidă în problema asimilării tufului local – un extraordinar material de construcţii. Toată regiunea, împreună cu toate raioanele ei, harta asta, o să atârne în cabinetul său. Un stat întreg. Se gândi cu o plăcere răzbunătoare la Paşkov, cum va sta acesta în picioare în faţa lui, strângând un dosar la piept. Şi imediat gândul îi zbură la Secihin, cum îl va suna şi-i va spune – dumneavoastră, tovarăşe Secihin, mi-aţi zis să trec pe la dumneavoastră, dar vă rog să mă scuzaţi, n-am timp, poate veniţi dumneavoastră... Şi în birou o să şadă Arkadi Matveevici... Aşa că, cinstit vorbind, în primele secunde Losev nu se gândi atât la muncă, cât îşi mângâie orgoliul cu imaginile micilor lui răzbunări. Şi imediat îşi închipui noul apartament, spaţios, cu logie, cu o scară impunătoare şi cu lift.

— Nu se pune problema funcţiei, o să poţi face mai multe – asta contează. Nu-i aşa? – îl întrebă pătrunzător Uvarov, aplecând capul ca şi cum ar fi vrut să audă ce se întâmplă în interiorul lui Losev. Perspectivele. Mişcarea. Noi nu ne cunoaştem propriile posibilităţi.

Acum, fiecare frază, fiecare cuvânt aveau semnificaţia lor. Perspectiva – asta era în general. Dar apoi se spusese „mişcare” – deci nu perspectiva în general, ci în legătură cu mişcarea, deci cu avansarea. Şi cuvintele de dinainte se luminară, căpătară sens. De exemplu, sancţiunea – e clar că sancţiunea ar fi împiedicat numirea lui Losev, în momentul numirii, orice împrejurare poate fi un obstacol. E de mirare cum pledoaria lui nu l-a făcut pe Uvarov să se răzgândească, doar spusese o mulţime de grozăvii şi încă cu ce patimă! N-ar fi fost mare lucru ca Uvarov să renunţe – ce nevoie ar fi avut de un adjunct sărit? Şi astfel, Losev n-ar fi aflat niciodată ce a pierdut. Se lămuriră şi celelalte meandre ale conversaţiei, şi de ce Uvarov avusese răbdare, de ce nu se grăbise să încheie audienţa. Până acum, lui Losev i se păruse că el condusese discuţia, încercând să obţină ceva, dar acum devenise clar că polemica despre Golful Jmurkino îi era necesară lui Uvarov ca să-l verifice, să afle cine e, de fapt, viitorul lui adjunct.

Lui Losev îi făcea plăcerea să creadă că Uvarov, fiind un om deosebit, ar fi avut nevoie de un adjunct inventiv, inteligent, capabil, care să-l ajute şi să înţeleagă ideile şefului său şi nu doar de un executant mut. Un conducător talentat nu se teme de un adjunct competent. În selecţia subalternilor, trebuie să ştii să ţii măsura: pe de o parte, să rămâi cel mai deştept şi cel mai capabil, iar pe de alta, să nu te trezeşti că eşti înconjurat doar de proşti şi de carierişti.

Uvarov acoperi cu palma mâna lui Losev.

— Dacă ai şti cât de greu îmi e!... Nimic nu iese. Ne zbatem, ne zbatem…

Mâna lui era neaşteptat de fierbinte. Oftă şi acest oftat pornit din adâncuri sparse parcă toate zăgazurile. Losev auzi cum acolo, ascuns de toţi, trăia şi se chinuia sufletul lui Uvarov. Era toropit de sentimentul prieteniei, al înţelegerii, al acordului, îi veni să recunoască că şi el e

uneori disperat, pentru că nimeni nu vrea să lucreze, de câte ori nu i se părea că nici el nu ştie să facă nimic... Dar înţelese că Uvarov n-avea nevoie de consolări. Şi acel Losev care ştia să ţină seama de toate conjuncturile simţi că nu trebuie să pună pe acelaşi plan trăirile lor, mai bine să tacă şi apoi, folosindu-se de atmosfera creată, să-i spună că nu se poate întoarce la Lîkov cu mâinile goale. Aşa şi făcu şi Uvarov fu de acord fără să se târguiască. Împreună cu el, Losev examină parcă pentru prima oară din afară problemele oraşului. Se contraziseră doar în legătură cu încadrarea bibliotecarilor. Înţelegea că nu e momentul, că cererea nu se încadrează în cursul firesc al discuţiei şi va fi greu acum să-l convingă pe Uvarov să reexamineze ştatul de funcţiuni. N-ar fi trebuit să insiste, şi aşa Uvarov îi dă tot ce cere şi îi fu şi lui greu când Uvarov, cu o grimasă, se declară de acord.

— Eşti un mujic încăpăţânat, spuse Uvarov la despărţire.

Ieşind din anticameră, Losev se îndreptă spre biroul lui Paşkov, sperând să-l întâlnească şi, fără să-i spună nimic, să-i zâmbească, să-i facă uşor cu ochiul şi să fluture mâna. Întredeschise chiar uşa, dar biroul era gol. Oricum, n-avea importanţă, plutea pe mochetele coridoarelor, în pieptul lui se iţea un spiriduş, fredona fericit, ca şi cum acolo ar fi alergat, cântând, copilăria lui.

Capitolul XV

Prima scrisoare

7 august 1936

„ADORATA MEA, ELISAVETA AVdeevna! În sfârşit, a început să se mişte treaba. Sunt de două săptămâni în locurile dumneavoastră natale. Şi, în sfârşit, s-a urnit, s-a pornit şi totul a redevenit minunat. La mine, şi dispoziţia, şi înfăţişarea, şi culoarea feţei, ba chiar şi statura depind de modul cum lucrez. La prima vedere, după cum v-am mai scris, mi-a plăcut aici – viaţa are un caracter stabil. Aceiaşi brusturi, aceleaşi băbuţe cu broboade negre în spatele tejghelelor, aceleaşi verande de sticlă colorată, pieţe, plimbări în grădină. Apoi, la hotelul local, adică la «Casa ţăranului», m-au dat afară din camera cu un singur pat pe care mi-o repartizaseră pentru că au venit pe neaşteptate şefii din conducerea locală şi m-au repartizat într-un cămin. Ceea ce, dintr-un punct de vedere, a fost interesant. Printre tovarăşii mei de dormitor erau delegaţi, munciţi de hârtii, până târziu în noapte desenau formulare, liniau, copiau cu indigoul. În patria noastră se liniază o nemaipomenită cantitate de hârtie. Nu m-am putut abţine, am schiţat câteva mâini, puternice, îndemânatice, care, în loc să folosească topoarele şi lopeţile, ţin creionul. Au venit doi colhoznici.

Fruntaşi. Se agită. Încă nu s-au acomodat şi se simt prost: de ce ni se dau bani, de ce ni s-au dat bonuri gratuite pentru mâncare. Unul este din Jurniovka, poate că-ţi aduci aminte, e un sat de pe Pliasva. E pentru prima oară în viaţa lui, vara, la oraş. Conform obişnuinţei, se trezeşte în zori, iese în curte doar în chiloţi, stă şi nu ştie ce să mai facă. I-am desenat tristeţea din ochi şi sfiala. Nu înţelege ce s-a întâmplat: pur şi simplu a muncit aşa cum se cuvine, aşa cum cere pământul şi, deodată, s-a trezit fruntaş, aproape erou. În simplitatea sufletului său se simte un uzurpator. Are o piele de culoare închisă şi părul alb – arată ca un negativ fotografic, la mână poartă o brăţară dăruită de o ţigancă, care i-a spus să nu o scoată niciodată. Dar, în ceea ce priveşte ocupaţia mea principală, m-am blocat complet. De fapt, din cauza ta. Tot ce se-ntâmplă în oraşul ăsta, totul e legat de tine – de aceea e şi atât de plăcut şi atât de trist.

Trebuie să-ţi spun că m-am dezobişnuit de «plein air», dar nu mi-am dat seama şi m-am apucat de treabă cu îndrăzneală şi totul părea că merge de la sine, bine şi repede, aşa că n-am reuşit să înţeleg nimic. Aşa sunt eu – dacă pot să nu gândesc, nu gândesc. Acum – nu gândesc, deci exist. Am făcut şi plaja şi debarcaderul. Şi silueta ta în rochia aceea albă, cu flori roşii brodate, pe care ai purta-o la Sestroreţk, când ai fost în vizită la Sologub, înainte de plecare – îţi aduci aminte acuma, la Paris, de zilele acelea? Apoi au sosit Briusov şi nepreţuitul meu prieten şi învăţător Iacob Ivanovici. Coceai cartofi, dansai, toţi îţi făceau curte şi tu recitai din Lermontov. Nu vreau să mă scufund în amintiri, nu vreau să-ţi stric buna-dispoziţie, vroiam numai să-ţi amintesc de rochie. Nu ştiu dacă femeile, ţin minte rochiile lor, rochiile lor victorioase? Rochia aceea şi iarba şi-au găsit imediat locul, în spate – tufişurile şi casa. Dar luminăţia ta a concentrat atât lumină, încât casa şi-a pierdut din importanţă. Iar tu m-ai rugat să pictez casa şi

împrejurimile. Aveai nevoie de un peisaj, nu de un portret. Doreai să-ţi linişteşti dorul de meleagurile natale. Vroiai să te întorci acasă prin tabloul meu. La Paris, visai să ai în faţa ochilor casa din Lîkov – «la fel ca atunci».

Mi-am adus aminte de toate astea, m-am trezit şi m-am oprit la jumătatea drumului. Fără să-mi dau seama, în loc să fac un tablou pentru tine, îl făceam pentru mine, încercând să mă întorc la tine, la acele zile de vară din Sestroreţk şi, în felul acesta, la zilele noastre de la Paris. În această pânză, dorul tău s-a lovit de dorul meu. Pentru oricine altcineva – cu excepţia ta şi a mea – e o ciocnire stupidă, lipsită de sens. Iar eu m-am chinuit îngrozitor. Cu ţoale acestea, am decis să mă despart de silueta ta. Mă convingeam că jertfa pe care o aduc îţi va plăcea. Un şefuleţ local, un oarecare Polivanov, a început să se intereseze de munca sau de persoana mea – nu ştiu precis. Mai ales că, pentru baremurile de pe aici, par destul de dubios – Tirsa m-a sfătuit să port o bluză de pânză, o pălărie mototolită, ca să corespund imaginii pe care şi-o fac localnicii despre artişti. Ar fi trebuit să port şi plete, dar n-a avut când să-mi crească părul. Polivanov e un om luminat, văzând costumaţia mi-a recunoscut calitatea de pictor şi a venit personal să vadă cum lucrez. Silueta ta se profila deja şi a început să mă interogheze – cine e? Te-am prezentat ca pe un joc al imaginaţiei, un personaj lipsit de chip. Faţa oricum era în umbră, aşa, doar ca o părere. Când am mâzgălit tabloul, Polivanov s-a mirat. Nu i-am dat nicio explicaţie. Şi aşa mi-era greaţă. Dacă măcar aş fi terminat tabloul, dar aşa, l-am lăsat la jumătate, ştiam ce a ieşit bine, ştiam unde n-a mers, unde trebuia să mai pun albastru, unde să apară soarele în tufişuri pentru ca umbra siluetei tale să devină mai uşoară. Şi tipul ăsta mă-ntreabă – de ce n-am terminat întâi tabloul ăsta şi pe urmă să mă apuc de altul? Ce legătură avea una cu alta? Tocmai asta e – i-am spus – că are. N-aş mai fi putut să pictez pe urmă casa, mi-ar fi

pierit orice poftă. Simţeam asta foarte precis, dar lui Polivanov – îmbrăcat în trenci şi cu cizme de box – nu izbuteam să-i explic. Mă cerceta ca la interogatoriu. Totul la el e moale, dar scârţâie, ca şi cum sub trenci ar avea curele, catarame, banduliere. Ah, Liza, ce chin a fost să mă despart de tine, mă simţeam ca un criminal. Cu atât mai mult cu cât tabloul nu era terminat. Cel mai greu e să distrugi un lucru neterminat, n-ai putere să te desparţi de ceva neîncheiat. Ţii minte Capodopera necunoscută *a lui Balzac? E lucrul cel mai bun care s-a scris despre meseria noastră ticăloasă. Un tablou încheiat se desprinde ca o frunză, toamna, ca o crustă. Nici nu ştiu cui i-au fost vândute lucrările mele de la expoziţii. Unde şi la cine sunt... Nici nu mă interesează. Dar acum am mâzgălit şi m-am simţit îndoliat. Totul mă lăsa indiferent, mă dezgusta –* şi *mirosul culorilor, şi căldura,* şi *localitatea asta pătată de muşte. Oamenii se agită de colo până colo, cară serviete de pânză dintr-un loc în altul, scriu rapoarte, nu-i lasă pe ceilalţi să muncească. Ba reamenajează biserica nu se ştie cu ce scop, de fapt, scopul lor e să dărâme cupola. Distrug paraclisul, pe locul lui se construiesc tribune de placaj. Şi oraşul tău mi se părea o gaură de şoareci din care prostia şi deşertăciunea se răspândesc în tot raionul. Mă plimbam disperat de-a lungul malului, departe, în câmp. De acolo, totul părea o îngrămădire fără rost, o bubă crescută pe suprafaţa verde şt naturală a pământului. Se vede cât se fereşte omul de frumuseţe, cum fuge de ea. Mă tot întrebam de ce oamenii acestor întinderi s-au adunat într-o grămadă şi s-au înghesuit în case? N-au nici aer, nici soare. Aglomeraţie şi răutate. Rătăceam aşa, respingând totul, pustiu şi confuz, ca şi pânza mea mâzgălită.*

Şi, închipuieşte-ţi că Polivanov, pe care l-am tratat cu vorbe jignitoare, a dovedit o participare neaşteptată şi mi-a aranjat să mă mut în apartamentul unei băbuţe curate şi tăcute, într-o casă veche şi liniştită. O livadă de

meri lăsată în paragină şi în livadă orăcăie broaştele. În casă e un salon. Pian. Colecţiile revistelor Niva *şi* Ogoniok. *Pe perete, o litografie – patimile bietului Iov. Una lângă alta, două lămpi: cea electrică şi cea cu petrol – de rezervă. M-am aşezat în fotoliul-balansoar, linişte, undeva ceva scârţâie, miros de ierburi uscate, o tihnă care durează de decenii. Şi m-a cuprins fericirea. Am înţeles brusc că un tablou adevărat, ca şi o poezie, trebuie dedicate cuiva, să aibă o adresă. Sunt foarte norocos pentru că există cineva care aşteaptă tabloul meu. În felul acesta, toată munca mea capătă un sens. Şi încă cum! Ce-mi mai trebuie? La asta pot doar visa. Nu e vorba de o jertfă, ci de iubire. Unui prost ca mine i s-a dat posibilitatea să-şi exprime dragostea, poate că n-o să mai am niciodată un asemenea noroc. Şi, te rog să mă crezi, când am înţeles asta, de-abia am aşteptat să se facă dimineaţă. Am fugit să-mi aleg un unghi şi l-am găsit – am început să pictez de pe malul celălalt, aşa ca să se vadă râul, şi nu din stradă – de unde grădina acoperă totul. Râul dă şi mişcarea aerului, reflectă şi cerul. Am încercat în toate felurile, până când am descoperit că răsăritul trebuie să se reflecte în ferestre, atunci, aerul se deplasează. Am făcut o groază de variante, dar era o adevărată plăcere, ca şi cum aş fi urcat în fugă o scară. În dimineaţa aceea am descoperit un lucru extraordinar de important pentru mine: că aerul se mişcă din cauza culorilor. Nu din cauza căldurii sau a vântului, care nu se văd. Da, da, mişcarea aerului se manifestă prin culori. La răsărit, ele apar de sus în jos şi agită evident ceaţa, în special deasupra apei. E un secret absolut profesional. Tu n-ai ce să faci cu el, dar eu sunt încântat. Acoperişul de aramă al casei tale e năpădit atât de tare de verdeaţă, încât nu ştiu cum să fac. Dacă obţin un asemenea verde, înseamnă, Elisaveta Avdeevna, că am rezolvat problema principală a zilei de azi! Asta e! Iar casa ta e, într-adevăr, neobişnuită. Cum m-am apucat de ea, am simţit iarăşi*

talentul specific al lui Iacov Ivanovici, apărea treptat în faţa mea ideea lui iniţială, care triumfa prin armonia ei, în ciuda tuturor lucrurilor neterminate şi a greşelilor de execuţie. Arhitectura, dacă e făcută cu talent, nu e indiferentă la culoare, casa mă ajută să-mi aleg culorile. Această casă i-a ajutat să creeze pe Lentulov Aristarh şi pe Maşkov, iar o dată l-a atras şi pe Vladimir Korolenko, mi-a povestit Iacov Ivanovici, deci întâi Korolenko şi pe urmă A. A. Bogdanov şi Lunacearski l-au vizitat pe tatăl tău, Iacov Ivanovici i-a adus...

Deoarece n-am schimbat pânza, pictând casa, simt sub ea, prin terminaţiile pensulei, silueta ta, straturile ei de vopsea, îţi ating rochia, faţa, le mângâi, mă bucur. Prezenţa ta în profunzimea casei e sesizabilă fizic. Silueta ta, acoperită, zidită în interiorul casei – a rămas. Totul se păstrează – în spatele perdelei, stai la etaj, acolo unde te-am plasat eu, şi te uiţi la mine...

Şi atunci, un bărbat care se apropiase de mine m-a întrebat de ce ţip şi de ce râd. Am încercat să-i explic, dar m-am răzgândit şi i-am spus foarte serios că am intrat în contact cu memoria locurilor, că râul şi aerul ţin minte că aici, de mult, a fost un munte... M-a ascultat foarte încrezător şi, a doua zi, a adus o carte de geologie în care se putea citi că, în urmă cu mii de ani, aici erau munţi de calcar, ceva în genul ăsta. Şi astfel m-am convins că, într-adevăr, credinţa mişcă munţii.

E un caraghios ciudat, un original, vorbeşte despre nişte chestii care acum nu mai interesează pe nimeni, de exemplu, despre sufletul pietrelor, al copacilor, al lacurilor, cum să intrăm în contact cu aceste suflete. E mic şi ţepos ca un cactus, are o voce slabă, dar turuie şi se numeşte Stepan Iustinovici. Aici, sunt singurul care-i ascult ideile. Ah, Liza, îţi scriu toate astea ca să nu urlu de disperare. Nu la Leningrad, nu la Moscova, ci tocmai aici m-a apucat dorul de tine, aici se păstra şi mă aştepta. În oraşele celelalte sunt luat de alte treburi şi sentimente,

aici nu exişti decât tu şi totul parcă îţi aparţine. Mă tot întreb – ştiai asta? Pe aici ai fost? Privesc clădirile noi – pe astea nu le-ai văzut.

Nu mă doare că şi tu, acolo, eşti absorbită de alte pasiuni, că te duc, că te acaparează alţi oameni, că ei pot să-ţi vadă în fiecare seară ochii, asta n-are importanţă, ei nu pot să ia ce e al meu, ce am descoperit eu în tine, ei nici nu pot să vadă asta, dar mă apasă că ceea ce ne-a aparţinut se stinge, se sufocă şi în mine şi în tine, în amândoi.

Stepan Iustinovici mi-a spus deodată că tabloul îi aminteşte de Kislîh şi de mezina lor – Liza. Poftim, ce mai misticism! Şi o spunea cu atâta convingere, că n-am rezistat şi am recunoscut – m-am lăudat că fac tabloul pentru tine.

Seara (Losev e numele lui de familie, tu ţi-l aminteşti?) m-a invitat la un concert la casa de cultură. Pe urmă s-a dansat. Pe melodiile cântate de un trio imposibil – doi la baian, şi unul la un pian dezacordat – se târau şi tropăiau vreo cincizeci de perechi. Podeaua de scânduri nu se mai vedea din cauza cojilor de seminţe.

Stau, observ şi o pereche îmi atrage atenţia. Băiatul poartă o cămaşă cu guler desfăcut, la noi se cheamă „apaş”, e încovoiat din spate, îmbujorat, neîndemânatic; ea poartă o rochie de stambă, basma, e subţirică ca o trestie care se termină cu doi ochi imenşi. Din cauza stângăciei lui, toţi îl îmbrâncesc, el îşi calcă partenera pe bombeuri. Ea îşi muşcă buza şi pe urmă iar se luminează, îi şopteşte, îl învaţă. El a năduşit, e ud, e terminat, se teme s-o lase, se teme şi mai tare că o să-l lase ea. Pentru că el nu-i vede faţa, nu se uită decât la picioare: unde să le aşeze, unde să le pună. Şi atunci, mi-am amintit de chinurile mele – unul din visele mele fundamentale era să învăţ să valsez. Pictura era un fleac, mâinile se descurcau singure, dar pentru că nu ştiam să dansez, mă consideram în tinereţe o personalitate ridicolă

şi lipsită de talent. Maestrului meu nu-i păsa de dans – unde aş fi putut să învăţ valsul? Nici până astăzi nu mă pricep să învârtesc o fată. Doamne, dacă ai şti cât m-a chinuit şi cât m-a umilit această neputinţă! Asta a fost tragedia mea. Mă uitam la băiatul acela şi eram şi trist şi vesel în acelaşi timp. Ăsta o să înveţe. Nu ca mine. Are la dispoziţie o sală de dans, ei sunt stăpâni aici, ei nu văd podeaua murdară, ci o sală strălucitoare – şi muzica şi luminile – toate le aparţin. Câtă dreptate au! Printre altele revoluţia proletariatului de aia s-a şi făcut. Şi legitimitatea revoluţiei ştii prin ce se măsoară? Dacă e mai multă sau mai puţină fericire. Uitându-mă cum dansau, cum se distrau proletarii voştri din Lîkov, pot să depun mărturie – e mai multă fericire.

Aşa se întâmplă: în acelaşi buchet nu sunt numai flori. Sală de dans iar pe pereţi, lozinci: «Daţi pentru aviaţie», «Înscrieţi-vă la împrumut!», «Jos analfabetismul!». Îl întreb pe Losev: «N-ar fi mai bine să puneţi tablouri? Ceva care să se potrivească ideii de dans, cum ar fi Vârtejul lui Maliavin sau reproduceri după Matisse şi dacă nu şi nu, măcar pozele aviatorilor care au cucerit Arctica». S-a crispat: «şi care-i ideea?» «Să fie vesel şi frumos.» «Nu, spune, tineretul nu trebuie îndepărtat de la problemele actuale ale luptei lui.» Uite ce spunea gânditorul!

Polivanov m-a invitat la pescuit, i-am propus să-l luăm cu noi şi pe Losev – s-a făcut că n-aude. Diogene nu-i de nivelul lui, nu ocupă funcţia necesară. Şi ciorba, şi jocul, şi meditaţiile lui Polivanov erau minunate: nu-i place filosofia – e un lucru inutil, pictura – e altceva, dar cel mai mult apreciază sculptura – monumentele precum şi maşinile, şi cântecele.

Cu tot dorul meu, nu mi-aş dori, dragă Liza, să fii acum aici. Tânjesc, vreau să fiu cu tine, când mă gândesc la tine, îmi dau lacrimile, îmi aduc aminte de umerii tăi, dar dacă ar fi să-ţi cer să vii aici, n-aş face-o! Munca mea îşi va pierde sensul, n-am să pot s-o termin. Pentru că-mi

lipseşti, te-am simţit iarăşi, ţi-am refăcut imaginea. Datorită acestui fapt, am izbutit foarte multe lucruri în tabloul meu. Şi chiar «plein air»-ul, la care renunţasem de mult. Lucrul în natură era considerat la noi o practică învechită, naivă, dar nu ştiu dacă în atelier aş fi reuşit să alătur verdelui viu – verdele acoperişului oxidat, ca şi cum s-ar fi trezit la viaţă sufletul metalului. Nu, nu, în absenţa naturii, poţi să cazi uşor în schematism, natura te îmbogăţeşte. Să fii atentă la tencuiala crăpată. Nu am lăsat-o numai de dragul exactităţii. Se vede prin ea roşul cărămizii şi se descoperă carnea casei – masivă şi vulnerabilă. Esenţa lucrurilor poate fi redată doar încâlcind, deplasând, alterând forma. Şi cine mi-a sugerat asta. Ceaţa matinală. Cât îmi doresc să vezi toate astea cât mai repede în tablou. O să-ţi placă oare? Mi-e frică, mi-e tare frică... Acum încep chinurile şi temerile aşteptării. Îmi închipui tabloul în dormitorul sau în sufrageria ta. Prin ferestre se vede parcul Saint-Cloud, mi se pare, şi o făbricuţă, şi şoseaua aglomerată de maşini, vilele de pe Sena, iar pe perete Lîkovul, plutele de pe Pliasva, o dimineaţă liniştită cu rouă, cu brusturi, cu rufele clătite în râu...

Cu respect exist şi suspin,
al tău Astahov”

Capitolul XVI

A doua scrisoare

11 august 1936

AH, LIZA, LIZA, CUM S-A SCHIMBat totul, ce de prostii am făcut, ireparabile, gratuite... Mi-e ruşine şi mi-e silă să-ţi povestesc. Într-o singură seară, fără niciun preaviz, ca şi cum aş fi luat foc. Sâmbătă la asfinţit, tocmai mă aşezasem cu băbuţa mea să bem ceai, că apare Polivanov cu nevastă-sa şi cu soră-sa. Veneau de la baia de aburi şi au trecut, cică, să ne vadă. Aveau măturici de mesteacăn şi erau transpiraţi, Polivanov adusese votcă, totul părea normal, după toate regulile. Vorbim de una, de alta şi, desigur, şi despre tablou. Vrea să-l vadă. Îl arăt. Îl admiră. Polivanov mă întreabă foarte binevoitor: unde e lozinca de pe zid? Într-adevăr, acum două zile, pe peretele meu a fost întinsă pe toată lungimea o lozincă scrisă pe pânză. Cred că ţi-am scris că Polivanov mi-a repartizat ca ajutor un funcţionar de la club, pe Stepan Iustinovici Losev. Împreună cu el, am mutat lozinca de pe faţadă, pentru că stamba îmi împungea ochii. Îi explic lui Polivanov că stamba nu se poate picta, strică tabloul culoarea e nepotrivită, dezechilibrează coloritul pe care l-am obţinut cu atâta chin, îi explic că există legi ale ritmului, ale combinaţiilor

şi altele de felul ăsta, şi Polivanov îmi spune că arta proletară are şi ea legile ei. Trebuie să fii militant, altfel o să fii greşit înţeles. Cum adică, greşit? – îl înfrunt eu. El dă din cap prevenitor – nici acum nu-mi dau seama, mi-a pregătit special o capcană sau a vrut, într-adevăr, să mă prevină? Dar la asta mă gândesc acum, atunci m-am repezit ca un buldog: ce înseamnă greşit, fiţi amabil şi explicaţi-mi. Sigur, zice, o să se spună ca evitaţi cu bună ştiinţă semnele, entuziasmul contemporaneităţii. Doamne, dar parcă de lozincă e vorba, cum se poate gândi atât de primitiv? Dacă l-aş desena pe el, pe Polivanov, gol, la baie, fără centiroane şi alte atribute ale gradului, înseamnă că n-o să mai fie un om sovietic, tot ce a fost sovietic în el a rămas la garderobă? Într-un cuvânt, nu m-aş sfii să-l arăt gol. El, aş putea spune că m-a călcat exact pe bătătura care mi-a rămas de pe urma discuţiilor din anii douăzeci. Câte bazaconii n-am auzit atunci. L-am atacat, şi încă în faţa cucoanelor, pe care le adusese ca să se laude cu faptele lui de mecena. Şi iată că acum supărat şi dând pe gât şi un pahar, a rostit numele tău. Vă feriţi, a spus, s-o indispuneţi cu un peisaj revoluţionar pe fosta proprietăreasă, pe Elisaveta Avdeevna? Vă ocupaţi de restaurarea trecutului?... Vreţi să-i faceţi pe plac moştenitoarei?... Te rog să nu mă iei drept un neurastenic, dar când s-a rostit numele tău, casa din tablou a vibrat, la fereastră perdeaua a tremurat, umbra ta s-a mişcat. Au văzut şi ei. Acum, în scrisoare, pare o prostie mistică, dar în momentul acela toţi au sesizat... Inutil să neg. Şi ruşinos Nu vroiam să mă dezic de tine. Şi n-am făcut-o. Dar am roşit. Ca şi cum noi doi am fi fost surprinşi într-o poziţie indecentă.

Desigur, nu m-am aşteptat, dar mi-am făcut-o singur. Dădea în mine fără milă – cică acum e clar de ce pictai tocmai casa Kislîh. N-ai găsit nimic mai demn într-un oraş în care se construieşte tumultuos o viaţă nouă, unde se distruge vechea orânduire. Lucrezi pentru ea. Nu vreau să

fiu iubit de popor, ci caut să dobândesc graţiile tale, laudele tale. Şi a bălmăjit ceva şi despre influenţa burgheză, care mă copleşeşte, fireşte, din cauza legăturii cu cei plecaţi! M-a aruncat în miezul rugului. Dar soţia lui l-a urnit din acest teritoriu primejdios. Cu umeri laţi şi piept bogat, tunsă scurt, l-a întrebat curajos: cine ştie ce sentimente are tovarăşul artist, ce e treaba ta, Polivanov, poate că el şi *cu domnişoara s-au simpatizat aici înainte de revoluţie* şi *au amintiri legate de aceste locuri? La care, Polivanov s-a ridicat şi a ţinut un discurs nemilos despre faptul că arta noastră proletară trebuie să fie agitatorică în toate manifestările ei. Una din două – ori sunt un partizan al vechiului, ori al noului. Contemporaneitatea înseamnă lozinca şi camionul de lângă casă, pe care, de asemenea nu l-am pictat. În loc să vadă socialismul, artistul a văzut tencuiala crăpată. În cel mai bun caz, peisajul poate fi considerat apolitic. Dacă tot e să trimitem în Apus, atunci să trimitem arta noastră, înflăcărată, care participă la lupta de clasă! Iar tabloul meu este util doar burgheziei! Paseism!*

Vorbea ca de la tribună. Ochii-i aruncau scântei, întindea mâna, tăia cu ea aerul, apoi o strângea pumn, nimic de spus, era impresionant, faţa-i ardea ca focul! Am încercat să-i surprind câteva gesturi. Da, şi a mai spus că atunci când vreau, ştiu să lucrez pentru popor, se ştie cum am făcut portretul colhoznicului fruntaş, o să fie expus la regiune, o să se scrie despre el şi la ziar. Aici m-am înfuriat. Ca şi cum aş fi făcut altfel tabloul tău dacă l-aş fi pictat pentru popor. I-am spus că l-aş fi făcut exact la fel. Şi, în general, ce înseamnă asta: să pictezi special pentru popor?? Mai prost, mai simplu? N-aş fi ştiut să-l fac mai bine decât l-am făcut! Un camion murdar şi stricat în peisajul meu nu poate fi semnul vieţii noi, sovietice. Oare privitorul nu observă cât de expresivă este cărămida dezgolită? Ce are asta cu distrugerile? O distrugere ar fi lozinca, pentru că ar nenoroci tabloul, l-ar urâţi, aşa cum

urâţeşte casa. Eu ştiu mai bine decât Polivanov ce e frumos şi ce nu. Nimeni, în afară de mine, nu are de unde să ştie ce este necesar în tablou, cum trebuie pictat. Numai câţiva profesionişti, de exemplu Grabar, ar putea să-mi spună cum. *Când am organizat la Leningrad, împreună cu Petrov-Vladkin, ambianţa pentru aniversarea revoluţiei din Octombrie nimeni nu mi-a dat indicaţii unde să punem lozinci desenate pe stambă. Trebuie să ştii să vezi, nu să priveşti, să vezi, şi, ca să vezi, trebuie să ai un gust dezvoltat. Când i-am spus asta lui Polivanov, s-a supărat definitiv. Adică eu n-am gust? El consideră că dacă are putere, are şi gust. Care este ideea acestui tablou? – mă întrebă Polivanov. Îi spun – uitaţi-vă, o fereastră este luminată de razele răsăritului, cealaltă e deocamdată opacă, iar casa nu e desenată din linii drepte, toate sunt frânte, e ca un obiect cufundat pe jumătate în apă, în alt mediu... Şi unde e ideea? – insistă Polivanov. Şi am înţeles că toate vorbele mele se lovesc de el ca de un zid. El are nevoie de o formulare precisă, pe care eu nu pot s-o exprim în cuvinte. M-a simţit şi atacă. De ce e casa atât de strâmbă? Unde e aici adevărul? Că tencuiala s-a crăpat, e o întâmplare, mâine o reparăm – şi o să reiasă că aţi minţit. S-a înfuriat pentru că nu mi-a înţeles explicaţiile. Nici n-ar fi trebuit să încerc. Mai bine aş fi dat din mâini şi aş fi spus – nu ştiu, aşa mi-a ieşit, n-ar fi fost nicio discuţie, Polivanov ar fi râs de un aiurit stângaci, cu care n-ai ce vorbi.*

Luat de ape, i-am trântit-o şi despre camionul stricat, pe care, dacă l-aş fi pictat, aş fi făcut oraşul de ruşine. Am spus o prostie, dar, ca să vezi, a funcţionat! De acord, a spus, asta e o propunere concretă. Despre împăcare nu mai putea fi vorba, dezacordul era definitiv. Luându-şi rămas bun, Polivanov m-a prevenit că mă încăpăţânez degeaba. Desigur, noi suntem nişte provinciali dintr-un fund de ţară, dar şi Moscova a ars din cauza unei lumânări. În această formă, tabloul nu va ajunge peste

graniţă. I-am condus, m-am plimbat prin grădină, când m-am întors, masa era strânsă, vasele spălate, totul era curat, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, iar bietul Iov de pe perete căuta în ceruri credinţa în atotputernicul. Băbuţa m-a privit şi mi-a şoptit: nu te pune cu el, o să te doboare... Nici eu nu vreau să mă încurc. Dar nu pot să cedez. În afară de lozincă, vrea să pictez şi tencuiala întreagă şi să pun şi camionul.

Imposibil! Şi cui să-i cedez! Lui Polivanov? Nu e conştient de ce face. Să cedez de dragul tău? Nu cred că ai fi de acord cu acest compromis. Să cedez în numele viitorului, pentru liniştea mea? Aici e vorba de altceva. De un lucru serios. Şi m-am mai gândit. Nu sunt un copil inconştient al naturii, nu mi-e ruşine să primesc comenzi, fac cu plăcere portretele eroilor cincinalului, pentru o sumă corespunzătoare pot să-i desenez şi pe Polivanov împreună cu soţia. Cu condiţia să-i desenez în felul meu. Doar atât, dar aici e închis sensul existenţei mele. Sunt mulţi pictori, au fost şi or să mai fie, dar exist eu, Astahov Alexei Gavrilovici, unic, şi unul ca mine n-o să mai existe niciodată. Apariţia mea pe lume este minunea minunilor. Mă uit la tabloul pe care l-am făcut şi mă gândesc: dacă n-aş fi existat, nimeni n-ar fi desenat aşa casa ta. Altfel, poate – dar tabloul meu este o creaţie unică. E o lume creată aşa cum am vrut eu, Astahov A. G. – din dragoste pentru tine. De aceea, nici nu pot să-l modific, nu pot să-mi trădez iubirea. Mare lucru – un tablou, poate să spună cineva. Dar şi tu pentru mine eşti unică. Câte femei n-au fost, şi doar tu... Ah, Liza, o să desenez firme şi afişe, dar n-o să stric tabloul. Nu mi se ridică mâna. Nu pot. Noaptea, m-am trezit de câteva ori şi m-am tot gândit. Căutăm un compromis. Nu se poate. Dacă mă ating de el o să răspund în faţa lui Dumnezeu, nu a lui Polivanov. Nu sunt o fiinţă religioasă, adu-ţi aminte cum discutam despre Dumnezeu, pentru mine, el este o putere secretă, forţa care mă obligă să pictez. Mă obligă şi mă eliberează.

Când lucrez, sunt mai liber ca oricând, sunt Dumnezeul meu, nimeni n-are nicio putere asupra mea, creez lumea aşa cum vreau eu. E în faţa mea. Mă uit şi-mi dau seama că sunt, de fapt, un muritor. Într-o măsură mai mare decât alţii. O să mor deplin, definitiv. Aşa cum pictez eu n-o sa mai picteze nimeni, niciodată. În felul meu, sunt o culme. Poate nu prea înaltă, dar perfectă. Şi tablourile mele or să fie utile, dacă eu îmi rămân fidel. La noi, artistul trebuie să trăiască mult. Numai astfel poate să apuce sa vadă şi recunoaşterea impresioniştilor şi a grupului Mir iskusstva. *Şi noi o să fim recunoscuţi. O problemă veche de când lumea pe care fiecare trebuie s-o rezolve: cedezi – te bucuri de glorie şi de bani în timpul vieţii; dacă te aperi şi nu renunţi – atunci trebuie să rabzi şi anonimatul şi sărăcia, viitorul te va recunoaşte, te va răsplăti şi vei rămâne. Pare simplu. Dar când mă gândesc că dacă nu cedez, s-ar putea să nu te mai vad, rămân pe gânduri. Ar fi îngrozitor. Sper că Moscova nu va lua foc din cauza lumânării lui Polivanov, n-or să ţină seama acolo de excesul de zel al celor din Lîkov. Şi Kerjenţev nu-mi va anula călătoria promisă. Doar trebuie să mergem cu o expoziţie în beneficiul luptătorilor antifascişti, pentru care am donat cele mai bune tablouri. Îmi plac, ca şi înainte, Dobujinski şi Benoit, câteodată îi invidiez, dar nu pot să le urmez destinul. O să spui că, pentru un pictor, e totuna unde pictează un mesteacăn. Aşa e, mestecenii sunt şi în Burgundia la fel, şi femeile sunt peste tot la fel de frumoase. Iar la noi Polivanov îţi spune că pe mesteacăn trebuie să fie şi un drapel. Dar pe mine mesteacănul de aici mă sensibilizează şi îl desenez în funcţie de o anumită idee etică. Prin acest mesteacăn vreau să le spun ceva chiar lui Polivanov şi soţiei sale. Iar la Paris n-am cu cine vorbi, doar cu tine. Nu vreau s-o iei ca un reproş, sunt doar trist că am fost aruncaţi în direcţii diferite, ca gheţarii în derivă. Mă uitam la stele şi mă gândeam: vedem aceleaşi stele, trăim sub acelaşi cer şi*

eu, şi tu, şi Polivanov şi viaţa e atât de scurtă, de ce ne punem atâtea piedici...

Azi, dimineaţa e posomorâtă, m-am dus la râu înspre prânz. Au atârnat iarăşi lozinca şi au adus un camion nou, AMO. Luceşte. În prim plan! Ca un ultimatum! Mi-am imaginat mii de autocamioane asemănătoare, mugind, mirosind a benzină cu măştile obraznice ale radiatoarelor, care ne vor urmări peste tot. Dacă aş picta luciul lor de samovar, malul şi lacul ar păli. Ar fi alt tablou. Hop că apare şi Diogene al meu – Losev, băut, cu şapca într-o parte, îmi ia pensulele şi începe să se mânjească pe faţa. Atunci mi-am dat seama de unde a aflat Polivanov, eu n-am discutat despre tine decât cu un singur om – cu acest Diogene. Îl întreb, recunoaşte imediat. Cum ai putut? De ce? Nici eu nu ştiu, mi-e frică de Polivanov! Mic, fără oase, se zbate în mâinile mele, clipeşte se smiorcăie, o picătură îi atârnă sub nară. Mi-e milă de el şi de fapt nici eu nu sunt mai grozav. Trebuie să fii foarte cinstit ca să recunoşti că ţi-e frică! Printre altele, el i-a spus lui Polivanov că eu personal m-am gândit să-ţi dăruiesc acest tablou. A încercat să-l ducă. N-a spus totul, şi-a păstrat un rest de cinste. Pentru acest rest l-am şi iertat, să nu se mai chinuie. Cu aţii mai mult cil cât doar eu sunt de vină – ce rost avea să mă lansez în confesiuni? Mi-am dat drumul la gură, n-am decât să înghit. Dar Diogene al meu n-a acceptat iertarea, sunt – spunea el – un nimic, un nemernic, dacă mă ierţi – înseamnă că o să mai fac! Trebuie să te lupţi cu mine! Mă uit la picătura care-i atârnă şi mi-e silă, şi mi-e milă. Nu sunt un luptător şi nu vreau să devin un luptător. Eu mă lupt cu pânza şi acum sunt obligat să mă lupt şi în afara ei... Lupta a devenit o parte constitutivă a talentului. Are oare de câştigat ceva talentul din asta? – aceasta-i întrebarea. Totul e atât de serios, iar mie seriozitatea îmi face rău, mă doare stomacul din cauza ei. Dacă ai fi cu mine, ne-am căţăra pe acoperişurile burtă-verzimii de pe aici şi am desena

acolo flori. Ce frumos se vede totul de sus, din avion! Apoi aş da oraşului tău în dar o duzină de firme mari, de tablă, pentru frizerii, brutării, croitorii, firme vesele cu Cupidoni, capre, câini... În visele mele, cel mai mult îmi place să te văd pe tine. Cu tine mi-e întotdeauna bine. Şi te-aş mai desena în tot felul de portrete vesele şi pe covoare în carouri şi tu le-ai vinde la piaţă. Aşa *ne-am descurca. La ora douăsprezece fix te-ai duce la piaţă şi acolo ar sta deja la rând reprezentanţii muzeelor, ai cluburilor, ai secţiilor culturale şi alţi bărbaţi îndrăgostiţi pur şi simplu de tine, de farmecele tale... Ah Liza, Liza, roagă-te pentru mine, mă tem să nu mi se întristeze sufletul, să nu dispar. Nu degeaba disperarea e considerată de biserică un păcat capital, iar eu aş spune că e şi o pedeapsă, pentru că, dacă aş ceda melancoliei, te-aş pierde.*

Oare chiar n-ai să vezi tabloul meu, tabloul tău? Nu se poate!

Losev spune că încăpăţânarea o să-mi complice viaţa, deşi o să-mi înfrumuseţeze biografia... Fleacuri... poimâine iau trenul la Moscova, şi gata... gata.

Se spune că pe când era copil, Polivanov s-a bătut din cauza ta cu un oarecare Brusniţin!

Primeşte asigurarea devotamentului nedemnului de tine zmângălitor, Alexei Astahov.

Îţi sărut palma.”

Capitolul XVII

DISPĂRUSERĂ DE MULT FELINA-rele rare şi începuse întunericul neţărmurit, izbăvit de orice lumină. Gâfâind şi legănându-se, autobuzul se scufunda din ce în ce mai mult în bezna, fără stele, a nopţii. Prin crăpăturile ferestrelor pătrundea şuierând curentul de aer de pe întinderea câmpiilor pustii, aducând cu el căldura pădurilor dimprejur, praful drumeagurilor. În autobuz, un miros persistent de mere venea din coşurile acoperite cu saci, puse pe interval.

Tucikova stătea la fereastră. Imediat după plecare, se cuibărise în scaun şi aţipise.

Toţi pasagerii picoteau, doar Losev n-avea somn. Cum închidea ochii, realitatea se tulbura, nu-şi mai dădea seama ce e adevărat şi ce e vis, dacă într-adevăr călătoreşte sau doar i se pare. Deschidea ochii şi se convingea că Tania e alături de el, în timp ce lumina slabă a farurilor decupa din întuneric porţiuni de şosea...

Pe geam apărură picături de ploaie. Străluceau în lumina fulgerelor îndepărtate. Se apropia furtuna. Autobuzul mergea în întâmpinarea ei. Nu se auzeau tunetele, se vedea doar cum se cutremura noaptea şi cum lucirile de sabie brăzdau cerul. Apăreau pentru o clipa, aruncate parcă de explozie, şi se prăbuşeau greu pe pământ... În razele roşietice se profila pe geam imaginea Taniei şi, alături de ea, el. Feţele se iveau din întuneric şi dispăreau iarăşi în beznă. Un fulger apropiat

brăzdă cerul, căzând undeva pe aproape. Tania tresări şi deschise ochii. Văzându-l pe Losev, păru nedumerită. Losev îşi pierdu cumpătul.

— Nu vă e frică de furtună?... – spuse el primul lucru care-i trecu prin cap.

— Ba da.

Se uită mult timp pe fereastră şi apoi începu să recite.

„Ca la un semn, pe ceruri cresc brazde de lumină,
Păduri şi câmpuri duse din negură cobor,
Apoi se-aşterne-o umbră şi-o linişte deplină,
Ca şi cum sus, în slavă, s-ar ţine un sobor."

Spuse ultimele versuri în aşa fel încât şi furtuna şi faptul că ei doi se aflau într-un autobuz care mergea nu se ştie unde, tot ceea ce se petrecuse între ei nu mai era o înlănţuire de împrejurări, ci rezultatul hotărârii unui sobor, al unui sfat tainic din afara lor.

Pentru prima oară, Losev putea să-i vadă faţa de aproape, să-i studieze trăsăturile. Şuviţa netedă de păr castaniu de pe frunte, obrajii, strălucirea buzelor. Descoperi că e frumoasă. Trăsăturile feţei ei, pe care până acum nu le observase, se adunară dintr-o dată luminate de tandreţe. Cu tot bronzul şi ochelarii mari, cu toată tunsoarea modernă, era în ea ceva din alte vremuri, gâtul înalt îi dădea ceva din eleganţa portretelor vechi, dar poate că această impresie venea de la privirea sinceră a ochilor ei strălucitori, de la faptul că viaţa sufletului i se exprima toată pe faţă, nu avea nimic parşiv, viclean, era deschisă şi lipsită de apărare. Nu putea să fie şmecheră sau mincinoasă – şi nici nu dorea.

— Bine că nu mă întrebaţi de cine e poezia. Nu-mi place. Pe oameni nu-i interesează cum sunt versurile, ci, întâi de toate, – cine le-a scris. Şi la muzeu, se uită în primul rând la tăbliţă cu titlul şi după aceea la tablou.

Ploaia bătea tare în geam, tună şi Losev luă mâna Taniei. Era înfricoşător şi vesel în acelaşi timp. „Fie ce-o fi!” – îşi spuse el a nu ştiu câta oară, gonind tristeţea şi teama de discuţia ce urma să aibă loc, bucurându-se de minutele acestei lungi călătorii nocturne.

Tania nu-l întrebase nimic. Încă acolo, pe scară, Losev îi promisese că îi va povesti totul. Discuţia cu Uvarov. Ea îl privea atent, intuind că se decisese ceva important în legătură cu Golful Jmurkino. Nu rostise niciun cuvânt, nu pusese nicio întrebare, probabil că nu ştia că el tocmai ieşise de la Uvarov, se uita doar ţintă la el încercând să ghicească dacă e vesel sau trist. Şi în acel moment, cu un zâmbet sigur de sine, o invită să plece cu el chiar atunci, să petreacă undeva sâmbăta şi duminica. Unde? Oriunde, cât mai departe, dincolo de hotarele regiunii. Energia, convingerea lui eliminau îndoielile, întrebările, obligând-o să accepte şi, din acel moment, împrejurările începură să fie deosebit de favorabile, totul se potrivea, se lega, nepermiţându-i Taniei să-şi vină în fire. Le ieşi în întâmpinare un taxi şi Tania îşi rezolvă treburile repede şi uşor, ajunseră la timp ca să prindă ultimele două bilete la cursa de autobuz pe distanţă lungă. Losev cumpără biletele până la capul liniei, un orăşel estonian necunoscut. Autobuzul ajungea acolo la amiază. Din clipa în care ieşise de la Uvarov, Losev era stăpânit de convingerea că totul trebuia să-i meargă din plin, că intrase într-o perioadă fastă. O staţie şi iarăşi un şopron, un acoperiş transparent din plastic, un felinar înalt, umbre, voci. Urcau şi coborau pasagerii adormiţi. La staţiile mai mari, ieşea împreună cu Tania să se dezmorţească, făceau câţiva paşi pe şosea, în întuneric, acolo unde dormea oraşul nevăzut, lătrau câinii, ceva foşnea şi se mişca. Cum văzu denumirile necunoscute din regiunea vecină, Losev deveni mai degajat, tot ceea ce era legat de Uvarov se îndepărta şi el se adaptă ritmului mişcării pe drumul de noapte, – legănatul uşor, picotitul

pe spătarul înalt. Se opriră la un pod. De jos, râul lumina palid. Mirosea a fum. Furtuna rămăsese în urmă. Era linişte, ciripea doar o păsărică. Nu ştiau nici ce pod e, nici peste ce râu trece. Aici se desfăşura o existenţă despre care n-o să afle niciodată nimic, o existenţă care le era indiferentă. Ca şi această păsărică adormita, în general, păsările trăiesc alături şi habar n-au de oameni... Întunericul cald al nopţii se colora cu tot soiul de gânduri neobişnuite. Părea că merg de luni întregi. Din când în când, Losev lua mâna Taniei şi se simţea fericit. Îşi aducea mereu aminte cum, acolo, la Lîkov, ea îi sărutase palma. Acest eveniment continua să-l mire şi să-l alarmeze.

— Ce-i cu dumneavoastră? – întrebă deodată Tucikova. Vă nelinişteşte ceva?

În autobuz toţi dormeau duşi, cu şepcile şi basmalele trase pe ochi, înghesuiţi unul în altul. Deşi n-o putea vedea, Losev ştia că Tania se uită la el aşteptând, exact acolo pe scară.

Se ciocnise de ea brusc, când cobora, nu-şi dădea seama cum îi apăruse în drum. Chiar din prima clipă, interpretase apariţia ei ca pe un semn bun. Îmbrăcată în rochiţa albastru-deschis, stătea pe scara de marmură, ca şi cum l-ar fi aşteptat. El se lumină la faţă. Dar Tucikova rămase indiferentă la zâmbetul lui, chiar se dădu într-o parte ca şi cum zâmbetul ar fi ascuns ceea ce o interesa. Era încă plin de însemnătatea numirii sale. Nimeni nu o bănuia, toţi oamenii aceştia care se grăbeau în jurul lui cu dosare, serviete, genţi, portarii de serviciu femeia de la chioşcul de ziare, şoferii din dispeceratul plin de fum de ţigară – habar n-aveau. Nu peste mult timp, toţi o să-l cunoască, va face parte dintre acei puţini pe care îl ştie toată lumea din oraş, din toata regiunea. Nici Tucikova nu bănuia nimic, era absorbită de problemele Golfului Jmurkino. Nu-i făcea plăcere să se gândească la golf. Pentru o clipă, se fâstâci. Potrivit caracterului său, ar fi

trebuit să-i spună totul dintr-o suflare, dar, datorită numirii, socotea că era mai bine să-i povestească în aşa fel încât Tucikova să-nţeleagă de ce a ieşit aşa, să-l creadă că nu a renunţat la Golful Jmurkino şi nu l-a trădat, că lucrurile sunt mult mai complicate decât îşi închipuia ea. Toate astea trebuiau explicate pe-ndelete... Când trecuseră prin piaţă, Losev îl văzu cu coada ochiului pe Arkadi Matveevici în scuar, pe o bancă, cu un ziar în mână. Chiar în clipa aceea începu să-l citească, probabil din delicateţe. Şi Losev se ascunse în spatele Tucikovei, ca-n spatele unui scut, fugeau să prindă un taxi şi doar în maşină Losev se gândi că, probabil, în tot timpul ăsta, Arkadi Matveevici îl aşteptase vrând să ştie cum s-a terminat discuţia; îşi aminti şi uită imediat de el, fascinat de perspectiva călătoriei neaşteptate. Mai trebuiau să treacă şi pe la hotel să-şi ia servieta şi pe la prietena Taniei, să-i ia bagajele.

Acum, în liniştea nopţii, Losev nu-şi explica cum a putut să treacă pe lângă Arkadi Matveevici, i se făcu ruşine şi se hotărî să-i expedieze dimineaţa o telegramă: „E în ordine, mulţumesc!” – sau ceva în genul ăsta.

— Nu, nu, totu-i minunat! – îi răspunse el Taniei, dar în aceeaşi clipă îşi dădu seama că ea îl suspectează.

Noaptea începu să se destrame.

Întunericul se topea: apărură umbre, cheaguri de beznă. De nu se ştie unde, venea lumina diluând noaptea, făcând-o sinilie, din ce în ce mai albastră, pământul şi cerul se despărţiră, se ivi ceaţa şi începură să se distingă tufişurile şi construcţiile care mărgineau drumul.

Şi deodată răzbi lumina, la început tremurătoare, apoi din ce în ce mai cuprinzătoare, părând că vine de jos, de la marginea cerului, creştea, inunda, acoperind câmpiile şi orăşelele de-a lungul drumului. Orăşele liniştite adormite, care acum apăreau clar cu bârnele lor înnegrite, chioşcurile din placaj, casele de lemn înconjurate de garduri, cu un magazin universal tip, de

culoare roz, identic cu cel din oraşul următor. Blocurile noi din plăci cenuşii, înşirate unul după altul, având între ele plantaţii anemice – sălcii legate de pari. Sectorul particular reprezentat de căsuţe, grădiniţe, magazioare, cişmele – fundul provinciei. Unde – cu toate acestea – în pofida şi împreună cu ele, se iveşte Noul – se trăieşte o viaţă socială la fel de activă ca cea din capitală – şi mai există şi Aerul Curat, apropierea de Pământ şi Natură – oamenii nu sunt atât de înstrăinaţi... În oraşele mari, oamenii nu-şi cunosc nici măcar vecini. De fapt, acolo, în capitală, sunt mai inculţi. Noi, provincialii, când ajungem în capitală , mergem mai des la muzeu, la teatru, la concerte. Provincia nu mai e aceiaşi şi, dacă este aceiaşi, atunci nu peste tot şi, în orice caz, nu la noi...

Vroia să delimiteze Lîkovul lui de această provincie monotonă în uniformitate, ridicolă.

La un moment dat, la o oarecare distanţă de şosea, văzu ceva extraordinar, ca un miraj: o staţiune cu vile din piatră; cu acoperişuri ascuţite din ţiglă roşie cu ornamente din lemn şi material plastic. Drumurile de acces pavate cu piatră galbenă – exact cum visa Losev un asemenea turn crenelat, înalt, cu o destinaţie necunoscută, Losev l-ar fi plasat în capul falezei, ca pe un far. Îşi alegea cele mai frumoase vile, cu brazde de flori, fără garduri şi curţi. Ca şi cum ar fi construit un oraş din cuburi colorate, muta la Lîkov ce era mai bun din ce vedea pe drum – poduri suspendate, bănci din bârne de stejar afumat, cortul albastru al unui cinematograf. Era un joc atât de distractiv, dar obosit, adormi pe nesimţite, capul i se înclină pentru a-şi găsi, în cele din urmă, un loc pe umărul Tucikovei, care zâmbea în somn.

În dimineaţa aceea, au avut acelaşi vis. Fiecare îl vedea pe celălalt zburând. Putea să zboare fără aripi, se ridicau când doreau deasupra pământului şi pluteau, puteau să se oprească sau să se grăbească... Se aşezau pe acoperişuri sau pe vârfurile copacilor, pe turnuri, puteau

să privească prin ferestre, să poposească la orice etaj, puteau să meargă pe cornişe. Singurul lucru care îi împiedica să se ridice la cerul albastru erau firele. Cele mai periculoase erau liniile electrice neizolate ale tramvaielor şi troleibuzelor şi cele de înaltă tensiune. Pe pământ nişte oameni fugeau, îi ameninţau. Trebuia cu orice preţ să scape, să ajungă în munţii acoperiţi cu păduri dese. Munţii păreau moi şi catifelaţi. Acolo era uscat şi cald. Orice firişor de lumină orice rază, tot mărunţişul de aur care cădea pe pământ era folosit, era adunat, de iarbă.

Înainte de a ajunge la capătul liniei coborâră împreună cu băbuţele care duceau mere la piaţă. Un oraş mare, necunoscut. Troleibuzele din primele ore ale zilei erau arhipline. Pe bulevard, se opriră în faţa unei fântâni, trecură pe lângă făclia monumentului dedicat eroilor războiului civil, apoi o luară spre hotel. Losev intenţiona să ia un apartament de lux cu doua camere. Stătuse odată aşa, împreună cu un tovarăş din Moscova: un salon cu pian, bufet cu serviciu de porţelan, doua telefoane. Vroia s-o uimească pe Tania.

La intrarea în hotel, văzu o tăbliţă gravată: „Regretăm, nu mai avem locuri”. Administratoarea, o femeie grasă, nici măcar nu întoarse capul. Textul anunţului o scutea de obligaţia de a fi politicoasă. În ultimii ani, Losev se obişnuise să aibă totdeauna o cameră reţinută, venea cu treburi, la şedinţe, la conferinţe, numele lui era trecut în liste, în adrese. Pe vremuri, călătorise cu Antonina, fuseseră la Kalinin, Ostaşkov, Pskov şi prin alte locuri – fără nici un fel de adrese. Dar totuşi, li se dădeau camere. Era ceva în felul său de a fi, în cuvintele şi în modul în care le rostea, probabil că şi pe faţă – încât până şi cei mai inaccesibili responsabili în cele din urmă îi întindeau oftând fişa la completat. La Moscova, în acelaşi mod, o dusese pe Antonina la MHAT şi la teatrul „Sovremennik”. Nici el nu ştia cum reuşea. Acum pierduse această

calitate. Stătea la ghişeu, sperând, dar nu-şi găsi nici tonul, nici cuvintele potrivite şi îşi simţi nimicnicia. Administratoarea continua să n u-l bage în seamă. În hotelul următor, lucrurile se petrecură identic. În cele din urmă se hotărî să se legitimeze. Nu produse nici o impresie. Cu toate acestea, i se promisese, spre seară, un pat la cămin Avea un aer de om umil. Tucikova căsca şi râdea. În clipa aceea, excursia îşi pierduse orice sens, ideea îi păru stupidă, simţea nevoia să se spele, să se culce, să se întindă măcar pentru un sfert de oră.

Îi zâmbi Taniei făcând un efort – la urma urmei poate că aşa e mai interesant. Dacă ar fi fost mai tânăr, aventura l-ar fi bucurat. Se îndreptară spre bufet. N-aveau decât peşte prăjit, un peşte cu nume greu de pronunţat. Cât timp Losev se zbătu să facă faţă monstrului oceanic care apărea periodic în cele mai diverse instituţii de alimentaţie publică ale patriei, Tania dispăru. Cafeaua i se răcise. De fapt, s-ar fi putut nici să nu mai vină, nu-i lega nimic, în afară de seara aceea incredibilă, când ea îi sărutase palma. Dacă o priveai, era greu să-ţi imaginezi că e capabilă de aşa ceva.

În sfârşit, reapăru şi-l anunţă că Tanti Zina îi promisese pentru diseară o cameră la hotel, iar până una-alta ar putea să-şi lase lucrurile la nenea Lioşa, la garderobă. Tanti Zina nu era o rudă a ei, nici administratoare, ci, pur şi simplu, femeia de serviciu de la etaj. În afara mecanismului oficial folosit în general de Losev, exista şi un altul, destul de bine uns. Losev explodă, spuse că va telefona la Comitetul executiv şi-i va demasca pe ticăloşi. Tania izbuti să-l domolească, îi spuse că acelaşi lucru se petrece şi la Lîkov, că ar mai trebui construite hoteluri şi că decât s-o toarne mai bine i-ar mulţumi lui Tanti Zina.

Aveau în faţa lor două zile. Un timp care n-avea nici o legătură nici cu trecutul, nici cu viitorul vreunuia dintre ei. De obicei, două zile trec repede. Acum totul era important, semnificativ. Străduţele în pantă care coborau

spre lac. Pavilionul de băi, mare, în care seara cânta muzica, vasele pescăreşti. Piaţa, catedrala, restaurantul, cimitirul... Aici, Losev era un necunoscut, cuplul lor nu interesa pe nimeni – un bărbat cu un pulover de lână şi o femeie tânără într-o rochiţă albastră, cu o jachetă pe umeri. Se pierdeau în mulţimea turiştilor, a vilegiaturiştilor, a sportivilor-participanţi la întrecerile nautice. Puteau să meargă îmbrăţişaţi, puteau să se aşeze pe şezlongurile de pe malul lacului, să stea pe chei, să mănânce alune. Desigur cafenelele, terasele, bufetele, bodegile erau arhipline, pretutindeni erau cozi. Doar îngheţată se găsea peste tot. Deodată începu să plouă – torenţial. Şuvoaiele galbene se scurgeau pe străzi, spre lac. Puteai sta chircit şi să faci diguri, să arunci de-a lungul jgheaburilor de piatră aşchii sau cutii de chibrituri. Losev se simţi din nou copil – cei mari erau, undeva, sus, dar lucrurile cele mai interesante se petreceau la nivelul solului – aici vedeai gândacii, viermii, băltoacele, cioburile de sticlă... Mirarea îl atinse ca o umbră rece: cum de a trecut atât de repede timpul de atunci, de acolo, de jos, până la maturitate? Şi de ce n-a mai rămas acolo, aproape de pământ, să se ocupe de gândaci, să facă diguri?

Două zile de basm pentru care nu era prevăzut nimic, întunecate totuşi de perspectiva inevitabilă a discuţiei. Între el şi Tucikova se cuibărise încordarea. Ea aştepta ca el să-i povestească, de asta şi venise. Nu întreba nimic, dar, uneori, îi observa privirea scrutătoare neliniştită, în care nu mai era nici urmă din entuziasmul şi timiditatea de la început.

Catedrala se ivi brusc de după un colţ, până atunci fiind acoperită de blocurile noi cu multe etaje. Albă, lansată spre înălţimi, măreţia ei nu era alterată de vecinătatea blocurilor. Cu cât te apropiai, devenea şi mai impunătoare. Scuarul care o înconjura, probabil pe

vremuri, era acum asfaltat şi inclus în piaţă. Se vedeau arcadele clopotniţei. Clopotele erau pocite cu o vopsea verde-murdar. Chiar lângă pridvor erau parcate camioane şi autobuze. Dar dacă îţi concentrai atenţia asupra zidurilor albe, compacte ale catedralei, nu mai observai ce se întâmplă la nivelul pământului, vedeai cum creşte în înălţime şi se pierde în albastrul cerului, dominând de-acolo cu greutatea ei de piatră. În comparaţie cu ea, omul devenea mic şi neînsemnat.

Coloanele imense te striveau prin masivitatea lor, de aproape totul era solid, stabil, dădea senzaţia de veşnicie. Uşa catedralei era deschisă.

— Să intrăm, propuse Tania.

Losev se împiedică şi, fără să-şi poată explica de ce, se uită la ceas.

Tania nu-l aşteptă, urcă treptele, trecând pe lângă un invalid care-şi expunea ciotul şi pe lângă două ţigănci.

Dalele cioplite ale pridvorului deveneau la un moment dat oblice, punând în evidenţă grosimea zidăriei.

El se opri câteva clipe în pridvor. O ţigancă tânără îi făcu cu ochiul: „Ţi-a luat inima foc”. Scoţându-şi şapca, trecu pragul uşii joase.

Îl întâmpină răcoarea, dinăuntru catedrala părea mai înaltă, mai spaţioasă. Sub boltă străluceau în semiîntuneric luminile galbene ale lumânărilor şi lampadarul cu becuri slabe. Lumina tremurătoare a flăcărilor reflecta aurul iconostasului, argintul sfeşnicelor, ornamentele, părea că focul satura aerul. Iar sus, sub cupola albastră, se încrucişau razele soarelui.

Se oficia slujba. Undeva, lângă altar, cânta un cor invizibil. Losev o căuta cu privirea pe Tania. Nu era multă lume, doar bătrâni, băbuţe şi curioşi.

Vocile feminine se pierdeau în spaţiul imens, iar lipsa lor de vigoare îţi provoca un sentiment de milă, de duioşie.

Losev nu mai fusese niciodată în catedrale atât de

mari, „în funcţiune” şi încă în timpul slujbei. Fusese în Kazanski Sobor din Leningrad şi în bisericile din Kremlin, dar acelea erau muzee, iar la ei, în bisericuţele din Lîkov, totul părea meschin şi neserios.

Ceea ce se petrecea lângă altar, apariţiile, intrările şi ieşirile ţârcovnicilor îmbrăcaţi în alb, diaconul care balansa cădelniţa, procesiunea tinerilor preoţi în odăjdii de brocart i se păreau cunoscute, îşi aduse aminte cât de aspru este firul de aur al ţesăturii şi-i veni în minte cuvântul „stihar” – aşa se numea nu ştiu ce parte a straielor lor. Şi-i mai trecu prin cap cuvântul „cliros”... Nu ştia de unde apăruseră aceste vorbe pe care nu le rostise niciodată pe care nu şi-ar fi închipuit că le cunoaşte şi nici nu avea de unde...

În naos lateral lângă un sfeşnic înalt, o descoperi pe Tania, care şuşotea cu o băbuţă ajutând-o să aprindă o lumânare subţire, roşcată.

Se apropie. Tania îi şopti că astăzi oficiază însuşi mitropolitul şi-i arătă un bătrân încovoiat, cu un potcap înalt pe care era brodate o cruce. Mitropolitul trecu prin spaţiul liber din mijloc, însoţit de ţârcovnici. Tania îl lua pe Losev de mână şi-l trase spre trecerea acoperită cu un covoraş.

Prezenta mitropolitului nu atrăsese lumea. Îşi purta cu efort straiele greoaie. Când trecu pe lângă ei, îi văzură faţa mică şi inteligentă deasupra ţesăturii stins-aurii a odăjdiilor. Ţârcovnicul care ducea lumânarea avea mâini durdulii, de femeie. Mitropolitul îi spuse dezgustat diaconului ceva despre apă. Diaconul avea o faţă de om bolnav, deznădăjduit. Lumânările împrăştiau un iz putred, babele duhneau a boarfe vechi, cădelniţa din mâinile diaconului nu putea să împrăştie mirosul, se simţea ca mitropolitul nu era încântat că oficiază pentru nişte moşi şi nişte babe care abia dacă mai aud iar de ascultat nici atât. Mitropolitul îi privi pe Tania şi pe Losev, detaşându-i din mulţime, în special pe Tania.

— ...slavă tatălui, şi fiului, şi sfântului duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, amin!...

Losev îi privea pe preoţi, neînţelegând cum pot unii să-şi risipească viaţa pentru o şarlatanie evidentă, să participe zilnic la asemenea reprezentaţii.

Se auzi iarăşi corul. Glasurile triste şi smerite se ridicau spre cupola înaltă, se topeau în culoarea albastră pe care erau desenaţi îngeri şi nori. I se părea că mai auzise cândva această melodie simplă şi se emoţionă, aşa cum te poate emoţiona o amintire îndepărtată, uitata de mult. Acest sentiment se învecina cu gândurile urâte despre preoţi. Îi era milă de toţi aceşti oameni, de Polivanov, de tuşa Varia şi de Arkadi Matveevici – de toţi cei care se duceau.

Se uită cu coada ochiului la Tania, li se atinseră umerii. Tania îi luă mâna, stăteau drept, uniţi prin armonia acestui cor cu voci slabe, fără să înţeleagă prea bine cuvintele. Uşile altarului, sculptate, cu perdele de mătase roşie se deschiseră, acolo iar se întâmpla ceva, siluete moi ale bătrânelor îngenunchează, se auzi şoapta uscata a rugăciunilor, toţi se închinau. Era o atmosferă tainică şi era bine să stai şi să simţi mâna fierbinte a Taniei.

Glasurile se ridicau din ce în ce mai sus, nu se plângeau nu jeleau, pluteau deasupra pământului, deasupra deşertăciunilor, pline de o vie şi zadarnică speranţă.

Exista totuşi ceva în toate astea, în icoanele afumate, de culoarea aurie a pielii, în cupola albastră, în gândurile despre trecerea scurtă prin viaţă. despre ce va fi după aceea.

Viaţa obişnuita a lui Losev, tensiunea, hârtiile, grijile nu-i lăsau timp pentru asemenea meditaţii, nu era înconjurat de oameni predispuşi la ascetism. Poate că, uneori, în mijlocul naturii, ca atunci, în dimineaţa aceea din Golful Jmurkino, i se întâmplase ceva asemănător, dar atunci fusese mai curând exaltare şi bucurie. „Doamne nu

cumva ei chiar cred? – se întrebă – Nu. Ei speră dar nu cred, pentru că acolo nu e nimic, e clar, dar dacă nu-i nimic, atunci ce ni se dă în schimb?” Ideile îi erau confuze şi neobişnuite. Se gândi cât de repede i-a trecut viaţa şi că ar fi fost mai bine să trăiască mai molcom, ar fi avut nevoie de asemenea momente ca să-şi dea seama cât e de mediocru şi să se analizeze. Se gândi şi la moartea lui. Ea îi apărea cu chipul lui Polivanov, atât de mult îl impresionase ultima lor întâlnire. Înaltă, costelivă prefira anii cu furca, dosarele hârtiile, vicleniile şi rămâneau foarte puţine lucruri cu sens.

Sprâncenele Tucikovei erau sever împreunate, dar ochii priveau înduioşaţi. Îi era oare milă de mitropolitul bătrân şi de Dumnezeul lui la fel de bătrân şi lipsit de putere, probabil obosit să tot care povara lui uriaşă? Sau poate că era tulburată de cu totul alt sentiment? „De ce să amân, trebuie să-i povestesc imediat – se gândi el – e neplăcut, dar amân nu pentru că nu vreau s-o amărăsc, ci pentru că mi-e neplăcut. De ce mie neplăcut?”

Tania oftă.

— Ce bine. Nu cred, dar e bine. E o taină şi încă una importantă...

Slujba se termină. Tania nu se gândea să plece, îl reţinu şi pe Losev, se uitară cum se goleşte biserica, cineva îmbrăcat într-o haină închisă la culoare mergea şi stingea încet lumânările. Rămăseseră doar luminile roşu-stins ale becurilor.

— M-am rugat şi eu cu ei. Pentru ce – nu ştiu. Dar dumneata?

— Eu? – Losev icni. Nu, eu nu cred – spuse hotărât el. Şi nici despre ei nu cred că sunt credincioşi.

— De ce? Doar nutresc o credinţă curată şi generoasă. Lor le e milă de noi. Ne consideră nefericiţi. Pentru că noi nu putem să credem în ceva, aşa, pur şi simplu, dacă nu ni se promite o răsplată. Totdeauna cerem ceva în schimb. Dacă alergi – scapi de infarct. Dacă înveţi bine –

ai să intri la facultate. Tu – mie, eu – ţie. Nu dăm nimic pe degeaba.

Cineva hohoti în întuneric.

— Presupuneţi că în noi e altfel? – întrebă o voce veselă, melodioasă. Of, intelectualii! E la modă să mergi la biserică. Cred, şi nu cred – sunt şi în opoziţie şi nici nu riscă nimic. E plăcut să găseşti aici consolarea. Şi hohoti iarăşi blând.

Din umbra coloanei apăru un cap îngust pe un gât-înalt, apoi trupul îmbrăcat într-o scurtă de aviator din piele roasă, pe picioare scurte, un nas imens, semăna cu un gnom, dar ochii erau frumoşi, negri, pătimaşi. Losev o luă pe Tania de braţ.

— Nu-i frumos. Dumneavoastră trebuie să-i atrageţi pe cei care intră în lăcaş şi, în loc de asta, ne respingeţi. Ce fel de credincios sunteţi?..

Bărbatul dădu din coate ca şi cum ar fi avut aripi.

— Aţi pus o întrebare la întâmplare şi aţi nimerit exact la ţintă: ce fel de credincios sunt eu? Asta-i problema! Pentru că poţi să crezi şi în Satana şi într-un cuc. Scuzaţi-mă, m-am adresat... – se bâlbâi puţin – am auzit întâmplător ce a spus dânsa despre generozitate, a atins exact esenţialul. Hristos i-a gonit pe negustori din templu, dar ei s-au întors.

Bărbatul făcu un semn cu capul spre altar, dar se chinci brusc şi dispăru în spatele coloanei.

Tania se îndreptă spre ieşire.

În pridvor fură orbiţi de lumina strălucitoare a soarelui. Vrăbiile ciripeau zgomotos. O fetiţă sărea pe dalele de piatră. Bărbatul cu scurtă de pilot ieşi după ei. La lumină, lui Losev i se păru că îi mai văzuse undeva faţa albă.

— Aţi dedus că mă pregătesc să-i demasc pe preoţii nesăţioşi. Vă înşelaţi. Eu însumi trăiesc din bănişorii ăştia.

Losev îl recunoscu pe ţârcovnicul care-l ajutase pe mitropolit.

— Am fost osândit – spuse el uitându-se în jur. Îmi

ispăşesc pedeapsa. Chiar pentru asta.

Losev făcu vesel un gest spre gât şi clipi. Bărbatul negă din cap.

— Iaca, nu. După dumneavoastră, feţele bisericeşti sunt ori beţivi, ori pungaşi. Şi vă vine uşor.

Făcu un gest supărat, se întoarse vrând să intre în biserică.

— Vă rog staţi puţin - spuse Tania. De ce v-aţi pedepsit?

Mormăi batjocoritor, nu se ştia dacă la adresa lui sau a Taniei.

— Ce eresiarh.

— Poftim? – întrebă Losev.

— De la cuvântul „eretic”, „erezie” – îi explică grăbită Tania. Şi care e erezia dumneavoastră?

— Bărbatul se uită la ea bănuitor cu ochii lui strălucitori cu reflexe de cărbune:

— Vă interesează?... Mă acuză pentru doctrina mea.

— Doctrina?

— Ce mai doctrină – iar dădu din coate, ca şi cum ar fi avut aripi – nu-i o doctrină, ci un chin. Nu m-au lăsat să o adâncesc. Şi mi-au interzis s-o exprim.

Refuză îndelung să le explice, ba atacându-i, ba făcând pe prostul, se uita speriat, încerca să-i convingă că în zilele noastre nu poate să apară nicio doctrină nouă, se ştie totul, omul nu se mai dezvoltă, doar supravieţuieşte... Ce, vor să se distreze cu o bizarerie, să-şi asigure amuzamentul spiritual?... Tania nu reacţiona la atacurile lui şi nici lui Losev nu-i permise, răbda vesel şi cu încăpăţânare şi, în curând, Ilia Samsonovici – aşa se numea – se potoli, îi invită la el şi iată-i stând în cămăruţa lui îngustă ca un coridor, albă şi pustie.

Pe masă erau castraveţi, ceapă verde, pâine, apăru şi berea. Dar nu băură, li se păru nepotrivit. La el în cameră, Ilia Samsonovici deveni mai amabil. Îşi scoase scurta, silueta lui diformă avea ceva de cămilă. Dar infirmitatea

parcă-i dispăru când începu să vorbească – ochii îi ardeau cu o flacără neagră, avea o voce curată şi dinţi albi. Jongla vesel cu cuvintele, fără să se preocupe dacă vor fi înţelese sau vor cădea şi se vor sparge în cioburi strălucitoare.

— Toată biografia mea s-a dezvoltat pe bază de îndoială. Alţii se tem de îndoială. Dacă or să aibă dubii, au să se dezică de religie. Eu am pornit invers,am verificat ateismul. Ateii sunt categorici. Argumentele lor sunt jalnice, lipsite de profunzime. Nu exista Dumnezeu pentru că în Biblie sunt contradicţii. Pentru că nu a fost găsit pe cer. Şi altele la fel. Eu am început să mă interesez serios – de unde reiese că nu există? Şi cum începi sa te întrebi – totul vine de-a valma. Cum te îndoieşti o dată – începi să observi peste tot nepotriviri. Mergea prin cameră, dând din coate şi se opri deodată în faţa lui Losev: Fiţi vigilent! Să nu vă permiteţi vreun dubiu, căci aşa începe totul să se clatine şi dispare mulţumirea. Duhul negării, duhul îndoielii. Feriţi-vă de el. Dacă te prinde, nu se ştie unde te duce şi nu mai e cale de întoarcere..

Cuvintele lui Samsonovici îl atinseră pe Losev fără să-şi dea seama de ce...

— Nu se poate să te îndoieşti de tot. Atunci nu mai poţi nici să crezi, nici să acţionezi.

Mâna Taniei poposi pe genunchiul lui şi el tăcu, luând un castravete. Era plăcut să cedezi, să te supui, să faci ce-i place ei. Puteai să te destinzi, era interesant să-l asculţi pe omul ăsta ciudat şi să-l contrazici molcom.

Ilia Samsonovici se apleca spre Tania şi-i şopti ca un conspirator:

— Aţi auzit. Îi e frică de necredinţă. Înseamnă că şi pe el l-a ajuns.

— Ce l-a ajuns?

— Aia... Karl Marx spunea – îndoieşte-te mereu. Aşa că şi în această privinţă sunt mai marxist decât voi. Dacă vrei să ajungi la Dumnezeu – trebuie sa renunţi la el. Să

renunţi şi să revii prin îndoială... Aţi citit cartea lui Iov?

— Nu, n-am citit-o..

— Cum se poate, e cea mai importantă carte a Bibliei.

— O s-o citesc neapărat – spuse Tania dar mai bine spuneţi-mi care e erezia dumneavoastră...

Nu trebuie să consideraţi că eu m-am dezis de credinţă. Eu militez pentru întărirea ei. Iată rezultatul îndoielilor mele... Am ajuns la concluzia că trebuie să schimbăm semnificaţia raiului şi a iadului.

Tăcu, luă un pahar cu bere, sorbi o înghiţitură, ca şi cum ar fi fost ceai fierbinte.

— Cum adică să le schimbăm... de ce? – întrebă Tania, uitându-se la el uimită.

— Pentru ca să dobândim adevărata dezinteresare. În biserică spuneaţi că rugăciunea lor e curată. Dacă i-aţi vedea pe dinăuntru. Frică şi târguială. Chiar dacă ţintesc puritatea, moralitatea într-un sens superior, tot comerţ face. Vin să se înţeleagă la preţ. Ia tu, Doamne, şi dă-mi şi mie. Eu cred şi te laud, tu dă-mi puterea şi fericirea veşnică. O afacere cu plata în ceruri. Dacă o să te respect pe pământ, atunci o să nimeresc în rai – dacă o să mă-ndop, o să mă ghiftuiesc şi o să fiu desfrânat – atunci o sa ard şi o să mă chinui. Deci totul se bazează pe frică... Biciul şi prăjitura? Nu sunt de acord! E înjositor! Se îndreptă, ridică o mână, deveni mai înalt, vocea lui sonoră trecu în recitativ. Dimpotrivă, consider că e divin şi loial ca cei drepţi să fie trimişi în iad! Lor trebuie să li se promită chinuri. Nu focul şi cazanele cu smoală, ci chinurile nedreptăţii! Să nu primească nimic pentru binele făcut! Să nu fie răsplată. Tu-i faci bine, iar ţie... – Şi-i arătă lui Losev degetul mare trecut printre arătător şi mijlociu. Nu ţi se va da niciodată nimic, nici acum şi nici altă dată! Ei? Ce-i? Nu vă place? Şi rânji arătându-şi dinţii incredibil de albi, parcă ar fi fost falşi, apoi izbucni într-un râs triumfător, savurând impresia produsă.

— Dar e inuman.

Ilia Samsonovici se aşeză pe vine în faţa Taniei şi o privi în ochi.

— Doar nu crezi în Dumnezeu? Şi totuşi nu-ţi convine, nu-i aşa? Iar pentru un credincios e, într-adevăr...

— Dar de ce, care e sensul? – îl întrebă Tania nerăbdătoare.

— Ca să demasc. Nu cumva n-aţi înţeles? Omul trebuie demascat! Acest animal răpitor cu două picioare, care pradă pământul. E timpul să ştim cine suntem. Ilia Samsonovici sări, se aruncă spre Losev, îl apucă de mână, într-o absolută uitare de sine. Cine suntem noi? Nişte precupeţi sau există într-adevăr în noi ceva divin? Poate că e doar calcul pur? Dacă e numai calcul, înseamnă că suntem nişte maşini care ne supunem doar raţiunii... Cum să ne dumirim? Doar anulând orice speranţă de câştig. Şi cei care trăiesc în păcat pe pământ, în lăcomie, să nu poată spera în pocăinţă, pentru că acolo vor trăi în raiul veşnic şi în belşug. Nu va exista suferinţa purificatoare. Nu o va dobândi nimeni. Fără răsplată, fără premii. Cel drept nu va căpăta fericirea, păcătosul nu va obţine căinţa. Nici şefilor mei nu le-a plăcut deloc.

Ochii Taniei se lărgiră, roşeaţa îi năpădi faţa.

— Pentru că e nedrept! Vreţi să faceţi un Dumnezeu absolut nedrept.

— A-a! Asta mi s-a spus imediat. Dar nici viaţa reală nu-i încurajează pe cei buni şi cinstiţi. Asta e drept? Nu, cu dreptatea n-ai cum descurca toate astea. Pentru verificare, hai să le luăm tuturor consolarea şi frica de pedeapsă şi să vedem ce va deveni omul? Atunci totul se va clarifica. Şi o să vă miraţi. Şi o s-o luaţi la goană. Dar n-o să aveţi unde! Binele va fi osândit, peste tot. Şi n-o să mai fie convenabil să fii bun. Cine va mai îndrăzni să fie drept? De entuziasm, îşi ridică mâinile şi le scutură. Cine va mai avea curajul să fie bun? Şi cine o să mai predice, cine o să mai propovăduiască? O să fie imposibil. Preoţii n-o să mai aibă niciun fel de rost. Şi o să se descopere, o

să se clarifice totul. O să ne vedem aşa cum suntem unul pe altul. Toţi oamenii vor fi goi.

În colţ, în faţa unui mic iconostas, tremura o flacără mică, incoloră. Pe perete, atârna, pe lung, o imagine anatomică a omului cu smocurile roşii ale muşchilor, cu stomacul deschis, în care se vedeau buclele galbene şi roz ale intestinelor, ţevile arborescente ale vaselor. Alături, era agăţat portretul lui Lev Tolstoi. Un pat de fier, acoperit cu o pătură cenuşie, pe care dormita un motan jigărit. Din când în când, ridica pleoapele şi-l privea pe Losev cu ochii lui aurii cu pupile negre. Vocile lui Ilia Samsonovici şi a Taniei se întretăiau. Tania dădea ca exemplu vieţile sfinţilor, le spunea pe nume, vorbea despre Schweitzer, despre revoluţionari. Cu o mişcare scurtă încerca să înlăture şuviţa grea de păr care-i întuneca strălucirea ochilor. Losev nu se amestecă. Îşi gusta detaşarea. Valul fierbinte al discuţiei îl atingea, dar nu se lăsa prins, dus. Era plăcut să vezi efortul inteligent al Taniei, să auzi cum jongla cu Evanghelia, cu subiectele biblice pe care nu le studiase în niciun institut, cum ataca probleme cu care n-avusese de-a face. Îşi recunoştea uneori ignoranţa, recunoştea uşor, aşa cum îşi pot permite doar oamenii care ştiu multe. Bunicul Taniei fusese preot, câte ceva învăţase şi ea singură ca să înţeleagă tablourile cu subiecte biblice. Era evident că, datorită interesului ei, Ilia Samsonovici înflorise, nu mai era grosolan, nu ezita, încerca s-o convingă de adevărul ereziei lui disperate.

— Nu te înspăimântă perspectiva că oamenii vor deveni şi mai răi, din cauza ideii dumitale?

— Nu există nimic mai rău decât actuala necredinţă. Uitaţi-vă câte se-ntâmplă. Mai bine m-aţi întreba ce o să fie cu credinţa? Aceasta-i întrebarea. Ce va rămâne din cei drepţi? Va trebui să-i revizuim pe toţi vechii sfinţi. Printre ei sunt unii care nu s-au preocupat decât de fericirea lor veşnică. Renunţau la bunurile pământeşti, ca

să aibă acolo totul de cea mai bună calitate. Chiar şi cei mai puri se gândeau mereu la rai. Scriem doi, unul ţinem. Dar nu despre ei e vorba. Important e să aflăm dacă avem suflet? De asta vreau să scot din om interesul, să-l îndepărtez, să vedem ce rămâne. Dacă nu rămâne nimic – atunci ăsta-i sfârşitul. O să dispară şi speranţa şi bunătatea. Se vor termina poveştile. Puterea, viclenia şi câştigul! Va înceta sfânta minciună şi va apărea în faţa ochilor omul în toată goliciunea nesfârşitei lui lăcomii. Şi ne vom îngrozi!

Tania căzu pe gânduri. Faptul că putea lua discuţia asta în serios îl mira şi îl înveselea pe Losev atât de mult, încât începu să întrebe cum o să se facă transferul raiului în iad şi invers, dacă Ilia Samsonovici are un proiect de reconstrucţie şi ce atitudine va avea personalul din infern faţă de schimbarea clienţilor… Păreau că nu îi aud glumele, nu zâmbeau, aveau o privire ceţoasă.

— Ştiţi ce sărbătoare e astăzi? – întrebă Ilia Samsonovici. Adormirea Maicii Domnului.

Şi începu să vorbească despre marele semn al acestei zile ca o mărturie a înălţării viitoare a omenirii pe o treaptă superioară a existenţei. Apoi îşi aduse aminte de Schimbarea la faţă, când cei trei apostoli l-au văzut pe Iisus pe muntele Tabor. Iisus avea un nimb, şi atunci au înţeles ei cine se află în faţa lor, dar, apoi totul a dispărut şi au rămas înconjuraţi de o mulţime de oameni meschini şi şireţi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat…

Era evident că el, într-adevăr, credea că, odată, de mult, lucrurile se petrecuseră aşa şi faptele astea îl emoţionau până la lacrimi. Involuntar sentimentul lui îi molipsea. Pentru prima oară, religia, faţă de care Losev se purta de sus, considerând-o o consolare inofensivă pentru babe, îi apăru în tot farmecul ei periculos.

Tania spuse brusc:

— Vă înşelaţi, Ilia Samsonovici.

— Unde? spune-mi.

— Aţi omis un sentiment. Oamenii nu se zbat doar pentru profituri şi foloase. Spuneaţi că cei drepţi nu există. Dar mamele? Gândiţi-vă la mama dumneavoastră

Ilia Samsonovici tresări, ca şi cum ar fi vrut să spună ceva, dar tăcu.

— Şi soţiile? Orice femeie care iubeşte poate salva omenirea prin dragostea ei! Poţi s-o ameninţi cu ce vrei pe lumea ailaltă pentru iubire – n-o să se sperie. Ardeţi-o, aruncaţi-o în cazanele voastre – nu va renunţa la iubirea ei şi vă va salva. Ştiţi ce a făcut mama mea? Fratele meu... s-a născut în patruzeci şi unu la Leningrad, apoi a început blocada, nu împlinise un an. Plângea, cerea mâncare şi ea n-avea nici lapte, nicio fărâmitură de pâine, atunci şi-a tăiat o venă şi i-a întins mâna, ca să sugă sângele şi să se liniştească, să adoarmă, aşa l-a salvat. Nu există nimic mai puternic decât dragostea. Iubirea – asta a fost singurul ei profit. Unde ai s-o trimiţi – în rai sau în iad? Vorbesc aşa pentru că ştiu. Sângele acela curge şi în vinele mele, sângele ei...

Ridică fruntea, se încordă, ceva explodase în ea, emana o asemenea căldură, încât Losev simţi o cutremurare lăuntrică. În aer ardea o flacără care se topea şi se consuma .Avea o asemenea forţă, încât dacă acum Tania s-ar fi sculat şi le-ar fi ordonat s-o urmeze – ei i s-ar fi supus... Ilia Samsonovici se închină cu plecăciune adâncă.

— Ăsta-i adevărul! Adevărul! Dacă ai şti câtă dreptate ai... Se îndreptă, îşi şterse nasul cu mâna şi, uimit, i-o arătă pe Tania lui Losev: — Uite, a descoperit singură... Eu vin de nicăieri. Pe mine nu m-a iubit nimeni. Mama n-a vrut să mă ia de la orfelinat. M-a blestemat! Înghiţi ghemul care i se urcase în gât. — Eu nu prin dragoste am ajuns, ci prin disperare. Dar ea, prin dragoste! – se întrerupse el entuziasmat. Iubirea femeilor e ceva special, e un instinct. Dar când această iubire va exista şi în afara instinctului... Or să fie oameni care n-au să se teamă! Or

să fie!... Şi or să facă binele ştiind că mai apoi or să sufere. Or să renunţe la profit de dragul conştiinţei... Ca să aibă un suflet viu. Vor sfida toate bisericile existente. Ei ne vor răscumpăra pe noi toţi. Poate că, în jurul nostru, sunt oameni gata să-şi înalţe sufletul, caută, vor să se lase arşi pe rug. Daţi-le, spuneţi-le...

Sudoarea se scurgea pe fruntea lui palidă. Aşa şi-l aduceau aminte, aşa le-a rămas în memorie – trupul, lui diform, mai gros jos, şi ochii, cu strălucirea lor de cărbune pe fondul peretelui alb.

Umblară destul de mult timp tăcuţi, apoi Tania spuse supărată:

— N-a găsit... Dar e bine că sunt unii care caută.

După câţiva paşi, spuse iar:

— Nu, precis, nu, n-a găsit – şi râse. Fac şi eu ca prietena mea, Nona care, se scoală de dimineaţă, se uită în oglindă şi oftează – nici azi n-am găsit mutra potrivită.

Pentru Tania existenţa nu era catalogată, căuta ceva, atrasă de tot ce era neobişnuit sau interzis. Încerca şi gustul acestui oraş cu atâta lăcomie, încât Losev se molipsi de pofta ei.

Cu un sentiment de uşurare, se îndreptară spre pavilionul jocurilor mecanice. Acolo totul era simplu: împuşcă tura, ţinta, lumina care se aprinde, avionul care cade, punctul care se înscrie. Losev trăgea fără greşeală spre bucuria băieţilor din localitate.

Restaurantul de pe malul lacului era arhiplin. Serveau doar pentru străini şi pentru sportivi.

— Iar noi suntem pur şi simplu nişte oameni flămânzi – spuse Tania trist.

Losev o luă de braţ, trecu pe lângă portar cu acea expresie autoritară care blochează orice împotrivire aşa că portarul chiar îi salută. În salon, Losev se adresă responsabilului şi, cu aceeaşi neînduplecare, îl rugă să le găsească nişte locuri, fără să-i explice nimic, ştiind însă că n-o să fie refuzat. Aşa se şi întâmplă. Responsabilul se

scuză că n-are o masă separată şi-i aşeză lângă altă pereche.

Sub tavan se învârteau un fel de flori uriaşe cu petale de aramă. Tania se bucura ca un copil, nu fusese de prea multe ori într-un restaurant, iar într-unul de lux era pentru prima dată. Cu leafa de profesoară nu prea poţi să chefuieşti.

Cu ei la masă stătea un gruzin cu mustăţi, gânditor, cu o blondă falnică şi destul de vulgară. Blonda zâmbea ocrotitor auzind cum se minunează Tania şi se uita la Losev cu ochii ei albaştri-umezi, cu gene negre întoarse. Cândva, lui Losev îi plăcuseră asemenea pisici bine îngrijite, cu ele era simplu, ştia de la început tot, ce o să spună, ce o să se-ntâmple în seara pe care o vor petrece împreună.

Tania pierdea mult în vecinătatea ei. Comparându-le fără să vrea, Losev vedea cât de greu o să-i fie cu această fată ciudată, exaltată, imprevizibilă. Îl interesau opiniile ei, dar nu-i era pe plac independenţa ei. Superioritatea Taniei era ascunsă adânc şi nu se dezvăluia imediat… Nu, nu era vorba despre deşteptăciune, deştept era şi Losev – să fi fost mai subtilă, să fi avut un gust mai precis? Mai intelectuală? Lui Losev nu-i plăcea cuvântul ăsta, îl folosea mai mult în sens peiorativ, dar acum nu găsea altul. O vedea deodată în altă lumină – şi comportarea ei cu Kamenev, şi felul cum îi sărutase mâna, şi plecarea ei de la Polivanov, toate aceste mişcări bruşte ale sufletului ei erau saturate de nobleţe. Şi chiar în înfăţişarea sa, Losev aprecia superioritatea naturaleţii. Unghiile ei nelăcuite, buzele curate, strălucirea mată a părului ei castaniu, decolorat la capete, erau mai frumoase. La gândul că nimeni în afară de el nu văzuse în Tania decât o ochelaristă oarecare, îmbrăcată într-o rochiţă ieftină, inima îi fu cotropită de un sentiment de tandreţe, o considera descoperirea lui şi de aceea i se părea şi mai înduioşătoare, şi mai frumoasă.

Renunţarea, meditaţia alternau cu curiozitatea copilărească, cu entuziasmul şi lăcomia, cu naturaleţea. Se bucură fără jenă când văzu icrele de Manciuria, apoi şaşlâkul pe ţepuşe şi plăcintele fierbinţi. Sinceritatea ei îl înduioşă şi pe chelner, puse vodca într-o frapieră cu gheaţă, aduse farfurii calde, cucerind-o definitiv. Losev strălucea. Se simţea puternic şi generos. Vroia să-i facă pe toţi fericiţi, începu cu vecinii – ridică paharul în cinstea frumuseţii blondei, frumuseţe care nu ţine de modă, funestă pentru bărbaţii tuturor vremurilor şi popoarelor şi, aflând că e soră medicală la o creşă, îi demonstră că e cea mai interesantă şi responsabilă specializare. Caracterul omului se formează în primii trei ani de viaţă, deci ea, cu mâinile ei puternice şi pufoase, modelează, ea este un sculptor, un artist, ea este... O urcase pe asemenea culmi, că n-a fost deloc simplu să revină la companionul ei. De altfel, îi împleti şi gruzinului o coroniţă de calităţi, alcătuită din modestie şi farmec. Lăudă veselia poporului gruzin, cultura manifestărilor lui familiale, muzicalitatea. Era în formă. Simţea că Tania îl admiră. Nu linguşeala caracteriza complimentele sale, ci darul observaţiei. Se convingea a nu ştiu câta oară cât de uşor e să lauzi un om, să-l faci mai bun, arătându-i ce e valoros în el. Ce-l împiedică să folosească mereu această descoperire? De ce pomenea meritele oamenilor doar la aniversări sau când ieşeau la pensie?

Treptat, deveni acel Serioja Losev care putea să vorbească şi să trăncănească fără să-şi bată capul cum îi vor fi interpretate cuvintele, se întorcea spre sine, părăsindu-l pe acel S.S. Losev care, în Biroul lui oficial, îşi măsoară fiecare vorbă.

Băură puţin. Tania mânca şaşlâk ca o sălbatică, dinţii îi străluceau, se murdărise pe degete, dar totul îi venea bine şi gruzinul, molipsit de spontaneitatea ei, îi arătă cum trebuie să mănânce legumele. Faţa lui Losev încă râdea când inima, ca şi cum s-ar fi lovit de ceva, îi căzu în

călcâie şi, odată cu ea, se duse şi sângele, totul se scurgea, părăsindu-l şi lăsându-l singur, undeva, sus.

— Ce s-a întâmplat? – întrebă încet Tania.

Fără să-şi ia ochii de pe *acel bărbat,* Losev strânse mâna Taniei, se ridică şi se apropie de masa lui.

Părul încărunţit, tuns cu breton, iar în spate o coamă creaţă, gura cu buze groase, un zimbru, un zimbru în toată regula, greoi, mare, cum de avusese atunci Losev putere să-l ridice, să-l care până la uşă şi să-l azvârle pe scări? Acum, uitându-se la el, Losev nu-şi dădu seama cum s-a întâmplat. După cât îşi aducea aminte, niciunul nu rostise vreun cuvânt. Antonina îngheţase lângă bufet cu paharele în mână, era cu capotul pe corpul gol; şi *ăsta* era în maieu şi ud de transpiraţie. Când Losev se întorsese Antonina îşi turnase coniac în pahar şi bea dându-şi capul pe spate. Paharele erau de la soacră-sa, albastre cu margine aurie. Iar coniacul era „KV” – litere roşii pe o etichetă galbenă, exact ca acum pe masa *ăstuia.* Lângă el şedea o bătrânică cu o pălărie neagră de paie şi doi băieţi gemeni, în vârstă de vreo cincisprezece ani. O femeie tânără cu părul până la umeri stătea cu spatele la Losev. Purta pantaloni şi un cordon lat. Losev ar fi vrut să fie Antonina. Dar cea de acum avea părul drept şi umerii mai laţi. Mâncau, râdeau de ceva. Brusc, *ăla* îl observă pe Losev, încetă să mai mestece, zâmbetul i se şterse de pe faţă, îi rămăsese doar în colţurile buzelor groase. Curios, îl recunoscuse imediat pe Losev. Nu se mai văzuseră de la întâmplarea aceea, şi Losev nu-i ştia nici numele, nici cine e, de unde vine, nu întrebase nimic, aştepta ca Antonina să înceapă să se justifice, să povestească. Nu-i cerea decât să se explice. Dar ea tăcea. Din ziua aceea, tăcuse definitiv. La început nu mai rostea chiar niciun cuvânt. Împietrise. Apoi – da, nu. Şi când s-au întors la Lîkov, la fel – da, nu. Stătea noaptea culcată ca o piatră – nu se răsucea, nu ofta. Când intra el în casă, îi sticleau ochii. Seara, se instala tăcerea. El

vorbea cu fetiţa şi ea vorbea cu fetiţa... Până în ultimul moment el tot nu înţelesese ce s-a întâmplat. A existat o clipă când ar fi fost dispus s-o ierte. O surprinsese în bucătărie, stătea în faţa chiuvetei cu o farfurie în mână. Curgea apa, stropii îi udau faţa, era nemişcată, ca o stană de piatră. Părul ei, care nu mai fusese vopsit de mult, negru-bălţat, atârna. Pe faţa palidă, curgeau picături. Mita inundă inima lui Losev. Se supără pe sine, dar apoi, ca să-şi justifice mila, îşi aminti de Katia cea înverşunată şi stearpă, cu care se întâlnise la Moscova şi după căsătorie, şi de povestea recentă de la sanatoriu, cu căţărări peste balcoane, cu bilete prosteşti înainte, toate astea existau independent, separat de viaţa lui familială. Dar, dacă e să analizezi, e acelaşi lucru. Ce drepturi are el. Cu ce e el mai bun?

Se apropie de Antonina. Îi luă mâna rece, udă, simţind cum lacrimile îi strâng gâtul, Ea se smuci, îşi trase mâna şi începu să şi-o şteargă cu scârbă de şorţ. Şi era un asemenea dispreţ pe faţa ei, încât o apucă de păr, îl învârti pe pumn şi începu să-i scuture capul dintr-o parte în alta.

Îşi pierduse controlul. Dacă ea ar fi ţipat, ar fi bătut-o, ar fi nenorocit-o, un văl roşu i se aşezase pe ochi. Sângele îi pulsa în tâmple, aşa că nu-şi auzea vocea, ştia doar că-i spune că e o zdreanţă, o japiţă, o curvă. Ea nu scotea un sunet. Din cauza propriilor lui cuvinte, din cauza tăcerii ei pline de ură se simţea umilit şi numai cu un efort extraordinar, cu un ultim efort ieşi din această nebunie, o lăsă în pace şi fugi.

Îi era ruşine, scârbă, frică. Dar cel puţin se descărcase şi, în esenţă, aici se terminase căsnicia lor. Chiar dacă ar fi iertat-o, n-ar mai fi putut trăi împreună.

Soacră-sa, imparţială, încercase să-i împace, îi întrebă ce s-a întâmplat. Losev dăduse din umeri: să povestească Antonina. Nu vroia nici să învinovăţească, nici să demonstreze, numai să nu-i mai apară în faţa ochilor

scena aceea de la Leningrad.

N-a aflat niciodată ce i-a spus Antonina mamei sale. Familia se înstrăină. Exista doar munca, munca salvatoare, nimic altceva, restul se oprise, îngheţase. Acasă, toţi îl ocoleau în tăcere, plecând ochii. De fapt, în casă se petrecea ceva. Pe ascuns sau la vedere, întotdeauna se întâmplă ceva. Pe nesimţite, devenise vinovat. Se dovedi deodată că Antonina este compătimită, consolată. Propria lui mătuşă îl acuza pe el, fără să cunoască împrejurările. Nici măcar sora lui nu-l susţinea. Observă că şi fata lor începuse să-l evite, când îi reproşase ceva, în loc de răspuns îl întrebase cu obrăznicia copilăriei de ce n-o mai iubeşte pe mama. Iată deci cum se prezentau lucrurile – el n-o mai iubea. Roşind, încercă să-i explice că el şi mama au opinii diferite, când va creşte o să înţeleagă, e încă mică – de fapt, mormăise ceva cruţând-o pe Antonina şi ferind-o de adevăr pe această fată de doisprezece ani. Care adevăr? El însuşi nu-l ştia.

Antonina o aranjă pe fiica lor la o şcoală de muzică de la Leningrad, deşi Nataşa n-avea niciun talent deosebit, se decisese însă că aşa va fi mai bine pentru copil. Antonina o vizita la Leningrad, zăbovea acolo mult timp şi, în cele din urmă, se mută definitiv la mama ei, în apartamentul acela unde se petrecuse totul şi unde mai demult făcuseră nunta. Se considera că Antonina îşi ajută mama şi se ocupă de copil. În felul acesta totul s-a rezolvat fără proces, fără divorţ şi scandal, toţi erau mulţumiţi şi, la un moment dat, Losev descoperi că şi lui îi convine această falsă familie, altfel ar fi avut neplăceri la serviciu, conducerea ar fi trebuit să reacţioneze, asta era regula nescrisă. Existau destule familii de acest fel la Lîkov. Când îi vizita, Losev se prefăcea că nu ştie nimic şi-şi compătimea gazdele, care-şi purtau crucea cu demnitate. De ce, pentru ce toate astea? – nu-şi pusese niciodată problema. Şi el însuşi, chinuit de necesitatea

de-a minţi şi de a se preface, considera că aşa trebuie să fie.

Acum toţi cei care stăteau la masa aceea se uitau la Losev şi-l întrebau ceva pe *ăla.* Le răspunsese ceva, faţa i se decoloră, se încordă tot. Losev nu mai avea nicio îndoială, era el. De necrezut, coincidenţa părea imposibilă, ca într-un vis. Losev simţi cum îi amorţesc vârfurile degetelor.

Băieţii aveau plete, purtau pulovăre roşii, ochii lor îndreptaţi spre Losev priveau cu bunăvoinţă şi curiozitate. *Ăla* se ridică în întâmpinarea lui Losev, continuând să ţină furculiţa în mână. Era mai înalt, mai solid decât Losev, avea o cicatrice albă pe gât. Era uimit de alegerea Antoninei – de ce *ăsta,* de ce tocmai el? Losev nu mai simţea vechea înverşunare şi nu înţelegea de ce trebuie să se apropie, să-l jignească pe acest om, să-l lovească chiar; poate că celălalt o să-l insulte şi pe urmă o să mintă ca să se justifice faţă de familie şi amândoi vor considera că aşa e corect şi că aşa trebuie să se întâmple.

Bătrânica scoase oasele de peşte din gură, băieţii nu mai râdeau.

El apucase să facă câţiva paşi în întâmpinarea lui Losev, se întâlniră mai departe de masă, lângă ringul de dans. Termină repede de mestecat, se înecă, ridică fără motiv mâna cu furculiţa şi Losev se gândi că-i va fi frică să-l împungă cu ea, se va apăra doar, acoperindu-şi faţa şi, din cauza furculiţei, bătaia va deveni ridicolă.

Losev îl conduse, luându-l de braţ, spre mijlocul ringului de dans, acum gol. La gândul că, mai demult, putuse să-l ridice pe acest zimbru, zâmbi. Parchetul ringului strălucea. Toată lumea îi privea.

Bărbatul se chinuia să înghită şi se congestionase.

— Vă rog, nu aici – bombăni el – să coborâm... Unde doriţi... Sunt cu băieţii, cu mama.

Inima lui Losev bătea acum egal. Îi privi buzele groase,

frunza de mărar care i se lipise de bărbia transpirată, ar fi vrut să-i fie milă de acest om, dar nu găsea în el nici milă, nici bunătate. Dar nici mânie. Era doar pustiu şi frig. E bine să te baţi într-o asemenea stare, nu dai orbeşte. Să loveşti în bărbia asta cu frunzuliţa verde lipită? Şi să-şi strice această minunată şi unică zi? Să şi-o strice şi lui şi Taniei, căreia nu-i va putea explica nimic.

Gândindu-se la Tania, toată fiinţa i se revoltă împotriva acelei puteri de neînţeles care-l conducea. De ce trebuie să se supună? Cui? Căror reguli? Onoarea? Să-l bată şi să-şi refacă onoarea? Prostii. Faţă de cine e obligat? Faţă de Antonina? Faţă de acest tip? Nu-i pasă de ei! Vârându-şi pumnul în buzunar, spuse:

— Bine! De mult nu mai vreau nimic de la tine, du-te la farfuria ta.

— Mă rog, – în sfârşit, izbuti să înghită şi pronunţă sonor şi stupid – atunci de ce aţi venit?

— Nu despre tine e vorba, ci despre mine. Nu mai am chef. Ar trebui să te cârpesc, dar n-am chef. Ai întârziat doar cu o zi, dar ai întârziat. Unde ai fost până acum?

El îşi şterse buzele cu mâna şi întrebă uimit:

— Adică în ce sens? Dar se pleoşti, oftă zgomotos, uşurat, şi simţind că o să scape, închise ochii pentru o clipă. Fiţi atent, o să aveţi de dat socoteală pentru manifestări huliganice în locurile publice. Mie puţin îmi pasă, dar acolo, la voi... S-ar putea să vă dea afară. Doar n-am să las lucrurile aşa.

Losev îşi dădu seama că n-o să se bată cu el.

— Gata! – spuse – nu mai trăncăni.

— Just! Ce-avem noi de împărţit? – răspunse el — Ce pretenţii să ai de la mine? Dacă începeţi un scandal, ştiţi ce o să iasă? Ştiţi?

Era ceva nemaipomenit de alunecos în modul abil în care se schimba acest om.

Înseamnă că nu vă puteţi descurca altfel. N-aveţi sentimentul superiorităţii. Aşa-i? De aceea vreţi să mă

umiliţi fizic.

Îşi recăpătase destul de repede încrederea în el, chiar aerul sigur de sine. „Ce are el deosebit, trebuie să aibă ceva deosebit” repetă Losev întrebările pe care şi le pusese de nenumărate ori.

— Puţin îmi pasă de tine – se scutură brusc Losev şi simţi că e adevărat, că rănile vechi nu mai dor, carnea s-a vindecat, doar pieliţa mai străluceşte, e subţire şi sensibilă.

Nu se mai uita nimeni la ei, toţi tăceau, pierzând firul discuţiei.

— Ai chelit – spuse vesel Losev.

— Da, da, din cauza alergici... – explică acesta distrat. Şi ce o să le spun ălor mei? – se nelinişti el deodată.

— Ai să inventezi ceva.

— Nu lăsa totul pe seama mea. Dumneata ai început, aşa că hai cu mine, o să te prezint, o să zic că am făcut împreună armata! O să bem un pahar. Cu cine eşti? De altfel, scuză-mă, n-are importanţă... Îi luă pe Losev pe după talie. Hai! Vino numai pentru trei minute.

— Ce rost are să beau cu dumneata? Ar fi prea de tot... – spuse Losev şi întrebă interesat: Ascultă, chiar nu ţi-e ruşine? De mine, mă rog, dar de ai tăi – ne aşezăm, ciocnim – şi n-o să-ţi fie ruşine ?

— Domnilor senatori! Miroase a etică! Cine ar fi bănuit? Un adevărat Seneca. Vai, vai, vai, o s-o termini prost, primarule. Şi clipi obraznic, cu apropo. Felicitări, cum se spune – incendiul Moscovei a favorizat înfrumuseţarea ei. Trupul lui mare tremura de râs. Da, eu mă prefac! Mint. Pentru că ne observă băieţii. Şi dumneata nu te prefaci? Se apropie şi-i suflă în faţă. Hai la domnişoarele dumitale să le povestesc cum am făcut cunoştinţă. Blondei... Aia e! Suntem mânjiţi cu acelaşi rahat şi n-are cine să ne facă morală. Cu ce eşti tu mai bun decât mine. O căzătură...

Mirosea puternic a transpiraţie. Losev îşi aminti mai târziu izul ăsta, mâinile îl dureau, oftă, îi strânse cotul

atât de tare încât acesta se strâmbă.

— O să trebuiască totuşi să coborâm. Asta e! Nu vrei? Atunci să dispari de-aici în trei minute. Cu ai tăi, n-am nimic, să termine masa, dar tu mă enervezi. Îţi dau trei minute!

Şi propriul lui curaj ieftin şi laşitatea celuilalt nu erau ce trebuie, nu aveau nicio semnificaţie, nu lămureau nimic.

Când se întoarse, gruzinul spunea un banc. Tania se aplecă spre Losev şi, fără să-l întrebe nimic, spuse:

— Bravo!

— Nu ştiu, mi-a fost greu să mă abţin – mărturisi Losev fără să se mire, ca şi cum ea ar fi auzit şi ar fi ştiut totul.

Până nu de mult, chiar acum un an, se trezea noaptea şi analiza fiecare cuvânt spus de Antonina, încercând să înţeleagă ce s-a întâmplat, ce îi rănise orgoliul. Rana i se părea nevindecabilă. Atunci ar fi dat orice ca să afle cauza, mai mult, nu-l enerva imoralitatea Antoninei, ci convingerea ei că avea dreptul sa fie imorală. Atunci nu aflase nimic. Şi acum, când ar fi putut să întrebe, se dovedi că nimic nu mai are importanţă. Mulţumit de comportarea sa, o privi pe Tania, aproape uitând întrebările care-l hăituiau. La ce-i folosiseră chinurile, pentru ce se zbuciumase dacă totul se şterse din memorie?

Lunga zi toropită de căldură şi linişte îi adusese, în cele din urmă, la magazinul universal unde Tania, cu o perspicacitate specific feminină, descoperi o bluză cu dantelă olandeză, o probă şi, incapabilă să se despartă de ea, se tot uita în oglindă. Ochii i se înceţoşară. În adâncimea oglinzii, nu se vedea magazinul aglomerat, ci o încăpere sărbătorească, unde ea se întorcea lent, răspundea cuiva cu o plecăciune uşoară, îşi întâmpina invitaţii. Ridică mâna dreaptă, cu gestul obişnuit al profesoarei care arată la tablă, vrând să vadă dacă bluza nu trage la subsuori.

Observând-o de departe, Losev era uimit de

comportarea lui: nu era nerăbdător. Proba intra şi ea în durata generoasă a acestei zile. Ziua strălucea, faţetele ei etalau scânteierile fiecărei clipe. Făcu o descoperire importantă: dacă examinezi cu atenţie clipa trecătoare a existenţei, dacă te adânceşti în ea, atunci vezi că fiecare picătură a vieţii e importantă, fiecare întâmplare. Nici măcar o cumpărătură nu poate fi un fleac – pentru că înnoirea este o plăcere, o întinerire, ea conţine şi risc, şi speranţă, şi joc. Toată viaţa poate fi alcătuită din asemenea minuni, pe care trebuie să ştii să le vezi. Acum, când descoperise acest adevăr, era hotărât să trăiască altfel. Nu pricepuse că, în sine, cunoaşterea acestui adevăr nu însemna mare lucru.

Capitolul XVIII

LOSEV SE TREZI PĂRÂNDU-I-SE că-l strigase cineva. Deschise ochii şi ascultă. Se luminase. Pe tavanul înalt, sculptat, se lăfăiau petele de soare. I se trezise doar auzul, trupul era încă adormit. Memoria auditivă încercase să recunoască vocea care-l chemase. I se păru că fusese mama. Nu se miră că trăia încă. Se întinse până când îi trosniră încheieturile, aşteptând ca mama să se aplece deasupra lui, gâdilându-l cu părul ei moale şi cu nasul, spunându-i: „Seriojka, Seriojka, sunt gata cartofii”, să-i tragă încet plapuma de pe el, iar el să mormăie, nelăsând din mână un colţ al cearşafului, apărând căldura acumulată în pat, păzind resturile cele mai gustoase ale somnului. Mama s-ar fi dus apoi în bucătărie, prefăcându-se supărată, de acolo s-ar fi auzit zgomotul sticlei de untdelemn şi s-ar fi simţit mirosul aburilor cartofilor fierţi. Somnul pierea, dar persista desfătarea, imaginile pierdute ale viselor şi presimţirea zâmbetului matern, acolo, în bucătărie. Toată copilăria lui se aduna în aceste minute ale ieşirii din somn, clipe binecuvântate, calde, dilatate până la limită.

...Cearşaful ud, bătut de vânt, îl lovea puternic. Mama se ridica pe vârfuri, atârna rufele pe frânghie. Feţele de pernă roşii se zbăteau, prinse în cârlige. Mama se ridicase pe vârfuri ca în fotografia aceea veche, unde era îmbrăcată cu o rochie de mătase cu guler de dantelă.

Ţinea minte luciul materialului vărgat. El plângea cu nasul în genunchiul de mătase. Scâncea amar şi îndelungat, uitându-se, de fapt, la apele albastre ale materialului... În apă, lângă plută, se oglindea nu el, ci Petka Paşkov, iar imaginea se rupse, pluti, nu putea fi ajunsă cu undiţa. Losev se aplecă, salcia trosni sub el, trosnea acolo unde fusese tăiată, marginile se depărtaseră, trebuia să sară peste prăpastie, mama îl striga, trunchiul copacului se tot apropia de apă. În adâncimile prăpastiei, şedea, într-un fotoliu voltairian, Olga Serafimovna, goală, ca în desene, şi avea un piept bogat. Cuvintele pe care le spunea îl tulburară şi-l jigniră, aşa că se trezi definitiv.

Era culcat pe o canapea într-o cameră mare de hotel. Îşi aduse aminte confuz cum se întorseseră seara, târziu – îi dureau picioarele, ochii li se închideau, noaptea fără somn şi ziua imens de lungă îi extenuaseră în cele din urmă, şi în primul rând pe Losev; nu-şi mai amintea cum împărţiseră paturile, cum se dezbrăcase şi se culcase, încercă să adoarmă din nou, dar îşi aminti dureros cuvintele Olgăi Serafimovna: „Există tablouri care influenţează destinul”. Din momentul întâlnirii pe scară cu Tania, nu-i spusese nimic despre convorbirea cu Uvarov. Evident, amâna. Ce se întâmplă? Părea că se teme, dar de ce? A greşit undeva? Ieri nu-i expediase telegrama lui Arkadi Matveevici. Îşi găsise o scuză în neputinţa de-a alcătui un text: ar fi trebuit să-i scrie că nu rezolvase nimic. Golful Jmurkino era condamnat. În acelaşi timp, trebuia să-i dea a înţelege că, deşi fusese refuzat, nu urmase nimic rău, dimpotrivă, fusese avansat. Dar nu putuse să unească aceste două comunicări. Cum le alătura, apărea ceva neplăcut. Evita să înţeleagă de ce gândurile i se împrăştiau ca mercurul, neizbutind în niciun chip să le adune. Nu era un om lipsit de voinţă, putea să-şi impună să spună şi să facă ceea ce trebuie. Munca lui îi solicita permanent voinţa – era nevoit să-i impulsioneze pe alţii, să spună altceva decât ar fi vrut, să ordone, să-şi

asume răspunderea, să decidă, să respingă. Losev se obliga să facă toate astea şi le făcea neţinând seama de starea lui de spirit, de aceea se şi considera un om puternic. Din când în când îşi verifica voinţa. Rămăsese cu acest obicei din tinereţe, îşi interzicea hrana, nu mânca nimic o zi-două, sau intra încet sub şuvoiul îngheţat al duşului, sau se uita tăcut în ochii unui scandalagiu, până când acesta pleca privirea.

— Dormi? – întrebă el încet.

Patul pe care se culcase Tania făcea un unghi drept cu canapeaua, aşa că el n-o vedea, dar îi auzea respiraţia.

Tania nu răspunse imediat, trezită din somn, avea o voce uşor voalată, puţin încordată.

— Bună dimineaţa!

Cuvintele sunau atât de intim şi de apropiat, încât el nu se hotărî să se ridice. Zâmbea stând culcat. Tandreţea şi recunoştinţa îl legănau. Părea că se trezise în el nevoia, de mult reprimată, de a se mărturisi unui alt om. Îi era mai uşor să fie sincer cu Tania decât cu sine.

— Mi-a pierit complet memoria, stau culcat şi încerc să-mi amintesc ce voiam să-ţi povestesc. Cum spunea tata: Bună ziua ţi-am dat. Da' am uitat cum te-a chemat.

Începuse cu o glumă. Aşa era mai uşor. Pentru un naiv totu-i mai uşor, când un om deştept cade pe gânduri, prostănacul o ia de-a dreptul.

Îi povesti râzând cum se pregătise pentru discuţia cu Uvarov, cum se sfătuise, cum umblase după aliaţi, cum îşi elaborase strategia. Audienţa se desfăşurase ca o bătăile, s-au luptat îndelung şi, în cele din urmă, el a pierdut. Numai lui Polivanov i se pare că se mai poate rezolva ceva ţipând, cu de-a sila. Astăzi toţi au studii superioare, trebuie să-i convingi cu calcule şi cifre. Uvarov avea şi el argumentele lui. Era exponentul necesităţii de stat, avea motive care nu se văd de jos. Poate că s-ar mai fi putut lupta dacă nu ar fi intervenit Paşkov. Despre Paşkov, Losev vorbi fără jenă – să se ştie şi la Lîkov ce porcării

face concetăţeanul. Pe scurt, deci, nu izbutise să-l convingă pe Uvarov, n-avusese destule argumente.

Tania tăcea. Povestind, Losev nu părea amărât de înfrângere, ci stingherit. Nu spusese totul. Peste câteva clipe, ea zise că poate ar fi fost mai bine să-i arate pe viu lui Uvarov Golful Jmurkino şi tabloul. Doar pe Kamenev îl impresionaseră. Şi oricine ar fi reacţionat aşa. Arta influenţează în pofida calculelor. Pe unul mai mult, pe altul mai puţin, dar îl influenţează.

— ...poate că l-ar fi emoţionat!

O auzi cum se ridică într-un cot. Cel puţin aşa îşi închipuia.

În cuvintele ei exista un reproş. Nu acela de care se temea în secret Losev, ci altul – naiv, şcolăresc, ca şi cum ai putea folosi vicleşuguri psihologice în lupta împotriva lui Uvarov. Era simplu să-i răspundă, chiar plăcut: Uvarov nu e un sentimental, nu se va deplasa el să vadă un tablou, puţin îi pasă lui de tablou. Uvarov e altfel; dac-ai şti care e atitudinea lui faţă de pictură, pentru el, tabloul nostru e o aiureală. Losev transmise părerea lui Uvarov despre pictori fără s-o îndulcească. Ca şi despre ceilalţi oameni de artă. De obicei, nu-şi permitea să se refere la opiniile particulare ale conducerii. Nu povestea nimic nimănui. Nu se cădea. Oamenii nu ştiu să păstreze un secret, se laudă că sunt bine informaţi, ba mai şi deformează şi se răspândeşte... Dar acum, Losev, povestea; se considera îndreptăţit pentru că îşi exprimase şi faţă de Uvarov dezacordul. N-avea niciun rost ca Tania să-şi mai facă iluzii.

Ea sări din pat, aşa cum era, în cămaşa lungă de noapte şi începu să meargă prin cameră. Pe covor, zgomotul picioarelor goale era stins, în schimb lipăiau pe linoleum...

— Uvarov al tău e un monstru! Cu un asemenea cap pătrat... Nu-şi găsea cuvintele, electrizata de mânie, emana scântei. Se cheamă că e conducător. Nu poate să

fie conducător un om care nu înţelege arta! Popoare întregi au dispărut din istorie pentru că n-au avut artă! N-au avut ce moştenire să lase urmaşilor. Trebuie să plece! Cât pierdem din cauza unor asemenea şefi, care nu ştiu să vorbească decât despre procente şi metri cubi. Cu asta nu poţi să-ţi încălzeşti sufletul! Din cauza lor e viaţa urâtă...

Losev îi admira înverşunarea şi încercă s-o liniştească vorbindu-i despre criza de locuinţe, despre prioritatea nevoilor omeneşti elementare. Folosea frazele cele mai comune, dar parcă arunca gaz peste foc.

— Aşa nu se mai poate! Ce legătură au locuinţele? Toţi se acoperă cu locuinţele! Cum spui ceva – locuinţa! Automobilul! Iar la tineri – televizorul în culori! Magul! Blugii! Bărcuţele!... Iată ce face Uvarov al dumitale. Asta pricepe, asta încurajează! Şi unde să mergi cu automobilul? Nu cumva şi dumneata reduci omul doar la atât? Eu îi învăţ pe copii că arta e superioară automobilului. Da, da, aşa le spun! Arta e dumnezeirea. Dacă-mi răpeşti muzica, nu-mi mai trebuie niciun fel de locuinţă. Ce să fac cu ea? Să beau vodcă şi să mă uit la meciurile de hochei? Aşa moare sufletul. Şi dispare omul. Îndepliniţi planul, dar pentru ce? Ai râs de Ilia Samsonovici, dar Uvarov e mai sărac decât el. Pot să i-o spun şi-n faţă! Înţeleg, dumneata depinzi de el, de aceea trebuie să rabzi...

Obrajii i se îmbujoraseră, era mai frumoasă ca oricând, dar în cuvintele ei erau acele exagerări pe care Losev nu le suporta. Despre ce artă vorbeşte ea, când oamenii n-au condiţii elementare, nu sunt suficiente grădiniţe de copii? Când cinci fiinţe se înghesuie într-o cameră, nu-ţi arde de muzică şi nici versurile nu te pot ajuta...

— Avem din ce în ce mai mulţi amatori de artă, în timp ce numărul celor cărora le place munca... Ascultă muzică şi citesc versuri. Şi ce-i cu asta? Crezi că muncesc mai bine?

— Cred! confirmă Tania cu elan, fără să se oprească.

— Măcar de-ar fi aşa.

— Nu pentru asta se compune muzica!

Cât timp se compune, unii trebuie să construiască şi alţii să care cărbune. Uvarov e un om căruia îi place să muncească. Nu sunt mulţi ca el. Pe unii ca el se ţine economia noastră. Uzinele trebuie să lucreze, eşti de acord?

— Dacă vrei să ştii, un artist face cât o uzină.

— Ha!

— Da, o uzină care prelucrează fericirea!... Aşa a spus Maiakovski.

Ar fi trebuit să se oprească, să încheie discuţia cu o glumă, dar ea atinsese un punct dureros.

— Unde scrie că toată lumea trebuie să-i admire pe artiştii dumitale? De ce pretinzi de la Uvarov – ah, versurile, ah, muzica! N-are timp pentru ele, aşa nu se poate!

— Ba se poate! Dacă e şef, n-are dreptul. După dumneata, arta e bună doar pentru cei înstăriţi?

Strigau fără să se audă unul pe celălalt.

Peste câteva ore îşi vor aduce aminte zâmbind cum a început această dimineaţă, cum stăteau cap la cap, ea pe pat, el pe canapea, cum se contraziceau aproape certându-se – pentru ce? – fără să ţină seama de nimic, ca orbii.

Losev apucase să se obişnuiască cu admiraţia Taniei. De aceea, împotrivirea ei de acum îl dezorienta. Nu-i venea să creadă. Ridică tonul – nu-i fu de niciun folos, se lovi de încăpăţânarea ei. În afară de asta ea jignea un om de la care el învăţase, pe care-l respecta. Ce ştie Tania despre persoanele serioase, despre conducători? Ce ştie ea, ce ştiau ceilalţi, oamenii obişnuiţi, consumatorii, despre viaţa lor, în care există atât de puţine posibilităţi şi atât de multe obligaţii? Ştia ea cât trebuie să fie de abili, cum trebuie ei să combine, să ocolească legea? În orice

moment el poate fi tras la răspundere de ce a consumat o dată şi jumătate mai mult ciment decât i-a fost repartizat. Poate fi şi judecat. Toţi intelectualii ăştia, în special artiştii, aveau tot felul de idei preconcepute în legătură cu ei, cu oamenii care se ocupau de treburile concrete! În cel mai bun caz, îi răbdau, dar nu-i respectau niciodată. Niciodată. Şi înainte, în Rusia, oamenii de afaceri nu erau priviţi cu simpatie; nu erau trataţi chiar ca reacţionari, dar oricum: nişte tipi limitaţi care se străduiau şi de care domnii literaţi râdeau, precum Goncearov de Ştolţ. Şi Leskov făcuse aşa, şi Cehov, şi Turgheniev – oamenii de afaceri, oamenii activi erau personajele fără suflet, fără omenie. Vedeau în ei doar pe reprezentanţii capitalismului care se dezvolta, iar în conştiinţa poporului rus se născuse antipatia faţă de cei care aveau capul pe umeri. Nu de mult, Losev discutase cu Arkadi Matveevici despre această nedreptate. Amintindu-şi cum, în scuar, Arkadi Matveevici se ascunsese după ziar, Losev se enervă şi îi spuse Taniei că i s-a oferit să devină prim-adjunct al lui Uvarov, să lucreze împreună cu el, şi că nu vede nimic rău în asta.

Se făcu linişte. Tania se duse la fereastră

— Deci o să pleci de la noi... Eu am refuzat!

— Ce?

— Mi s-a oferit şi mie. Să trec la muzeu. Pentru asta m-au şi chemat.

— Probabil, lucrătura lui Kamenev.

— Nu ştiu. Mi-au propus să devin cercetător ştiinţific.

— Face curte...

— Cui?

— Nu dumitale – spuse sarcastic Losev. Mai curând, tabloului lui Astahov.

Izbucniră în râs nu din pricina cuvintelor, ci a tonului cu care fuseseră rostite. Ridică mâna să-şi netezească părul şi, datorită luminii, cămaşa de noapte deveni transparentă. I se zăreau sânii, picioarele plinuţe, lungi.

Losev îşi pierdu şirul gândurilor şi, încă fără să ştie de ce, se apropie de ea, dar Tania îl îndepărtă.

Încreţindu-şi fruntea, stătea nemişcată, gândindu-se, ca şi cum ar fi ascultat o voce interioară şi, în cele din urmă, găsind ceva, expresia i se schimbă şi începu să demonstreze convinsă, cu forţă, că Uvarov îl îndepărtează pe Losev în mod special, ca să rezolve mai uşor treaba lui murdară cu Golful Jmurkino. I s-a clarificat mecanismul diavolesc al acestei mişcări perfide. În cele din urmă, o să-l învinovăţească pe Losev, o să-i întineze în faţa locuitorilor din Lîkov numele lui cinstit, o să prezinte lucrurile ca şi cum Losev ar fi acceptat târgul, lăsându-se cumpărat cu o avansare, Uvarov asta şi vrea – să deturneze eventualele reproşuri.

Înflăcărată de minte, ea demasca planurile meschine ale lui Uvarov, răstălmăcindu-i în aşa fel cuvintele, încât Losev deveni atent. O ajuta furia, furia îi face pe oameni clarvăzători. În spatele temerilor şi bănuielilor ei exagerate Losev întrevăzu ceva. Nu-i era greu să-şi închipuie cum va ridica din umeri viitorul preşedinţe al Comitetului executiv orăşenesc: „Eu n-am niciun amestec, tovarăşi. Golful Jmurkino a fost luat cu acordul lui Serghei Stepanovici, a vrut să-i facă un hatâr şefului său.” Şi după aceea va zâmbi cu subînţeles: doar vă daţi seama şi singuri – ca mulţumire pentru numire... Şi nimeni n-o să-şi mai aducă aminte cum a protestat Losev, cum s-a zbătut şi a luptat. O să rămână doar faptul că a vrut să facă un hatâr şi zâmbetul. Poate, ba nu, în mod sigur, o să se adauge, o să se lipească şi izul de târguială. Degeaba o să spună că puţin îi pasă de bârfă, pentru că se ştia curat, ştia exact cum s-au petrecut lucrurile. Oricum, izul va rămâne. I se putea spune că e pedant, ignorant, parvenit, înfumurat, mârlan – avea de-a face cu tot soiul de oameni, nu dădea atenţie, nu putea fi pe placul tuturor. Dar când îi era pusă la îndoială corectitudinea, Losev devenea extraordinar de sensibil. El

considera că omul poate avea orice fel de caracter, dar reputaţia trebuia să-i rămână nepătată. Când unul dintre subalterni înfăptuia ceva dubios, Losev devenea neînduplecat. Noţiunea de corectitudine era confuză, lipsită de formă, dar, într-un anume fel, toţi înţelegeau la ce se referea Losev când întreba despre un om dacă este corect.

După povestea cu Antonina, lumea s-a clătinat. Ceva suspect se desfăşura în jurul numelui său. O compătimite dulceagă se întindea pe lângă el. Unii suspinau, ridicau din sprâncene, tăceau sau, când spuneau ceva, se exprimau vag. I se părea că în oraş s-a aflat, că zvonurile circulă. Nu întrebase pe nimeni, nici măcar pe sora lui. Nu interesa pe nimeni dacă dreptatea era sau nu de partea sa, ci că în familia lui se întâmplase ceva.

Cu toate că se învinsese pe sine, în zilele acelea multe lucruri încetaseră să-i mai fie atât de clare ca până atunci, descoperind contradicţii acolo unde totul părea foarte simplu. Se spune că, odată cu trecerea anilor, tot ce e complicat se simplifică, dar la el e invers...

Dacă şi Tania pomenise despre târg, atunci precis că alţii, cum ar fi Polivanov sau Paşkov, vor face caz străduindu-se să umfle gogoaşa. Cu deosebirea că Tania dădea vina doar pe Uvarov, nu admitea că Losev însuşi a fost de acord, considera că el a fost obligat, minţit, silit... Ah, ce dibaci îl apăra ea pe Losev! Inconştient, îi găsea justificări, denatura faptele şi-i era milă de el.

Îmbrăţişându-şi genunchii cu mâinile, stătea pe canapea în pijamaua lui cu dungi galbene, asemănătoare celor de pe tapete, Neras, Neîndemânatic, Ridicol alături de Tania. Nu ştia ce să-i răspundă.

Să refuze funcţia? Ar fi fost în stare să meargă şi să-i dea un telefon lui Uvarov, să-i spună că s-a răzgândit, nu vrea, refuză – şi gata. Îşi imagină cu plăcere şi în cele mai mici detalii discursul unui om disperat, căruia nu-i mai pasă de nimic, nu regretă nimic. Apoi, văzu parcă un

diapozitiv: construcţia de pe malul Pliasvei – malul săpat, stivele de dale, carcasa înaltă de fier-beton a noii clădiri de la golf. Era şi Losev în tabloul ăsta. Îl însoţeau noul preşedinte al Comitetului executiv orăşenesc, şefii de lot, inginerii. Losev dădea indicaţii, ei notau.

Îi plăcea să se privească în rolul primului adjunct, deşi în cele din urmă sesiză ironia situaţiei: oricum ai întoarce-o, n-ai să telefonezi nicăieri şi totul o să rămână cum a fost.

Îşi aminti de caietul tatălui său, de notiţa despre viitor, care s-ar putea să preexiste, elaborat de trecut. Ca în tren. Stai la fereastră şi vezi cum apare o platformă şi pe ea, o fată cu un rucsac. Viitorul intră în rama geamului. El aşteaptă gata pregătit la colţul ferestrei. Nouă ni se pare că el a apărut, dar, de fapt, noi am ajuns până la el, am supravieţuit. Era de mult format, acolo, în faţă.

Apăru un nou diapozitiv, un alt tablou în care va nimeri – mutarea în casă nouă. O să-i aducă în noul apartament pe sora lui cu nepotul, soră-sa o să facă plăcinte cu varză, cu carne, el îi va invita pe Grişcenko, pe Arkadi Matveevici, pe Natalia. O să-l invite şi pe Uvarov, dar el n-o să vină şi toţi or să-l felicite pe Losev pentru avansare... Viaţa se vedea înainte până în cele mai mici amănunte, ca printr-un binoclu puternic. Dacă reglai ocularele – puteai să vezi deplasările la Moscova, la Comitetul Planificării, noul lui birou pe care-l ştia bine, deoarece fusese deseori în cabinetul fostului prim adjunct, acum pensionat. Vedea cum o să-l transforme, cum va muta masa la fereastră şi va pune pe pervaz un ghiveci cu trandafiri chinezeşti. Totul se ştia dinainte. De exemplu, la ce sanatoriu i se va da de-acum încolo bilet de tratament.

Viaţa care-l aştepta era orânduită, orarul ei era de neclintit, se dădea odată cu funcţia.

Losev sări din pat. Dacă ar fi avut acum o chitară, ar fi cântat ca să sfideze constrângerea care-l dirija, răpindu-i

orice posibilitate de-a alege. Să facă ceva altfel, aşa, fără niciun motiv.

Dar oricât se gândea, nu-i venea în cap nimic neobligatoriu, neprevăzut, sigur, ar fi putut să inventeze ceva, dar nu-i acelaşi lucru.

Se lăsă pe vine şi privi ţesătura uzată a covorului. Mirosea a praf. Din cauza pijamalei cu dungi galbene, părea un tigru.

Făcuse an după an ceea ce se cuvenea, se obişnuise, se obişnuise definitiv. Nu-şi dădea seama ce-l oprea să calce regula, simţea că-l reţine o forţă...

Se aşeză neîndemânatic pe canapea. Tania nu înţelese, dar îl privi vesel, gata de joacă. Dar nu urmă niciun joc. Stătea trist, cu picioarele strânse.

— Şi la ce te-ai gândit? Cum o să te lupţi?

Losev nu răspunse. Atunci ea îl sfătui să meargă la Moscova, să intervină, mai e timp, când veneau în excursie, mulţi se ofereau s-o ajute – fata unui ministru, adjunctul redactorului-şef de la o revistă moscovită. Dacă strigi, oamenii te ajută, îl vor ataca pe Uvarov din toate părţile.

— Am să vorbesc eu cu ei, dacă tu nu poţi. Eu pot. Mie nu mi-e frică.

Cuvintele-i imprudente îl făcură să explodeze:

— Vreau să te informez că nici eu n-am de ce să mă tem! Nu mă duc la Uvarov de dragul carierei! Şi nici pentru că am fost minţit. Eu înţeleg totul! Bătu cu pumnul în genunchi. Şi dacă fac aşa, înseamnă că aşa trebuie.

Tania se înfioră şi se acoperi cu pătura.

— ...Am o justificare foarte serioasă! – spuse el victorios. Ştii de ce mă duc?... Vrei să-ţi spun?

Deşi motivul îi venise în minte de-abia de câteva clipe, era convins că existase şi dinainte, atât era de simplu şi de convingător. Se gândea la proiectul centrului turistic pe care i-l expusese lui Uvarov şi acum îl repeta şi Taniei. Explica mai mânios, dar şi mai degajat decât în cabinetul

lui Uvarov cum trebuie făcut totul, restaura zidurile mănăstirii, a turnuleţelor, a foişoarelor, aurea clopotniţele bisericilor, vopsea firme, până când apăru un orăşel vechi, de basm, din turtă dulce şi din vise, din visele lui şi ale Taniei, şi totuşi un oraş practic, avantajos din punct de vedere comercial – cu hanuri, bragă şi blinele, cu meserii uitate: olari, tâmplari, fierari, cu o producţie de teracotă din lutul local. Noua funcţie îl va ajuta să-şi realizeze acest vis. De acolo, de sus, e mai uşor să impulsionezi, să găseşti mijloace. De aceea acceptase. Asta era justificarea lui. Cu cât avea mai multă putere, cu atât îi va fi mai uşor să-şi îndeplinească planul.

Nu se străduia pentru el. Era gata să rabde orice pentru acest vis generos, să suporte orice bârfă.

Tania nu-l întrerupse, îl ascultă atent, până la sfârşit.

— Acum înţelegi? – întrebă el.

Ea aprobă întristată.

— De ce nu eşti de acord? Întotdeauna trebuie să sacrificăm ceva. În cazul de faţă – Golful Jmurkino. Dar tu ce-ţi închipuiai? N-am putut să-l salvez! N-am putut! Mi-a fost imposibil!

Roşind, Tania spuse stânjenită:

— Deci aşa... Scuză-mă, dar nu e bine că acest lucru coincide cu promovarea dumitale. Dumneata, personal, nu sacrifici nimic. Eu te cred, e o idee minunată, însă datorită ei vei fi avansat. Cedezi Golful Jmurkino şi în schimb primeşti... Nu e foarte cinstit.

Tăcu speriată şi-şi strânse obrajii în palme.

— Ce nu e cinstit? – o întrebă derutat.

— Păi, centrul ăsta turistic, pentru el faci schimbul. Cu ce drept faci acest schimb?

— Bună părere mai ai despre mine!

— Nu eşti vinovat, te-au atras într-o capcană – spuse Tania implorând. Ai intrat în sistemul calculelor – atâta profit, atâtea pierderi. Dar nu poţi să-ţi calci în picioare conştiinţa, Serghei Stepanovici, poate că e folositor,

poate că e avantajos, poate că e spre binele oraşului – tot n-ai s-o faci! Îşi împreună degetele, ridică ochii cerşind o aprobare, neştiind ce cuvinte să mai folosească. Meriţi chiar o avansare mai mare, sunt bucuroasă pentru dumneata, pe cuvânt! Dar nu aşa. Nu făcând concesii. Doar te mai poţi lupta...

Vedea cum suferă din cauza lui. S-a găsit un suflet căruia îi pasă ce se întâmplă cu el. Ce fericire! În mecanismul vieţii care-i învârtise atâţia ani soarta de om al muncii, rareori se interesase cineva de persoana lui, fiecare era preocupat de sine însuşi, de trăirile sale şi fiecare visa ca altcineva să se ocupe de grijile şi sentimentele lui. Pentru emoţiile ei, el îi iertă intransigenţa şi acuzaţiile directe. Îi privi cu tandreţe mâinile împreunate, îi ascultă vocea caldă:

— Am să te ajut, o să vezi, e o cauză dreaptă, poţi să mergi cu ea până sus!

Mai târziu, îşi va aminti de aceste cuvinte cărora acum nu le dădu nicio atenţie. Ce putea ea, fetişcana asta, să facă? Entuziasmul ei naiv se va lovi la nesfârşit de politeţea sticloasă a consultanţilor tăcuţi, a referenţilor, a adjuncţilor, a tinerilor funcţionari din capitală gata s-o ajute, dar nu să rezolve, să clarifice, deoarece li se adresase un om oarecare din provincie, gata chiar să-l sune pe Paşkov: „Ce se întâmplă la voi, acolo?” Îi ştia el foarte bine pe aceşti băieţi şcoliţi, abili şi descurcăreţi... Tania dăduse glas sentimentului neplăcut care-l neliniştea vag pe Losev în toată istoria asta – găsise locul dureros şi, din momentul acela, începu să vadă ce e rău şi ruşinos în consimţământul său. Cu oricine altcineva, Losev ar fi deplasat subiectul discuţiei şi ar fi demonstrat logic că hotărârea sa e justă că oricum, altă hotărâre nici nu putea fi luată. De altfel, Tania nici n-ar fi putut să-i propună altă soluţie. Conştiinţă... suflet... toate astea erau pentru Losev gângureli de copil. Mai curând îl impresiona faptul că Tania îl apăra.

Gândurile i se învălmăşiră. Auzea vocea înaltă a lui Ilia Samsonovici: „Duhul îndoielii! Fereşte-te de el! Altfel, cine ştie unde ajungi!...” Însă el nu voia să aibă îndoieli...

Umbre întunecate îi rătăceau pe faţă. Nu era obişnuit să-şi rezolve propriile contradicţii, el putea să ordone, să tragă concluzii, să măsoare profitul şi pierderea, să-şi înfrângă ezitările. Nu mai era stăpân pe situaţie, ceea ce se întâmpla se întâmpla în propria-i fiinţă şi acum nu mai era în stare nici să înfrângă, nici să cântărească...

— Săracul de tine, spuse Tania, mişcată de suferinţa lui.

Privirile li se încrucişară, se loviră una de alta. Losev îşi umezi buzele uscate şi în acest moment Tania rosti cu un glăscior pe care şi-l va aminti toată viaţa:

— Vino!

Capitolul XIX

TREPTAT ÎI REVENI VĂZUL.

Şi auzul.

Îşi auzi bătăile inimii.

Bătea, lovea, se izbea în cavitatea toracică. Auzea cum, alături, bătea inima ei.

Nu trecuseră decât câteva clipe de când fuseseră o singură fiinţă cu o singură inimă, de când ceea ce era bun pentru unul era bun şi pentru celălalt, fiecare străduindu-se să ghicească dorinţa celuilalt, să-l facă pe celălalt fericit. Prin fiecare şerpuire trupul încerca să găsească trupul celuilalt. Părea că nimic nu-i mai poate despărţi. Erau împreună pe un pământ pustiu şi arid. Nu mai existau nici oraşe, nici râuri. Se opriseră acele tuturor ceasornicelor, Timpul se oprise. Nu pătrundea niciun sunet până la ei. Viaţa ajunsese la acea limită a sentimentelor când nimic în afară de iubire nu mai avea sens. De la această înălţime, vechile preocupări de-abia de se mai zăreau... Obiectele mici, neînsemnate – golful, Uvarov – nu se puteau compara cu fericirea pe care o încercau. O explozie a existenţei, o pierdere definitivă, starea de prea-plin şi de gol absolut.

Trupurile lor fierbinţi zăceau neputincioase, absorbind odihna. Umerii, picioarele se mai atingeau încă, dar ei se îndepărtau. Undeva, sus, se îngâna despărţirea. Aşa era întotdeauna. Apropierea maximă şi despărţirea.

Îl surprinsese experienţa ei. Experienţa şi sinceritatea. Lui Losev îi plăcuseră şi se temea de înstrăinarea care avea să urmeze.

Faţa Taniei răsări deasupra lui, umedă şi fericită. Sânii ei cu sfârcuri roz. Picături de sudoare deasupra buzei de sus. Losev îi privea faţa şi învăţa s-o citească. Fără ochelari, pupilele ei deveniseră imense, de un negru intens.

Fusese căsătorită, se măritase înainte de terminarea facultăţii. După un an divorţase. Se plictisea cu el. Se plictisea şi în pat, deşi băiatul era arătos, sportiv. Povestea fără să se ruşineze, cu cuvinte simple, care la început i se păruseră vulgare, dar după aceea îi aprecie sinceritatea. Losev o întrebase despre trecut în treacăt, fără să sesizeze lipsa ei de chef.

„Să uităm jurămintele făcute altora
Să ţinem minte jurămintele noastre.”

Ştia multe versuri, răspundea cu ele, uneori nu erau prea nimerite, deşi mai târziu căpătau un oarecare sens. Poezia era mai sugestivă decât cuvintele obişnuite. Şi câteodată era exact ce trebuia.

„Ce fericire – să dormim împreună –
Oare cine ne-a dat-o?”

Losev constata cu uimire câte versuri se scriseseră pe pământ despre ceea ce se întâmplase între ei. Să numeşti asta „dragoste” era neinteresant, banal. Îi era şi teamă de acest cuvânt. Ceea ce se petrecea între ei era atât de subtil şi fragil, încât numai prin versuri se putea exprima.

Ziua cenuşie, cu burniţă, se lipise de fereastră. Dimineaţa se mişca încet. Aţipiră şi se treziră vegheaţi de zgomotul picăturilor de ploaie care se izbeau de burlan. În hotelul vechi zidurile erau groase. Ele creau sentimentul

tihnei şi al securităţii. Şi uşile camerei erau masive, cu mânere grele de bronz turnat.

Părea că locuiesc aici de mult, despărţiţi de restul lumii. Din când în când ea îl trezea şoptindu-i la ureche versuri sau cântând cu vocea caldă, catifelată:

„Ea era culcată pe spate
Sânii goi se despărţeau
Şi calm, ca apa într-un vas
Zăcea în somn viaţa ei.”

Îl puse să repete ultimele versuri şi să le admire frumuseţea. Era pentru prima oară, de când terminase şcoala, că spunea poezii. Limba i se împleticea neîndemânatică, pierdea ritmul, se încurca. Îi venea să râdă, când îşi auzea vocea. Dacă l-ar fi auzit cineva rostind cuvintele astea atât de nepotrivite pentru el...

„Există clipe când nu ne înspăimântă
Furtuna din destinul vieţii noastre
Cineva ne va pune mina pe umeri,
Cineva se va uita simplu în ochii noştri...”

Ea deschise fereastra şi se aşeză în dreptul ei cu mâinile desfăcute, în cămaşa de noapte transparentă. Îl chemă şi pe el, întărâtându-l – ţi-e frică? Se lăsă captat de această sfidare copilăroasă şi i se alătură în văzul întregii străzi. Jos, era o zi obişnuită de duminică, oamenii mâncau îngheţată, cărau pepeni, de sus, pica mereu, şuvoaiele subţiri treceau pe lângă ei unindu-i cu cerul şi pământul. Nu-i privea nimeni, toţi erau preocupaţi de treburile lor importante, deşi era convins că cineva îi văzuse şi acestuia Losev îi scoase limba...

În tinereţe, ba chiar şi mai târziu, când lucra la raion, Losev chefuia mult, cu nesaţ, îi plăceau mult femeile.

Fetele îl îndrăgeau nu pentru veselia lui amuzantă, ci pentru forţa lui. Cu toate că-l ştiau de neserios, se agăţau de el. Şi nu era bârfit, nimeni, în afara prietenilor, nu se interesa de amorurile sale. Odată devenit şef, a înţeles că lucrurile s-au complicat. Nici femeile nu mai renunţau atât de uşor la el şi, în afară de asta, acum totul se afla. Chiar fusese chemat şi i se pusese în vedere să înceteze, iar el hotărî să se potolească odată pentru totdeauna. Trebuia să aleagă: ori slujba, ori petrecerile. După căsătorie se linişti pentru mult timp. În orice caz, în oraş nu-şi mai permitea nimic, nu păcătuia nici măcar cu ochii. Dacă nu se poate, nu se poate. Puterea şi funcţia stabileau anumite limite şi Losev aflase de mult că totul se plăteşte. E drept că, în concediu, pe litoral, nu se ferea de femei. Într-un fel, totul venea de la sine, nu făcea niciun efort pentru asta. Dar niciodată nu luase în serios aceste aventuri. În general, el nu considera că sentimentele pot fi mai puternice decât omul, bineînţeles avea în vedere omul serios. Nu era foarte pretenţios în alegere, singura condiţie era ca femeia să aibă corpul frumos. Îşi făcuse o idee clară despre această latură a existenţei – femeile erau o podoabă a vieţii, un izvor de bucurie. După despărţirea de Antonina îşi pierduse însă încrederea în el. Pentru prima oară constatase că femeile pot fi nişte fiinţe complicate şi periculoase. Nu-şi mai preţuia succesele sale întâmplătoare. Acestea nu erau victorii, de fapt, nu cucerea niciodată sufletul femeilor. Faptul că îi cedau, nu însemna că îl şi iubeau. Uneori i se părea că ele s-au folosit de el şi nu invers, îl acceptau când aveau nevoie de el, după aceea îl părăseau. La Moscova avusese ocazia să se convingă încă o dată că nu înţelege femeile: după întâmplarea cu Galea, o cunoştinţă din Crimeea, o fiinţă voinică, foarte activă, care, în prima seară, după dans, de îndată ce-au rămas singuri îi propusese să meargă la plajă şi să se scalde în pielea goală. Era doctor în chimie, avea o limbă slobodă, ştia totul despre tot şi despre

toate, o moscovită tipică. Iarna, la Moscova, se întâlniseră la hotel şi apoi îl invitase la ea acasă a doua zi. Se dusese fără să bănuiască nimic, ea îi deschisese uşa sărutându-l zgomotos pe obraz, îl condusese într-o cameră unde mai erau o pereche şi un blond înalt cu o faţă deschisă, plăcută. Se numea Oleg şi era chiar soţul Galiei. Le făcuse cunoştinţă, muşcându-şi buza în timp ce zâmbea. Losev fusese de-ajuns de stăpân pe sine ca să nu se fâstâcească, cântase chiar la chitară şi discutase cu Oleg – care era psiholog – despre cauzele alcoolismului. Avea idei destul de nostime pe această temă. Ascultându-l, Losev se simţise provincial – ce-i venise Galiei? Ce-i lipsea? Eternul feminin îl derutase din nou.

În ziua următoare, ea îl vizitase la hotel, cu o perucă nouă. Losev o întrebase ce rost avusese spectacolul din ziua precedentă. Galia izbucnise în râs – e picant să ai un prieten al casei, creează tensiune. Dar imaginea lui Oleg îi apărea lui Losev mereu în faţa ochilor, inhibându-l. Au trebuit să se despartă.

— Să-ţi spun de ce au început să-mi placă versurile? Se îndrăgostise de mine un student venit la practică. Eram în clasa a zecea. El preda istoria. Eram pentru el eleva *aceea.* Acum înţeleg totul din punctul de vedere al profesoarei: în fiecare clasă există un copil greu de educat. Aveam o gaşcă. În fiecare seară eram împreună. Studentul se ataşase tare de mine. Îl zădăram în fel şi chip şi odată i-am spus: fă-mi rost de gumă de mestecat sau de o traistă din pânză de cort – de o tolbă – şi după aceea om vedea. Voiam să-mi impresionez colegii. A venit la locul nostru de întâlnire şi, în loc de gumă de mestecat, mi-a adus un buchet de flori. În ambianţa de atunci, s-a râs. S-a râs şi de el şi de mine. Eu m-am înfuriat, ce să fac cu florile tale, i-am spus – am legume destule. Mă străduiam să fac impresie, am aruncat florile. Dar în buchet erau şi versuri. Le-am găsit mai târziu. Versuri bune. Le citeam şi plângeam. De-atunci, nimeni nu mi-a

mai dăruit flori. Mi-aduc doar elevii de 8 Martie...

— De mult voiam să te întreb: de ce ai plâns când ai văzut la mine în birou tabloul?

— Lasă, n-are rost.

— Dacă nu vrei, nu-mi spune!

— Ce-ai crezut atunci despre mine?

— Ca să fiu sincer, m-am gândit că nu eşti în toate minţile. Cum să plângi din cauza unui tablou?

— Nu plângeam din cauza tabloului... Mă plângeam pe mine... La şcoală visasem să ajung pictoriţă. Pictam mult. Unii mă lăudau. Nu pictam mai rău ca alţii. Dar eu simţeam că nu e ce trebuie. Îmi lipsea ceva. Mă consolam – va veni cu vârsta, e nevoie de experienţă de viaţă, de cultură... M-am făcut profesoară, dar în taină nu-mi pierdusem speranţele. Şi când am văzut tabloul lui Astahov, am înţeles totul. Doar peisajul ăsta îl desenasem şi eu de nu ştiu câte ori. Toate consolările mele – am avut profesori proşti, voi avea odată o revelaţie – totul s-a prăbuşit. Am înţeles inaccesibilul. Deosebirea dintre mediocritate şi un talent adevărat... Nu, nu te teme, astea nu-s lacrimi, pur şi simplu... mă bucur că s-a întâmplat aşa Astahov m-a ajutat. Şi înainte, când priveam un tablou bun, mă-ntristam. Eram fericită şi tristă. Nu-mi venea să mai fac nimic. Şi nu înţelegea de ce. Când am văzut peisajul lui Astahov, am plâns din cauza tristeţii pe care ţi-o provoacă perfecţiunea. Perfecţiunea te face să vezi cât eşti de mică. Ceea ce se maturiza în tine vag şi inconştient, există deja. E făcut. Visul tău. Dorinţele tale. Înseamnă că ceea ce nu s-a desăvârşit în tine, de fapt, a murit. Mi-am dat seama imediat că aşa trebuie pictată casa Kislîh, numai aşa, acesta e tabloul meu... Deşi mai există ceva în el, un secret suplimentar...

— Şi, totuşi, de ce ai refuzat postul la muzeu?

— Mi-e bine acum la şcoală. Vizitatorii, cercul. Îmi plac

copiii.

— Trebuie să priveşti înainte. Vrei să rămâi profesoară?

— Eşti ca maică-mea.

— Tu te gândeşti la viitor?

— Nu mă gândesc, visez.

— La ce?

— N-are importanţă. Acum mi-e bine, nu vreau să fac calcule. Când n-o să-mi mai fie bine o să plec.

— Omul trebuie să aibă un scop, o idee în viaţă. Doar îi înveţi pe copii să privească înainte. Eu cred că un post la muzeu înseamnă o avansare – asta-i perspectiva.

Ea se întinse şi-şi mângâie şoldurile. Losev mai spuse ceva despre aptitudini, iar ea, râzând uşor, se ghemui lângă el.

— Nu există şi n-a existat ceva mai bun decât asta – spuse ea absentă. Şi nu trebuie să existe…

Aplombul acestui „nu trebuie” îl uimi pe Losev. Toată educaţia lui, opiniile pe care le vehicula în mod obişnuit se răzvrătiră şi, în acelaşi timp, cu plăcută ruşine, strângând-o în braţe, recunoscu pentru sine că da, aşa este…

Orice ai zice, pentru majoritatea oamenilor viaţa personală este, în ultimă instanţă, lucrul cel mai important. Chiar şi pentru el. Pentru că viaţa lui, după plecarea Antoninei, alcătuită doar din muncă, nu era viaţă, nu poţi să ceri aşa ceva de la ceilalţi oameni…

Venise odată la el în audienţă inginerul Pimenov, de la Combinatul industrial, să-i ceară o cameră pentru fiică-sa. Începuse să-i explice şi, deodată, se sufocase, aproape că izbucnise în plâns şi plecase fără să termine. Seara, Losev se dusese la el acasă, totuşi omul avea merite, era activist. Au stat de vorbă, au băut ceai, au ieşit în curte şi Pimenov i-a povestit. Relaţiile cu fiică-sa erau foarte proaste. Şi înainte fusese sălbatică, nu ştia să se apropie de oameni, suferea din cauza asta. Însă cu vârsta se închisese complet în sine. La serviciu nu era simpatizată,

dar el simţea că sufletul ei tânjea, se sufoca şi murea fără ca el s-o poată salva. Numai el ştia când şi de ce s-au întâmplat toate astea. Era vina lui de părinte. Cât timp soţia lui a fost bolnavă, trecând dintr-un spital în altul, nu s-a ocupat de copil, nu i-a ars de familie, dedicându-şi orice moment de răgaz activităţii obşteşti, sacrificându-şi familia. Şi pentru ce? Soţia i-a murit în spital, printre oameni străini, a vizitat-o întotdeauna grăbit ba o şedinţă cu activul, ba o comisie… De ce a fost aşa? l-a întrebat pe Losev omul acela cărunt, cu o voce frumoasă, care întotdeauna îşi lua notiţe la cuvântări, la seminare, la şedinţe… Losev l-a consolat cum a putut, i-a dat şi fetei o cameră, dar după aceea, de câte ori l-a auzit vorbind înflăcărat la şedinţe, s-a simţit penibil.

— Cum e viaţa ta personală?

— Furtunoasă. Copiii. Îmi place să mă ocup de ei. Apoi rudele. Suntem o familie mare. Sunt ceruta de nevastă… Şi, în general…

— Cine te cere?

— Şi Roghinski.

— Roghinski?… şi tu?

— E un om bun, cinstit, dar are nevoie de soţie pentru familie, nu pentru dragoste… Iar eu vreau marea iubire. Adevărată. Mare şi veşnică. Crezi că Astahov a cunoscut o asemenea dragoste? În jurul meu nu pot s-o descopăr. Toate-s parcă sintetice. Poate că eu nu sunt în stare să inspir o astfel de iubire! Ce zici?

— Poţi, desigur, dar întâi trebuie să iubeşti tu.

— În sfârşit, am primit o indicaţie… Poate că-mi spui pe cine şi cum… Şi dacă nu pot? Dac-ai şti ce zaţ mi-a rămas în suflet în urma căsătoriei… Sunt sătulă.

— Şi atunci?

— O să mă mai distrez un an şi am să nasc un băiat. Sau mă mărit.

— Cu cine?

— Poate chiar cu Roghinski. Poate cu altcineva... Poate cu tine.

Losev râse, dar nu apucă să răspundă.

— ...Nu, mai bine cu Roghinski. Tu n-ai nevoie de mine. Tu n-ai nevoie de nimeni. Te descurci şi singur. Iar eu trebuie să fac ceva, cu energia mea aş putea atâtea. Roghinski mă va fixa pe lângă casă şi-i voi face, aşa cum îşi visează, prima locuinţă din oraş în stil slavo-texan. Recepţii cu plăcinte şi whisky. Ne vom uita la televizor, toţi vor spune pe rând toasturi. Sau, cum se spune acum, vor ridica toasturi. Artiştii şi poeţii care ne vor vizita vor scrie în album, sau chiar pe faţa de masă, şi a doua zi eu voi broda cuvintele lor.

— De unde ai scos că eu n-am nevoie de nimeni? Tu nu ştii nimic despre mine.

— Eroare! Întâi şi întâi l-am întrebat pe Polivanov. El are date despre toţi şefii.

— Şi ce ţi-a spus despre mine?

— Te-a calomniat. De exemplu, el te consideră un carierist. Că din primul moment te-a propulsat nu curajul, ci carierismul. În felul acesta se poate susţine orice. Dacă ai fi fost un carierist, ai fi ajuns departe... Ai avut cu totul alte impulsuri. Ştii prin ce se deosebesc copiii de oamenii mari? Copiii sunt convinşi că totul le stă în putere. După ei, toţi pot fi învinşi, poţi obţine totul, poţi înfăptui orice. Şi niciodată nu-i prea târziu. Şi în tine s-a păstrat acest fel de a gândi.

— Măcar de s-ar fi păstrat...

Privi acolo, în lumea care, pe vremuri, îi aparţinuse în întregime. De unde aflase?... Ţinuturile îndepărtate, stelele, teritoriile necercetate. Fusese acolo şi aviator, şi lup cenuşiu, şi vrăjitor.

— Ştiu şi casa unde ai stat când erai mic! Am mers de la şcoală până acolo, Mi-am imaginat cum veneai de la şcoală, cum treceai pe la dulgheri, cum dădeai cu hăţul în urzici şi loveai gardul de fier. Eu îi înţeleg bine pe omuleţii

ăştia... Te-am descifrat în momentul când mi-am imaginat cum arătai ca elev.

— Şi pentru ce ai făcut asta?

— M-a interesat... Ştiam că o să fim împreună.

Îşi scutură pletele grele, provocându-i parcă bănuielile. Sesizând ceva în privirea lui, spuse răspicat:

— Exact! Mulţi mă consideră puţin... imorală.

Clipi uşor. Losev râse nefiresc. Ciudăţeniile simpatice ale purtării ei se deformau periculos, se miră cât de uşor poate reinterpreta totul.

— Ai încercat să stai mult timp în faţa tabloului lui Astahov? Până intri în el?

— Da, sigur. Losev se bucură că s-a schimbat subiectul discuţiei. Mi s-a întâmplat la expoziţie, când am venit a doua oară... Se ruşină când îşi aduse aminte.

— Nu-i aşa că începe să vorbească? Cineva a spus că în faţa operelor de artă adevărate trebuie să te porţi ca şi în faţa oamenilor de rang superior. Să stai şi să aştepţi până o să binevoiască să ţi se adreseze. Şi eu am aşteptat...

Ceva pătimaş, necruţător, şi, din cauza asta, şi mai frumos, apăru din profunzimea expresiei ei. Se uita la el, îl privea şi, în acelaşi timp, nu-l vedea. Ce zărea ea în asemenea clipe? Acum ştia cum e ea, şi ştia, de asemenea, că se va strădui întotdeauna ca faţa ei să devină aşa cum era acum.

Uneori, părea vulgară, îl întărita, Losev râdea şi se bucura, nici nu bănuia că ea poate fi şi aşa.

Ei toţi ştiau cum e el – şi Tania, şi Polivanov, şi ceilalţi. Îi atribuiau virtuţi şi vicii pe care el nici nu le bănuia. Era vanitos? Carierist? Probabil se putea observa la el şi asta. Tania îi spusese că e sensibil, curajos, sincer. Dar el ştia că poate fi şi rău, şi viclean, şi indiferent. Funcţionarele de la Comitetul Executiv al regiunii îl considerau vesel şi bun, iar cele din Lîkov – rigid şi lipsit de amabilitate. Totul depindea de împrejurări. Probabil că era aşa cum i se cerea să fie. Dar cum este el de fapt? Poate că în niciun

fel? Cândva avusese caracter, dar cu timpul observase că nu e foarte util să ai caracter. Oamenii folosesc ceea ce ştiu despre tine. Profitaseră de violenţa lui, profitaseră şi de faptul că nu era ranchiunos. Începuse să se controleze şi să-şi impună o anume consecvenţă. Îşi analiza fiecare izbucnire. Îşi construise apoi profilul unui adevărat conducător. Era mulţumit de rezultatele acestei contrafaceri? Nu-şi punea problema. Era considerat un om cu caracter – în orice caz, nu lipsit de caracter. Dar care anume trăsături dominau în el? Polivanov îl calomnia, Tania îl prezenta ca pe un om entuziast, bun la inimă, plin de abnegaţie, fiecare avea o anume imagine despre el, care nu coincidea cu a celuilalt, iar el – Losev – nu era capabil să-i corecteze şi să spună – de fapt, eu sunt aşa şi nu altfel. Pentru că nu ştia ce înseamnă „de fapt” şi ce înseamnă „să fii tu însuţi”, când nimic nu mai e cert. Încercă să-i explice toate astea Taniei cu întâmplări din biografia lui. Dar, râzând, Tania îi respinse exemplele, ea vedea faţa tainică a comportări lui, în care, întotdeauna, exista un grăunte de generozitate sau de cinste. Părea că poate armoniza, că poate găsi un sens în toate vicisitudinile vieţii lui, în toate suişurile, eşecurile, dezamăgirile, stupidităţile şi coincidenţele ei.

Înţelegea totul, absolut totul, cu excepţia despărţirii care îi ameninţa. Şi a schimbului, cum spunea ea. Nici ea, nici el nu mai vorbiră despre asta. Ochii ei emanau o lumină egală. Mâna ei se odihnea pe capul lui, îi prefira părul, îl mângâia, şi el adormi pe nesimţite. La un moment dat, smulgându-se din întunericul somnului îi văzu deasupra lui faţa udă de lacrimi; încercă să se trezească, dar nu izbuti; ea îi acoperi ochii cu palma şi el, inspirând parfumul care-i devenise aproape drag, se scufundă iarăşi în somn considerând că totul n-a fost decât secvenţă a unui vis, în care neliniştile lor aveau un sfârşit fericit, totul rezolvându-se într-un fel...

Seara o conduse la gară. Pleca la Moscova, la soră-sa, avea un rest de concediu.

Prin frunzişul ruginit, felinarele luminau clar şi puternic. Troleibuzele şi maşinile goneau împroşcând apa băltoacelor. La gară era multă lume. De când se ştia Losev, în toate gările era sufocant şi persista un miros acru, băncile erau ocupate de cei care dormeau, ceilalţi stăteau pe geamantane, mâncau, beau, copiii alergau, totdeauna era arhiplin, ţi se părea mereu că eşti martor la o strămutare.

Tania îl ţinea de braţ, mergeau pe peron de-a lungul trenului. Pe lângă vagoanele verzi, spălate de ploaie, stăteau şi cei care plecau şi cei care-i conduceau, emoţionaţi intimidaţi. Toţi mâncau îngheţată şi Losev cumpără şi el două porţii. La Moscova, Tania vroia s-o viziteze pe Olga Serafimovna, să se uite prin scrisorile lui Astahov, cu speranţa că va găsi o urmă şi va înţelege, în sfârşit, misterul tabloului din Lîkov. Vroia să scrie despre peisajele lui Astahov. Losev o rugă să-i transmită salutări Olgăi Serafimovna şi să-i comunice că ar fi bucuros s-o primească la Lîkov, dacă ar dori...

— Deşi... îşi aminti şi oftă.

— Tocmai – zise Tania şi se uită la ceas.

Pudrată, pieptănată, cu un pulovăraş negru, închis pe gât, îi părea acum lui Losev îndepărtată şi inaccesibilă. Era imposibil să-ţi imaginezi că nu demult îi aparţinuse...

— O să vină şi tu nu o să mai fii, adăugă ea sever.

Losev aprobă mâhnit. Ultimele minute le-au petrecut tăcând lângă vagon. Conductoarea îi privea şi Losev eliberă mâna Taniei.

— Nu fi trist, las-că aranjez eu totul, spuse sărutându-l pe obraz.

— Buzele ei arse se lipiră de faţa lui şi încremeniră. În această lungă atingere, nemişcată, exista devotamentul din cauza căruia lui Losev i se strânse inima; ea îi trecu degetele peste obraz, ştergând urmele de ruj.

„De ce tac, trebuie să-i spun, neapărat trebuie, n-are rost să mai ezit, m-am decis...” îşi tot spunea Losev continuând să tacă şi să schiţeze un zâmbet.

Trenul se urni, făcu şi el câţiva paşi, fără să-i piardă privirea de dincolo de fereastra dublă. Ea încă mai aştepta, el îşi compuse o mină veselă şi flutură mâna. Ea îl privea ţintă, ca şi cum s-ar fi străduit să-i fixeze pentru totdeauna trăsăturile pe retină.

Luminile roşii se topiră în noapte şi sufletul îi deveni pustiu ca şi acest peron de scânduri geluite. Se duse la bufet, luă împreună cu doi muncitori o sticlă de vin şi sorbi gânditor din pahar.

„Ce o să urmeze?” – se întrebă. Nu putea să schimbe nimic. Când o să se întoarcă Tania, totul o să fie gata hotărât. O să se uite la el aşa cum se uitase la Polivanov când l-a părăsit.

— Nu trebuie să rosteşti vorbe urâte – îi spuse unul dintre tovarăşii de pahar. Băutura nu trebuie întinată cu înjurături. Băutura e mai presus de toate.

Capitolul XX

MULŢI PRESUPUNEAU CĂ LOSEV, cu felul său de a fi, cu experienţa sa, va face carieră, se vedea în el activistul cu perspectivă care în Lîkov n-avea destul spaţiu de desfăşurare, merge încărcat doar pe jumătate... Probabil că aşa ar fi fost dacă Losev ar fi făcut întotdeauna ce trebuie, dacă ar fi fost consecvent cu regulile pe care el însuşi şi le stabilise, cu cele pe care le preluase de la Figurovski, pe care i le sugerase experienţa. Dar, din păcate, uneori din motive greu de înţeles, Se poticnea, proceda în dezacord cu convenienţele, îşi sfida propriul interes, făcea ceea ce, în niciun caz, n-ar fi trebuit să facă, şi de care nici nu se simţea nevoia, dar el tot o trântea.

Cu ocazia obişnuitei vizite a unui şef din minister, directorul restaurantului îl întrebase ce să servească la masa de prânz – şaşlâk, frigărui, ragout?... Enumera dorind să se facă remarcat, până când Losev se interesă – şi carne, de unde? De aproape o lună în oraş nu era carne, depăşiseră normele de consum. Losev îi explicase oaspetelui. Directorul restaurantului rânjise satisfăcut – nu era o problemă, se putea rezolva pentru o asemenea ocazie. Ochii lui Losev avuseseră o sclipire metalică şi, cu o voce sacadată, îi ordonase directorului să predea imediat carnea grădiniţei de copii, şi dacă e aşa de descurcăreţ, să asigure şi pe mai departe aprovizionarea acesteia cu carne. Iar ei se vor mulţumi cu un prânz

vegetarian, ca şi până atunci, având toată încrederea în măiestria bucătarului... Se scuzase faţă de oaspete şi acesta îl rugase să nu se neliniştească, se pare că-i plăcuse atitudinea lui combativă. Dar a doua zi, Cistiakova, indignată, îi reproşase lipsa de tact, de ospitalitate, afirmând că principialitatea lui e de două parale. Povestea ajunsese la regiune – primise un telefon: ce s-a întâmplat? Au râs, dar când Losev a trecut pe acolo l-au dojenit, e drept, uşor şi precaut.

Politicienii locali considerau că tocmai asemenea fiţe îi împiedicau avansarea.

Altă dată, amintindu-şi probabil de anii de şcoală, cântase la chitară şi participase la un spectacol al artiştilor amatori. A fost aplaudat deosebit de furtunos, dar s-a bârfit mult. Şefimea uluită repeta formula lansată de Cistiakova – „vrea să fie popular”. Mă rog, la nivel raional mergea, dar dacă şi la regiune o să apară pe scenă cu chitara?

Se considera că, din punctul de vedere al numărului paturilor de spital, oraşul lor se afla pe primele locuri. Dar ce fel de paturi erau alea! Spitalul principal îşi avea sediul într-un fost han. Pe pereţii saloanelor înflorea igrasia, în pavilioane era întuneric, ardea toată ziua lumina. Când Losev încercase să închidă ambele pavilioane, i s-a demonstrat că nu se poate, pentru a desfiinţa paturi e nevoie de aprobarea ministrului, iar ministrul nu va fi de acord, spitalul era considerat model, de ce să scadă indicii raionali, şi nu numai indicii raionali, ci şi cei regionali. Şi până la el se încercase rezolvarea chestiunii – fără succes, dar Losev pusese problema în Comitetul executiv, îi adusese pe deputaţi şi le arătase că spitalul, departe de a fi model, nu mai putea fi folosit. Nişte tineri au filmat igrasia şi apa de pe pereţi, fostele grajduri lăsate pe-o parte, bolnavii în paltoane datorită frigului din saloane... Cu acest film, Losev a ajuns la ministrul sănătăţii, reuşind să obţină lichidarea a cincizeci de paturi

şi după aceea includerea în planul de construcţii a unui nou spital.

Desigur, şi-ar fi putut rupe gâtul cu treaba asta, riscase, îşi tăiase singur orice cale de retragere, dacă n-ar fi obţinut nimic ar fi trebuit să plece.

Din când în când, se revolta ceva în el, nici el nu ştia de ce.

În rest, se purta inteligent şi calculat şi realizase multe. Cu ajutorul deputaţilor, revizuise indicii orăşeneşti. Se dovedise că nu douăzeci, ci treizeci şi cinci la sută din populaţie nu beneficiau de canalizare, că în bufete şi restaurante erau mai puţine locuri decât consemnau scriptele, că, pe fiecare locuitor, valoarea servirilor revenea doar la douăsprezece ruble. Oraşul ajunsese pe penultimul loc din regiune. Adevărul costa scump. Dar, cum spunea Losev, merita. Oamenilor le plăcea sinceritatea, le plăcea că se luptă cu minciuna, înţelegeau că naivitatea lui nu e decât un procedeu, că de fapt ştie el foarte bine ce face. Acţiona în limitele permise şi dacă nu izbutea să rezolve ceva recunoştea, nu fără un oarecare cinism. Când îl criticau, de exemplu, pentru poluarea râului, el explica deschis că nu-i convine să construiască filtre, pentru că nu cu ele se face planul, ci cu case. Era apreciat şi pentru faptul că era zgârcit cu promisiunile, nu purta cu vorba, ştia să refuze din primul moment, fără amânări.

În ultimii ani, oamenii începuseră să-l obosească. Vara, duminica, o lua în sus, pe malul Pliasvei, în desişurile de trestie, acolo unde Pliasva devenea un râu îngust, găsea locuri cu maluri de piatră şi pante line. Stătea îndelung cu mâinile în apă. Firele de apă se încurcau uneori, buricele degetelor alunecau pe nodurile umflate, căutând împletiturile strânse, ghemele deasupra cărora apărea spuma. De obicei, şuvoaiele curgeau liniştit în mişcarea lor laminară. Îşi aducea aminte de frumoşii termeni din hidraulică: mişcare laminară, turbulentă…

Undele râului se agitau împreună cu curentul. Strângerea de mână a apei era mereu prietenească, oricât de tare i-ar fi îngheţat degetele. Straturile de lichid aveau temperaturi diferite şi el le sesiza. Undiţele zăceau pe mal, le lua cu el numai ca să scape de întrebări.

Apa îl linişte a. Începuse să simtă cât de obosiţi îi sunt muşchii feţei. Tot timpul reprezentau ceva. O anume expresie. Era imposibil să scape de ea, s-o smulgă.

Obosea pentru că îi venea din ce în ce mai greu să muncească. Terminase cu stratul superficial, trebuia acum să sape tot mai adânc. Pierdea din ce în ce mai mult timp ca să convingă pe unul, să scape de altul, să respingă nu ştiu ce reconstrucţie; i se cereau tot mai multe rapoarte, dări de seamă, hârtii, uneori i se părea că oamenii muncesc din ce în ce mai prost şi el are din ce în ce mai puţine posibilităţi să urmărească, să verifice, să refacă...

Uneori observa că oamenii îi sunt ostili doar pentru că e şef. La sesiune, se apropiase de Maria Zavialova, croitoreasă la fabrica de confecţii, o femeie falnică, frumoasă. Stătea de vorbă cu nişte prietene şi purta o rochie albastră, lungă.

— Salut, ce mai faci, Zavialova? Cum mai e viaţa? Ţi-ai pus rochie nouă. La sesiune nu e obligatoriu.

Râse, râseră şi prietenele Zavialovei, dar nu se ştie de ce, ea devenise serioasă. Losev nu-i dăduse atenţie continuând pe tonul său de stăpân ocrotitor, aşa cum vorbea şi cu alţii, aşa cum se vorbise şi cu el odată.

— Ei, cum staţi cu planul?

— Normal.

— Şi cu viaţa personală?

Zavialova se înroşise ca zmeura şi rosti sonor:

— Dar dumneata? Cum stai cu soţia?

El se fâstâcise, dar ea insistase şi atacând, continuă:

— Nu-ţi place? În ceea ce priveşte rochia, şi eu pot... Parcă la costum negru se potriveşte cravata roz...

Femeile pufniseră în râs, spontan, fără nicio intenţie.

Ieşise cu greu din încurcătură, etalându-şi zâmbetul său naiv, lătăreţ:

— Corect!... Bravo! Aşa-mi trebuie!...

Dar când Morşcihin, şeful sectorului comunal, îi spusese ca e indignat de lipsa de tact a Zavialovei, că de fapt l-a atacat în mod direct şi adăugase că ştie că ea a băgat divorţ – treabă nedemnă de titlul de deputat – Losev nu-i spusese să tacă.

Revolta lui Morşcihin îi plăcuse, îl liniştea.

În relaţiile cu femeile, în special cu cele tinere şi interesante, indiferent despre ce ar fi vorbit, Losev adăuga un element în plus, subînţeles, un joc care nu impieta asupra muncii şi chiar dacă acest joc era gratuit îi făcea plăcere. Fără să vrea privirile lui aveau un nu ştiu ce. Numai că Zavialova se uitase la el altfel, de aceea nici nu-i acceptase tonul. Pentru ea el nu exista ca bărbat, reprezenta o funcţie, şi atât.

Era o descoperire tristă, care-l determinase să se descurce în limitele relaţiilor oficiale – au şi acestea umorul, familiaritatea lor – şi nimic mai mult. Devenise mai rigid, nu mai risca, transforma tot mai des orice discuţie într-o relaţie de lucru. Şi glumele şi bancurile pe care le spunea – erau folosite tot mai des în acest context.

Şuierând uşor, aparatul de ras tăia perii aspri de pe bărbie. Losev îşi examină în oglindă obrajii proaspăt raşi, îşi frecă faţa cu colonie, aşa ca să-l pişte şi să-l ardă şi, în aceste clipe, îl sâcâia gândul neplăcut că de-abia s-a ras şi s-a frecat cu colonie. Adică ieri. De-abia a fost dimineaţa de ieri. Pe neobservate, trecuseră douăzeci şi patru de ore şi iată-l din nou în faţa oglinzii. De fiecare dată, se îngrozea că n-a apucat să facă nimic. Se duseseră vremurile acelea în care mărşăluia prin oraş, mândru de gospodăria lui. Acum se lovea peste tot, de ceea ce nu izbutise, de ceea ce nu apucase să facă. Nu

construise un depozit de legume cu o aerisire corespunzătoare, dracu' ştie de ce. Vara, la cantine, nu erau legume proaspete, n-avea ce să le facă directorilor. Fiecare fleac consuma tot mai multă, energie şi, mai ales, timp, timp...

Pe de-o parte, se bucurase când, după criză, ajunsese la spital. Zăcuse nemişcat două săptămâni. Doctorii îl întrebau dacă n-a avut un şoc nervos şi el nega uşor din cap. I-au spus că probabil totul e din cauza surmenajului – muncise mult, de doi ani nu-şi luase concediu, un regim anormal... Nu-i contrazicea. Nimeni nu ghicise adevărata cauză, nici doctorii, nici cei de la Comitetul executiv. Cu toate că faptele se petrecuseră la vedere, cu două luni în urmă.

N-avea voie să primească vizite. Nici bileţele, nici cărţi, nici să asculte radioul, trebuia să zacă şi să-şi sugă degetul – aşa îi spusese un neuropatolog în vârstă. Stătea singur într-o rezervă care, nu se ştie de ce, avea gratii la ferestre. Dacă ridica brusc capul, pereţii se clătinau, perdeaua devenea oblică şi simţea cum din creier i se scurge ceva greu – ca mercurul. Pentru prima oară era singur cu sine, liber să filosofeze. „Înlăturaţi din minte orice preocupare" – dar în afară de treburi n-avea la ce să se gândească. Nu era obişnuit să mediteze la propria-i viaţă. Se tot străduiau să pătrundă în rezerva lui cu probleme de serviciu, soră-sa îi trimisese plăcinte. Losev încerca să ghicească – care venea la el pur şi simplu aşa, din prietenie? Nu era sigur de nimeni, cu excepţia comandantului militar. Cu un an înainte de plecarea Antoninei, nu mai invitaseră pe nimeni pe la ei şi nici ei nu mai fuseseră în vreo vizită. După plecare Antoninei, Losev nu reînnoise vechile relaţii, se bucurase de fiecare seară pe care o petrecea singur şi liniştit.

Oricât ar fi evitat să cugete, gândurile i se întorceau neîntrerupt la avaria de la fabrica de pâine, de la începutul iernii. Venise în goană directorul Şiriaev – un

accident, fabrica s-a oprit! Se tot încurca, bâlbâindu-se de frică, până când se dovedise că reparaţiile pe care Şiriaev se angajase să le execute cu forţe proprii nu fuseseră făcute, se temuse să raporteze, contase pe noroc, şi acum ceva se prăbuşise, oprise cuptoarele. Trimisese şi o telegramă speriată la regiune, ceea ce îl înfuriase definitiv pe Losev. Îl ameninţase că-l va da în judecată, ţipase la el, încercând să-i acopere glasul piţigăiat şi plângăreţ. Şi Juravliov urlase la el; toţi urlau la Şiriaev pentru că era vinovat, pentru că, acest accident punea în încurcătură oraşul şi se şi comporta prosteşte, spunând fără rost: „Am avut prea multă încredere” şi dând vina pe meşteri... Şiriaev fusese imediat înlocuit din funcţie, Losev petrecuse câteva zile la fabrica de pâine, organizând reparaţiile şi, în agitaţia aceea, moartea lui Şiriaev, survenită în urma unui infarct, trecuse aproape neobservată. Apoi, venise în audienţă văduva lui Şiriaev şi povestise cum, întorcându-se de la Comitetul executiv, soţul ei se culcase în tăcere pe canapea, acoperindu-şi faţa cu ziarul, strigase, ea venise în fugă dar el nu mai respira. Nu-l învinuia pe Losev, povestind, încerca să-l împace cu răposatul. Greoaie, moale, semăna cu Şiriaev, scârţâia scaunul sub ea amintindu-i de văicărelile stridente ale lui Şiriaev şi de urletele lui înverşunate. De ce zbierase la un om bătrân? Cu ţipetele nu se putea repara nimic! Dar tocmai despre asta era vorba, ţipase ca să se răzbune, să pedepsească, să provoace suferinţă. Şi când Şiriaev a dus mâna în dreptul inimii – doamne, chiar a dus mâna în dreptul inimii – avusese o satisfacţie rea şi parcă Juravliov strigase: „Nu te mai preface!”

Se înţelege că infarctul fusese din cauza necazurilor, dar nimeni nu-l învinovăţea pe Losev. Se considera că Şiriaev n-a avut noroc, avea inima slăbită după gripă. Văduva îl invitase pe Losev la parastasul de patruzeci de zile. Dar Losev trecuse pe la ei mai devreme. Stăteau la parter, într-un bloc. În camera mare, copiii – deja

adolescenţi – îşi făceau lecţiile, în cea mică, văduva scria cărţi poştale cu un conţinut identic: anunţa moartea soţului ei camarazilor de front. În timpul războiului, Şiriaev fusese tehnician armurier, luptase, primise două ordine. Pe perete atârna fotografia lui în culori cu panglică neagră. De sub sticlă, Şiriaev, îmbujorat, privea brav, sigur de sine. Uitându-se la el, Losev nu simţea niciun fel de remuşcare. Canapeaua pe care se culcase ultima dată Şiriaev era destul de nouă. Losev o întrebase pe văduvă dacă Şiriaev nu spusese ceva înainte de a muri. Dacă s-ar fi plâns de el, lui Losev i-ar fi fost mai uşor. Noaptea se trezise când îi bătuse cineva la uşă. Se ridicase, deschisese uşa, nu era nimeni. A doua zi, la birou, în plină zi, se repetase acelaşi lucru. Observase că începuse să vorbească încet. Gândurile i se întorceau mereu la ziua aceea: dacă ar fi fost mai reţinut, oare Şiriaev ar mai fi murit? Deci, dacă i-ar fi fost mai multă milă de acest om, ar fi trecut totul? Trebuie să-i compătimeşti pe cel împotriva căruia te ridici, spusese Figurovski. Acum înţelesese aceste cuvinte.

Stând în spital, se gândea că mustrările, dojenile pe care el le formula în biroul său – erau mortal primejdioase. Uşor, fără să-ţi dai seama, puteai să ucizi un om cu un cuvânt – iată ce-l îngrozea.

Nopţile din spital sunt lungi şi fără somn. Se aud gemetele şi suferinţele oamenilor, viaţa se înfioară ca o flacără întărâtată de vânt, slabă şi joasă. Losev îşi asculta bătăile inimii, se uita în oglindă şi vedea faţa unui om bolnav, cu o expresie neprietenoasă, cu ochi speriaţi şi, din această cauză, bănuitori! Când se simţea privit, se aduna, se netezea, apărea o expresie sigură şi voioasă – totu-n ordine! Apoi faţa bolnăvicioasă din oglindă nu se mai ivi deloc. În interiorul acelui Losev pe care-l vedeau toţi mai exista un Losev. Dar, de obicei, acest Losev nu putea fi detectat, părea că dispăruse. Din apele oglinzii îl privea un om matur... Oare acesta este el, Serioja Losev,

pe care mama lui îl considerase o frumuseţe de băiat şi, pieptănându-l, îşi apropia obrazul de faţa lui?

Se uită fără să se recunoască – ce are el comun cu omul ăsta? Ce caută el în spital? Se miră de viaţa lui, care-l aruncase tocmai aici, pe acest banc de nisip, în acest salon.

Seara, se strecura la el Matvei, vagabondul oraşului, pe care Losev îl ameninţase de mult că o să-l trimită cu miliţia la dezalcoolizare. Era un om de vreo patruzeci de ani, cu o statură de uriaş, pecetea alcoolului se vedea pe faţa lui inteligentă şi lipsită de voinţă. Avea un fel de reumatism şi, învelit în halatul de spital din flanelă de culoarea şoarecilor, se aşeza în colţ, pe calorifer. De acolo, dezvolta, încet şi visător, ideea lui despre fericirea generală.

— De ce bei, Matvei? – îl întrebă Losev, pe care asemenea proiecte nu-l interesau.

— De ce beau? Ca să mă îmbăt, răspunse Matvei fără să se gândească.

— Şi de ce nu munceşti?

Când reuşeai să-l scoţi pe Matvei din starea sa dulceag visătoare, devenea ciudat de caustic.

— De ce nu muncesc?... Pentru că sunt om cinstit.

— Cum adică?

— Mă consideraţi un palavragiu, dar sunt mai cinstit decât birocraţii dumneavoastră. Ce fac ei acolo? Trăncănesc la telefon, aleargă prin magazine. Îşi rezolvă problemele personale în timpul orelor de serviciu. Pe când eu stau degeaba pe banii mei, nu mă plăteşte statul.

Odată recunoscuse că se considera vinovat de moartea soţiei lui, o nenorocise şi de-atunci se apucase de băut.

— Beau ca să nu mă căiesc. Îmi înec voinţa. Explică-mi, te rog, de ce nu ne căim? Facem porcării şi nu ne căim?

— Faţă de cine să ne căim?

— Faţă de ceilalţi oameni. Să ne ridicăm şi să ne spunem păcatele. Aşa şi aşa, sunt un hoţ şi-un ticălos.

Călcaţi-mă în picioare, am distrus un om…

„Aşa e, are dreptate – se gândea Losev – de ce nu pot eu să recunosc că sunt vinovat de moartea lui Şiriaev, eu nu spun asta, dar Matvei poate să zică despre nevastă-sa, eu n-am curajul lui…” Îşi aminti diverse împrejurări la care fusese martor şi-şi dădu seama cu uimire că nu i se întâmplase niciodată să-i vadă pe oameni căindu-se, să spună că-i chinuie conştiinţa, să-şi recunoască abuzurile, grosolănia, răutatea, nedreptatea… Ar fi fost şi ridicol şi bizar să-ţi închipui aşa ceva.

— Spui să mă apuc de treabă – medita cu voce tare Matvei. De acord. Dar întâi, explică-mi de ce să muncesc?

Ascultându-l pe Losev, oftă dezamăgit. Să dea rasol, să facă ciubuc ca să aibă ce mânca – cu asta era de acord. Dar nimic mai mult.

— Oamenii se împart în două categorii. Unii vor să obţină totul de la viaţă. Ei au nevoie de funcţie, nu de respect. Tot mai sus, mai sus, apucă, trăim doar o dată. Cei din a doua categorie vor să-i facă fericiţi pe ceilalţi, pentru ei e important ce gândesc ceilalţi. Oamenii pot fi fericiţi în diverse feluri…

— Şi eu din ce categorie fac parte?

— La început, toţi s-au bucurat de tine – ziceau că, în sfârşit, a dat norocul peste noi. Ai repartizat apartamente invalizilor de război – crezi că nu ştiu? Maternitatea s-ar fi făcut şi fără tine. Dar casele invalizilor sunt meritul tău personal. Dacă nu i-ai fi apărat tu, ar fi aşteptat încă un an. Unii nici n-ar fi apucat. De altfel, rolul personalităţii în istorie e foarte mare.

— Şi acum?

— Acum, Serghei Stepanovici, ai trecut pe planul doi. Uite, nu mai departe, frizeria. Înainte făceau curăţenie şi spuneau – astăzi vine însuşi Losev! Se străduiau să arate ce suflete de slugă sunt. Acum ştii cui îi dă târcoale responsabilul? Directorului magazinului alimentar. Îi pun şi un şervet albastru special. Îl fac manichiura. Îţi dai

seama? Acum directorii de magazine sunt cei mai importanţi.

În unele zile pe Matvei îl dureau groaznic picioarele, muşca perna, fornăia ca un cal, după aceea venea stors, înrăit.

— Zaci? Puţin îţi pasă. Ai o boală de şef. E bine de voi, şefii. Toţi îţi aduc mere, compot… Crezi că la tine vin? La şef vin.

— De ce? Tu vii doar la mine.

— Eu sunt altfel. Eu trăiesc în afara regulilor. Dar dacă e să ne gândim, până la urmă şi eu sunt atras de funcţia ta. E măgulitor. Ultimul om, se poate spune chiar cea mai înapoiată personalitate din oraş, are dispute cu cel mai din frunte om. De la egal la egal. Dacă ai fi fost un oarecare – nu ştiu dacă m-aş mai fi simţit atras… Şi doctorii nu s-ar mai fi foit atâta cu spasmele tale…

— Da' tu ce credeai – aprobă Losev. Părintele oraşului, printre altele un părinte bun, merită atenţie. Tu, de exemplu, nu oferi nimic societăţii, nu aduci niciun folos, dar eşti îngrijit la fel ca mine.

— Dacă nu fac nici două parale, de ce discuţi cu mine?

— Pe oamenii de treabă i-am studiat, dar tu eşti un fenomen neprevăzut, un produs secundar al dezvoltării, pe deasupra, mai eşti şi rău, de la tine mai poate auzi omul câte ceva.

— Deci consideri că sunt o abatere? Ar trebui să mă apreciezi, sunt independent, sunt cel mai liber om din stupul tău.

— Şi cine se bucură de libertatea ta?

Losev era indignat când se gândea la acest trup puternic, la această inteligenţă şi forţă care ar fi putut face atâtea lucruri utile. Ce altceva, în afară de muncă, poate justifica viaţa dată omului?

Munca era pentru Losev măsura calităţilor omeneşti. Omul este, înainte de toate, o fiinţă care munceşte. Cine nu munceşte, nu gândeşte, fără muncă, omul putrezeşte.

Losev era convins că munca lecuieşte şi îndrumă, te obligă să gândeşti şi te face mai bun. Cândva, oamenii vor fi pedepsiţi prin interzicerea muncii. Vor fi condamnaţi să nu facă nimic.

Mâna de lucru era insuficientă, trebuiau construite grădiniţe de copii, reparate case, în spital nu erau destule infirmiere, veneau bolnavi din tot raionul – din această cauză celor din oraş nu le ajungeau locurile... Să facă ordine în parc... Să astupe râpa... Canalizarea prin participarea întreprinderilor... Of, directorii cu care nu te poţi înţelege...

Toţi lucrează cu jumătate de încărcătură. Un flăcău împlineşte optsprezece ani şi încă nu ştie ce e munca. Creştem paraziţi. Ar trebui început din copilărie. Acum oricând se poate găsi o treabă pentru un adolescent... Se lovea frecvent şi dureros de dezordine, de impertinenţa celor ca Matvei, de cei care, nu se ştie de ce, distrugeau băncile din parcuri, drumurile, spărgeau felinarele; nu izbutise să construiască un depozit de legume cu aerisire corespunzătoare, nu făcuse rost de bitum pentru cei de la drumuri, oraşul n-avea un arhitect cumsecade...

Îi povestea lui Matvei grijile şi problemele lui de la Comitetul executiv şi pe Matvei îl interesaseră o vreme, dar Losev înţelesese că n-o să se ducă nicăieri să muncească, n-o să-şi bage minţile în cap. Matvei o să rămână o haimana, o să-şi irosească viaţa. Şi se consideră un gânditor, liber şi dezinteresat, demn de compătimire – mare şmecher! Există oare o cheie pentru Matvei? Fiecare om este o ghicitoare. Există oameni pe care nimeni nu-i va putea ghici niciodată. S-a pierdut cheia. Alţii se deschid uşor, dar acolo, înăuntru, descoperi alt secret...

Odată, trezindu-se din somn, o văzu în pragul salonului pe Cistiakova. Cu un halat alb pe umeri, stătea rezemată de uşorul uşii, uitându-se la el cu o expresie bizară, nefirească pentru ea, nu-nţelesese imediat ce se

întâmplase. Fruntea ei, întotdeauna încruntată, se netezise, devenise înaltă şi curată, ochii emanau căldură şi o lumină slabă şi duioasă îi aluneca pe faţă. Îşi dădu seama că o privea printre pleoape şi deschise ochii. Ea se încruntă şi îşi recăpătă imediat rigiditatea obişnuită: fratele ei e bolnav în spital şi a trecut şi pe aici... Explicaţiile erau scurte şi severe şi, urându-i sănătate, plecă.

Dincolo de fereastră ningea liniştit. O albeaţă pufoasă curată se aşternuse peste acoperişuri, garduri, ramuri, pe fiecare părticică a acestui oraş, pierdut între câmpii întinse şi păduri.

Losev stătea culcat şi zâmbea amintindu-şi cum, discutând nu de mult propunerea de a i se conferi Zavialovei un ordin, Cistiakova se împotrivise, spunând că vorbise cu ea chiar cu o zi înainte şi o rugase să nu divorţeze, deoarece pentru ordin trebuie să se scrie în caracterizare că prezinţi garanţii morale în viaţa personală şi Zavialova o repezise. Sunt treburi care n-o privesc. Losev răspunsese că dacă i-a respins sfatul, însemna că prezintă garanţii morale: e consecventă. Membrii biroului îl susţinuseră, dar Cistiakova se supărase şi şuierase ceva... Omul e o ghicitoare. Şi viaţa e o ghicitoare. Câte asemenea orăşele sunt răspândite în Rusia, de fapt, un oraş mic este, în acelaşi timp, şi un oraş important al ţării. Atunci de ce oare Lîkovul îi e mai drag decât oricare altă aşezare? Cu toate că e atât de neînsemnat şi sărac. Sufletul îi era înecat de dorinţa de a-l face mai frumos, mai bun, era înecat de dragostea pentru oamenii de aici.

Capitolul XXI

MORŞCIHIN INTRĂ PRINTRE PRIMII, mai bine zis năvăli, şeful sectorului comunal era, ca întotdeauna, mlădios şi elastic, radios, raporta răspicat şi vesel, degaja o însufleţire plăcută. Şi devotament. Şi – „o să ne descurcăm”. Şi – „lăsaţi pe mine” – Şi ceea ce-l făcea simpatic tuturor – „nu-i o problemă!”

Losev îl ascultă neatent, privea, cum îi tresar buclele sârmoase şi se gândea cu emoţie la întâlnirea cu fiica lui, la clipa aceea când ea-l văzuse în holul zgomotos şi cum – după o oră şi ceva, la despărţire, ea se întorsese în semiobscuritatea holului de la intrarea blocului, el nu-i văzuse faţa, dar important era că se întorsese. Cele două clipe erau complet diferite: prima – plină de aşteptare şi teamă, a doua – de tristeţe. Dar se reţineau amândoi şi, într-un anume mod, se contopeau...

În hol se auzea muzica din sălile unde se cânta la pian şi la vioară. Aştepta, şi cu cât aşteptarea se prelungea, cu atât i se făcea mai frică. Atât de frică, încât ieşi să se plimbe pe bulevardul Kievski, lung, drept, solemn. Şcoala de muzică la care învăţa Nataşa era fosta casă Vitte, – ministru, om de stat în Rusia. Cândva, Losev citise cu interes trei volumaşe albastre cu memoriile lui, un om capabil, multilateral şi inteligent. Era bine că această casă era plină acum de game şi exerciţii. Losev merse până la colţ, ajunse lângă moscheea albastră şi se întoarse în hol.

După plecarea Taniei îl cotropise dorinţa să-şi vadă fata. Dorinţa nu-l părăsise, era neliniştit şi atunci, fără să mai ezite, îşi cumpără un bilet până la Leningrad, astfel că îl prinse noaptea în vagonul de clasa a doua pe poliţa pentru bagaje, ca pe vremuri, în tinereţe. De la Leningrad, dădu un telefon la Lîkov, prevenind că va mai întârzia. Avea destule treburi aici, dimineaţa o petrecuse prin întreprinderi, iar de pe la unu se tot frământa pe lângă şcoală.

Era o zi de toamnă, împestriţată cu frunze galbene şi roşii, frunze late de arţar. Peste frunzele care cădeau se ridica săgeata de aur a fortăreţei Petropavlovsk. La Leningrad, Losev se simţea, mai zvelt, şi mai înalt, deşi în ultimul timp, în iubirea lui pentru acest oraş, intervenise şi o oarecare supărare. Ceramica albastră a moscheii îşi arăta zgrunţurii cenuşii. Cum coteai de pe bulevard, dădeai de case cojite, părăginite. Ochiul lui exersat observa imediat ziduri de mult nezugrăvite, garduri cu vergelele înzorzonate rupte, cariatide sparte. Case care, pe vremuri, fuseseră superbe – oricare dintre ele ar fi putut deveni monument la Lîkov – păreau şubrede, pustii. Blocada şi războiul îşi puseseră pecetea, care nu mai putea fi înlăturată. Ciudat – la Moscova, Losev se bucura de tot ce e nou, îl entuziasmau casele restaurate, în Leningrad însă observa tot ce s-a pierdut, lipsa de spirit gospodăresc, sărăcia şi umilinţa supărătoare a acestor încă superbe construcţii. De aceea, probabil, nici nu-i mai plăcea să vină la Leningrad, în special de când Antonina se mutase aici.

Nataşa crescuse, părul i se mai închisese la culoare, sigur că o recunoscuse imediat, dar totuşi cu o oarecare ezitare, însă ea, când îl văzu, se împiedică şi aceasta fu clipa cea mai cumplită. Încremeniră amândoi, văzu pe faţa ei – ochii lui, privirea lui, nemiloasă şi, în acelaşi timp, neajutorată – lupta al cărei rezultat îi era imposibil să-l prevadă. Nu îndrăzni să se mişte primul, acum ea

decidea, pentru prima oară depindea de copilul lui…

Apoi se petrecu ceva, se frânse ceva, se rupse şi, ca eliberată de un arc, ţâşni spre el cu mâinile desfăcute. Zbura, ca pe vremuri, când îl vedea de departe şi alerga fără să se uite pe unde: tata, tata! ca şi acum, tare, ca să se audă în tot holul – tata! – să audă şi prietenele, îşi dădu el seama mai târziu – tata! I se agăţă de gât, spunând cuiva: „E tatăl meu!” Nu se grăbea să iasă. Bine că lăsase geamantanul la gară, n-avea la el decât o mapă de plastic cu hârtii, ca şi cum ar fi venit de la lucru, nimic special, la fel ca la ceilalţi; şi ea are un tată, încă tânăr, puternic, merg ţinându-se de mână, nu se grăbesc, îngropându-şi picioarele în frunzele căzute…

Ce genişti? Care genişti? O să vină cu trenul de noapte. Pentru ei e un fleac să arunce în aer căsuţa – ca pe o măsea stricată, ca şi cum n-ar fi fost. Morşcihin clipi complice – totu-i pregătit, dichisit, dimineaţa n-o să mai fie nicio urmă, nu vă neliniştiţi. Lăsaţi pe mine, Serghei Stepanovici, în zori, basculantele o să care molozul, o să netezim cu buldozerele, cum se spune, o să ştergem toate urmele – prinde orbul… Mâine, în locul casei Kislîh o să fie un teren viran… Morşcihin se lăuda cu abilitatea sa – totu-i gata, la start, basculantele, buldozerele, excavatorul. Dimineaţa – uite-o, nu e, nici urmă de ea, plângi sau nu, la loc nu se mai face.

Losev se zgribuli ca pătruns de o pală de vânt rece gonindu-i din trup căldura acumulată în aceste zile fericite. Întrebă, indiferent, printre altele:

— De ce vă grăbiţi aşa?

— E mai bine, răspunse semnificativ Morşcihin.

— De ce e mai bine?

— Pentru că se rezolvă dintr-o dată. Şi o să se liniştească de la sine.

— Ce o să se liniştească?

— N-are rost să vă îngrijoraţi, Serghei Stepanovici, aţi

lipsit, nu sunteţi la curent.

Îl prevenea insistent, cu acea îngrijorare sinceră, care-i asigura simpatia tuturor. Activ, energic, nu refuza nicio sarcină, nu ezita să care împreună cu muncitorii molozul, se băgase o dată chiar în conducta de canalizare să repare ceva, numai ca Losev să fie liniştit. Nu era slugarnic, ci grijuliu, pentru că ţinea la Losev. Şi la ceilalţi. Dar era ceva neplăcut în caracterul lui, Losev observase şi înainte, dar acum acest lucru insesizabil îl deranja, îl încurca.

Losev continua să întrebe, Morşcihin răspundea liniştindu-l, convingându-l că există motive, că e totul corect.

— Nu te mai ascunde după vişin, zi despre ce e vorba – spuse Losev cu un ton care înlătura orice împotrivire.

Oftând, Morşcihin îl informă că Polivanov expediase o telegramă la regiune prin care cerea păstrarea casei Kislîh, poate că nu numai la regiune, poate să scrisese şi la Moscova, se mai plănuise şi o scrisoare de protest organizată de Roghinski, în cârdăşie cu Polivanov, pe linia Societăţii de apărare a monumentelor istorice şi cel mai rău e că izbutiseră să convingă un grup de deputaţi să ridice în mod oficial problema, să pună pe ordinea de zi a Comitetului executiv un punct împotriva dărâmării casei. Cât a lipsit Losev, zvonurile au circulat şi acest anarhist şi demagog de Polivanov a încurajat stihia, patimile s-au dezlănţuit.

— N-am vrut să vă implicăm, credeam că o să zăboviţi mai mult la Leningrad şi o să apucăm s-o lichidăm.

Mărturisirea era silită, tot spera să-l scutească pe Losev de amănunte, probabil otrăvite, rele. Buzele lui pline se strâmbară din cauza indignării, dar ochii îi rămaseră reci. Ochii nu participau la mărturisire, la mişcările feţei, urmăreau doar fără patimă evenimentele.

— Deci aţi hotărât să dărâmaţi noaptea şi în felul acesta să rezolvaţi toate pretenţiile? – clarifică Losev.

— Exact. Situaţia e critică. Vom folosi, cum se spune, presingul.

— Cine a hotărât? Dumneata personal?

— Nu numai eu... împreună cu Cistiakova ne-am pus de acord şi cu regiunea.

— Deci aşa, – şi cu regiunea.

— Am pregătit iluminarea terenului, paza, reprezentanţii unităţii militare au şi studiat obiectivul.

Poate că, într-adevăr, Losev n-ar fi trebuit să cerceteze în profunzime. Fiecare amănunt îl transforma în complice, Morşcihin înşiruia fără plăcere informaţiile, se tot străduia să-l oprească pe Losev, dar ochii priveau indiferent, ca şi cum Morşcihin ar fi ştiut dinainte şi întrebările şi răspunsurile. Ca şi cum, făcându-i concesii lui Losev, l-ar fi atras undeva pas cu pas...

Morşcihin era prea sigur de el. Cu cine vorbise oare la regiune? Nu trebuia să cerceteze, de ce să-şi lege mâinile?

Şi totuşi, întrebă. Nu se putuse abţine.

Prin sectorul construcţii, adică prin adjuncţii lui Grişcenko, la districtul militar, la sectorul inginerilor, la aprovizionare... Morşcihin devenise prudent, rostea nume, dar ocolea esenţa.

Deci asta e. S-a terminat. A ajuns la capăt.

Losev se duse la fereastră, privi malul celălalt, acoperişul de aramă al bătrânei case.

Printre coroanele copacilor, apăsate de toamnă, verdele viu al acoperişului se ivea tânăr şi vital. Iarna, în zilele scurte şi triste, verdele acoperişului ar fi apărut şi mai puternic, zăpada nu rămânea pe pantele lui abrupte şi pata verde ar fi înfrumuseţat monotonia în alb-negru a oraşului.

Împrejurul casei era pustiu. Niciun suflet. Şi nici pe mal nu era nimeni.

— Morşcihin, dumitale nu ţi-e milă? – îl întrebă Losev fără să se întoarcă.

Urmărindu-i privirea, Morşcihin răspunse triumfător:

— Vă referiţi la acoperiş? Am prevăzut! Cum să nu! Inginerul mi-a promis că o să-l ridice şi o să-l coboare cu un fel de paraşută. Alături. Întreg. Ei au tot soiul de explozii direcţionale – o adevărată artă! Am tratat totul, ei garantează.

Era mândru de spiritul său gospodăresc. Păi cum, folii de aramă, metal neferos.

— Consolidările le-au şi tăiat, au pregătit totul, spuse el.

Losev înclină capul, urechile i se albiră, se întoarse şi se apropie de Morşcihin, marcând paşii.

— Ca-a-re consolidări? Cu-um le-aţi tăiat? – Aruncă un scaun care-i stătea în drum izbindu-l cu zgomot de perete şi începu, să urle cu o voce stridentă şi pătrunzătoare: Cine v-a permis? Aţi profitat... Revocaţi! Anulaţi totul!

Juravliov, adjunctul lui Losev, intră neobservat şi se aşeză cu spatele la uşă ca să nu mai pătrundă nimeni în birou la auzul strigătelor turbate ale preşedintelui. Ştia din experienţă că, în asemenea momente, trebuie să taci şi să te uiţi la Losev, să nu încerci să-l linişteşti, ci doar să te uiţi şi să taci. Morşcihin stătea şi el, cu mâinile pe lângă trup, în poziţie de „drepţi”, dar ochii lui reci „străvezii, priveau impasibil.

— Ai auzit? Eşti la curent? De ce, i-ai lăsat să-şi facă de cap? – se aruncă Losev asupra lui Juravliov şi, fără să aştepte răspunsul, bătu din picior: Revocaţi! Anulaţi totul! La mama dracului cu toţii – şi geniştii şi inginerii!... E clar? – Se apropiase foarte tare de Morşcihin: Răspunde!

— E clar! – răspunse Morşcihin cu bravură ostăşească.

— Ce e clar?

— La mama dracului! – îi suflă Juravliov.

— La mama dracului! – repetă Morşcihin.

— Puteţi pleca, mormăi Losev apropiindu-se de masă.

— Şi care-i motivul pentru care anulăm, Serghei Stepanovici? Cum să anunţăm? – întrebă Morşcihin.

— Pe motiv că nu e de noi să acţionăm în secret, să ne ascundem de oameni, de deputaţi, de Comitetul executiv.

Morşcihin îşi încruntă dezamăgit sprâncenele, cu un oarecare dispreţ.

— Ce să ne temem de ei, Serghei Stepanovici? Trebuie să le dovedim că suntem consecvenţi. V-am spus doar că răspund eu pentru totul.

— Ce viteaz avem printre noi, Juravliov auzi, nu-i pasă de nimeni – nici de popor, nici de deputaţi... Poporul îndură în tăcere? Aceasta e părerea dumitale Eduard Pavlovici?

Morşcihin zâmbi, dar ochii nu-i râdeau, orice i-ar fi exprimat faţa, ei rămâneau impasibili.

— Degeaba le purtaţi grija, Serghei Stepanovici. Pe ei n-o să-i întrebe nimeni. Şi noi tot o să trebuiască s-o dărâmăm. Oricum am întoarce-o. De ce să amânăm?

— V-am explicat totul, Morşcihin. Păcat că n-aţi înţeles. Trebuie contramandat. Iar maşinile, trimiteţi-le la cartofi.

Morşcihin clătină capul, ca faţă de un copil răsfăţat – nu mai poţi să trimiţi maşinile nicăieri, unde să-i anunţi pe oamenii din schimbul de noapte, cine va plăti drumurile astea inutile? Au adus şi un excavator şi buldozerul, şi alte maşini luate de pe alte şantiere. Şi nici militarii nu pot fi contramandaţi, e târziu, totul s-a ordonat prin regiune, s-a organizat şi s-a coordonat cu atâta trudă. Înlătură blând şi cu argumente orice încercare de-a lui Losev de a interveni în operaţia pregătită fără reproş. Reieşea că nimic nu poate fi anulat sau amânat. S-a aprins fitilul, cum se exprimă el elegant, şi acum trebuie să ne dăm la o parte.

...La un moment dat, la poartă, ar fi vrut să intre cu Nataşa în casă, să stea cu ea toată seara, s-o audă cântând la pian. Nu-i venea să se despartă de ea.

Nataşa atârna cu toată greutatea trupului de mâna lui, Nataşa, pe care, nu demult, putea s-o salte şi s-o arunce în aer. Mergea cântând, vorbea tot timpul despre şcoală,

despre cum a petrecut vara în tabără. Era o fericire să-i asculţi trăncăneala neîntreruptă. Pingelele ei de piele călcau sonor şi clar pe asfalt. În ritmul acestor paşi, în sufletul lui Losev răpăiră tobele, începură să cânte orchestrele, parapetele de granit ale cheiului străluciră cu o lumină slabă.

— Ce-i cu tine? – întrebă Nataşa.

Fericirea îl împiedică să-i răspundă, o îmbrăţişa doar. O sărută pe cap. Necesitatea iubirii, care apăruse în el, nu putea fi săturată. Trecu într-o goană zgomotoasă un tramvai roşu; în spatele lui, parcă încercând să-l ajungă, pluteau frunzele galbene. În parc, băieţii strângeau ghindă şi ghinda, cu luciri cafenii, îi amintea ochii Taniei. Losev puse degetul pe coaja afumată a stejarului şi făcu un semn pe afişul teatral. „Dactiloscopie” – repetă după el Nataşa şi făcu acelaşi lucru. Dincolo de grilajul de fontă, era un bust mic, negru, al lui Petru întâiul.

„Pe malul pustiit de valuri,
Stătea el, plin de gânduri”...

Începu el să recite cu voce tare, mirat, neştiind să-şi explice de unde-i veniseră în minte versurile astea.

— Tată, nu trebuie, se rugă Nataşa, dar el nu se mai putea opri.

Se şi vedea casa lor, şi Nataşa tăcu. Ajunseră fără o vorbă până la poartă. Era o tăcere importantă, necesară amândurora.

Se opriră şi aici simţi un şoc, un impuls clar pe dinăuntru: să rămână! Mai exact, să nu se mai ducă la Lîkov! Să mai rămână! Tocmai asta îşi amintea acum din acel semnal confuz, subteran. Nataşa se ridicase pe vârfuri şi-i atinsese cu buzele obrazul, simţise aroma ei de copil, pe care o ţinea minte de când îi făcea baie în lighean. Silueta ei se diluă în întunericul portalului, apoi apăru faţa ei albă – se întorsese şi el se simţi cotropit de

valul cald al fericirii. Oricum, avea o fată. Orice s-ar fi întâmplat. E tată şi simte că e tată. Fiu se simţise mai puţin. E mai mult tată, decât fiu. Amintirea părintelui său se ivi ca o amărăciune uşoară, se compară pe sine, copil, cu Nataşa şi se gândi că ea o să-şi aducă aminte de întâlnirea asta. Şi încercă să-şi închipuie ce o să creadă Nataşa despre el când va fi mare şi el nu va mai aparţine acestei lumi...

Gândul la Antonina îl opri... Totuşi Antonina existase în viaţa lui, întâlnirea de la restaurant nu rezolvase totul. Nu era chiar aşa de simplu, prin fată va fi legat permanent de Antonina.

Exista Nataşa şi deci vor fi mereu trei, indiferent de partenera lui. Recunoscu pentru prima oară că întreaga educaţie a Nataşei atârna pe umerii Antoninei, toate grijile, bolile, necazurile. Dar gândul la Antonina îl împiedicase să rămână...

Doamne, de ce se speriase, de ce nu ascultase în cele din urmă de chemarea aceea! S-ar fi întors mâine dimineaţă, aşa cum se aşteptau toţi, şi totul ar fi fost terminat, totul s-ar fi încheiat la Lîkov, în noaptea aceasta, şi gata, prinde orbul – scoate-i ochii, el s-ar fi supărat, ar îi strigat la Morşcihin, la ei, la toţi, dar ar fi rămas curat şi neîntinat.

Losev se uită la Juravliov, dar nici el nu-l putea ajuta, dădu jenat din umeri, arătând cât de greu e să spulberi argumentele lui Morşcihin – ar dori, dar nu ştie cum.

— Ai avut prea multă încredere, te-ai ocupat de altele – spuse Losev. De rabla ta. Dacă tot e să distrugem, atunci să-ţi aruncăm rabla în aer.

Faţa lui Juravliov se coloră, se rumeni ca după baie. Stătea călare pe scaun şi râdea stupid. Folosea orice clipă liberă ca să-şi dreagă vechea lui Volgă. Mergea o zi şi pe urmă o săptămână o repara. Se bucurase, desigur, când Morşcihin luase totul pe seama lui.

— Ce facem? – întrebă Losev.

Nu-i răspunse nimeni.

— Oricum, o să vă oblig să anulaţi, spuse Losev.

— Eu, personal, nu pot să anulez nimic. Morşcihin desfăcu braţele. Trebuie să comunicăm la regiune.

Stătea în mijlocul camerei ca şi cum s-ar fi simţit vinovat. Îl urmărea pe Losev cu ochii.

— La cine să telefonez?

— La Paşkov!

— Deci cu el v-aţi înţeles? Losev apăsă clapa selectorului. Atunci cu Paşkov! Faceţi-mi legătura cu Paşkov – îi spuse el secretarei.

— Vă aşteaptă Anfilov, îl anunţă secretara.

— Să intre – spuse Losev. Dacă mai vine vreun deputat, să intre!

Privirea spălăcită a lui Morşcihin nu-l părăsea, făcându-l să creadă că şi telefonul la Paşkov fusese prevăzut din timp.

Îşi aduse aminte cum Juravliov îi povestise odată, râzând, o discuţie a lor: „«Unde te tot bagi, Morşcihin?» Acesta dăduse din cap: trăieşti meschin, Juravliov, fără vise, ai să putrezeşti în lumea ta măruntă, iar eu, Eduard Morşcihin, am să ajung cu orice preţ pe orbită şi nu oricum, ci şef – ţine minte ce-ţi spun! – am să dau interviuri şi am să tai panglicile la expoziţii. Am să deschid şedinţele la regiune. Ai să mă vezi la televizor! La aeroport, am să trec în revistă garda de onoare împreună cu reprezentanţii ţărilor străine şi am să primesc flori – şi a început să meargă prin faţa mea în pas solemn, îţi dai seama, repetă, ticălosul, se pregăteşte”. Juravliov începuse să-i povestească râzând, dar la sfârşit se enervase, zguduit de vanitatea lui Morşcihin. Relatarea îl amuzase atunci pe Losev, doar atât, iar acum şi-o amintise.

Intră Anfilov, maistru la staţie. Începu să-i vorbească despre nişte treburi, dar Losev îl opri – stai jos şi ascultă.

În selector trosnea, ţiuia îndepărtarea neliniştită, apoi se auzi o pocnitură şi vocea secretarei:

— Paşkov e la aparat.

Juravliov se apleacă peste masă şi-l apucă pe Losev de mânecă.

— Nu te înfierbânta. Te rog!

El nu se supăra niciodată pe Losev, era un om devotat, de încredere, dar, din păcate, Morşcihin avea dreptate – un veşnic adjunct.

— Ce vorbeşti? – spuse Losev –, însuşi Paşkov.

Ridică receptorul, îl mai privea încă pe Juravliov. Deşi e bun, corect, conştiincios, Losev nu l-ar recomanda în locul lui, nu-i vine, aşa o să şi rămână, adjunct. El nici nu vrea altceva şi asta-i rău.

Toţi se uitau neliniştiţi la receptorul din mâna lui, o halteră gri-deschis, din care se auzea cum rage Paşkov…

În timpul acesta, Losev cel obişnuit, Losev cel prudent, Losev cel cu experienţă se pregătea pentru convorbirea cu Paşkov. Cine pusese la cale, cine se amestecase în toate astea? Chiar Paşkov? Atunci e simplu, trebuie să-i dea să înţeleagă că mai are timp să-şi repare greşeala. Dacă ordinul vine de la Uvarov, e mai rău, atunci trebuie să fie circumspect… Se pare că Morşcihin e convins că n-o să iasă nimic. E mulţumit că i-a telefonat lui Paşkov… Au pus ceva la cale împreună. Să-l ia mai uşor până se clarifică.

Dar Losev nu dădu nicio atenţie semnalelor pe care i le transmitea prudenţa, mişcă uşor din umeri, parcă ar fi alungat ceva, şi începu să vorbească autoritar, la fel cum i se adresase lui Morşcihin, doar că izbuti să intercaleze cuvântul „a ajuta”: „E absolut necesar să ne ajuţi să amânăm sosirea geniştilor” – şi asta absolut neexpresiv, ca şi cum ar fi dictat o telefonogramă.

— Al cui e ordinul? Eu ordon, eu! N-o să ne apucam de asemenea lucruri pe ascuns, să minţim oamenii… ca hoţii… Cu atât mai mult… Păi, de asta şi spun: cu atât

mai mult cu cât există reclamaţii şi telegrame.

Paşkov răspunse dur:

— Nu te preface că n-ai niciun amestec. S-a coordonat totul cu subalternii tăi. Noi doar v-am susţinut. Văd că nu prea stăpâneşti situaţia acolo, la tine.

— O s-o stăpânesc – promise Losev. N-o să rămân dator. Dar, până una-alta, ordonă „pe loc repaus”. Să nu alergăm oamenii degeaba.

— N-am înţeles.

— Ce n-ai înţeles?

— Ce faci, amâni? Pe când?

— Asta o să decid eu.

— Ia te uită ce mai şef! Cred că Uvarov ţi-a spus destul de clar.

— Uvarov e acolo?

— Nu, e plecat, vine mâine.

— Atunci o să discut cu el. Losev se uită la Morşcihin şi spuse răspicat: Dumneata, Piotr Gheorghievici, să ţii minte: nu eşti Uvarov, există o deosebire între voi şi nu trebuie să faci prostii acoperindu-te cu numele lui.

— Ce spui! – se răsti Paşkov. Ce tot pui la cale? Crezi că nu ştim cum l-ai tras pe sfoară pe Grişcenko, cum ai expediat echipa trimisă de el? Ştim. Nu suntem tâmpiţi. Aşa că nu-mi arunca praf în ochi! Vrei să pui totul în spinarea lui Uvarov? M-au obligat. Vrei să rămâi curat? Nu ţine!

— Să nu te amesteci în treburile mele! De când te crezi stăpânul oraşului? Cine eşti tu? Se anulează totul! Ţi-e clar?

— N-o să anulez nimic, tovarăşe Losev. Şi nu ţipa la mine. Uiţi cine eşti! Trimite-i singur înapoi! Singur! Dacă eşti atât de deştept!

— Uite ce-i, Paşkov spuse Losev încet, cu o voce inflexibilă, pe care nu era recomandabil s-o folosească în dialogurile cu regiunea, cu atât mai mult cu Paşkov – îndeplineşte sarcina şi raportează-mi peste o oră!

În birou, toţi încremeniră, necrezându-şi urechilor începând să înţeleagă că se petrece ceva neobişnuit în receptor se prelungea tăcerea, pe care o auzeau toţi.

— E clar – spuse, în sfârşit, Paşkov. Mă rog, o să răspunzi. Ce să le spun militarilor?

— Vă puteţi referi la ordinul meu.

— Mă rog... Dacă o să apuc – adăugă el cu o ameninţare ascunsă.

— Să apuci. Asta e! Losev puse receptorul în furcă.

Vroia să-şi acopere ochii şi să rămână singur, liniştit.

Cu un zâmbet forţat, se sili să-i privească pe toţi, fără nervi, fără sentimentul triumfului. Când ochii i se opriră pe Morşcihin, acesta ridică ambele mâini:

— Mă predau! Mă închin în faţa dumneavoastră, Serghei Stepanovici! Ăsta da, presing! L-aţi încolţit pe Paşkov. Cine ar fi crezut?

Şi începu să râdă ascunzându-şi ochii care nu exprimau nicio bucurie. Losev se miră: ce reflexe are ticălosul – şi totuşi nu se putu abţine, îi zâmbi chiar recunoscător.

După Morşcihin, ca şi cum s-ar fi trezit, începură să vorbească şi ceilalţi, îl lăudau, îi aprobau decizia, demonstrau că o acţiune nocturnă ar fi fost inacceptabilă, urâtă, ar fi însemnat că n-au conştiinţa curată. Acum o să fie democratic şi etic. Totuşi, nimeni nu întrebă ce o să se întâmple mai departe. Pe toţi îi preocupa în special lupta cu Paşkov, sentimentul victoriei. Ca şi cum Losev ar fi avut un plan bine definit, potrivit căruia acţionase atât de sigur şi curajos. Directorul Combinatului forestier îi strânse mâna emoţionat. Losev era înconjurat de un respect inopinat, de admiraţie chiar, şi atunci sesiză el însuşi plăcerea nechibzuinţei sale. De altfel, nu numai a nechibzuitei, ci şi farmecul noii puteri, despre care aici nu ştia încă nimeni, n-o vedea şi de aceea era şi atât de dulce.

Imediat ordonă să i se facă legătura cu Moscova, dorind să vorbească cu Oreşnikov – venise anul trecut la Lîkov să

cerceteze locul ales pentru filială. Losev se temea să discute cu Oreşnikov. Nu se cădea să i se adreseze lui Oreşnikov peste capul lui Uvarov, dar, de vreme ce făcuse acest pas, nu mai avea cum să dea înapoi şi se simţi uşurat.

Capitolul XXII

NICIODATĂ TIMPUL NU SE TÂRÂSE atât de încet în acest birou. Se dilata, se disloca în mici întâmplări, iar În pauze se oprea. Oamenii intrau, ieşeau, rosteau cuvinte, aduceau hârtii, luau hârtii, dar timpul nu trecea. Se împotmolise între aceşti pereţi. Nici încolo, nici încoace, ca un dop înţepenit.

Şi oamenii din jurul lui Losev se mişcau parcă greu, printr-o pâclă groasă – atât de lente le erau gesturile, cuvintele.

Ca toată lumea, Losev nu medita asupra timpului. Cu anii, plângea tot mai mult de lipsa de timp, pe care o resimţea ca pe o supraîncărcare cu treburi, fiind din ce în ce mai ocupat. Uneori i se părea că timpul şi-a încetinit mersul, alteori, că şi l-a accelerat. Din când în când nu-i ajungea deloc, i-ar mai fi trebuit câteva ore sau câteva zile în plus. Nu-şi dădea seama dacă stătea în puterea lui să facă ce vrea cu timpul vieţii sale, adică să-l oprească. Pentru el, timpul era un depozit al treburilor, nicidecum durata vieţii lui. Nu aprofunda aceste probleme, asta era filosofare, inutilă despicare a firului în patru, care nu putea nici să ajute, nici să schimbe ceva, oricât ai face pe deşteptul, treaba nu va avansa.

În casa părintească, în bucătărie, deasupra mesei nevopsite, ticăia o pendulă de care era agăţată o greutate – un cilindru de cupru din care el scosese odată

o grămadă de alice de plumb, nişte sfere minunate, netede, cu străluciri de grafit, care se aplatizau când treceai cu fierul de călcat peste ele. L-au bătut şi au atârnat de cilindru şuruburi şi piuliţe. Dacă le îndepărtai, ticăitul ceasului se încetinea şi, după o vreme, se oprea. Timpul se îmbina la el cu noţiunea de greutate, putea fi cântărit, era sesizabil, alcătuit din alice grele.

Losev nu izbutea să se desprindă de clipă, să se distanţeze, să-şi imagineze cum va fi peste un an, doi şi acum îşi dădea pentru prima oară seama cât de greu îi e.

I se adresau ca unui învingător. Juravliov se mândrea cu el, nimeni nu presupunea că în curând poate să înceapă scandalul. Lui Losev nu-i ieşea din cap ultima frază a lui Paşkov. Nu era el omul care cedează uşor. O să încerce să întreprindă ceva. Chiar dacă presimţise că Losev are argumente, o să rişte să-i facă o porcărie. Cu toate că e un laş. Sau tocmai de aceea. S-ar putea să raporteze cuiva sau să-l caute pe Uvarov pe acolo pe unde este şi să-i raporteze denaturând totul.

Gândul la Uvarov îi stinse senzaţia de victorie. Dumneata, tovarăşe Losev, încă n-ai fost confirmat, nu ţi s-au făcut formele, totul se poate opri şi în general... Prea devreme a început păsărică să cânte. Ar fi trebuit ca, deocamdată, să se abţină de la mişcări bruşte; dacă n-ai răbdare, nu naşti – lepezi. Totul se poate prăbuşi. Acest gând îl apăsa pe Losev. Nu se temea, dar tot îl sfredelea o nelinişte umilitoare: ce se-ntâmplă acolo? ce pune la cale Paşkov? Desigur, Morşcihin a fugit la el în birou ca să-i telefoneze de-acolo lui Paşkov, să-i spună ce să facă, se grăbeşte să scormonească, să înţeleagă care-i misterul, să se orienteze. În orice caz, Paşkov e un om de care Morşcihin o să aibă nevoie, e foarte important să ai asemenea sprijin la regiune.

Nu izbuti să discute cu Oreşnikov. Adjunctul îl ascultase şi-l asigurase că va raporta şi, dacă va fi necesar, îi va face el legătura cu Kornei Korneevici. Iar Paşkov nu-l

suna. Trecuse un ceas, apoi încă zece minute şi telefonul continua să rămână mut. Intră Juravliov, dar nu îndrăzni să întrebe şi pe faţa uşor aferată a lui Losev nu se putea ghici nimic.

Cu simţurile încordate, Losev simţea cum creşte tensiunea în jurul său. Poate că propria-i tensiune se transmitea şi celorlalţi. Toţi aşteptau să se întâmple ceva. Undeva, acolo, în cămăruţa lui, mai mult ca sigur că Paşkov aştepta cu nerăbdare să-l sune Losev. Rămăsese prea puţin timp pentru ca să poată revoca. De câteva ori, Losev pusese mâna pe receptor, dar se răzgândise. Nu ştia cum să facă să treacă mai repede timpul, să scape de această incertitudine, să afle, orice, numai să afle, să ştie, nimic nu-i mai rău decât aşteptarea...

Înfrângându-se pe sine, traversă la cercul militar raional.

Afară ploua puternic, cu bulbuci. Oraşul părea înecat în apă. Se auzea cum cad picăturile de ploaie pe acoperişuri, pe haina de placaj a tribunei, care imita marmura. Pe trotuare băltoacele se lăţeau. Trotuarele tocmai fuseseră asfaltate, dar fără înclinaţie spre exterior, aşa că apa se aduna lângă ziduri şi oamenii fugeau pe mijlocul drumului. Pe pereţi apăruseră pete de umezeală. Ploaia acţiona demascator. Intra în toate crăpăturile, se vedea unde s-a lucrat prost. Venea toamna cu veşnicele ei infiltraţii, cu combustibil nepregătit, cu reclamaţiile care se adunau, orice ai face. Losev se gândi la toate astea cu tristeţe, ca în fiecare an, dar poate că anul acesta n-or să mai fie pe capul lui, n-or să mai fie problemele lui...

Îl văzu pe şeful sectorului de reparaţii-drumuri, Ivaşkievici, pe celălalt trotuar, îl strigă şi-i arătă băltoacele! Acesta, zgribulit de ploaie, găsea nişte scuze fantastice, imposibil de verificat. Singurul mod în care-l putea pedepsi era să-l ţină în ploaie şi Losev o făcea fără milă.

— Losev mergea cu pasul său obişnuit, fără să ia seama la ploaia care-l uda până la piele, sărea peste băltoacele unde stropii de ploaie pocneau ca din puşcă, şi-şi aducea aminte că pe când era băieţandru observase, aproape culcat pe pământ, cum pătrund picăturile în băltoacă, păstrându-şi independenţa, reapărând la suprafaţă fără a se dizolva în oglinda apei.

Comandantul militar era, singur, în sala de tir. Trăgea cu pistolul. Împuşcăturile făceau un zgomot asurzitor sub bolţile subsolului. Ţintind cu furie, comandantul ridică mâna şi spuse ceva acoperit de zgomotul împuşcăturii

— În cine tragi? – întrebă Losev.

— În ticăloşia diversificată a vieţii.

— Adică?

— Minciuna, şperţul.

— Şi le-ai distrus?

— N-am destule gloanţe.

— E o treabă utilă.

— Mă linişteşte. Cobori aici, îţi uşurezi sufletul şi eşti mai puţin stresat. Te sfătuiesc şi pe tine. Vrei? – îi întinse pistolul lui Losev.

Cu tot caracterul lui aspru, comandantul militar avea doua calităţi pe care Losev le aprecia foarte mult: ştia să asculte şi ştia să tacă. Puteai să-i încredinţezi orice secret, nu transpira nimic de la el. Din când în când îşi uşurau sufletul unul celuilalt.

Patul cald al revolverului i se aşeză comod în palmă. Prin fumul vânăt din poligon se vedeau pupilele negre ale ţintelor. Jucându-se cu greutatea plăcută a pistolului Losev îl povesti comandantului despre pregătirea exploziei, îl rugă să ia legătura cu militarii, să clarifice situaţia.

Comandantul aprobă tăcut. Capul lui ras, masiv şi zgrunţuros strălucea ca o piatră abrazivă.

— Bine că te-ai hotărât – spuse comandantul. Trebuie sa foloseşti forţa. Forţa... Dacă au ce să arunce în aer să

strice; – sunt fericiţi, nu poţi să-i opreşti.

Losev ochi, trase, iar, apoi, fără să se uite la ţinte, îşi îndreptă ţeava spre tâmplă. Închise ochii.

— Nu te prosti – spuse comandantul. O să am neplăceri.

— În schimb, o să scap eu de ele.

Losev ţinea degetul pe trăgaci. Sesiză cu o înspăimântătoare claritate cât de mică e distanţa între tâmplă şi ghebul atrăgător şi neted al trăgaciului. Uşurinţa apăsării îl atrăgea ca un magnet. Era ciudat cum o mişcare neînsemnată putea să întrerupă mersul vieţii chiar în vâltoarea ei. Şi, cu toate acestea, îl tenta această mişcare, să privească acolo, după perdeaua subţire de întuneric.

Depărtă cu greu pistolul şi îl puse pe bariera. E uşor să rezolvi totul cu pistolul, militarilor în general le e uşor – s-a ordonat şi niciun fel de discuţii. Îşi aminti de traiul lui în armată, oftă…

Comandantul nu-i puse întrebări de prisos. Îi era suficient să ştie că Losev are nevoie de ajutor şi începu să acţioneze: suna pe firele lui speciale, îi căuta pe camarazii lui de regiment. Află că la district nu s-a primit nicio anulare a ordinului şi că sectorul ori tocmai pregătea echipa, ori o şi expediase, nu se putea preciza. Văzând zâmbetul strâmb al lui Losev, comandantul înţelese că lucrurile nu vor rămâne aşa şi încercă să-l liniştească, să-l oprească, pentru că altfel Paşkov în mod sigur va provoca scandal. De fapt, Losev nu trebuia liniştit, era şi aşa uimitor de calm, avea chiar şi o oarecare lentoare în mişcări. De acolo, din cabinetul comandantului militar, dispuse să i se expedieze lui Paşkov o telefonogramă de confirmare a revocării exploziei. Hârtia e ca un blindaj, clipi el către comandant. Se înţeleseseră că dacă totuşi vin geniştii, comandantul să-i întâmpine personal şi să încerce să rezolve treaba fără hârtii şi alte pretenţii, să-i primească după toate regulile ospitalităţii şi să-i

expedieze înapoi.

Ştiind cât de scrupulos e comandantul, Losev nu-şi imagina cum va organiza el o asemenea primire. Dar comandantul conta pe Lapocika, care ştia să se desfăşoare strălucit în acţiuni de acest tip. Cina, picnicul, gustarea după un drum lung – spune-i cum vrei – poate avea loc fie acasă la comandant, fie la club, fie în sala din spate a restaurantului, totul va fi ieftin şi frumos. De aceea, comandantul refuză banii oferiţi de Losev. Banii nu însemnau nimic. Se pare că, de obicei Lapocika dispreţuia folosirea bancnotelor în operaţiile sale. Banii sunt izvorul tuturor relelor şi al neplăcerilor, susţinea el, relaţiile dintre oameni nu trebuie să se întemeieze pe bani, ci pe servicii reciproce. Trebuie să facem schimb de servicii, nu de bani. Comandantul îi cită panseurile lui Lapocika şi Losev râse.

— Nu văd nimic de râs – se simţi jignit comandantul. Crezi că e un haplea? Deloc! Îi place puterea. El poate să facă ceea ce nu pot gradele superioare. Nu se străduieşte pentru el – face rost de indigo pentru dactilografe, de cauciucuri pentru şoferi, de bilete la Kislovodsk pentru bolnave. Pentru toate astea, eu trebuie să trimit soldaţii să descarce ceva, să amân pe nu ştiu cine, să-l primesc pe un veteran peste rând. Uneori s-ar părea că el e şeful meu! Dracu' ştie ce se petrece. Îţi dai seama – Lapocika – motorul progresului! Dar e de neînlocuit! Şi nu e un carierist ca Morşcihin al tău.

Stătea în faţa lui Losev, lat, puternic, emanând un sentiment stenic de securitate.

— Andrei, tu ai fi de acord să treci în locul meu? – îl întreba brusc Losev. Preşedinte?

Comandantul îl mângâie pe cap, ca pe un copil.

— Pentru nimic în lume!

Se priviră în ochi, dar comandantul tăcu. Losev îl împinse prieteneşte.

— Păcat!

În timpul ăsta, lui Losev i se comunică prin telefon de la cabinetul său că e chemat de Paşkov. Losev se întinse, căscă şi rugă să i se transmită să revină peste un sfert de oră.

În holul Comitetului executiv, se ciocni de Morşcihin şi de Roghinski. Ţinându-l pe Roghinski îmbrăţişat de talie, Morşcihin îl împingea spre ieşire. Marginile pălăriei lui Roghinski atârnau ude, trenciul gălbui se închisese la culoare din cauza apei şi, în general, avea un aer fâstâcit. Văzându-l pe Losev, se aruncă spre el, dar Morşcihin, ţinându-l bine, îi spuse lui Losev printre dinţi că Roghinski e căpetenia reclamagiilor, că venise în numele lor şi trimis de ei cu proteste, n-are încredere în nimeni, repetă zvonuri...

În timp ce urcau spre cabinetul lui Losev, Roghinski înlătură, bâlbâindu-se, acuzaţiile lui Morşcihin. O făcea păstrând aroganţa omului instruit, educat, obligat să explice lucruri elementare, să răspundă mârlăniilor şi minciunilor cu o politeţe dispreţuitoare. El nu e un reclamagiu, ci un solicitant – da, şi are acest drept în calitatea sa de preşedinte al Societăţii pentru ocrotirea monumentelor, ba, mai mult, e chiar obligat, deoarece lui i se adresează membrii societăţii. Şi daca e vorba aşa de ce i-a încredinţat ieri tovarăşul Morşcihin că problema se analizează cu minuţiozitate, ca, după aceea, să afle că în chiar noaptea aceea casa Kislîh va fi dărâmată, probabil aruncată în aer, pe terenul ei urmând să înceapă construcţia.

— Au aflat! De unde aţi aflat? – intră în el Morşcihin. Auziţi, Serghei Stepanovici, ce se petrece? Au început să lucreze informatorii...

Înainte de a intra în birou, Roghinski îşi şterse meticulos picioarele, îşi scoase pălăria şi trenciul, aranjându-şi ţinuta. Părul ud i se lipise de fruntea palidă. Îşi pieptănă şuviţa care-i ascundea chelia, îşi netezi favoriţii lungi şi stufoşi. Mişcările-i erau automate, îl

indispunea tăcerea lui Losev, faptul că nu-l susţinea.

— Lăsaţi, parcă despre asta-i vorba, repeta el iritat, oprindu-l pe Morşcihin, dar acesta insista tot mai brutal:

— Cine v-a informat, de ce-l acoperiţi? O să-i arătăm noi lui! Hai, hai, spuneţi odată, sau poate chiar dumneavoastră, ai?

Oarecum zăpăcit, Roghinski fu de acord că poate sunt zvonuri, de aceea şi venise la Comitetul executiv să întrebe.

Rămăseseră toţi trei în picioare. Losev stătea în spatele biroului său de stejar, pe ale cărui picioare groase rânjeau capete de leu – biroul pe care el refuzase să-l schimbe, neţinând seama de cei care încercaseră să-l convingă. Stătea cu degetele sprijinite de postavul verde şi chipul îi era la fel de nemişcat ca şi feţele de stejar ale leilor.

În acest moment, deveni curios. Şi? Ce a răspuns la întrebarea dumneavoastră Morşcihin? Lămuri repede chestiunea, nepermiţându-i lui Morşcihin să se amestece. Fireşte, el pasase totul spre Losev. „De această problemă se ocupă acum însuşi şeful” – iată ce-i spusese Morşcihin, o virase pentru orice eventualitate, adăugând că este informat de protestele opiniei publice şi n-are rost să facă valuri şi să agite populaţia. După modul cum îşi alegea Roghinski cuvintele şi-şi frământa pălăria, era clar că i se vorbise mult mai grosolan, dar îi era silă să repete.

— A-a-aşa – îngână Losev şi surâse cu zâmbet care era departe de a fi vesel, strânse doar ochii şi-şi arătă dinţii încleştaţi.

Nu era acum momentul să-l demaşte pe Morşcihin. De câte ori putea, Losev evita să meargă până-n pânzele albe, trebuia să-i lase un drum de retragere, să-i permită să-şi păstreze demnitatea.

— Serghei Stepanovici de-abia a venit – spuse Morşcihin nervos, fără să-l preocupe logica. Dumneavoastră Roghinski pe cine verificaţi? Pe cine? Comitetul executiv? N-o să vă creadă nici pe

dumneavoastră, Serghei. Stepanovici, îi cunosc eu pe ăştia, vedeţi cum evită să răspundă clar. Cine v-a montat?

— Doamne, ce tot vă interesează, are vreo importanţă? Mă rog, poftim, Iuri Emelianovici Polivanov mi-a spus, el a aflat de genişti, vă rog, Serghei Stepanovici, să rămână între noi, pentru numele lui Dumnezeu, să nu vă repeziţi la Polivanov, e acum într-o stare foarte critică.

Intră secretara, traversă în tăcere biroul şi-i spuse ceva la ureche lui Losev, aşteptând răspunsul. El se uită la ceas – trecuseră exact două ore de când îl sunase pe Paşkov. Ridică receptorul.

Din acest moment, evenimentele începură să se desfăşoare fără întrerupere, unul după altul, ca o avalanşă care, în sfârşit, s-a pornit, acoperă totul, se dezlănţuie.

Ca răspuns la *telefonogramă* (Paşkov subliniase) a luat legătura cu Uvarov şi Uvarov a confirmat şi a dispus să i se comunice lui Losev că n-are niciun rost să amâne şi să se complice – maşina s-a pornit şi trebuie să acţioneze. Ai înţeles? Asta e, băiatule! Şi n-avea niciun rost să strige şi să-şi iasă din pepeni. Paşkov nu-şi ascundea satisfacţia, compensând deruta anterioară. Era inutil să încerce să afle de la Paşkov cum a luat legătura cu Uvarov, totuşi Losev întrebă, ca totul să fie în ordine, desigur, Paşkov nu ştia, Uvarov era undeva, pe teren, comunicase se întorcea a doua zi, seara. Din tonul provocator al lui Paşkov reieşea că Uvarov nu-l potolise, nu-i dăduse să înţeleagă nimic. Uvarov nu face nimic la întâmplare. Era un avertisment: nu te băga, Losev, nu depăşi în curbă, prea devreme a început păsărica să cânte, o s-o mănânce pisica...

Secretara aduna hârtiile de pe masă, nu putea să-şi dea seama cine a provocat scandalul – Morşcihin sau Roghinski? Amândoi aşteptau. Roghinski nu înţelegea nimic, dar intuise ceva, asculta cântărind fiecare cuvânt.

— Ţi-e clar, Serghei Stepanovici?

— Mai mult sau mai puţin.

— Nu da înapoi. Dacă sună Uvarov ce să-i raportez, ca să nu mai fie niciun fel de tertipuri.

Paşkov îl împingea pe Losev cu spatele la perete, îi cerea capitularea. Nu mai avea de ce să se agaţe, s-a primit o indicaţie precisă şi gata. Losev se uita gânditor la Roghinski. Deodată îi veni o idee.

— Nu ştiu, nu ştiu – spuse, ai întârziat, trebuia să suni la timp, n-ai sunat – n-am ce-ţi face.

— Asta nu-i un motiv – răspunse liniştit Paşkov. Refuzi să îndeplineşti ordinul? Aşa o să şi comunic.

— Nu refuz. Mă supun fără discuţie. Dar s-au ivit nişte circumstanţe, aşa să şi transmiteţi...

Losev puse jos receptorul şi, ca şi cum ar fi continuat convorbirea întreruptă, întrebă ce e cu Polivanov. Roghinski îi spuse că Polivanov devenise feroce, iritat, gata la orice, fiind convins că sunt duşi de nas – trebuie liniştit, reţinut. Losev ridică din umeri; de ce să-l liniştim? Şi repetă subliniind: de ce consideră Roghinski că Polivanov trebuie potolit? Pe tine te reţii, pe alţii îi reţii, de ce, pentru ce? Şi aşa, toată lumea se reţine. Roghinski clipi fără să înţeleagă. Morşcihin încercase să intervină, dar Losev ridicase prevenitor un deget şi-i propuse lui Roghinski să se ducă, de exemplu, în cabinetul lui Juravliov şi să-şi expună în scris opiniile. Secretara îl conduse în biroul lui Juravliov şi Losev îl întrebă pe Morşcihin dacă s-au luat toate măsurile ca să se anuleze explozia. Morşcihin se arătă mirat, el credea că nu se va revoca nimic, că totul va rămâne aşa cum s-a pregătit. Şi se uită expresiv la telefon, dar Losev îl întrebă, parcă distrat, de unde i-a venit ideea că n-o să se anuleze nimic? Şi îl rugă ca, pentru orice eventualitate, să se trimită un miliţian la casa Kislîh, care să nu lase pe nimeni să se apropie. Morşcihin nu mai rezistă şi-i atrase atenţia că încalcă evident ordinul lui Uvarov, al lui Uvarov însuşi.

Doar Losev a auzit ce i-a transmis Paşkov.

Losev a auzit, dar de unde auzise Morşcihin? De altfel, Losev nu pronunţase niciodată nici numele, nici prenumele lui Paşkov. Te-a luat gura pe dinainte, Morşcihin, ai trăncănit... N-avea încotro, Losev îl prinsese asupra faptului. Strângându-şi mâinile la piept, mimând devotamentul, Morşcihin, văzând că trece timpul, că se scursese o oră, se neliniştise şi, neputându-se abţine, îl chemase la telefon chiar el pe Paşkov care îi spusese despre Uvarov. În fond, asta nu schimba esenţa problemei, există un ordin al lui Uvarov şi Morşcihin nu înţelegea cum de poate fi încălcat...

Intră şi Cistiakova, după aceea Juravliov, cu o întrebare despre Roghinski. Părea un fel de consfătuire. Morşcihin continua să insiste, spunând că Roghinski şi alţii ca el nu trebuie încurajaţi, dimpotrivă, trebuie goniţi, speriaţi, ca să nu li se urce la cap, altfel o să fie imposibil de lucrat. El considera că, oricum, chiar dacă ordinul se revocă, nu cererea lor trebuie să fie cauza, ci iniţiativa Comitetului executiv. Polivanov şi ceilalţi nu sunt nici măcar deputaţi, n-au de ce să se amestece... Ascultându-l Cistiakova se încruntă dar, în general, era de partea lui. În orice caz, Polivanov trebuie pus la punct, pentru că altfel se va adresa Comitetului regional, ba chiar şi Moscovei. Toţi încercau să-l convingă pe Losev să i se supună lui Uvarov, să nu se încăpăţâneze, deoarece acum există un ordin precis, nu mai răspunde el. Disciplina de stat, n-ai ce-i face, şi chiar Juravliov era gata să accepte capitularea. E trist, dar asta-i realitatea, pe urmă o să ne tânguim, aşa o să facem... În caz de ceva, o să ne referim la Uvarov...

Dar Losev nu vroia să se refere la nimeni, nu vroia să se ascundă în spatele lui Uvarov, îşi asuma toată răspunderea. De ce atâta gălăgie, o să aibă tot timpul s-o arunce în aer, o să-i explice lui Uvarov că acum e cel mai nepotrivit moment... Se părea totuşi că Paşkov discutase şi cu Cistiakova, îi obţinuse sprijinul, insistenţa ei era

excesivă şi de neînţeles. Ce i-a apucat? Capricii? Mai mult ca sigur că Paşkov îşi lichidează conturile personale.

Nu se prea legau lucrurile, dar Losev ştia să convingă, cu Cistiakova se purtă mai drăguţ ca de obicei, iar pe Morşcihin îl preveni că nu va mai permite convorbiri peste capul lui cu Paşkov. Confirmă ordinul de trimitere a unui miliţian. Juravliov îi făcu semne din ochi că are o treabă urgentă, dar îl reţinu Cistiakova, care-l luă deoparte să-l întrebe dacă e adevărat că va fi numit prim-adjunct al lui Uvarov. Losev făcu o mişcare vagă cu sprâncenele. Cistiakova aprobă înţelegător şi ciocăni de trei ori în pervaz. Reprezenta tristeţea Colaboratorului Vechi şi Fidel. Ea reprezenta întotdeauna ceva. În ea trăia o actriţă. Mai exact, faţă de Losev poza mereu. Era Prietenul mai în vârstă, Expresia principialităţii, Femeia puternică, intransigentă, care-şi doreşte să fie Slabă... Într-adevăr, muncea mult, conştiincios, suferea pentru treburile oraşului, poate mai mult decât toţi ceilalţi. Netezind reverul hainei lui Losev, ea-l întrebă ceea ce trebuia să întrebe o femeie: „De ce aveţi nevoie?" Şi, deoarece Losev tăcu, răspunse ea în locul lui: „Nu vreţi să se întâmple sub conducerea dumneavoastră?" Asta înţelegea ea, această explicaţie o satisfăcea, pe Losev nu-l costa nimic să fie de acord, să facă o mică mişcare care să-l scutească de discuţii ulterioare, dar el se înfierbântă: nici în timpul lui şi nici după aceea, e împotriva dărâmării casei, el crede că filiala poate fi construită în altă parte şi se va lupta pentru asta din toate puterile! Mijindu-şi neîncrezător ochii de pisică şi jucându-se cu cheia biroului, Cistiakova aprobă de formă, mă rog, e chestiunea Comitetului executiv, Losev e stăpân... Era în vorbele ei o supunere care n-o caracteriza şi lui Losev i se făcu ruşine ca şi cum ar fi folosit un procedeu nepermis.

Juravliov îl luă pe Losev cu el la capătul coridorului. Cu Roghinski nu iese nimic, s-a muiat, a scris o plângere

jalnică. Juravliov înţelegea că Losev are nevoie de o scrisoare indignată, revoltată, categorică. Asta dorea Juravliov să precizeze. Şi Losev confirmă. Cu cât vor fi mai multe asemenea proteste, cu atât mai bine. Sarcina era clară şi Juravliov se însufleţi, faţa lui rotundă, fălcoasă, se lumină, îi plăceau însărcinările concrete şi cu bătaie scurtă, pe care să le rezolvi dintr-o dată. Aşa îi şi spuse lui Losev: nu te teme, am să-l prelucrez pe Roghinski, am să fac din el o armă de atac. Losev se scărpină la ceafă, îşi zburli părul, semăna cu un tufiş. Nu-u-u, Juravliov nu trebuie să insiste, nu se ştie cum se va termina treaba, pe urmă o să se afle că Roghinski a fost forţat, şi o s-o păţească, nu e nevoie ca el, om cu funcţie de răspundere, să participe la asemenea comploturi. Juravliov insista. Cineva trebuie s-o facă, mai bine el decât Losev, pe el o să-l frece mai puţin.

— Cum se spune, cu mine e mai greu, sunt totuşi categorie grea. Eşti un băiat bun... De sărbători.

— Adică?

— Unde-ai fost până acum? Ce-ai păzit? De ce i-ai permis lui Morşcihin să-şi bage coada?

— Eu i-am permis?

— Juravliov se opri la mijlocul coridorului şi trase de gulerul pulovăraşului său alb. Eu? Nu te supăra, Morşcihin e integral produsul tău. Poama aceasta a crescut pe solul bunătăţii tale. Tu când te-ai lămurit? Astăzi? Sau ieri? Până acum ai tot amânat, ai evitat, credeai că o să treacă. De fapt, nici nu se ştie ce credeai. Mie, adjunctului tău, nu mi-ai spus. Tu ai considerente superioare. Pe care simplii funcţionari nu le pot pătrunde. De unde să ştiu cum să acţionez?

— Nici eu nu ştiam.

— Bine că recunoşti.

— Te-ai obişnuit să am eu o soluţie pentru toate. Vii şi ţi se dă. Puteai să vorbeşti şi singur. E şi oraşul tău. În tot timpul ăsta m-ai judecat sau, dimpotrivă, m-ai aprobat?

— Te-am susţinut şi o să te susţin şi mai departe.

— Nu despre asta-i vorba. Ce-ai gândit tu? Nu-mi aduc aminte să fi spus ceva.

— Serghei Stepanovici, dumneata m-ai învăţat să tac. Când am venit aici – ce mi-ai spus? Cu conducerea nu se discută, ea trebuie mereu aprobată. Începi prin a o lăuda, a-ţi exprima acordul... Nu-ţi spune părerile, nu te băga să cauţi erorile... înfige-te, dar nu gândi şi nu te îndoi. Nu sunt poruncile tale? Şi acum ce-mi pretinzi? Eu nu m-am îndoit. „Fă ca mine” – aşa e ordinul la formaţiile de tancuri. Am făcut ca tine.

— Şi acum ai început să gândeşti?

Juravliov îşi puse mâinile în şolduri.

— Închipuieşte-ţi că nu. Şi nici prin cap nu-mi trece. Presupun că în problemele principale ai avut în general dreptate. Poate că-i mai bine că nu mi-ai împărtăşit gândurile tale solitare. Ţi-aduci aminte cum ne grăbeam să îndeplinim planul de predare a locuinţelor? Numai să fie recepţionate. Închideam ochii la calitate, la fuşerelile constructorilor. Important era să fie predate şi să raportăm. Eu îţi arătam că burlanele sunt strâmbe şi tu-mi răspundeai că nu trebuie să cercetăm şi să ne amărâm, dacă vrem... şi aşa mai departe... Şi în concluzie? În concluzie, ai avut dreptate. Am primit drapelul, în consecinţă ne-au suplimentat fondurile, am trecut în obiective podul şi fabrica de pâine. Pe urmă am îndreptat şi burlanele...

Omagiul avea un sâmbure amărui. De la acest om bun şi grăsuţ, căruia îi plăceau fetele şi cântecele, nu se aşteptase la aşa ceva. În toţi aceşti ani, Vasia Juravliov fusese cel mai comod adjunct, rezolva interminabila hârţogărie, scria rapoarte, ştia să răspundă la toate scrisorile şi ordinele. Losev îl cunoştea mai bine decât pe oricare altul, de fapt, nici n-avea ce să ştie, totul era străveziu ca un geam bine şters... Şi iată cum se dovedea că nu e chiar atât de simplu, se simţea că mai are multe

adunate în el; a câta oară se convingea Losev că niciodată nu poţi să afirmi că ştii totul despre un om; cum spunea mama despre tatăl lui – e slab şi prost, dar a ridicat coada.

Păcat că n-au apucat să-şi spună totul, Losev se grăbea la Roghinski şi n-au mai reluat niciodată acea convorbire.

Roghinski avea un scris mare, sigur, de profesor. În esenţă, cererea era rugătoare, nu era destul de insistentă, de revoltată, suntem împotriva distrugerii şi vă prevenim... vorbe care nelinişte sc şi enervează conducerea. Nu era uşor să-i explici lui Roghinski ce se aşteaptă de la el. Poate că se prefăcea sau poate că, într-adevăr, nu înţelegea aluziile. Aveau foarte puţin timp la dispoziţie. Losev nu insista, treaba era delicată. Cine ştie ce o să iasă, Roghinski putea să se ducă la regiune – l-au obligat să scrie – putea să se dezică de scrisoare. Cu toată îngâmfarea lui, se simţea că nu e un om sigur pe el. Era de ajuns să-i vezi mişcările inexpresive ale gurii, privirile-i evazive, ca să-ţi dai seama că e o persoană influenţabilă. Chipul lui Roghinski prelua fără să vrea expresia interlocutorului: dacă acesta era sever – devenea şi el sever, dacă era bine dispus – devenea şi el bine dispus, n-avea o stare proprie.

Prudent, Losev îi spuse cam ce-ar trebui să fie scrisoarea. Roghinski oftă. Mărturisi că şi Polivanov îi pretinsese să scrie mai tăios, şi până atunci Tania Tucikova încercase să-l convingă, dar el refuzase, explicând că nu vrea să-i pună beţe-n roate lui Losev, căci pe el ar fi trebuit să-l reclame, or, Losev se ocupă cel mai mult de monumentele culturale. Polivanov spunea că foloseşte motive de lingău, Tucikova se supărase pe el. În pofida presiunii, Roghinski nu se predase. Şi, iată că Losev îl împinge în aceeaşi direcţie. Paradoxal. Pe deasupra, trebuie să reclame regiunea, să înceapă lupta împotriva lui Uvarov însuşi, nu, el nu se bagă!

Losev uitase complet că între Roghinski şi Tania fusese ceva. Interesant, cât de departe ajunseseră? Îţi sărea în ochi figura lui simetric-plicticoasă, acoperită de o frizură sofisticată. Începuse să-l irite vorbirea plină de ifose, cu suspine şi gesturi teatrale. Forţa acestei antipatii bruşte îl puse în încurcătură pe Losev. Îşi aminti tonul cu care Tania îi vorbise despre Roghinski, îşi aminti camera de hotel şi cele trăite acolo... Conştiinţa propriei superiorităţi îi muie privirea. Vanitatea, îngâmfarea, copiii monstruoşi ai umilinţei pe care i-o provocase Antonina, îl mai bântuiau încă.

Roghinski habar n-avea ce-i uneşte. Dar poate că nici Losev nu ştie? Tot aşa cum nu ştia nimic despre viaţa secretă a Antoninei. Şi nici Antonina nu ştia nimic despre el... Nimeni nu ştie ce ştiu alţii despre el.

— Ce vă deranjează – întrebă Losev. E o cauză dreaptă, sfântă. Doar şi dumneavoastră aţi fost indignat. Cine, dacă nu dumneavoastră, preşedintele societăţii?

— Una e într-o discuţie, alta pe hârtie. Poate să-mi strice.

Cuvântul îl amuză pe Losev.

— Ce să vă strice, ce?

— Fiecare îşi are planurile lui, speranţele lui – spuse jignit Roghinski. Dumneavoastră la un nivel, eu la altul. Eu nu sunt ca dumneavoastră, nu sunt apărat de funcţie. Şi ce însemnătate poate să aibă scrisoarea mea? Nu va schimba nimic. Totul e prevăzut. În epoca noastră, acţiunile unui singur om nu pot modifica mersul evenimentelor. Se agăţă bucuros de această idee. Doar ştiţi şi dumneavoastră, funcţionează o ordine, independentă de noi, ca sistemul solar.

— Pur şi simplu, vă e frică.

Roghinski clătină capul, imitându-l pe Losev, la fel de mustrător şi superior.

— Fie şi aşa. Nu vreau să mă amestec. Da, mi-e frică!
— De cine?
— Nu ştiu. Mi-e frică pur şi simplu.

Cu toate acestea, roşi apoi râse umil, amintindu-i lui Losev de inginerul şef de pe şantierul din Nord, Ustim Liubuşkin, care fusese, nu se ştie pentru ce, expediat aici de la Moscova. De obicei, îl întâmpina pe Losev turuind: bună-dimineaţa, sănătos, voinic? Şi hohotea repede – rămâneţi mai mult la noi? N-apucai să-i răspunzi şi ochii-i străluceau de fericire şi turuia, turuia, se sucea pe scaun – totul e plăcut, drăguţ, numai să scape, să nu facă nimic, apoi întindea mâna, udă de transpiraţie, atât de frică îi fusese în acest timp şi imediat observai ce fund are – imens, moale, un fund de hipopotam, un fund de sine stătător... La ăsta era de înţeles de ce s-a cuibărit frica în el, dar la Roghinski, un om tânăr – de unde?

Biroul lui Juravliov era întunecat, ferestrele dădeau în curte, lampa de pe birou ardea şi ziua. Sub lumina ei mâinile lui Roghinski erau mari, albe, cu unghii lungi la ambele degete mici. Îşi împletea şi-şi desfăcea degetele, avea aerul unui om nefericit.

— Şi mie mi se-ntâmplă – spuse uşor Losev. Dar trebuie să te depăşeşti. Altfel n-o să-ţi fie bine, o să-ţi pierzi respectul pentru propria-ţi persoană.

— Fie, o să mă depăşesc şi o să scriu. Şi pe urmă ce-o să se întâmple? Doar nu se termină acum, de-abia de aici începe: ce o să spună acolo, ce părere o să aibă? Dacă mă cheamă? Iar să mă depăşesc? Dumneavoastră vreţi doar să obţineţi ceva de la mine... Nu, Serghei Stepanovici, nu mă amestec, eu nu sunt un luptător. Dumneavoastră sunteţi, eu, nu! Şi nici nu sunt obligat să fiu!

Suferea din cauza grimasei de scârbă a lui Losev. Pe masă, paharul de ceai tremura uşor în suportul prea larg. Încercând să acopere zgomotul trădător, Roghinski ridică vocea:

— În armată, am sărit de şase ori cu paraşuta. Am sărit fără să ţin seama de nimic. Nu mi-a fost frică. Ce vreţi de la mine, ţin conferinţe, îndeplinesc tot ce mi se cere. De ce mă priviţi aşa? Fiecare cu slăbiciunile lui.

Pe cei ca Roghinski era uşor să-i forţezi, speriindu-i. Frica trece cu spaima, cui pe cui se scoate, putea să-l ameninţe că nu va mai fi preşedinte din cauza lipsei de principialitate – sau cu orice altceva.

În adâncul sufletului, Losev ar fi fost bucuros ca Roghinski să se revolte, să nu se supună, să iasă trântind uşa. Dar avea nevoie de hârtie. Era foarte important să obţină o hârtie categorică, pe care să se sprijine, şi n-avea de ce să se jeneze.

În loc de asta, spuse:

— Dacă nu vrei, nu trebuie. Poate că-i mai bine. Eşti un om înţelept, Roghinski. Mic, neînsemnat, în deplin acord…

Îi era scârbă de el, de Roghinski, de toată agitaţia asta, de bătaia asta de cap – să se descurce, să convingă, să calculeze.

— Mama dracului! Duceţi-vă toţi unde ştiţi! Crezi că mie-mi trebuie mai mult decât altora? Îl apucă, peste masă, de reverul hainei şi spuse şuierător, cu satisfacţie: Puţin îmi pasă de treaba asta… Înjură iarăşi. Să arunce în aer! Să distrugă. Morşcihin are dreptate. Dumneata de ce ai veni! Ca să bifezi. Pro forma. Intelectualii. Ocrotitorii culturii. Mi-e ce-mi pasă, am făcut ce-am putut.

Ca şi cum ar fi aruncat o greutate, se îndreptă şi-şi mişcă umerii cu o asemenea satisfacţie, încât Roghinski rămase cu gura căscată.

— La noapte o s-o arunce în aer – şi salut! Vă aduceţi aminte cum vorbeaţi toţi la Polivanov acasă? Şi dumneata. Şi ce v-am răspuns? Exact aşa s-a întâmplat. Bine, scuzaţi-mă că v-am deranjat.

— Vorbiţi serios? – întrebă Roghinski.

— Şi încă ce serios. Pe Losev îl amuza fâstâceala lui. Dumneavoastră o să vă strice, iar mie cu atât mai mult.

Mă retrag din luptă. Acum nu-mi convine deloc să mă cert cu Uvarov.

— De ce?

Ascultându-l, Roghinski se încruntă, neîmpăcat îşi adună sprâncenele pregătindu-se să-l judece, exact ca Losev.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, acceptaţi un compromis… Funcţie, carieră – înţeleg, dar recunoaşteţi că decizia dumneavoastră este vulnerabilă din punctul de vedere al conştiinţei.

— Nu mai pot eu de conştiinţă? O s-o liniştesc într-un fel.

Emfaza îl părăsi şi Roghinski oftă sacadat.

— O clipă, dar dacă… am să scriu… cum ziceţi dumneavoastră.

— Merită? Să te condamni la alte spaime?

Roghinski îl ascultă şi spuse apoi cu o nelinişte tristă:

— Polivanov o să mă blesteme.

Şi iarăşi, grăbindu-se, începu să vorbească despre Polivanov; mai târziu Losev se întrebase nu o dată: de ce tocmai în acel moment?

— Nu mă mai povăţuiţi, sunt obligat în numele societăţii – insista Roghinski din ce în ce mai înflăcărat. Ce-mi pot face? Casa Kislîh e necesară muzeului. Această casă a fost vizitată de Korolenko, i-am arătat dovezile lui Morşcihin. Nu, nu, Serghei Stepanovici, dacă ne-am apucat, trebuie să ducem treaba la bun sfârşit.

Trase încet hârtia spre el. Losev tăcea. Roghinski îşi scoase pixul şi începu să scrie. Losev privea cum mâna lui mare şi albă aluneca din ce în ce mai repede pe hârtie.

Brusc, Roghinski ridică privirea şi spuse timid dar serios:

— Odată şi odată trebuie să fac ceva. Ceva aşa… A venit acel ceas, poate că altă dată n-o să mai vină. Ce părere aveţi?

— Da, aţi spus frumos. Losev îi zâmbi iertându-i totul.

— Poate că altă dată n-o să mai vină... Nu vă mai deranjez.

Deschizând prudent uşa, Losev ieşi în coridor. Mergea zâmbind, când îi apăru în drum Nikolai Nikitici care-i raportă cu glas scăzut:

— Lui Polivanov îi e rău. Se pare că moare. Pe strada Bakunin. A pus la cale un marş. Un adevărat scandal. Zace pe stradă. Nu trebuie mişcat din loc...

Capitolul XXIII

ÎN GRĂDINIŢA DIN FAŢA CASEI DE lemn, cu etaj, pe strada Bakunin, prima înainte de Golful Jmurkino, pe o laviţă lată zăcea Polivanov cu faţa îndreptată spre cerul cotropit de înserare. Labele picioarelor depăşeau marginea, nu încăpeau pe bancă, nu se ştie din ce motiv şireturile pantofilor negri erau desfăcute şi capetele atârnau. Nasturii de sus ai tunicii erau descheiaţi şi se vedeau strălucind ordinele şi medaliile, un băţ era sprijinit de o latură a băncii şi sub cap îi puseseră chipiul.

În ultimele săptămâni, Polivanov slăbise şi mai tare, devenise parcă mai înalt şi acum, pe bancă, i se vedea scheletul uriaş, nasul proeminent, mărul lui Adam, maxilarele, faţa i se pustiise, nu mai exista în el nici suferinţă, nici secretă interiorizare. Apăruse ceva de demult, lui Losev i se părea că seamănă iar cu cel din tinereţe, dar acest ceva nu se definise, ca şi cum n-ar fi avut timp, moartea venise prea repede.

Losev îl trimise pe şeful miliţiei după medicul-şef, trecu pe la Juravliov să-l prevină, dar Juravliov ştia totul, i se comunicase că Polivanov e mort. Ca de obicei, nu era nicio maşină la îndemână. Losev fugi tot drumul, fără să ştie de ce, ca şi cum ai putea întârzia la un mort.

Oamenii stăteau în grupuri, uitându-se pieziş spre laviţă, unde, în genunchi în faţa trupului, plângea sora lui

Polivanov. La apariţia lui Losev, discuţiile în şoaptă se opriră, urmărindu-l toţi cu privirea.

Nadejda Nikolaievna, prietena lui Polivanov, se agita pe lângă mort, fără să scoată din gură ţigara stinsă.

— Ce s-a întâmplat, de ce? De ce aici? – întrebă Losev.

Toate întrebările erau prosteşti, nu trebuia să le pună, dar nu găsea altele.

Pentru că se grăbea – spuse Nadejda Nikolaievna şi, ridicând capul, adăugă uitându-se cu răutate la Losev: din cauza dumitale.

Losev nu răspunse. Din momentul în care Nikolai Nikitici îi adusese vestea despre Polivanov, pentru Losev devenise evident că tot ce se petrecuse era legat de el într-un mod fatal şi nefericit şi acum atenţia i se concentrase spre ceea ce fusese întotdeauna şi încă nu realiza că nu mai este Polivanov. Varia îşi îmbrăţişa fratele, făcând să zăngăne medaliile şi ordinele de pe pieptul acestuia. Trupul era nemişcat, dar viaţa încă nu-l părăsise. Losev nu-şi lua privirea de la faţa lui Polivanov, zguduit nu de moarte, ci de faptul că nu mai apucase să-l vadă viu, că Polivanov dispăruse pentru totdeauna fără să-l mai poată întoarce, să-i mai poată explica.

La apariţia lui Juravliov se produse o oarecare mişcare, aflară că maşina Salvării se dusese, din obişnuinţă, acasă la Polivanov.

— Acum sunt nouă grade – spuse cineva – şi au zis că la noapte or să fie patru.

În spatele lui Losev se şoptea, toţi auziseră reproşul Nadejdei Nikolaievna şi acum îl transmiteau, îl interpretau, unii se uitau la Losev mustrător, alţii parcă-l osândeau. Simţea că este privit, atenţia rece îl strângea ca un semicerc, în faţa lui stătea omul care ar fi trebuit să-l asculte şi să spună: „Bravo, Serioja!” – apoi să-l îmbrăţişeze, făcându-i astfel pe toţi să-nţeleagă... Dar Polivanov se ascunsese, dispăruse, în locul lui rămăsese un obiect care se răcea. Losev ştiuse că Polivanov se va

duce, că boala lui era incurabilă, dar asta nu-l ajuta acum cu nimic, acel Polivanov pe care-l iubise şi nu-l mai iubea, de care se temea, pe care-l respecta... Polivanov care existase dintotdeauna, din ziua de naştere a lui Losev, acest Polivanov dispăruse dintr-o dată.

În faţa lui Losev se deschidea nefiinţa. Era imposibil s-o înţelegi, era ca o batjocură. Îl batjocorea cu vocea lui Polivanov, şuierând, sufocându-se, ca la ultima lor întâlnire.

Losev privi cu jale, cu disperare, profilul cu nasul mare şi ascuţit, rânjetul dinţilor lungi. Îi era milă de Polivanov şi-i era milă de sine însuşi, deoarece Polivanov îl lăsase într-o fundătură, îl părăsise în clipa decisivă, făcuse parcă special să nu-i dea ocazia să se justifice.

Cu puţin timp înainte, Polivanov fusese aici cu mânia şi cu secretele lui – şi acum nu mai rămăsese nimic. Nu-i o batjocură? Unde a dispărut ceea ce fusese Polivanov? A zburat? Deci mai există, doar că zboară, aşa cum se mai vede lumina stelei care a murit. Dar tocmai asta-i nenorocirea, că nu mai există... Deodată simţi în el fierul rece al morţii, apropierea propriului sfârşit, se văzu pe sine, îşi văzu trupul îngheţat, pe oamenii care, după primele clipe de durere, se preocupă unde să pună cadavrul, unde să-l îngroape şi simţi cum viaţa se prăbuşeşte, îşi pierde semnificaţia. Dacă totul se termină aşa, toate visele, toate adevărurile şi minciunile – viaţa-i o batjocură? Totul în jur se clătina, n-aveai pe ce să te sprijini. Şi recenta numire şi agitaţia cu Golful Jmurkino – nimic nu mai avea sens. De ce a suferit, de ce a fugit aici Polivanov dacă, în cele din urmă, nu există decât un trup întins pe laviţa lată din faţa grădinii, care nu va mai afla nimic, niciodată? Toţi vor termina aşa, şi Paşkov, şi Losev. Chiar şi Nataşa, şi Tania, care îl vor plânge, cum plânge acum tuşa Varia, nu vor putea să-i păstreze imaginea pentru că şi ele vor muri şi nimicul va înghiţi orice urmă. Şi ce dacă-i o lege a naturii, de ce există, care e sensul

ei?

Această clipă era de nesuportat pentru Losev, nu putea să trăiască ştiind asta şi când se răsuci şi întâlni privirile ostile ale oamenilor, se reîntoarse la existenţa de până atunci, la gândurile meschine care-i permiteau să nu vadă esenţialul, pe care tocmai îl intuise.

Circumstanţele morţii lui Polivanov se clarificară treptat până la înmormântare şi chiar la înmormântare mai apărură unele amănunte.

Ce-l făcuse să iasă din casă fără să-l mai aştepte pe Roghinski? Conveniseră că Roghinski va da un telefon sau se va întoarce de la Losev şi-i va comunica răspunsul. Între timp, Roghinski, ocupat cu conceperea protestului, n-apucase să dea telefon, altcineva sunase – povestea mătuşa Varia –, după care Polivanov se enervase îngrozitor şi ceruse tunica de paradă. Adică, în primul moment a vrut să plece aşa cum era, cu pulovărul de lână peste care-şi aruncase o scurtă, dar după aceea se răzgândise şi o pusese pe Varia să scoată din dulap tunica. În ultimul timp se ridica rar, nu mai ieşea nici în grădină, slăbise mult, dar cu două zile înainte vorbise mereu la telefonul de lângă canapeaua lui, scrisese scrisori, expediase telegrame. Iar acum – de unde avusese oare putere – se sculase, îşi îmbrăcase singur o cămaşă curată, căutase singur în sertarele de jos ale biroului, scosese nişte hârtii şi le pusese în port-hart: livretul lui militar, legitimaţia de comisar de batalion, nişte adeverinţe, diplome de merit. Şi ceasul pe care era gravat numele lui. Le adunase pe toate în port-hart-ul lui de campanie, unde se mai găsea şi pistolul pe care-i era încrustat numele.

Nadejda Nikolaievna şi Varia încercaseră să-l oprească, să-l convingă să-l aştepte pe Roghinski, dar el se înfuriase şi mai tare. Bătuse cu bastonul în pământ, vorbise urât despre Losev şi Uvarov. Declarase că se duce să apere casa Kislîh de unii care-şi fac de cap şi în care o să tragă.

Avea mult de mers şi femeile se luaseră după el. La început, se mişcase vioi, uimindu-le, chiar bucurându-le cu forţa lui. Bătea cu bastonul în geamuri, îşi anunţa cunoscuţii că derbedeii distrug casa Kislîh, că pungaşii or s-o arunce la noapte în aer! Oamenii nu înţelegeau imediat despre ce e vorba. Copiii şi curioşii se ţineau după el. Nadejda Nikolaievna presupusese că e într-o stare de excitaţie, luase seringa cu ea, ca să-i facă o injecţie, dar el nu se lăsa, o ameninţa cu bastonul. Bandiţi, terorişti, sabotori – spunea şi cuvinte mai grele despre Losev şi „banda” lui. Pe Uvarov îl numise instigator, devenise cunoscută fraza lui despre Iuda-Serioja, care şi-a vândut oraşul natal pentru treizeci de arginţi. Multora li se părea că e delirul unui beţiv. Înainte de a ieşi din casă, Polivanov băuse un păhărel de vişinată ca să se întărească. Nadejda Nikolaievna nu-i dăduse voie, dar Varia n-o ascultase umplându-i ea însăşi păhărelul fratelui său. Aşa că duhnea. Bătrânul chefuise pentru ultima oară.

Aproape de piaţă, vocea lui Polivanov se stinsese, mişcările îi deveniseră mai lente, se ţinea de ziduri cu mâna liberă. Varia îi oferise umărul să se sprijine, întâi o respinsese, însă în cele din urmă acceptase. În faţa papetăriei se aşezase pe o treaptă, transpirat tot, să-şi tragă sufletul. Nu-i asculta pe cei care încercau să-l înduplece. Bătrânii – între timp se adunaseră câţiva prieteni de-ai lui – l-au ridicat, l-au trecut peste pod şi apoi a luat-o nu pe scară, ci direct pe pantă, Polivanov sprijinit de bătrânul Ipatiev şi de barcagiul invalid de război Gurianov. Urca înjurând, blestemându-şi picioarele, neputinţa, pe toţi doctorii, pe bătrânul Ipatiev, pe un inginer Tartaciuk, care trebuia bătut pentru panta asta; curgea sudoarea de pe el, i se tăiau picioarele, se rezema de ziduri, nu putea să mai meargă, cădea. Însă era imposibil să-l opreşti. Au încercat să-l aşeze. Hârâind şi înjurând, începuse să se târâie în patru labe prin băltoace,

voia să ajungă cu orice preţ la casa Kislîh. Cu orice preţ. Îl implorase pe Ipatiev, îi promisese bani, numai să-l ducă. Nişte elevi l-au luat în braţe, l-au ridicat, el s-a agăţat de gâturile lor şi s-a răsturnat; nu mai avea putere. Nadejda Nikolaievna l-a obligat să se culce pe laviţa aceea. Până la casa Kislîh mai erau vreo cincizeci de metri.

De unde ştia că în timpul ăsta se distruge casa Kislîh? Câţiva amici de-ai lui Kostik Anisimov aruncau cu pietre în ferestrele rămase întregi, spărgeau faianţa dinăuntru; a venit miliţia, i-a luat la goană pur şi simplu şi, aşa cum ordonase Losev, au lăsat în post doi oameni. Polivanov le spunea tuturor că o să se odihnească puţin şi o să ajungă să-şi tragă doar sufletul şi, subjugaţi de încăpăţânarea lui, de acest aflux de forţă, toţi, chiar Nadejda Nikolaievna, începuseră să creadă că o să ajungă. „Totul pentru apărare” – striga el din ce în ce mai slab. Nu mai avea putere să se ridice de pe laviţă. Începuse să plângă din cauza neputinţei, îi ruga să-l lase în pace, să nu-l atingă, să-l lase liniştit. Câtva timp, zăcuse tăcut cu faţa-n sus, apoi o chemase pe soră-sa căreia îi şoptise: „Varka, mor. N-am ajuns. Uite unde mi-a fost dat. Aici trăgeau în noi. Bandiţii...”

Nadejda Nikolaievna se agita pe lângă el cu seringa, dar Polivanov o alungase, nu voia să fie deranjat, o privea pe Varia, vedea cum îi curg lacrimile pe obrajii ridaţi şi o luă de mână: „E bine că eşti aici, numai tu mi-ai rămas, Varka, iartă-mă... – buzele începură să-i tremure – n-am apucat, n-am apucat”; apoi nu a mai spus nimic, şi-a împreunat mâinile, a privit cerul şi norii de sidef, ca şi cum ar fi căutat ceva. Nadejda Nikolaievna s-a aplecat deasupra lui, i-a spus că va veni imediat Salvarea să-l ducă acasă, totul o să fie bine, el şi-a întors puţin privirea spre ea şi i-a spus în şoaptă...

...Îl cuprinse senzaţia exactă a morţii, înăuntrul lui Polivanov ceva îngheţă, ca şi cum s-ar fi spart şi viaţa

începu să se scurgă, să se prelingă prin această spărtură. Încercă s-o apuce, dar se deşira mai departe ca un sac putred. Licăriră feţele de mult uitate ale unor persoane dispărute, pe care nimeni nu le mai ţinea minte cu excepţia lui, nişte femei dezbrăcate pe paie, o ulcică cu lapte fierbinte pe care el o răsturnase, opărindu-l pe micul său frate, cânta o armonică, se auzi zgomotul bilelor de biliard care se ciocneau, un om mic venit de la Moscova, care ţipa la el, vârându-i naganul în nas... Întâmplări a căror urmă se ştersese de mult, treceau pe lângă el, se goneau unele pe altele, se amestecau, din ce în ce mai repede un camion sălta, gonind pe un drumeag îngheţat, Polivanov era în remorcă împreună cu nişte oameni veniţi de la Piter şi cu soldaţii, şi în urma lor păcănea mitraliera. Se zguduiau, se auzeau loviturile, iar el stătea în picioare. Îi ducea în braţe pe copiii bolnavi de dizenterie, îi căra ca o pisică, îi transporta la Comitetul executiv unde era cald şi apă fierbinte. Toţi se temeau, dar el îi lua, deschisese în sala de jos un lazaret. N-a avut niciodată copii, se ocupa de ai altora, îl aranjase pe Petka Paşkov la orfelinat, îl ridicase, şi pe Serioja Losev îl ajutase, fir-ar să fie... Furia recentă se topise, se îndepărtase şi-l văzu pe Serioja Losev mic de tot, cu o cămăşuţă albă, cum se juca cu Polivanov, se căţăra pe el ca pe un copac... Îi era mai uşor, aerul îl ţinea, îl trăgea în sus, îşi văzu toată viaţa dintr-o dată, timp imens trăit în care fusese muncă multă, mult zgomot, veselie, două războaie, spusese multe, băuse mult, fusese sânge, femei, le văzu pe ambele sale soţii, pe ea, pe prima pe care nu demult încercase să şi-o amintească şi nu izbutise, tot o confunda cu Nastea, cea de-a doua soţie, dar acum o văzu pe ea, pe prima, în sicriul roşu, o văzu cum îşi piaptănă părul ei lung, o văzu împreună cu prietenii lui, Goşa Paşkov, Stiopka Losev, Şustov, se amestecă, nu se ştie de ce, doctorul Ţander, căruia îi confiscaseră inventarul medical şi-l donaseră spitalului, se văzu tânăr, încătărămat în curele şi, în

treacăt, îi fu milă de bătrânul doctor. Toate aceste lucruri diferite îi aparţineau lui şi nu puteau fi contopite. Şedinţele de noapte sufocate de fumul de ţigară, cuvântările, aplauzele – tot ceea ce, cândva, fusese atât de preţuit şi acum nu mai conta, pierea, fără durere şi jale. Au mai fost şi alte bucurii, chefuri, lacrimi, minciuni, a fost suferinţa pe care el o provocase, oamenii care se temeau de el, îl urau. Îi fu milă pentru o clipă de Varia, fetiţa cu codiţe subţiri, urâta lui surioară, dar această milă trecu repede, pentru că şi viaţa Variei se terminase şi în curând îl va urma. Cât fusese la război, nu se temuse de moarte. Se gândise pentru prima oară la asta când se îmbolnăvise şi-şi imagină cum o să plece din lumea asta, cât de frică o să-i fie. Perspectiva morţii îl îngrozea. Dar ceea ce se întâmpla acum nu era înspăimântător, nu era moartea, ci dispariţia vieţii, se împuţina, durerea se topea, trupul îi dispărea, nu simţea duritatea scândurii de sub el.

Bătrânii care stăteau în jurul lui erau monstruoşi. Morţii erau mai buni. Erau tineri. Chipurile lor proaspete apăreau printre feţele ridate, fără dinţi, cu privirea tulbure, a celor de-o vârstă cu ei. Nişte femei vesele, cu pieptul mare. Cândva, femeile îl emoţionau, fetele, femeile i se păreau că întrupează fericirea, iar acum dispăruseră fără urme. Şi-o aminti pe Liza Kislîh, cum o scosese din râu şi o purtase în braţe până în mijlocul plutei. Se scurgea apa de pe ea, Liza scâncea, se strângea lângă el, o scăpase de la moarte, nimerise între buştenii legaţi în două şiruri. Când o salvase, îi rupsese costumul de baie negru cu dungi. Se văzu pe el tânăr, puternic, cu părul roşu, gol până la brâu, în pantalonii uzi din piele de drac, suflecaţi până la genunchi. Ziua fierbinte de iulie şi zilele următoare, aprinse de sărutări şi de îmbrăţişări scurte până în întunericul ameţitor al asfinţitului, îl învăluiră pe Polivanov cu aceeaşi căldură constantă. Plescăitul peştilor, mirosul fumului de smoală

din cazan. Pe buze îl ardea gustul sărat al pielii, gustul umerilor, stăteau culcaţi pe pluta umedă, se priveau unul pe altul. Pluta trecea pe lângă grădini, pe lângă pantele unde păşteau, legate de ţăruşi, caprele albe, murdare. Şuierau neîntrerupt tăunii de o culoare mată, cenuşie. Părul ei greu şi ud îi acoperea mâna, Prin costumul de baie îi simţea trupul delicat. Liza îi pusese mâna pe ochi... În piaţă erau în fiecare zi mitinguri împotriva Guvernului provizoriu. Soldaţii regimentului din Liublin scoteau de peste tot pajura cu două capete. Lipeau pretutindeni manifeste galbene şi roşii. Soarele trecea prin palma Lizei cu o lumină slabă. El avea optsprezece şi ea probabil şaisprezece ani. Nu mai fusese niciodată atât de fericit, palma ei udă îi acoperea ochii, lăsând să treacă o lumină trandafirie, care vibra.

De-abia fusese asta – şi acum, gata, la cimitir. Când trecuse? Pe cine să întrebi, cine o să răspundă? Oamenii care se-agită lângă el ar fi început să mintă, n-ar fi priceput de ce, din toată viaţa lui, i se întipărise tocmai acel fapt trecător, tânăr. Ei erau toţi de partea cealaltă. Zgomotul scârţâitor al vocilor lor era neplăcut, undeva se auzea radioul, nici melodia nu era frumoasă. Voia să audă cum se prefiră şi bolboroseşte apa printre buştenii tăiaţi,

Lumina roz devenise mai puternică, palma caldă şi umedă a Lizei îi acoperea ochii, viaţa era imensă, lungă, şi-i lipsise un fleac, un nimic, ca să ajungă...

Capitolul XXIV

SFÂRŞITUL LUI POLIVANOV AŢÂ-ţase oraşul. Împrejurările morţii se îmbogăţeau cu zvonuri. Reînviaseră legendele aproape uitate ale biografiei lui Polivanov, se contopiseră în istoria ceasurilor dinaintea morţii, eveniment bizar, scandalos, care era interpretat de fiecare în felul său. Şi aşa şi altfel, pomenindu-l mereu pe Losev.

Moartea atrage întotdeauna atenţia oamenilor. În special, momentul despărţirii de viaţă. Ultimul cuvânt, o dorinţă, un gest, orice amănunt este analizat minuţios, ca şi cum prin ele s-ar putea afla taina trecerii... Omul spusese aceleaşi lucruri şi-n viaţa de toate zilele – cine să-i dea atenţie, dar înaintea morţii totul capătă semnificaţie; oare cel care moare nu descoperă nimic?

Nimeni nu-şi dădea seama cât de nedumerit murise Polivanov, se spunea că dorise să ajungă cu orice preţ la casa Kislîh, ca s-o apere, s-o păstreze. Cine o ameninţa? În primul rând, puterea locală, Losev, al cărui nume îl rostea, îl striga fără teamă.

Polivanov fusese uitat în ultimii ani, aşa cum sunt uitaţi toţi cei care au fost cândva cineva. Unii nici nu mai ştiau dacă mai trăieşte sau nu, acum moartea parcă-l înviase, începuse noua existenţă a lui I. E. Polivanov – Apărătorul Dreptăţii, Patriotul Oraşului, Patriarhul Obiceiurilor din

Lîkov. Nu era important că faptele îi contraziceau, nimeni nu ţinea seama de contradicţii.

„Poporul are nevoie de un erou” – îi spuse comandantul militar lui Losev; apăruse dimineaţa să raporteze că-i expediase cu bine pe genişti. Îl durea capul şi nu era deloc dispus să-l consoleze. „Bătrânul ţi-a distrus reputaţia. Tocmai pentru că erai fără pată, de aceea s-a supărat poporul pe tine. Iar de Polivanov le e milă, le place că s-a ridicat împotriva ta. N-are importanţă că era un bătrân cârcotaş şi intrigant, că el însuşi a distrus o groază... Dar a murit frumos şi moartea asta nu i-o poţi contesta. Tu poţi să dobândeşti steagul de fruntaş, să depăşeşti, să-i construieşti fiecăruia o vilă cu hamac, tot n-au să te considere erou... Cu ce-ţi mai pot fi de folos?”

De ieri, în biroul lui Losev suna tot timpul telefonul. Nu putea să-şi vadă de treabă, îl sunau ba de la regiune, ba de la Moscova – de la Uniunea artiştilor plastici, de la Ministerul Culturii, nişte fete de la radio, de peste tot unde Polivanov trimisese telegrame cu rugămintea de a fi ajutat, de a salva, Dumnezeu ştie ce turnase el acolo.

Apărătorii din capitală erau mânioşi, îl ameninţau pe Losev, îi explicau cine a fost Astahov, ce înseamnă lucrurile vechi, arhitectura, el promitea, nota conştiincios, cine a telefonat, de unde, pe cei mai agresivi îi trimitea la autoritatea regională. Telefoanele, ca şi telegramele de răspuns, care veneau pe numele lui cu o copie pentru Polivanov, îi conveneau lui Losev, aduceau – cum se spune – apă la moara lui. Duduia de la radio îi declarase că e un ignorant. Ascultând discursul ei înfumurat de moscovită, extrem de politicos şi extrem de dispreţuitor faţă de mărginirea lui de provincial, Losev îşi aduse aminte de fata de la expoziţie – şi tonul şi cuvintele semănau.

Sună generalul Fomin, aflase de la Sedov că Polivanov murise în împrejurări tragice; fără să asculte până la sfârşit răspunsul lui Losev, începu el să-i povestească

cum Polivanov i-a ridicat pe veteranii războiului şi ai revoluţiei la lupta pentru apărarea monumentelor trecutului, i-a ridicat şi a căzut, inima nu i-a rezistat. Cuvintele lui evocau un Erou Căzut pe câmpul de luptă.

Această imagine era mai importantă pentru Fomin decât faptele pe care i le comunica Losev. Fomin se mândrea deja cu Polivanov şi-l condamna pe Losev, promise că va veni la înmormântare şi va ţine o cuvântare, uitând că până acum nu-l putuse înghiţi pe Polivanov.

Losev era extrem de amabil şi răbdător cu toată lumea. Părea că e imposibil să-l enervezi. Secretara aduse apă fierbinte şi el făcu cafea pentru el şi pentru comandantul militar. Cafeaua îi ieşise cu caimac alb aromat, pusese şi o fărâmă de sare şi o acoperise pentru câteva secunde cu un capac.

— Ştii cine poate fi erou? – medita cu voce tare comandantul militar. Cine a suferit pentru o idee. Sau pentru o credinţă. Ideea trebuie să fie simpatică. E şi mai bine dacă aţâţi imaginaţia. Tu n-o să fii erou, pentru că nu se vede că ai suferit. Nimeni nu vede cât înghiţi. Tuturor li se pare că-ţi merge ca-n basme. Iar Polivanov... Deşi acţiona sub imperiul gândului meschin de a păstra casa Kislîh pentru muzeul în care o să atârne portretul lui, va deveni erou. Pentru că a răbdat. Oamenii noştri vor să iubească pe cineva. Nu pe un unchi îndepărtat, ci pe unul local. Aşa cum bunicii noştri aveau sfinţii lor...

Losev bău cafeaua fierbinte cu înghiţituri mici. I se limpezi mintea. Privindu-l, comandantul militar îl invidia pentru rezistenţa lui.

— Nu ştiu pe ce contezi – spuse el. Ştiu doar că nu trebuie să rişti pentru trebuşoara asta. Dracu' s-o ia. Tu eşti mai necesar oraşului, mai preţios decât toate golfurile şi peisajele. Înţelegi?

— Mai scump, mai ieftin... Ce fel de listă de preţuri ai tu?

— Dar aşa e!

Losev şi-o aminti pe Tania.

— Vezi tu, în afară de trebuşoara asta şi de oraş, mai exist şi eu – Serghei Losev.

— Şi ce reiese din asta?

— Că vreau să fiu împăcat cu… cu mine însumi.

Nu se ştie de ce se jenase să pronunţe cuvântul „conştiinţă”.

Oboseala îl ajunsese spre seară, când trebuia să se ducă la şedinţa activiştilor culturali. Nu era osteneala obişnuită, provocată de muncă. Obosise de atâta aşteptare, îl epuizase tristeţea rea a nesiguranţei şi nu-l putea ostoi nimic. Fusese nevoit să stea în prezidiu, în primul rând, privit de sute de ochi. Faţa îi era schimonosită de grimasa bunăvoinţei, care-l strângea ca spuma uscată a săpunului. Încercase să-i asculte pe cei care luau cuvântul şi se convinse de inutilitatea acestei şedinţe. Nimeni n-avea nevoie de ea: nici cei din sală, nici cei care au organizat-o. Făcea parte din categoria destul de largă a acelor adunări, dezbateri, conferinţe în care nu se discută nimic, nu se decide nimic, le organizează, nu se ştie de ce, ba conducătorii cluburilor sportive, ba echipele de ordine, responsabilii cu aprovizionarea, grădinarii, prietenii cărţii, constructorii… Reflectoarele îi ardeau ochii. În pauză, fotografii foloseau blitzurile. Îl puneau în centru şi-l rugau să vorbească. Tristeţea singurătăţii creştea în el. Trebuia să se dovedească interesat de fiecare, să le arate simpatie, să-i reţină fiecăruia numele şi patronimicul („Nu există nimic mai plăcut pentru om decât propriul său nume”), să-i asculte pe cei care-i erau recomandaţi („Omul vrea să se ştie că el există, să ştie cei de sus”), să aprobe, să se mire, să felicite. „Discutaţi, discutaţi” – îl rugau fotografii. Alături de el se nimeri Liubov Vadimovna. În sfârşit, putea să-i comunice că probabil reuşise să-i obţină o gradaţie, din

păcate a durat foarte mult, dar ce să-i faci, nu s-a putut mai repede. Toţi se hlizeau pentru portretul artistic al colectivului alcătuind un imens zâmbet comun. Şi pe Liubov Vadimovna o molipsise zâmbetul general, dar, cu toate acestea, îi spuse:

— Vă mulţumesc, Serghei Stepanovici. Acum nu mai am nevoie.

— De ce? Cum adică, nu mai aveţi nevoie?

— Discutaţi, discutaţi – spuse fotograful – nu înclinaţi capul.

— Atunci aveam nevoie... Să plătesc o îngrijitoare... N-aveam de unde. Acum gata! Mama a murit. Şi nu mai am nevoie de nimic..

...Asfaltul se terminase, începuse un drumeag moale, liniştit, felinarele erau joase, rare, mai încolo se întindeau câmpiile întunecate, şoseaua brăzdată de farurile orbitoare ale maşinilor care ocoleau oraşul. Putea să iasă la şosea, să ridice mâna, să se urce într-un camion şi să se ducă, să se ducă în sud. Să lase totul, fără să ceară voie nimănui, fără să explice, să plece... Fotograful ţăcăni, ; toţi se prefăceau că nu aud discuţia lor, dar nimeni nu se-ndepărta. Losev nu ştiuse nimic despre mama ei, ar fi trebuit să scrie în cerere.

— De ce? Tot nu s-ar fi putut mai devreme. Aveaţi alte probleme, mai importante.

Îi răspunse că nu intervenise numai pentru Liubov Vadimovna, ci şi pentru ceilalţi activişti. Dar asta n-o făcu să dea înapoi. Cu părul lins, despărţit de cărare, îmbrăcată într-un taior negru, era severă, inaccesibilă, ca şi cum el ar fi fost din nou elev. Nu era supărată. Pur şi simplu îi explica lui Losev unde greşise.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, puneţi mai presus de orice interesele colectivului, iar de-abia după aceea vin interesele persoanei. Dar pentru mine, viaţa mamei mele era mai scumpă decât orice pe lume. Decât toate colectivele dumneavoastră. Dacă aş fi fost

muncitoare la fabrică, m-aş fi dus într-un sector unde se plăteşte mai bine. Dar de la bibliotecă n-aveam unde să mă duc. „Bibliotecară. Poate să mai aştepte.” Măcar să-mi fi dat un telefon, să-mi fi spus – nu se poate, deocamdată, Liubov Vadimovna, descurcaţi-vă un timp. Of, Serghei Stepanovici, avem nevoie de atât de puţin... Dar dumneavoastră n-aţi apucat, desigur, cu atât mai mult cu cât de noi nu depinde nimic, nu avem nici plan, nu aducem nici venituri.

Ea nu ştia să spună grosolănii. Dar politeţea ei tristă suna ucigător. Stătea din nou lângă ghişeul bibliotecii, într-un palton de stofă, întors, şi o asculta, îi spunea ce să citească... S. S. Losev o luă de braţ pe Liubov Vadimovna. O conduse la bufet. Apoi în sală. Se ascunse sub minunata sa mască de protecţie de care se săturase de moarte – un naiv care regretă, un prostovan – dar un băiat bun. Să plece în sud, să se angajeze într-o cooperativă pescărească oarecare. Să plece în sud, să ajungă din urmă vara care a trecut nu se ştie când. Toată viaţa visase să meargă la Marea Caspică, să locuiască la Astrahan. Nu ştia de unde îi apăruse dorinţa asta. Să plece pe mare cu vasele de pescuit. E prea bătrân ca să mai devină marinar, dar poate că şi ei au nevoie de oameni. Are mâini, picioare, iar un asemenea naiv care regretă, are un cap bun pentru orice treabă, dragul nostru preşedinte, părintele oraşului, poţi să-l zăpăceşti, poţi să discuţi cu el, ce poate fi mai plăcut decât un asemenea şef. Şi ce e mai bun decât libertatea – să vezi lumea, înainte de a te opri neputinţa, să cutreieri până la marginile mării şi ale pământului, încălzite de soare...

Casa era luminată, prin geamurile pestriţe ale verandei se vedeau sclipiri tremurânde, neobişnuite. Uitându-se atent, Losev văzu lumânări, o mulţime de lumânări. Nu-şi dădea seama cum de a ajuns aici. Prin casă circulau oameni, uşile şi ferestrele erau deschise, deşi afară era

frig.

Losev stătea în umbră, lângă felinar, voia să intre, dar nu putea, probabil că asta era singura casă din Lîkov în care nu putea intra.

Conducătorii oraşului erau mâniaţi din cauza comportării lui Polivanov înainte de moarte. S-a discreditat pe sine şi pe ceilalţi. Cistiakova era deosebit de indignată din pricina atacurilor împotriva lui Losev şi Uvarov. Prin acţiunile lui, Polivanov îşi anulase dreptul la onoruri. Niciun fel de merite trecute nu compensau ieşirile lui împotriva conducerii. Ochii intransigenţi ai Cistiakovei se îngustară, era sinceră în revolta ei, nu-l înţelegea pe Losev, pe care Polivanov îl jignise atât de neîndreptăţit şi care se îngrijea de coroane şi orchestră. Pe deasupra, se dovedise că Polivanov avea la el şi pistolul, evenimentele puteau să capete o întorsătură tragică. Starea de euforie nu-l justifica deloc. E timpul, de altfel, să ne dovedim principiali şi să lichidăm problema Golfului Jmurkino, să nu folosim cuvintele în zadar, cum a spus poetul Ivan Andreevici Krîlov, unde trebuie utilizată puterea. Aici încercară s-o contrazică unii membri ai biroului. Losev tăcea, nu intrase în discuţie, rodea un chibrit. Avea cearcăne sub ochi, se gândea insistent la preocupările lui şi atât Cistiakova, cât şi ceilalţi observară la el o oarecare înstrăinare.

Stelele grele atârnau deasupra merilor. Din grădină, se simţea umezeala ciupercilor. Pufuşori galbeni se agitau în lumină şi apoi dispăreau în întunericul catifelat. În uşă apăru silueta unei femei, coborî pe treptele de la intrare, trase din ţigară. În lumina ei roşie şi slabă se văzu faţa Nadejdei Nikolaievna.

— Doamne – spuse ea, ridicând capul spre cerul rece – odihnească-se în pace!

Pietrişul scârţâi sub tălpile lui Losev. Tuşi... Nadejda Nikolaievna se apropie şi-l privi.

— A, dumneata erai. Fumul subţire al ţigării se ridică în sus. Te mustra conştiinţa?

— De ce să mă mustre?

— Pentru că el s-a prăpădit din cauza dumitale.

— Ce tot spuneţi! Sunteţi doar medic.

— Crezi că, oricum, n-ar mai fi dus-o mult? Păi toţi trebuie să murim. Dumneata, peste treizeci de ani, eu peste un an, n-are importanţă termenul. Tocmai pentru că sunt medic, sunt obişnuită să mă lupt pentru fiecare zi de viaţă. Dacă i-aţi răpit câteva zile, e o crimă.

El avea nevoie acum de asemenea vorbe nemiloase.

— Poate că aşa e mai uşor. Din mers. Doar i-era frică de moarte. Şi a murit frumos.

— I-ai îndepărtat de el pe cei tineri. Ultima rugăminte nu i-ai îndeplinit-o – ai cedat casa Kislîh. L-ai prădat, ce vezi frumos în asta? Asta n-o să ţi-o ierte nimeni, Serghei Stepanovici. Oraşul nostru e mic, dar are memorie.

— Nu, toate astea nu s-au întâmplat din vina mea. Vorbiţi aşa pentru că sunteţi îndurerată. Şi eu aş vrea să ştiu de ce anume sunt vinovat.

Nadejda Nikolaievna izbucni într-un plâns crispat, răguşit.

— Ştii care au fost ultimele lui cuvinte? Eu mă aplecasem şi el a şoptit: „Proşti am fost”. Oare de ce? Văzuse ceva acolo, după colţ? De ce proşti?

— Nu e nimic acolo, după colţ, e pustiu. Numai astronomie – o contrazise el cu o patimă care-l uimi chiar şi pe el. Fiecare trebuie să-şi caute vina. Cine are dreptate. Cine nu – cum să aflăm? – spuse el gândindu-se la Liubov Vadimovna.

Nadejda Nikolaievna îşi termină ţigara şi stinse mucul bărbăteşte cu piciorul.

— Probabil că nu te-a preocupat de mult conştiinţa dumitale. Te rog să mă ierţi.

— De ce trebuie să vă iert? Pentru ce?

— Vroiam să spun – se fistici Nadejda Nicolaievna – că

înainte oamenii nu se gândeau la conştiinţă. Oare aveau o conştiinţă comună, una pentru toţi? Polivanov spunea – cum sunt timpurile, aşa e şi omul. Nu trebuia să te învinovăţesc în faţa tuturor... să dau vina pe dumneata. Iartă-mă! De fapt, el te iubea...

Losev zâmbi, gândindu-se că Nadejna Nikolaievna se scuzase doar între patru ochi, nimeni n-o să afle, şi el, nu o dată, jignise în public şi se scuzase în particular.

Capitolul XXV

Septembrie, 1951, Paris

Alioşenka,

DE MULŢI ANI ÎŢI SPUN AŞA ÎN gând, dragul meu Alexei Gavrilovici! În sfârşit, m-am hotărât să traduc în cuvinte chemarea mea. Nu de mult, am împlinit cincizeci de ani. Pentru o femeie – gata – e un hotar care-i permite ca, de-acum înainte, să recunoască totul fără jenă, toate stavilele au căzut. Doamne-Dumnezeule, – cincizeci! N-am crezut niciodată c-o să trăiesc atâta. Aici nimeni nu ştie că, de fapt, am mai mult. Numai tu, dragă prietene, poţi să ştii. Îţi trimit această scrisoare cu o ocazie, nu ştiu nimic, absolut nimic despre tine, ce ţi s-a întâmplat, cum ai trecut prin acest război îngrozitor. Ştiu că ai scăpat cu viaţă, am citit în ziarele din 1947 despre jubileul tău, iar în 1948 iar ai păţit-o. Cred că trăieşti, azi-noapte te-am visat vesel, aşa m-am emoţionat încât am hotărât să-ţi scriu neîntârziat, mai ales că mi s-a ivit ocazia asta.

Întâi şi întâi, iar, iar şi iar îţi mulţumesc pentru portret. M-a salvat. De două ori l-am lăsat amanet pentru sume importante şi astfel am scăpat. Au fost zile când, cu excepţia lui, nu mai aveam niciun obiect de valoare... Dar, în afară de sprijinul material, m-a ajutat să trăiesc, să-mi apăr sufletul. L-ai pictat minunat. Desigur, sunt eu,

dar când mă uitam la el nu mă vedeam pe mine, ci pe tine! Te-ai înfăţişat şi pe tine. Te vedeam – masiv, viril, cu mâinile tale puternice pe care creşteau peri aurii, mânecile suflecate ale cămăşii de şantung. Altădată, purtai o cămaşă de stambă. Tu ai rămas acelaşi, eu m-am desprins de portretul meu, am plecat, am plecat din ce în ce mai departe, m-am înstrăinat ca de casa părintească. Aveam nişte relaţii foarte stranii cu acest portret: mă vedeam plimbându-mă prin Lîkov, întâlnindu-mă cu tine, însoţindu-te, sosind la Moscova, la Tirs, la tine, trecem pe la Gavrilovici şi apoi mergem împreună la Vahtangovi... Stop! E interzis să înşiri mătăniile trecutului! M-am schimbat – dar ca şi *atunci sunt gata mereu să râd. Încă acum câţiva ani mi se spunea că nu arăt mai rău decât în portret. Iar până atunci ziceau că sunt mai frumoasă – dar altfel. Nu-i contraziceam. Bine că-s mai frumoasă, dar altfel. Nu înţelegeau că acolo e înfăţişată viaţa mea rusească. În afară de portret, mai aveam un tablou mare al lui Mstilav Dobujinski – el ni l-a dăruit, Moscova – şi nişte desene ale lui Alexandre Benoït. Nimic nu se putea compara cu portretul tău, chiar Dobujinski a recunoscut. Veneau la mine să-l privească. Dar toate astea au fost demult,*

Acum eşti celebru, numele tău e cunoscut. Am adunat nişte cărţi în care eşti pomeniţi, sunt şi fotografii, e reprodus şi portretul meu. Pentru mine e, desigur, măgulitor, reclamă, urcă preţul portretului... Stop! Iar nu spun ce trebuie, a trecut o parte prea mare din viaţă, au fost atâtea, de ce-mi vin în cap doar amănunte neînsemnate, ca şi cum n-aş şti sau mi-ar fi frică să spun ceea ce a fost important. E o mare amărăciune. Am avut o viaţă furtunoasă. Aşa cum ştii, am avut şi familie, a fost şi un divorţ, au fost şi copii, şi bani, şi călătorii, au fost de toate şi mai sunt şi acum. N-am uitat nici Rusia, ţin minte limba, o predau, traduc. Probabil că în Rusia, toţi cei pe care i-am cunoscut au murit, s-au prăpădit, la voi totul s-a

schimbat. Străzile se numesc altfel. Nu mai sunt trotuare. Nici biserici. Nici magazine particulare... n-a mai rămas mare lucru din Rusia mea veche. Ea s-a concentrat toată în tine. Şi în Lîkov. Se spune că fasciştii n-au ajuns până acolo.

Brusc am înţeles că ai fi putut să mă iubeşti, dacă n-ar fi fost despărţirea. Am înţeles asta după cele câteva zile pe care le-ai petrecut la Paris. Iar apoi, când, peste câţiva ani, mi-ai trimis portretul în loc de tabloul casei noastre, iar m-am gândit la dragostea noastră. Dar fără curaj, fără hotărâre. Şi iată, acum am înţeles. Am înţeles cum am ratat noi acest sentiment. Cum ar fi putut să fie. Poate că n-ar fi durat până acum, poate că s-ar fi uscat, noi l-am fi ars, l-am fi pierdut. Dar iată că în inima mea a rămas neatinsă partea hărăzită ţie, nu am putut s-o folosesc pentru nimic altceva.

O dată pe lună mă duc la cimitirul Sf. Geneviève, să mai stau printre ai mei. Acolo e înmormântată mama, primul meu soţ, o mulţime de prieteni de-ai noştri. Pe cărări e presărat nisip galben, flori, pe alei se plimbă ruşii. Moşulici şi băbuţe – pe aproape e un azil rusesc, vin de acolo să vadă mormintele dragi.

Mi-am cumpărat un loc alături de mama, dacă o să vii la Paris când eu n-o să mai fiu, să treci pe aici. Orice se poate întâmpla, eu tot îl citez pe Puşkin. „Aşa, prietene, ne pregătim să trăim, şi tocmai atunci murim”. Probabil că n-o să mai văd niciodată locurile natale. Nu e drept. Şi mai nedrept este faptul că noi nu ne-am putut reîntâlni. De ce? Cui i-a fost mai bine aşa? Cine a câştigat din asta? Noi doi, Alioşenka, am nimerit chiar sub roata istoriei şi ea a trecut peste destinele noastre, ne-a frânt oasele... Mi-a fost şi teamă să-ţi scriu. Grozav vroiam să ştiu cum ţi-a fost la Lîkov, când te-ai dus să pictezi casa. Nici nu mai speram. Când mi-au arătat fotografia tabloului, Doamne, cum m-am mai bucurat. Deci, te-ai dus şi l-ai făcut, de dragul meu te-ai dus, îţi mulţumesc! Şi acest mulţumesc

mi-a fost frică să ţi-l spun. Apoi l-am transmis prin diplomaţii voştri sovietici. Dar când am dat portretul pentru expoziţie, am pretins ca în catalog să fie inclusă şi fotografia tabloului din Lîkov, ca şi cum ar fi în expoziţie, fotografia se învecina cu tablourile lui Larionov, cred că ţi-ar fi făcut plăcere.

Cât de scurtă s-a dovedit a fi viaţa. Şi ce loc important ocupă în ea despărţirea de tine. De ce oare acum, tot ce a fost după tinereţe, după plecare, a dispărut şi n-au mai rămas decât anii vieţii din Rusia iar eu stau şi-i privesc de pe celălalt mal? Iar între noi e un râu, apa aceea s-a dus, a luat cu ea tot ce a fost, tot ce ne-a unit, tot ce s-a întâmplat în aceste decenii, n-a rămas nimic, decât malul acela unde eu cobor spre Pliasva, spre băieţandrii de-acolo, unde era să mă înec şi apoi am stat întinsă pe plută şi mai este şi malul pe care stau acum, aici, unde se termină călătoria mea.

De când ai fost la mine, am schimbat multe locuinţe, acolo nu mai puteam să stau din cauza banilor, dar am găsit un apartament în acelaşi arondisment, lângă Place des Puces, vara plec cu o nepoată în sud, acolo am o vilă – o căsuţă cu seră. Pe copii îi văd rar, ne trimitem ilustrate în care ne scriem cum stăm cu sănătatea. O existenţă obişnuită de pe urma căreia nu va rămâne nimic. Poate doar portretul. E expus în galeria particulară a doamnei A. Am fost de acord pentru că acum, la mine, nu prea vine lume, ar fi egoist să-l ascund de privirile oamenilor. Despărţirea n-a fost uşoară. Peretele a rămas pustiu, iar apartamentul meu a devenit o locuinţă burgheză obişnuită. Copiii mei sunt nemulţumiţi, fiul meu găsise un colecţionar american care cumpăra pictură rusească, plătea dublu faţă de muzeu, dar nu puteam să trimit tabloul peste ocean, vezi, nu pot să renunţ la plăcerea de a merge din când în când la galerie şi de a mă aşeza în sala aceea. Funcţionarii mă cunosc, unul chiar „mă comercializează” arată pe furiş vizitatorilor

„modelul”, povestind nu ştiu ce legendă sentimentală. Dar, de obicei, nu mă deranjează nimeni. Încerc să ghicesc la ce se gândesc cei care se uită la portret. Dacă e să judec după ce spun, admiră arta pictorului şi nu prea se gândesc la femeia pe care el a desenat-o. Şi dacă vorbesc despre femeia din portret, atunci şi-o închipuie în diferite feluri şi aproape nimeni nu se gândeşte la soarta ei. Câteodată discută – de ce râd eu aşa? sunt frumoasă sau doar drăguţă? De fiinţa mea vie se interesau altfel, nimeni nu mă cerceta atât, nu-mi studia trăsăturile. Ar fi trebuit să le povestesc că m-ai pictat din memorie, dacă nu luăm în consideraţie cele câteva schiţe făcute la Paris, nu-i aşa? Eu n-o să mai fiu pe lume, dar în faţa portretului meu tot or să se oprească, să-mi privească faţa în fiecare zi, zeci sau poate sute de ani. Dacă te gândeşti la asta – te apucă ameţeala. Ştii, Alioşenka, pe dinăuntru eu n-am îmbătrânit, nu mi-au apărut riduri pe suflet, articulaţiile inteligenţei nu trosnesc, cel puţin deocamdată. Doar sufletul mi-e trist. Eşti bătrân, când împrejurul tău toţi sunt tineri. Băieţii nu mă mai observă. Până nu demult, erau obraznici, acum se poartă ca nişte copii proşti. Plac văduvoilor solizi şi, nu ştiu de ce, profesorilor de colegiu.

Odată, l-am văzut la galeria de pictură pe André Malraux, ministrul culturii, un scriitor foarte cunoscut. S-a interesat de portret, i-au explicat ceva, eu m-am ruşinat şi am ieşit pe furiş din sală, pe urmă am citit o frază de el, care m-a zguduit: „Artistul nu copiază lumea, ci rivalizează cu ea”. Îl ţii minte pe Cekrîghin? L-a călcat trenul şi n-a apucat să picteze fresca Înălţarea şi Învierea *despre existenţa omului în Cosmos. Şi el rivaliza. Şi tu. Dar dacă ai rivalizat, atunci nu m-ai pictat pe mine, ci pe cea pe care ai vrut s-o priveşti, pe cea pe care o visai. De aceea, eu te văd pe tine în acest portret şi oamenii care-l privesc vorbesc mai mult despre tine, şi ei te văd pe tine în mine.*

Scrisoarea mea a întârziat atâta, încât n-o să te mai

necăjească. Nu aştept răspuns, e doar o veste din tinereţea ta, de care întotdeauna îţi face plăcere să-ţi aminteşti. Curios, acum însemni mai mult pentru mine decât atunci când eram împreună.

Îţi mulţumesc iarăşi şi iarăşi,
A ta,
Liza Kislîh

Capitolul XXVI

DE MULT NU MAI FUSESE LA LÎKOV o asemenea înmormântare. O procesiune lungă traversa oraşul. Mergeau încet, pentru că erau mulţi oameni bătrâni. Generalul Fomin spuse: „E bine că mergem pe jos. Ca oamenii. La Moscova, înmormântările se fac cu maşini. Cânta fanfara. Fomin purta mantaua lui albăstrie de general, o ţinea de braţ pe tuşa Varia. Se vedea că sunt bătrâni. Veniseră şi militarii în rezervă, cu tunicile lor largi, câţiva prieteni ai lui Polivanov din Moscova, foşti locuitori ai Lîkovului, foşti camarazi de regiment, foşti colegi de la Comisariatul aprovizionării. Unii îl ştiau pe Polivanov de brav artilerist, alţii – împuternicit în haină de piele mergând prin sate cu droşca. Unii îşi aminteau de omul crud şi fără milă, alţii de chefliul fără griji. A treia categorie îl păstrase în memorie ca pe un fantast, hăituit de visul revoluţionar al creării unor cooperative internaţionale, ceva în genul acesta. Fiecare avea un Polivanov al său şi era dificil să alcătuieşti din descrierile lor o personalitate unitară.

Ziua era cenuşie, umedă. Nu ploua, dar asfaltul şi zidurile străluceau. Fanfara cânta „Variag” şi generalul Fomin spuse cu voce tare cuvintele vechiului cântec: „... suntem la ultima paradă” şi-şi suflă nasul fără să se ruşineze de lacrimile lui. La cimitir se vorbise din partea vechilor bolşevici, din partea camarazilor de front luase cuvântul Fomin, îşi adusese aminte cum l-a trimis

Polivanov la şcoala de zbor, cum a venit Polivanov cu avionul la Lîkov şi locuitorii oraşului au văzut pentru prima oară un aparat în zbor şi s-au plimbat cu el. Atunci s-a decis destinul militar al lui Fomin.

După el, ieşi în mijlocul cercului Losev. Apariţia lui fusese nepremeditată: „Vă rog să-mi daţi voie” – spuse el şi, fără să aştepte permisiunea, călcând ordinea prestabilită, începu să vorbească. În mulţime se produse o mişcare, lumea comenta, dar Losev avea un glas puternic, obişnuit să acopere rumoarea. Nu se pregătise să meargă la înmormântare, cu atât mai puţin să ia cuvântul. Dar când auzi din biroul lui sunetele fanfarei, loviturile surde ale tobei, nu mai fusese în stare să-şi vadă de treabă. O sună pe Cistiakova şi o preveni că se duce la cimitir. „Dar ne-am înţeles altfel” – spuse Cistiakova mirată de inconsecvenţa lui. „Şi aşa ţi-ai făcut mult rău” – adăugă ea, dovedind o neaşteptată participare.

Păşise în ultimele rânduri, pierdut în mulţime, tulburat de forţa tragică a marşului funebru „Jertfă aţi căzut în lupta fatală...”

Lupta fatală – mergea şi se gândea cât de exact este definită viaţa omului de aceste două cuvinte – luptă şi fatalitate, rezultatul luptei... Îşi aduse aminte cum arăta Polivanov în anii trecuţi. Întotdeauna bătrân şi întotdeauna puternic, părea că e veşnic. De când se ţinea minte, existase Polivanov, Polivanov aparţinea în mod necesar oraşului, aşa cum oraşului îi aparţin porţile Predtecenskie, Polivanov era o parte din el, din viaţa lui Losev. Amintirea tatălui său tânăr, poveştile primelor cincinale şi ale primelor colhozuri, băieţelul Serioja Losev, de pe când el însă nu se ţinea minte, aşa cum îl văzuse Polivanov – toate astea au dispărut pentru totdeauna, au murit, fanfara îl plângea şi pe el, pe Losev, pe părinţii lui, scenele dispărute ale copilăriei lui. La mitingul de doliu, Losev fusese împins, proiectat în faţă, spre mormântul

deschis, unde, pe capre, era pus sicriul împodobit cu hârtie dantelată.

Începu provocator, nu aşa cum se vorbeşte la înmormântări. Unii îl priveau cu mânie, alţii cu o seriozitate lacomă, clătinau capul – ce vrea, să se dezvinovăţească?

După cuvântare, Losev îi explicase Cistiakovei că era absolut necesar să rostească un discurs de adio din partea oraşului, căruia Polivanov i-a făcut atâta bine. Polivanov îşi închinase lunga sa viaţă revoluţiei, partidului, oamenilor ai căror copii erau acuma aici. Un om nu poate fi judecat după ultima lui greşeală, ea nu poate întuneca totul.

De fapt, Losev nu fusese împins de nicio necesitate, se apropiase pur şi simplu de sicriu şi deodată îşi auzi vocea „Nene Iura”, nişte mâini uriaşe, îl împinseră... Şi începu să vorbească despre această viaţă încurcată, fericită, frenetică, pătimaşă... Poate că timpurile sunt aşa că se văd mai curând greşelile lui Polivanov, pe cine a supărat, când a nenorocit fără motiv nişte oameni, unde a distrus degeaba. Dar a fost şi altfel, a fost. Nu se ştie de ce, acum nu se mai observă. Câte şcoli nu s-au construit, câte cunoştinţe nu s-au predat. Apare la raion un ziar. Cine a adus tipografia? Cine a pus-o pe roate? Casetele acelea de la zeţărie nu mai există de mult, dar meritele lui Polivanov nu trebuie uitate. În ultimii ani şi Losev îl considerase un om cârcotaş şi limitat. Dar avea el oare dreptul să-l judece, înainte de a se judeca pe sine? Polivanov avea un vis, o idee, trăia de dragul unei idei – poate naivă – dar frumoasă. Şi nu era indiferent. Niciodată... Poate că naivitatea e forţa şi superioritatea generaţiei lui Polivanov. Ea nu se va mai repeta. Ea a fost forjată în timpul revoluţiei, dar acum dispare. Fără să vrea, se compara cu ei şi acum, în faţa mormântului proaspăt deschis, nu îşi aducea aminte de câştiguri, ci de pierderi. Îl ascultau încruntat, simţea că vorbele lui nu

sunt receptate. Înţelegea că toţi caută în cuvintele lui justificări şi, orice ar fi spus, ar fi fost considerat doar o scuză. Şi atunci, fără să mai ocolească împrejurările morţii lui Polivanov, spuse tare ceea ce şopteau toţi: Polivanov vroia să păstrezi pentru muzeu casa Kislîh, se luptase în felul lui cu ultimele puteri pentru asta, şi bine făcuse, pentru că avem nevoie de un asemenea muzeu. În anii care au trecut, Polivanov strânsese multe exponate, acum oraşul trebuie să-şi facă datoria. Păcat că muzeul nu s-a făcut în timp vieţii lui Polivanov.

— S-a frânt... a murit luptându-se, spuse cineva în spatele lui Losev.

— Nu putem găsi o clădire mai bună pentru muzeu – continuă Losev şi spuse decis ceea ce nu discutase cu nimeni: Trebuie să păstrăm casa pentru muzeu, va fi cel mai potrivit mod de a cinsti memoria lui Iuri Emelianovici...

— Aşa el – strigă înflăcărat cineva, uitând de solemnitatea mitingului de doliu.

— ...va fi şi gospodăreşte şi uman – reluă convins Losev. Dacă noi considerăm aşa, aşa o să fie, noi şi dumneavoastră suntem stăpânii oraşului.

În faţa lui, cu capetele descoperite, stăteau printre crucile negre de marmură, printre piramidele roşii, printre gărduleţele argintate, oamenii pe care-i cunoştea, originari din Lîkov, crescuţi aici, toate neamurile lor zăceau aici, cândva îl vor înmormânta şi pe el tot aici. Generaţiile din Lîkov deveniseră pământul Rusiei şi Polivanov cobora şi el. Unora mai mult, altora mai puţin – oricum – puţin, prea puţin i s-a dat omului. Ceva nu mai funcţiona în legătura dintre el şi ceilalţi. Dar ştia că trebuie să rabde. Fără răutate şi mânie. Mai bine să fii jignit decât să jigneşti, îşi aminti el cuvintele lui Figurovski. Deşi era supărat, n-avea unde să se ascundă.

Dacă ar putea să le vorbească despre lucrul cel mai important. Despre scurta explozie a vieţii omeneşti,

despre podeţul şubred între veşnicia în care n-ai fost şi veşnicia în care n-o să fii. Despre faptul că, în acest răstimp scurt, omului i se dă destul – acest pământ, oraşul natal, rudele, munca, dragostea – cum să nu risipeşti toate astea?

Pentru o clipă se ivi o lumină, străluci în faţa lui Losev din întunericul în care privise. Nu reuşise să înţeleagă, nu izbutise să exprime în cuvinte, dar fusese ceva, senzaţia unui sens tainic, care apăruse şi dispăruse.

Spărgându-se în strigăt, se auzi vocea tuşii Varia bocind, după ea, în cor, celelalte femei. Începuseră să se apropie să-şi ia rămas bun de la răposat. Undeva, în spate, în mulţime, se produse o mişcare, cineva vroia să ajungă în faţă şi deodată Losev o văzu pe Tania. Plângând, se aplecă peste sicriu şi sărută acel ceva rece şi tare care fusese cândva Polivanov, lacrimile îi curgeau pe obraji, pe gât, dar, în acelaşi timp, când se ridică, şi asta îl miră pe Losev, faţa ei iradia fericire. Se uita la Losev, plângea şi iradia. Această conexiune imposibilă a durerii şi a fericirii era ciudată, pentru că ambele sentimente se consumau în interiorul ei cu putere egală. Ochii ei trişti şi exaltaţi, în acelaşi timp, erau plini de lacrimi, îşi strângea mâinile la piept îngrozită de loviturile ciocanului bătând capacul sicriului dar şi din cauza nerăbdării care clocotea şi se revărsa din ea.

Capitolul XXVII

ÎNAINTE DE A RĂMÂNE SINGURI ÎN cimitir, moviliţa mormântului fusese netezită cu lopeţile, acoperită cu flori, cu coroanele grele, panglicile de doliu fuseseră aranjate şi veniră acele clipe neplăcute când nu mai poţi face nimic pentru răposat şi cei vii încep să se împrăştie.

Tania şi Losev stăteau alături. Ea nu apucase încă să-i spună nimic, dar strălucea îndreptându-şi spre el bucuria ei de neînţeles. Se apropie Roghinski cu un aer solemn, îndoliat – palton negru, fular negru; umbrela atârnându-i de braţ. Îşi plecă privirea şi o invită pe Tania la praznic, acasă la Polivanov.

— De ce numai pe mine? Şi Serghei Stepanovici? – se miră Tania.

Pe buzele lui Losev apăru un zâmbet scurt. Îl privea pe Roghinski care, fără să ridice ochii, spuse semnificativ:

— Cred că Serghei Stepanovici, oricum, m-ar refuza.

— De ce? – întrebă Tania oarecum distrată.

Roghinski ridică ochii spre Losev, apoi îi coborî din nou. Losev spuse că n-ar fi putut veni; într-adevăr, trebuia să se ducă la Uvarov, era important să ajungă chiar azi şi să raporteze.

Roghinski schiţă un zâmbet, o luă pe Tania de braţ şi, cu o insistenţă oarecum marcată, o despărţi de Losev grăbind-o. Tania nu se mişcă, chiar se încruntă către Roghinski şi-i spuse că are de vorbit cu Losev şi pe urmă

o să vadă. Roghinski zise că o aşteaptă, Tania îşi retrase mâna, asigurându-l că ştie drumul. Vorbi nerăbdător, tăios, aşa încât Roghinski se fâstâci.

— Degeaba te superi... eu de aceea nu i-am propus lui Serghei Stepanovici, ca să nu fiu lipsit de tact, pentru că el însuşi s-a pus într-o situaţie...

Tania se încruntă.

— Lasă-ne! Nu-ţi dai seama că ne deranjezi?

Tonul ei era insuportabil, Roghinski îşi scoase pălăria. Fruntea îngustă era traversată de o dungă roşie, se vedea cât e de palid. Îi privi cu o expresie care ar fi trebuit să-i pună în gardă.

— Consideram că nu sunt decât bârfe dumneavoastră Serghei Stepanovici de ce-i permiteţi că n-are minte se vede doar. Că nu ştie ce face nu pot să nu mă amestec e vorba doar de soarta noastră a ei şi a mea şi dumneavoastră o expuneţi tuturor... Turuia fără semne de punctuaţie, la început ritmic, apoi din ce în ce mai repede.

— Scuzaţi-mă, dar nu înţeleg despre ce vorbiţi – spuse obosit şi indiferent Losev. Şi nici nu vreau să înţeleg.

Cu o mână, Roghinski se sprijinea de o cruce de piatră, cu alta de umbrelă, îşi împinsese piciorul înainte, avea o poză afectat-dezinvoltă şi începu să li se adreseze pe alt ton:

— Nu vreţi? De ce? S-au terminat orele de audienţă? Când aţi avut nevoie de mine – aveaţi timp? Acum nu mai sunt necesar, maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să plece.

— Care maur? – întrebă stupid Losev.

Roghinski râse prefăcut.

— Închipuiţi-vă, a fost aşa unul, totul a fost. Victima credulităţii. Şi eu am avut încredere în dumneavoastră. Şi m-am depăşit. Nu mi-e frică. Ştiu că o să plătesc, dar nu mi-e frică!

— Foarte bine – zise Losev. Numai că acum nu-mi arde

nici de maurul dumitale, nici de dumneata. Şi nu e nici locul potrivit.

— La mormântul proaspăt? – continuă Roghinski. Atunci spuneţi-i şi ei. Ruşine! Cum se poate, aşa dintr-o dată, să te predai?

— Încetează – îl întrerupse Tania. O să-ţi pară rău pe urmă. O să vii să-ţi ceri iertare.

— Recunosc că sunt într-o situaţie proastă. Sunteţi amândoi contra mea. Dar dumneavoastră, Serghei Stepanovici, o să răspundeţi. Pe dumneavoastră o să cadă. Vă folosiţi de avantajele pe care le aveţi. Nu avem şanse egale. Polivanov m-a prevenit că i-aţi sucit capul. De partea dumneavoastră e puterea. Tabloul, lupta, chestii...

— Serghei Stepanovici n-are niciun amestec. Eu, eu singură!

Ea îl luă pe Losev de braţ şi se strânse lângă el.

Roghinski nu putu să-şi reţină zâmbetul dispreţuitor, chipul i se schimonosi şi se aşeză în drumul lor.

— Dumneavoastră... dumneavoastră n-aţi avut dreptul să vorbiţi, la mormântul lui! Dumneavoastră l-aţi ucis pe Polivanov. Aţi provocat totul. Şi Tania l-a părăsit. Asta l-a omorât... Adevărul adevărat e că aţi vorbit pentru... ca să vă faceţi reclamă... Cu ce drept aţi făcut promisiuni în faţa sicriului? Tu, Tania, crezi că are un elan? Vezi să nu! El o ia în sus. Ce nevoie are de tine? O să vă strice cariera, Serghei Stepanovici. Tania e capabilă de orice. O să vă compromită! Şi dumneavoastră n-aveţi nevoie de asta. Sunteţi familist.

Se adresa ba Taniei, ba lui Losev, rostea fraze care-l îngrozeau chiar şi pe el, trăsăturile feţei lui regulate, de valet de cărţi de joc, se alterară şi se uita pieziş, îi era frică să nu atragă atenţia. Ultimii participanţi la înmormântare părăseau cimitirul. De departe, puteau să pară ca trei oameni care discută paşnic. Umbrela neagră se legăna de braţul lui Roghinski. Losev îi aproba liniştit

cuvintele. Tania, de asemenea, era ciudat de liniştită. Doar că bătea nerăbdător în pământ cu tocul unui pantof.

— Ah, cum nu-mi arde acum de tine – oftă ea. Ai devenit foarte curajos, aşa că pot să-ţi spun. Între noi doi n-o să fie nimic. Niciodată. Orice-ai face. Nu din cauza lui Serghei Stepanovici, ci pentru că n-am nevoie de tine. Mi-e clar cine eşti, oricât te-ai suci. Văd toată viaţa prin tine, până la cimitirul ăsta. Ajunge!

Îl umilea pe Roghinski fără mânie, cu calm. Lui Losev i se făcu milă de el, cum de se putea ca această femeie delicată, drăguţă, strălucitoare, să fie atât de crudă. Aroganţa cu care-şi ridicase capul amintea de vechiul neam al Tucikovilor din Novgorod.

— Totul s-a terminat, Stas. Îţi aduci aminte cum te rugam să mă ajuţi? Încă de atunci s-a terminat, totul.

— Tania...

— Pleacă, te rog pleacă, altfel s-ar putea să-ţi mai spun câteva.

— Da, mă temeam pentru că eram bogat. Dar acum nu-mi mai e frică. Nu mai am nimic. Nu înţeleg... Îi căzură umerii, ridică mâna, îşi examină liniile din palmă şi spuse încet, fără a se adresa cuiva anume: Ce să fac acuma?

Îi privi cu ochi orbi şi se îndreptă spre poartă.

Tania îşi trecu palmele peste faţă, ca şi cum s-ar fi spălat şi apoi, fără nicio tranziţie, îl îmbrăţişă pe Losev, îşi înlănţui mâinile de gâtul lui se agăţă de el cu tot trupul.

— Săracul de tine, şopti ea, mângâindu-i cu ochii chipul supt şi înnegrit.

Losev se încruntă, încercă să-i desfacă mâinile, dar ea nu-l lăsă şi se lipi de el şi mai tare.

— ...Nu ştie nici să iubească, nici să fie gelos. Iartă-mă, a fost din cauza mea, n-aş fi crezut că o să fie în stare, O vreme mai profită de căldura trupului ei, de bucuria ei, nevenindu-i să creadă că el poate provoca cuiva o asemenea plăcere, că cineva poate fi fericit că-l vede, apoi se desprinse râzând. Acum Tania era fericită, o

fericire care nu mai putea fi reţinută. Pielea de la rădăcina nasului i se încreţi, nasul i se avântă.

— Lasă-l, e un idiot! L-am rugat să scrie articolul, nimic altceva. Şi el a început să scâncească – vai şi ah, ce-or să-i facă! Dar slavă Domnului, m-am descurcat şi fără el!

— Care articol?

— Păi ăsta! Ce, nu ştii? Mă temeam să nu se fi telefonat aici, dar ei au sunat la regiune să verifice dacă nu s-a dărâmat casa, au discutat cu Paşkov, nu ţi-a transmis? Deci nu ştii încă nimic? Ea se miră, uitându-se la el cu şi mai mult entuziasm. Deci tu, din capul tău, ai hotărât? Şi eu care credeam că ai aflat sau ai telefonat, ah, ce minunat eşti! Şi spunând acestea, îl sărută – era cea mai fericită fiinţă din lume. Eşti un om îndrăzneţ. Totul atârna de-un fir de păr, nu-i aşa? Tu le-ai interzis din capul tău, ai început lupta cu ei bazându-te doar pe tine?

Bucuria ei era atât de efervescentă, încât Losev o admiră involuntar, neacordând atenţie cuvintelor. Pentru prima oară în zilele astea văzu o rază de lumină – bucuria tandră a laudelor ei.

— ...acum totul s-a terminat, acum or să se convingă!

— De-abia acum totul o să se complice, spuse el gândindu-se la Uvarov.

În timp ce turuia, Tania scormoni în geanta ei galbenă. În cele din urmă, găsi o foaie de ziar împăturită, pe care o desfăcu. Era şpaltul unui articol cu un titlu cu caractere mari, negre: „Să păzim frumuseţea”.

Losev îl parcurse neatent, observând litera cunoscută a ziarului central *Pravda,* se poticni citind numele lui Astahov – apoi pe al lui Uvarov, mai departe – Lîkov... Golful Jmurkino... se grăbi să prindă esenţa. Neizbutind să lege cuvintele, recitea mereu, nevenindu-i să creadă. Şi o lua din nou de la început.

În articol se dădeau exemple de construcţii inutile, insuficient gândite, care au nimicit peisajele urbane. Ca rezultat, se distrugea, dispăreau ansambluri arhitecturale,

celebre şi preţioase, alcătuite de-a lungul secolelor. Printre alte exemple, autorul analiza destul de amănunţit ameninţarea care plana asupra unui colţ din teritoriul central din vechiul oraş Lîkov, unde, pe malul Golfului Jmurkino, se va construi o filială a fabricii de calculatoare. Acum, organizaţiile orăşeneşti şi-au dat seama şi fac intervenţii propunând un alt teren. Dar nu pot să-i convingă pe unii tovarăşi. Aici se vorbea despre Uvarov care, cu o psihologie tipică în felul ei, nu vrea să ţină seama de frumuseţe şi, fără umbră de îndoială, e gata s-o jertfească în numele unor scopuri imediate. Patima profiturilor îi împiedica pe aceşti conducători să înţeleagă „cât de preţios poate fi centrul tradiţional al oraşului, în special acum, când suntem înconjuraţi de oceanul noilor construcţii”. Tangenţial, autorul se referea şi la pictorii, ei intuiesc cu exactitate punctele poetice ale oraşelor, izvoarele romantismului, cum se poate vedea din tabloul lui Astahov pictat la Lîkov. Mai departe, se spunea că, în ultimii ani, s-a făcut mult pentru păstrarea monumentelor vechi, dar trebuie să-nvăţăm să păstrăm frumuseţea tradiţională a peisajului urban, cum se-ntâmplă, de exemplu, la Leningrad, unde bulevardul Nevski este neatins, bulevard apreciat de orăşeni ca loc de plimbare, ba, mai mult, ca un loc în care nu se face nimic, „...lucru necesar locuitorilor din oraşe, după cum afirmă psihologii, ca price formă de petrecere a timpului liber”.

Altădată, Losev ar fi exclamat – eu ce-am spus!... şi tu! –, ar fi simţit satisfacţia că ceea ce citeşte coincide cu propria lui părere, că se verifică opiniile lui Arkadi Matveevici, toate astea l-ar fi făcut să se simtă mândru, acum cuvintele treceau pe lângă el, nu se auzea nici pe sine, n-o auzea nici pe Tania, care-i povestea păţaniile ei, cum a izbutit să-l incite pe cumnatul ei, care aduna de mult material şi tot nu se hotăra, cum l-a adus la Lîkov şi i-a arătat tabloul şi cum refuzul lui Uvarov l-a determinat şi ce piedici au apărut atunci. Mai târziu, prin încordări ale

memoriei, Losev o să încerce să reconstituie istorisirea ei, cuvintele sale despre şeful de sector şi despre corespondentul local care, la început, au vrut să atenueze, despre o stenogramă a cuvântării lui Uvarov – rămăşiţe disparate ale unor fraze ce-i rămăseseră în memorie.

Singurul lucru de care apucase atunci să se intereseze era dacă articolul poate fi oprit, din moment ce el ţinea în mână un şpalt.

— Nu, nu, e în numărul de azi, acum a apărut, îi răspunse victorios Tania, neintuind nimic în vocea lui.

Simţi o zdruncinătură. Ca şi cum l-ar fi izbit o trombă de praf, orbi dintr-o dată, surzise, ţipă furios, ridică pumnul, scânci, apucându-se de cap.

— Ce-ai făcut? De ce Uvarov, de ce doar Uvarov? Şi eu unde sunt? Ce o să creadă despre mine?

Tania era încă fericită şi fericirea nu pieri dintr-o dată, o ameţea prosteşte, nepermiţându-i să perceapă ce se-ntâmplă.

— Doar v-am spus, Serghei Stepanovici, v-am vorbit despre ziar, am spus c-o să vă ajut. Se grăbea să explice, să-l facă să priceapă, convinsă că la mijloc e o neînţelegere.

Faţa ei arsă de soare era luminoasă şi dinţii ei puternici străluceau şi buzele, totul înflorea în ea, ardea, fierbea în magma tinereţii ei şi Losev se simţi lovit, şfichiuit de o pală de răutate.

— Cine te-a rugat să mă ajuţi? – ţipă el. De ce te-ai amestecat? Ăsta-i ajutor? Mototoli foaia de ziar, o aruncă la pământ şi o călcă în picioare. Puteam şi singur, fără tine... Ce-o să se întâmple cu mine, te-ai gândit? Mi-ai făcut un mare rău. Da, da! Puţin îţi pasă de mine...

Toate necazurile acestor zile, tot ce se adunase, tot ce urma să audă de la Uvarov, temerile, reproşurile, bârfele, moartea lui Polivanov – se adunaseră într-un ghem care-i provoca o durere insuportabilă, peste puterile lui, simţea

că pe dinăuntru crapă, se rup nişte stăvilare, mâinile îi tremurau, nu mai putea să se stăpânească, se întoarse şi o luă la fugă. Se izbea peste tot de desişul sumbru al mormintelor, se lovea de piatra crucilor, fugea, temându-se să se oprească, ca să nu izbucnească în hohote de plâns. Lacrimi de ruşine, inexplicabile, îl sufocau. Dacă ar fi fost singur, ar fi plâns, ar fi hohotit tare ca să-şi aline durerea aceea acută din partea stângă a pieptului. Aşa vine infarctul, îşi spuse ca un străin care-l condamna şi se miră cum nu poţi preîntâmpina nimic, cum chiar sub ameninţarea morţii nu poţi să te linişteşti, să te stăpâneşti. Continua să se sufoce ca prins de o avalanşă... Era clar acum de ce-l convocase Uvarov atât de urgent. Se gândi că refuzul lui de a se duce imediat putea fi interpretat foarte urât. Şi, dincolo de acest refuz, celelalte acţiuni? Se vedea acum reversul lor. Totul va fi interpretat ca o încercare de a trage pe sfoară... Şi deodată îl orbi evidenţa: „Ea nu s-a gândit la mine!”... Ideea se-ntări şi întunecă restul: „Nu s-a gândit la ce-o să fie cu mine, nu s-a gândit, nu s-a gândit...” Şi imediat, începu să se rostogolească, crescând, ghemul jignirii amare, al singurătăţii... Şi-a urmărit scopurile, interesele, iar el, Losev, a fost pentru ea doar o armă, l-a folosit, din cauza asta s-a întâmplat totul. Cum a zis şi Roghinski: „A pasionat-o tabloul, lupta”, nimic altceva, nu s-a gândit la el, tocmai a dovedit că poate fi foarte crudă.

În spate, în foşnetul frunzelor căzute, se auzeau paşi, Tania se ţinea după el.

— Lasă-mă, du-te, o goni el fără să se întoarcă.

În Losev se strânse, ţiuind doar, încordată până la limită, o strună, pe care o simţea ca struna cea mai importantă a vieţii lui.

Sleit, se lăsă pe o bancă albastru-deschis, lângă o piramidă alcătuită din ţevi de fier sudate.

Aproape pe fiecare piatră de mormânt citea numele

unei rude sau al unui vecin ori cunoscut, aici zăceau toţi cei care-l ţinuseră în braţe, care-l hrăniseră, care-l ospătaseră... Ceva din fiecare se păstra în el, ceva fără nume, şters, ca inscripţiile de pe cruci sau de pe pietrele cenuşii pe care crescuse muşchiul. Şi dacă acum stă lângă mormântul lui Goşa Paşkov? Dacă aici plânsese tatăl lui, al lui Losev, moartea prietenului său? Cine ştie, poate că, într-adevăr, pietrele au memorie... Un curent îngheţat sufla din fiecare mormânt. Şi mama lui era îngropată undeva, pe aici. Şi Polivanov. S-au terminat discursurile, s-au stins ecourile fanfarei şi a început noua existenţă a lui Polivanov, înţelept şi infam nivelată de moarte, asemănătoare cu cea a celorlalţi locuitori ai Lîkovului.

Veşnicia îl consola pe Losev cu liniştea cenuşie a cimitirului, cu ciripitul piţigoilor, cu florile târzii de toamnă.

Tania rămăsese la o oarecare distanţă, aşteptând devotată şi încăpăţânată momentul refluxului, al liniştii. În cele din urmă vorbi cu prudenţa unei surori de caritate:

— Chiar o să ai neplăceri? E groaznic. Tăcu şi apoi continuă cu o voce lipsită de viaţă: Am să declar că doar eu, că dumneavoastră aţi insistat să n-o fac. De fapt, aşa a şi fost – spuse încercând să-l convingă. Eu nu te-am ascultat, ce amestec ai tu?

— O să afle, o să afle, Roghinski o să le spună, Roghinski al tău.

În sfârşit vorbise, şi Tania se agăţă de cuvintele lui:

— Mie nu-mi pasă, n-am ce pierde, eu nu reprezint nimic – spuse încurcându-se grăbit – până la urmă o să mă duc la muzeu, cred că aşa o să-ţi fie mai uşor, articolul are doar o importanţă principială pentru tot ce ai plănuit tu...

Deodată văzu inscripţia de pe monumentul din faţa lui – „Şiriaev” – care-l izbi ca o prevestire. Se întoarse către Tania:

— Poate că tu n-ai nimic de pierdut, dar eu am. Poate că, în semn de mulţumire faţă de tine, ar trebui să renunţ la avansare şi la restul? Tu nu te-ai gândit decât la tine, îţi place să te lauzi, să faci pe salvatoarea... Iarăşi era purtat de valul mâniei nu se ştie unde, incapabil să se oprească. Ai nevoie de un învingător! Şi dacă eu... Uite, zace aici...

Se simţea zdrobit, hohotele de plâns pe care le reţinea îi sfâşiau pieptul.

— Ah, ce prost eşti – spuse Tania usturător. N-aş fi crezut că poţi fi atât de prost!

El se pleoşti, o lăsă să-l ia de mână, să-l conducă acasă. Mergea fără să vadă pe nimeni, nu saluta, era negru, carbonizat parcă, oamenii îl scuzau, înţelegeau că vine de la înmormântare.

Acasă nu era nimeni, sora lui, împreună cu nepoţeii, se dusese la praznic. Tucikova îi dăduse valeriană, îl ajutase să se-ntindă, telefonase, la rugămintea lui, la garaj, peste o oră avea nevoie de maşină, nu mai devreme.

Îi făcu ceai şi-i dădu să bea. Îşi venise în fire şi-şi ceru iertare. Dar totul era flasc, stins.

— Ai auzit – bombăni el – n-aveam dreptul să vorbesc. Crezi că numai Roghinski gândeşte aşa? Mulţi zic la fel, i-am văzut cum se uitau la mine.

— Altul s-ar fi temut să vorbească. Iar tu ai spus ce-ai gândit. Conform conştiinţei tale. Asta e mai presus de orice.

— Nu m-au chemat la praznic.

— Din cauza lui Roghinski. Sunt convinsă că a făcut-o după capul lui. Şi chiar dacă nu e aşa, nu lua în seamă, doar ştii cum stau lucrurile de fapt.

Losev se aşeză pe canapea.

— Şi dacă sunt vinovat? Am vrut să mă sustrag, să mă eschivez.

Consolările Taniei nu ajungeau până la el. Nici nu vroia să fie consolat. Totul i se părea mizerabil. Nici măcar lui Roghinski n-avea ce să-i răspundă. Simţea cum se

schimbase atitudinea tuturor faţă de el... Apariţia articolului din *Pravda* va fi atribuită lui Polivanov iar pe el îl va acuza din nou. Şi faţă de Uvarov îi era ruşine. Orice-ar face, oricum s-ar învârti, nu mai putea schimba nimic...

Stăteau tăcuţi la fereastră aşteptând maşina, apoi tot în tăcere ieşiră pe scară. Losev nu putea să-i ierte Taniei că-l văzuse într-o asemenea stare.

Maşina trecea printre câmpurile pustii acoperite de înserare, în spate se stingea asfinţitul, şoferul pusese radioul la maximum, se auzea tare o tobă. Losev se aşezase pe bancheta din spate, pentru ca şoferul să nu-l poată vedea. Traversa câmpiile, trecea pe lângă poieni şi lacuri, ştia fiecare tufiş, mersese pe toate cărările şi aceasta îl liniştea. Deşi îl mai durea încă inima, simţea cum se liniştea suferinţa. Rememoră rândurile articolului din ziar, le reciti în gând şi, deodată, îşi dădu seama că zâmbeşte. Articolul avea o singură semnificaţie – toate animările, vicleniile pe care le folosise, tot ceea ce evitase; se rezolvase acum: Golful Jmurkino e salvat. N-o să îndrăznească. Deci n-a fost totul în zadar, nu acţionase în gol, faptele lui căpătau o justificare. Se simţea stingherit faţă de Uvarov, dar, gândindu-se la el, la convorbirea care-l aştepta, se liniştea. Îi era milă nu de sine, ci de Uvarov, şi-i era din ce în ce mai greu să înţeleagă ce-l apucase, de fapt, acolo, la cimitir. Ce se întâmplase? De ce se năpustise asupra Taniei, de ce nu-i spusese un cuvânt bun? Dar acest gând nu-i provoca nici suferinţă, nici stinghereală, ci doar tristeţe, oboseală şi vroia să scape de tot, să fie liber precum câmpurile toamnei, cosite, odihnite, uitate după strângerea recoltei. Se gândi că înainte de întâlnirea cu Uvarov e mai bine aşa.

Capitolul XXVIII

OFIŢERUL DE SERVICIU LA COMITETUL executiv era un inspector tânăr, de la sectorul agricol; avea un aer bolnăvicios, şi bea ceai cu sandvişuri, dezlegând o problemă de şah. Vocea lui imita intonaţiile lui Uvarov, severe şi egale, cu o asemenea exactitate, încât Losev zâmbi.

— Seamănă. Ai talent!

Era nouă fără un sfert seara. Losev era aşteptat la aeroport. Uvarov întâmpina acolo nişte şefi de la Moscova, avionul era în întârziere din cauza condiţiilor meteorologice şi Uvarov ordonase ca Losev să vină la aeroport, înainte de a se duce la hotel.

Losev turnă ceai din ceaşca ofiţerului de serviciu într-un pahar, sorbi, clătindu-şi gâtul uscat, făcu un semn cu capul spre ziarul *Pravda,* care era pe masă:

— Ai citit?

— Precis că e şi Losev amestecat. Las' că-l dovedim noi – spuse ofiţerul de serviciu imitând vocea lui Paşkov – o să-l încolţim noi!

— Ar trebui să dai spectacole la filarmonică – ca Andronikov.

— Şi agricultura?

— O să dai concerte pentru lucrătorii ogoarelor.

— Imitaţia nu e artă, e doar umbră.

Iarăşi imita pe cineva, dar Losev nu ştia pe cine. N-ar fi

vrut să se ducă la aeroport – încercă să invoce lipsa de benzină, dar, ca de obicei, Uvarov prevăzuse totul, maşina Comitetului executiv îl aştepta jos. O Volgă neagră cu radiotelefon, cu faruri galbene, gonea pe mijlocul străzii, fără să scadă viteza la viraje, scârţâind ca-n filmele de aventuri.

În sala de protocol, Uvarov stătea în faţa televizorului înconjurat de câţiva oameni, printre care se aflau Grişcenko, Secihin, Paşcenko, directorul institutului de cercetări, un mustăcios simpatic, ales nu de mult membru-corespondent. Se transmitea campionatul halterofililor. Greutatea se ridica mai sus sau mai jos şi cădea pe podium. Iar se ridica şi iar cădea.

Fără să-şi ia privirile de pe ecran, Uvarov îl salută.

— Ai ajuns – spuse el fără bunăvoinţă. Ai noroc. Deci, până la aterizarea şefilor – îşi privi ceasul – mai avem exact o oră.

— Şi mai spuneţi că am noroc.

Losev oftă, dar Uvarov nu gustă gluma şi nimeni nu zâmbi.

Toţi îl priveau pe Losev cu oarecare curiozitate, – ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima oară. Doar Grişcenko îi făcu pe furiş cu ochiul, punându-şi degetul pe vârful nasului – în semn de încurajare.

Uvarov îmbrăcă un trenci albastru, până la genunchi, emanând un fin miros de apă de colonie – părul lui tuns scurt strălucea, era deosebit de îngrijit, de pus la punct,

— Să ieşim!

Pe pistă, ca la toate aerodromurile, bătea vântul. Aleile formate din becuri punctau depărtarea, ciorchinele reflectoarelor scoteau din întuneric volume oblice de lumină,

— Ştiai de articol? – întrebă Uvarov tăios, fără introduceri.

Losev era mulţumit că Uvarov intrase dintr-o dată în subiect. Fără să aştepte întrebările, explică singur de ce

nu e bine că articolul l-a ocolit, că nu s-a scris şi despre culpa lui. Fusese vinovat încă de la început, când s-a ales locul. În ceea ce priveşte dărâmarea casei Kislîh, recunoscu în faţa lui Uvarov – tot fără să aştepte să mai fie întrebat – că fusese încercat de îndoieli imediat după ultima lor convorbire. Se simţise prost, ca şi cum ar fi luat un şperţ, nu, nu Uvarov i l-a dat, Losev simţea că face un fel de târg cu conştiinţa şi se răzgândise. Îşi expunea opiniile destul de stânjenit, păreau nişte noţiuni abstracte şi nu se potriveau în această convorbire şi, într-adevăr, Uvarov, călcându-şi principiile, îl întrerupse iritat:

— Conştiinţa apare, de obicei, când nu există argumente concrete. Eu nu pricep asta! Cinstea o înţeleg – ea poate fi verificată. Adevăr – minciună, util – inutil, plăcut – neplăcut, înţeleg totul, dar conştiinţa e văzduh, o stare necontrolabilă.

Desigur, propunerea lui Uvarov, care-l făcuse atunci pe Losev să tresară, rămâne în vigoare, a fost o propunere cinstită, atunci de unde au apărut îndoielile, pe ce bază? De unde impresia că a fost împins într-o tranzacţie – pe Uvarov asta-l supăra cel mai mult. Şi, cu toate acestea, Losev continuă să vorbească sincer, fără a estompa ceva, ca Uvarov să-i cunoască opiniile înainte de a-l numi adjunct. Se exprima fără ocolişuri. Dar pe Uvarov nu-l interesau opiniile, cu atât mai puţin trăirile. El considera că faptele individului depind de doi factori: primul – de împrejurări, şi, al doilea – de atitudinea omului care dictează multe. Pentru Uvarov, în atitudinea lui Losev erau importante capacitatea de muncă, disciplina şi cinstea. De aceea, Uvarov vroia să precizeze unele împrejurări şi, nepermiţându-i lui Losev să divagheze, arunca întrebare după întrebare, cerând răspunsuri precise. Despre Polivanov şi Morşcihin, despre ceea ce, totuşi, Losev comunicase la ziar, dacă vorbise cu cineva despre ultima lor discuţie. Pentru că, din articol, reieşea că autorul cunoaşte nişte amănunte ale acestei

convorbiri.

Abătut, Losev recunoscu că povestise – desigur, nu ca o documentare pentru articol.

— Cui?

— A fost o acţiune imprudentă din partea mea lipsită de tact.

— Şi totuşi cui?

O anume notă din vocea lui îl făcu atent, păcat că, din cauza întunericului, nu putea vedea faţa lui Uvarov.

— Îi aperi? Eşti generos. Atunci de ce mă scuipi?

Losev se fâstâci, nu-l auzise niciodată pe Uvarov vorbind aşa.

— Sunt vinovat – repetă Losev. N-aveţi decât să mă bateţi la fund.

— Ce să fac cu fundul tău, nu pot să-l înlocuiesc cu al meu – spuse din inimă Uvarov. Spui că nu ştiai nimic despre articol, dar atunci de ce m-ai prevenit că unii vor să scrie?

— Aşa se vorbea. Şi pe mine m-au prevenit.

— Cine?

— Polivanov, de exemplu.

Uvarov pufni răutăcios.

— Nu pune totul pe seama lui Polivanov. N-are nicio legătură. Însă cum să înţeleg acţiunile tale? Nu ştiai nimic despre articol, dar, venind, nu se ştie de unde, ai revocat dărâmarea casei. Şi încă foarte insistent. Ai ţipat la Paşkov.

Losev avea argumentele pregătite, povesti faptele aşa cum se desfăşuraseră ele până la moartea lui Polivanov – iată deci care fusese situaţia în oraş, n-a avut altă ieşire, a procedat după capul lui, deoarece poartă o răspundere personală.

Aluzia funcţiona, Uvarov dădu înapoi, recunoscând că Losev e stăpânul, că el, într-adevăr, e obligat să ţină seama de împrejurările locale, că nimeni nu vrea să se amestece în prerogativele lui, el decide – obişnuita

introducere politicoasă, după care, de obicei, urma: „dar în locul tău... (m-aş abţine, nu m-aş grăbi, m-aş gândi, aş ţine seama...)”.

— Deci, habar n-aveai de articol. Habar n-aveai şi nu l-ai pus la cale. Mă rog, te cred... Tăcu, completând pauza cu un zâmbet abia ghicit, ca şi cum ar fi ştiut ceva despre Losev. Dar tu l-ai inspirat. Ce, nu-i aşa?

Losev înlemni, negăsind niciun răspuns.

— Cu mâinile altora... iar acum te dezici: nici usturoi n-am mâncat...

Întorsătura discuţiei era umilitoare, jignitoare, totul părea mult mai urât decât îşi imaginase Losev şi dispreţul din vocea lui Uvarov era justificat – iată ce era îngrozitor.

— N-am vrut, n-am avut niciun fel de nevoie de acest articol – spuse sincer Losev. Eu şi fără el... Vorbiţi de conştiinţă, dar să distrugi în secret – cum e? Ar fi fost o ruşine!

— Imoral?

— Da, imoral – repetă Losev mai sigur.

— Te ocupi de moralitate, dar faci prostii. Şi prostiile sunt şi mai păguboase, Serghei Stepanovici. Pentru faptele imorale o să plătim pe lumea cealaltă, dar pentru prostie, pe lumea asta!

— Şi unde e prostia mea?

— În faptul că m-ai înşelat. Puţin îmi pasă unde o şi fie filiala. Pe mine mă interesează să existe. N-am nimic cu golful tău. Ce, eu sunt împotriva frumuseţii? E o aiureală. Deşi pot să spun oricui, chiar şi lui Oreşnikov, pe care-l aşteptăm acum, că nu de asta ne arde acum. Oare pe tine nu te nelinişteşte faptul că noi – trebuie, nu trebuie – restaurăm peste tot bisericile? N-avem constructori, n-avem materiale, dar pentru biserici – berechet! Pentru maternitatea ta mi-a fost mai greu să repartizez mijloace decât pentru catedrală. M-am plictisit de pasiunea ta. Şi, dacă ar fi să folosesc vocabularul tău, e o treabă imorală, fără Dumnezeu...

Vorbea cu durere şi Losev fu nevoit să se declare de acord cu el. N-ar fi vrut şi, cu toate acestea, căzu pe gânduri auzind rostite de altul nedumeririle lui. Desigur, nu se referea la Lîkov, la Lîkov nu se restaurase încă nimic...

— După discuţia cu tine, am crezut că eşti un om de nădejde, l-am asigurat pe Oreşnikov că totul e O.K., că ne apucăm de construcţie. Printre altele, am reputaţia unui om de cuvânt. Consideram că mă pot baza pe tine. Acum reiese că l-am înşelat pe Oreşnikov. Poate că şi el a înşelat pe cineva mai de sus. Aşa ceva nu se iartă.

— Ce aţi fi putut face dumneavoastră? Numai eu port toată vina.

— Ei cu mine au de-a face.

— Poate că articolul pică la ţanc? – întrebă încrezător Losev. Articolul arată de ce s-a animat, de ce ne-am împotrivit, ce ne-a împiedicat. Aşa că poate vine bine.

— Pică la ţanc, pufni amar Uvarov. Pentru unii! Mie personal, nu-mi pică bine acum, critica în presa centrală strică totul! Tot ce-am visat, toate planurile. Pare un fleac, dar multe se pot aprinde!... Dacă ai şti... Se opri, se întoarse şi ridică pumnul. Câte am pregătit... Of, am mâinile legate. Vezi doar câte dezordine e, ne sufocă lipsa de spirit economic, te doare când vezi! Ei, Losev, Losev, nu m-am aşteptat de la tine, mă aşteptam de la toţi, dar nu de la tine.

Păşi apăsat, îndesând cu picioarele greutatea sa în dalele de beton, în masivitatea lor de multe tone străbătută de plasa de fier a armăturii. O placă de beton şi şanţ, placă şi şanţ. Tot pământul era acoperit de stratul lor gros.

— Ce te-a împins? Vanitatea? Mi-e teamă că da. Sperai să laşi în urma ta o amintire durabilă, mulţumirea cetăţenilor şi alte asemenea? Din păcate, Serghei Stepanovici, se păstrează doar amintirea celor care merg în sus. Nu, gloria, respectul, memoria – astea sunt

deşertăciune. Dac-am putea face ordine, iată ce-mi doresc! Acum nu se ştie ce-o să fie, ce o să se întâmple…

— Daţi-mi voie să-i explic lui Oreşnikov cum a fost.

— Nu-i nevoie. Nu sunt obişnuit să mă ascund în spatele subalternilor.

— De ce m-aţi chemat, Dimitri Ivanovici?

— Asemenea întrebări nu se pun.

— În noua mea funcţie, cu dreptul viitorului adjunct, trebuie să-mi permiteţi din când în când.

Se lăsă o tăcere ca şi cum Losev ar fi provocat un scurt-circuit şi totul se deconectase.

— Atunci, permiteţi-mi să vă întreb ceva important.

— Dă-i drumul!

— Dacă eu nu l-aş fi contrazis pe Paşkov şi aş fi permis explozia, cum ar fi arătat totul acum?

— Ar fi arătat ca un teren de construcţie obişnuit.

— Dar noi doi? Ar fi fost neplăcut... Losev vorbea gânditor, ca şi cum ar fi căutat o urmă.

— Pentru cine ar fi fost neplăcut? În vocea lui Uvarov se putea ghici o anume încordare şi Losev îşi aminti de observaţia Taniei.

— Paşkov n-ar fi trebuit să insiste atâta.

— De ce? – întrebă, după o pauză, Uvarov.

— Pentru că a insistat după ce s-a telefonat de la ziar.

— De unde ştii? Ai ţinut legătura cu ziarul?

— Nu, astăzi am aflat.

— Astăzi? Uvarov râse silit, ca şi cum ar fi bănuit ceva. Să presupunem că după ce i s-a telefonat de la ziar, ce modifică asta?

— A fost oare bine?

— Tu eşti specialist în etică, n-ai decât să judeci. Şi mai departe?

— Dacă aş fi îndeplinit ordinul lui Paşkov, ar fi ieşit vinovate autorităţile orăşeneşti. Eu personal. S-ar fi spus că am minţit şi opinia publică şi ziarul.

— Logic – se declară brusc de acord Uvarov. Acum ai fi

fost tras la răspundere, mai exact, oamenii tăi, Morşcihin sau cine mai e pe-acolo. Şi aţi fi primit sancţiuni.

— Aş fi fost şi eu sancţionat.

— Probabil – aprobă Uvarov. Dar, după câte-mi aduc aminte, erai dispus să accepţi. Acum te-aş fi arătat lui Oreşnikov şi te-aş fi pus la punct. Aş fi luat măsuri împotriva ta. Ştii doar că, întotdeauna, trebuie luate măsuri. Acum nici treaba nu s-a făcut şi de lovit voi fi lovit eu, nu tu! Iar pentru mine sancţiunea e mai gravă decât pentru tine. Se fac mai multe valuri. Chiar şi ţie ţi-ar fi fost mai util ca eu să fiu curat. Ar fi fost în interesul tău. Sunt cinic? Câtuşi de puţin! Ştiu câte parale fac, şi tu ştii. Posibilităţile mele sunt şi ale tale. Ce, nu-i aşa? De ce ai riscat? Pe ce ai contat? Cred că victoria ta, Serghei Stepanovici, e absolut nerentabilă. Pierdem mai mult decât câştigăm. Ai calculat prost. Ai ţinut seama de trăiri. Trebuie să operezi doar cu fapte şi cifre, ele sunt la fel pentru toţi oamenii. Kamenev se poate sprijini pe gusturi, modă, artă – noi doi trebuie să ţinem seama de ştiinţă.

Losev se surprinse dând din cap aprobator, în virtutea obişnuinţei, şi râse.

— Nu, nu, omul nu poate fi redus la fapte şi cifre – spuse vesel. Dumneavoastră aţi calculat şi eu v-am decepţionat. Ceva v-a scăpat. Nici eu n-am văzut totul. Nici în ceea ce mă priveşte, nici în ceea ce... Dar în loc să spună „vă priveşte”, zise „îi priveşte pe alţii”.

— Noi am greşit diferit – răspunse rece Uvarov. Omul este o construcţie complicată, dar se ştie că el poate acţiona împotriva intereselor sale. Dar nu pentru mult timp. Nu trebuie să ţinem seama de atitudini, ci de împrejurări. Împrejurările sunt mai puternice decât noi, ele ne obligă. Cred că faci parte din categoria oamenilor care ştiu să-nveţe din greşeli. Ce s-a întâmplat în tine?

— Nu ştiu încă. Mă tot gândesc, Dimitri Ivanovici. Ce credeţi, Paşkov a acţionat din proprie iniţiativă?

Uvarov se opri în întuneric, nu i se vedea silueta, ci

doar faţa albă. Răspunse după o pauză, cu o oarecare greutate:

— Iniţiativa a fost a lui... El avea argumente, el era convins. Dar, desigur, de decis, am decis eu, şi nu mai face pe diplomatul, ştii doar...

Uvarov vorbea printre dinţi, nimeni nu-l obliga, putea să evite, să-l repeadă pe Losev, dar pe faţa lui, care de-abia se vedea, se putea ghici grimasa suferinţei. Sentimentul culpabilităţii, care-l însoţise pe drum pe Losev, şi sentimentul de dezacord, de iritare, care-l încercase în timpul convorbirii, se transformară acum în milă. Era ciudat că lui Losev putea să-i fie milă de acest om întotdeauna puternic, infailibil, de neatins. I se clarifică treptat planul lui Paşkov. Presupunând că mai are în rezervă câteva zile până la apariţia articolului, se grăbise să distrugă casa, pentru ca apoi, să anunţe la ziar: a fost aşa şi aşa, n-am apucat, constructorii şi-au făcut datoria ajutaţi de autorităţile orăşeneşti, în consecinţă, articolul trebuie corectat şi deplasate accentele, întâi şi întâi trebuie pomenit Losev, să i se sublinieze vina. Pusese ceva în genul ăsta la cale pentru ca, în cele din urmă, Uvarov să-şi poată ţine cuvântul faţă de Oreşnikov, şi, dacă ar fi fost să plătească, ar fi plătit, pentru că a făcut ce i s-a spus, pentru conştiinciozitate...

Pe Losev, amănuntele combinaţiilor lui Paşkov încetaseră să-l mai intereseze, se plictisea. Era pentru prima oară că se plictisea ascultându-l pe Uvarov. Privea cum decolau avioanele, răspândindu-se în direcţiile opuse ale cerului. Se pierdeau în constelaţii, lumea era imensă şi Losev era bucuros că vede şi înţelege această măreţie. O idee neaşteptată îl făcu să tresară: dacă n-ar fi fost articolul, cum s-ar fi purtat cu Uvarov? Ar fi rămas pe poziţie? Ar fi fost destul de tare? Acum i se părea că da şi simţi o forţă nouă, necunoscută până în această clipă, o linişte, aproape că se simţea superior lui Uvarov şi-i era ciudă că nu se poate verifica. Iarăşi îşi aduse aminte

supărat de Tania, de ajutorul ei, pe care nu-l solicitase.

Din aerogară, un difuzor răguşit anunţă aterizarea cursei din Moscova. Desprinzându-se de cerul înstelat, clipind din becurile roşii, veni la aterizare un avion, în lumină devenise argintiu, se delimită de întuneric şi, parcă aşteptând acest moment, Uvarov îi spuse că Oreşnikov va decide mutarea şantierului, e o hotărâre impusă şi nu e cea mai bună. Ei trebuie să susţină acest punct de vedere, îi dădu să-nţeleagă că, în această situaţie, e mai bine să acţioneze unitar, atât în interesele viitorului şantier, cât şi al oraşului, să amâne divergenţele.

Înainte de a fi ajunşi de ceilalţi care ieşiseră în întâmpinare, Uvarov se îndreptă, îşi aranjă cravata, probabil se concentra. Lui Losev îi trecuse încordarea, căscă pe furiş, se întinse şi Uvarov îl văzu.

— Nu eşti emoţionat? – îl întrebă, în timp ce observă cum se aduce scara la avion. De ce?

— Nu ştiu – spuse Losev şi se miră.

Se miră pentru că în această oră nu se lămurise dacă va fi adjunct, nu ştia ce decisese Uvarov, cum vor continua relaţiile dintre ei şi nici nu vroia să se dumirească: ceea ce, până acum, fusese pentru el atât de important se stinsese, se îndepărtase, esenţial devenise cu totul altceva… Ar fi vrut să-i explice lui Uvarov, dar acesta îl întrerupse autoritar, nu mai era accesibil polemicilor şi mărturisirilor.

Losev nu se supără, observă cum se comportă Uvarov cu Oreşnikov – echilibrat şi demn, ca de obicei, fără niciun fel de agitaţie şi linguşire.

Toţi se prefăceau că nu s-a întâmplat nimic, discutau despre vreme; Oreşnikov glumea, vorbea îngânat, chelia îi strălucea uleios, de altfel, nimeni nu se lăsa înşelat, se ştia că aşa face el de obicei, se declară de acord, aprobă, povesteşte bancuri şi deodată – pac! loveşte în locul dureros, în primejdia pe care, fie nu o observaseră, fie

doriseră s-o ascundă.

Capitolul XXIX

DIS-DE-DIMINEAŢĂ, UVAROV SE dusese cu Oreşnikov prin întreprinderi, şi-i ordonase lui Losev să nu se mişte din sediu. Losev stătea în biroul lui Arkadi Matveevici.

— ...e un articol util, venit la timp. Nu înţeleg de ce-ţi furi plăcerea? – spunea Arkadi Matveevici, continuând să scrie. Ar trebui să fii fericit. N-avem atât de multe sărbători într-o viaţă. Eu mă bucur pentru tine. Nimeni n-o să te atingă, de ce nu pricepi că aşa e mecanismul avansării*:* Uvarov te-a propus deja, şi-a spus părerea, acum îi e imposibil şi neplăcut să se retragă şi pentru ce-ar face-o? Nu e dintre aceia care poartă ranchiună, înţelege că nu i-ai vrut răul, că n-a fost o intrigă. Pe de altă parte, poate că, într-adevăr, l-ai blocat în ceea ce spune că ar fi ambiţiile lui. E prea inteligent, de-aia îi vine greu. Se tem de el. E periculos. Şi nu vrea s-o facă pe prostul, e orgolios. Dar nu asta-i nenorocirea, e prea lucid...

Ţinând în mâna întinsă scrisoarea de-abia încheiată, o admira plescăind.

— Legile sunt crunte. Doar neascultarea le moderează stricteţea şi urgenţa.

După-masă, Losev dădu un telefon la Lîkov. Juravliov îi spuse că articolul stârnise bucurie în oraş. Ceea ce se discutase în urmă cu un an şi jumătate în Comitetul executiv – să se dea pentru construcţia filialei sectorul

golfului şi să se dărâme casa Kislîh – acum li se părea tuturor o evidentă greşeală, descoperiseră că e cel mai frumos loc din centru, şi chiar casa e o podoabă, păcat s-o dărâmi, casa e solidă şi, cum spusese Anfilov, „măiestrită”. Tabloul lui Astahov nu izbutise acolo unde reuşiseră câteva rânduri dintr-un ziar. La Comitetul orăşenesc, toţi erau mulţumiţi, îl lăudaseră pe comandantul militar, majoritatea considera că apariţia articolului i se datorează lui Polivanov, în pofida lui Losev şi a celorlalţi... Ultimele cuvinte, Juravliov le rosti cu o ironie amară, care viza injustiţia omenească, el fiind convins că lui Losev trebuie să i se mulţumească chiar şi pentru articol şi aştepta cu nerăbdare confirmarea. Dar Losev nu-i răspunse, îşi aduse aminte brusc de Olga Serafimovna, de prevestirea ei întunecată, coborî la oficiul poştal şi expedie o telegramă;

„Dragă Olga Serafimovna, încă o dată vă mulţumesc pentru darul dumneavoastră generos, vă pomenim întotdeauna cu bucurie” – se iscăli, adăugând şi funcţia.

Seara, Uvarov îl invită la cină. În afară de gazdă şi soţia lui, mai erau Oreşnikov, Grişcenko şi fetele lui Uvarov, două gemene plinuţe, care semănau cu mama, o ucraineancă brunetă şi grăsuţă. Ea era deosebit de amabilă cu Losev, încercând să-şi ascundă antipatia, probabil că-l considera vinovat de toate neplăcerile soţului.

Mâncară, băură, spuseră toasturi şi în acelaşi timp, se uitară la meciul care se transmitea la televizor. Se comunicase în treacăt că, a doua zi în zori, se vor duce la Lîkov ca să decidă ce va fi cu filiala şi să rezolve totodată problema podului, urmând ca apoi să se meargă la şantierul constructorilor de drumuri. Oreşnikov era la fel de harnic ca Uvarov, călătorea mereu, mergea, asculta, cerceta, apoi dicta până seara târziu, rezolva hârtii, pregătea scrisori, rapoarte.

Losev se uită întrebător la Uvarov care îi ocoli însă

privirea. Grişcenko povestea anecdote şi-şi adăuga neobservat apă minerală în pahar.

Apartamentul lui Uvarov strălucea de curăţenie, nu făcută în cinstea oaspeţilor, ci acea ordine temeinică instalată după eforturi zilnice. Fiecare lucru era pus la locul său, în bibliotecă se puteau vedea operele clasicilor şi albume scumpe cu reproduceri. În camera de alături, pe biroul lung şi îngust, erau ziare şi reviste, la fel ca în cabinetul oficial al lui Uvarov, totul arăta ca o maşină bine unsă, fiecare lucru era gândit, subordonat odihnei lui Uvarov, şi soţia, şi fetele de şaisprezece ani părând tot un fel de prelungire a muncii lui.

Fetele cântau pe două voci muzică din filme, Oreşnikov le îngâna entuziasmat, ochii lui albaştri ca florile de nu-mă-uita se umeziseră.

„Unde să mă duc din aceste locuri,
Vreau să fiu prieten cu-aceste cărări
Aici a rămas inima mea
Şi cum să mai trăiesc fără ea?”

O lumină tristă însufleţea chipurile fetelor. Uvarov îi şopti că Paşkov o să-i prevină pe cei de la oraş să se pregătească, iar pe drum, Losev o să trebuiască să-l informeze pe Oreşnikov, în special despre Polivanov. Oreşnikov e nemulţumit, plângerile lui Polivanov ajunseseră undeva sus şi ar fi bine să-i schimbe dispoziţia, să-i demonstreze că-n oraş domneşte ordinea. Îl întrebă pe Losev ce e cu casa Kislîh, iar acesta îi răspunse că acum nu arată cine ştie ce – s-au pus doar geamurile, au curăţat-o – dar că este proiectată să devină muzeu. Uvarov îl întrerupse spunându-i că nici nu poate fi vorba de aşa ceva pentru că el vroia să cedeze casa filialei – pentru conducere, pentru constructori, într-un cuvânt, încerca, prin acest cadou, să stingă cumva conflictul. Discutau fără se uite unul la celălalt, părând că

urmăresc cântecul, meciul, aruncându-şi cuvinte aparent fără însemnătate.

Dar am promis în faţa tuturor, la înmormântare.

— Te-ai grăbit, îi spuse aspru Uvarov.

— Se poate, dar aşa a ieşit.

— Mai gustă puţină limbă – spuse Uvarov – e afumată.

— Nu, mulţumesc, sunt vinovat faţă de dumneavoastră, dar cu asta n-am încotro, chiar dacă insistaţi, Dimitri Ivanovici, cum o să arăt, mai bine-mi dau demisia – zise Losev.

Uvarov zâmbi.

— La noi, nimeni nu-şi dă demisia.

Ochii albaştri ai lui Oreşnikov trecură peste ei.

— Nu demult, am avut o discuţie interesantă – spuse tare Uvarov. — A venit la mine o chimistă din Leningrad. Se ocupă de fabricile de albumină artificială. De zece ani se chinuie cu această idee. Şi-a distrus sănătatea. Mi-a arătat două dosare cu corespondenţă. Până unde n-a ajuns, zeci de comisii s-au ocupat de ea, şedinţe, articole la ziar, au căzut doi şefi de direcţii generale, unul a fost sancţionat din cauza ei. Şi până la urmă, a reuşit! Îmi povestea şi ochii-i străluceau, ea însăşi era epuizată, mâinile-i tremurau, o fanatică tipică. Dar deşteaptă. Şi a făcut o treabă utilă. Am ascultat-o şi, în cele din urmă, am întrebat-o: şi dacă nu v-aţi fi luptat, ideea dumneavoastră n-ar fi răzbit? S-a gândit şi a răspuns cinstit – probabil că da. Când? Poate peste doi ani. Şi mă gândesc, la rândul meu: pe câţi oameni nu i-a împiedicat ea să-şi vadă de treabă, a provocat o asemenea agitaţie şi pentru ea anii ăştia sunt pierduţi, există vreo justificare? Dacă, să presupunem, sistemul acestei industrii are inerţia lui, ciclul lui, de ce să-l siluim? A existat un sens în strădaniile, în fierberea acestei fiinţe?

Era o problemă, cum observase Oreşnikov, şi nu doar o întrebare, o problemă fără un răspuns precis, dar care-i privea pe toţi şi mai exista şi o anume aluzie care se

referea la Losev.

Şi în apartamentul lui Uvarov şi a doua zi la Lîkov, Losev simţise aţintită asupra lui privirea albastră ca cerul, dar nu răspunse în niciun fel, prezenţa lui Oreşnikov nu-i provoca nici încordare, nici vreun interes deosebit. Uvarov era pentru el o personalitate mult mai originală şi mai semnificativă. Trecuseră de mult vremurile acelea în care Losev judeca oamenii după funcţie. Oreşnikov, deşi avea reputaţia unui birocrat, se pricepea la oameni, acţiona fără grabă, prudent, părea blând, era vorbăreţ şi, în mod plăcut, sentimental. Îi plăcea orăşelul ăsta, cu străduţele lui înecate în tufişuri, pantele acoperite de iarbă care coborau spre râu, gardurile de scânduri şi coroanele merilor. Oreşnikov era originar tot dintr-un oraş al vechii provincii – din Staro Russe, care arsese, fusese distrus de război şi acum, văzând hanul din Lîkov şi rândurile de prăvălii care-şi păstraseră numele – turte, cvas, pielărie –, îşi aminti de hanul din Staro Russe, aşa cum era înainte de război, şi lăcrimă.

— Orăşelele noastre de provincie, ţineţi minte ce vă spun, vor deveni importante tocmai prin provincialismul lor. Vor năvăli aici, la linişte şi la pustietate.

Îl ascultau cu respect şi Juravliov se miră de ce Losev nu îşi expuse tema preferată.

Losev le arătă noul teren pentru filială fără să insiste, permiţându-i lui Grişcenko să-l ocărască, să se plângă de sol, de accesul dificil, de mijloacele de transport. Nu-l contrazise, ci zâmbi – înţelegea tactica lui Grişcenko, ca şi tăcerea aprobatoare a lui Uvarov: vedeţi de ce ne-am cramponat de locul vechi? Era clar ca totul se făcea de dragul lui Oreşnikov, pentru care, ca şi pentru Grişcenko, problema transferului construcţiei era rezolvată. Losev tăcu şi când Oreşnikov îi propuse să mute şantierul mai aproape de porţile Predtecenskie. După o scurtă meditaţie, Oreşnikov se decisese pe neaşteptate să restaureze pe cheltuiala filialei porţile aproape năruite,

ceea ce-i entuziasmă pe Juravliov şi pe Cistiakova şi-l făcu pe Grişcenko să bombăne: „Pentru unii mumă, pentru alţii ciumă”.

Losev înţelegea şi asta: Oreşnikov venise, precizase, deci s-au luat măsuri, găsise personal noul amplasament, cea mai bună ieşire din situaţie – i-a corectat pe tovarăşi şi a ţinut seama şi de opiniile lor – restaurarea porţilor Predtecenskie – e un bun răspuns la articol: şi-au însuşit critica, au răspuns prin fapte. Înţelegând, Losev nu-şi putea însă ascunde bucuria pentru această întâmplătoare, dar norocoasă achiziţie. Porţile restaurate vor înfrumuseţa sectorul apusean al oraşului şi vor facilita dărâmarea mai rapidă a caselor strâmbe de tipul baracă, construite în anii treizeci. Îi explică lui Grişcenko, consolându-l la repezeală: înţelege, trebuie să înţelegi.

— Trebuie să înţelegi şi să restaurezi! – se adresă Grişcenko lui însuşi, lăsându-şi smerit în jos capul ciufulit. Adică pe tine, Grişcenko, trebuie să te spânzurăm şi tu trebuie să înţelegi cât este de necesar. Dacă te spânzurăm pe tine, nouă o să ne fie mai uşor. Înţelege, Grişcenko, eşti un om raţional, cu vederi largi, dă-ne capul tău, ştii doar cât te preţuim…

Toţi râdeau, cel mai tare râdea Secihin, care o păţise ieri. Cauza cuvintelor linguşitoare şi a zâmbetelor lui Secihin era pentru Losev atât de deprimant de clară, încât Secihin părea străveziu: era evidentă fiecare mişcare a mecanismului său sufletesc. Şi simpaticele şmecherii ale lui Grişcenko, vicleniile lui – totul îi era prea clar lui Losev şi nu-i mai ofereau, ca înainte, satisfacţia luptei.

La şcoală se produsese o încurcătură, nu izbutiseră s-o găsească pe Tucikova, Juravliov îi spusese în şoaptă, ca ceilalţi să nu observe.

— Cum aşa? – întrebă Losev. Cum aşa? – repetă el neliniştit şi se opri brusc, ca şi cum s-ar fi rupt un arc în el, şi faţa îi împietri, şi privirea i se stinse.

Juravliov se apropie de Uvarov şi Oreşnikov, se scuză,

n-au găsit-o pe profesoara care era şi ghid...

— Pe Tatiana Leontievna? – întrebă Uvarov. N-o s-o aşteptăm, n-are rost, Serghei Stepanovici o să ne povestească la fel de bine.

Faptul că Uvarov îi ştia prenumele şi-l rostise imediat, ca şi cum s-ar fi gândit la ea, era neaşteptat. Observă că toţi se uită la el cu un interes acut şi nu izbuti să se controleze.

Priviră un timp tabloul în tăcere, aşteptând cu tact opinia lui Oreşnikov. El nu se grăbi, îşi miji ochii, îngânând cuvinte de neînţeles, apoi întrebă:

— Ei, cum vă place? – şi-i făcu imediat cu ochiul lui Losev.

— Credem că e o pânză impunătoare, nu se abţinu Secihin.

— Da, dimensiunile nu-s cine ştie ce – aţi observat foarte exact – spuse Oreşnikov în aşa fel încât toţi izbucniră în râs. Of, Losev, Losev, de ce nu ne-ai informat la timp, rar se potrivesc astfel lucrurile.

Losev îl privi pe Oreşnikov în ochii lui albaştri de culoarea florilor de nu-mă-uita.

— Acum vă place, spuse el fără intenţia de a provoca, trist, dar, oricum, cu un ton obraznic.

— N-ai niciun motiv să vorbeşti aşa, îi replică sever Uvarov.

Dar Oreşnikov râse împăciuitor:

— Cine ştie, poate că are. Ar fi trebuit să încerce.

— Am încercat – răspunse Losev. Am dat telefon la Moscova.

— Nu v-au făcut legătura? Se întâmplă – acceptă Oreşnikov şi brusc adoptă un ton care nu promitea nimic bun. Toţi încremeniră, îngheţaţi, încercând ca, în aceste clipe, să nu atragă prin nimic atenţia. Unde v-au fost ochii, tovarăşi? Aţi aşteptat să vă arate ziarul ce-i de făcut? N-aţi putut să vă descurcaţi singuri? Şi acum se va amâna construcţia! Cineva o să trebuiască să răspundă

pentru asta. Neapărat! Credeţi că vă este permis să atentaţi la valorile artistice? În oraşele noastre, frumuseţea s-a creat şi s-a selectat cu mari eforturi, nu din răsfăţ, cum mai cred unii tovarăşi! Trebuie să păzim frumuseţea. E o bogăţie, printre altele ne va aduce şi valută! Muncim prost! Mâinile ne sunt ocupate. Aplaudăm!

Folosind acest ton, Oreşnikov se linişti la fel de brusc şi-l rugă amabil pe Losev să-i vorbească despre tablou.

...Lumina dimineţii, mişcarea aerului deasupra apei, mişcarea culorilor, jocul de umbre, nuanţele de verde. Bucata de cărămidă din zid – ca o rană deschisă, carnea casei. Culorile, ele deplasează aerul, Astahov unise copacii şi râul cu casa asta ciudată într-un tot unitar, recrease armonia naturii şi a fanteziei umane.

Repetând frazele Tucikovei, Losev parcă simţea gustul lor dulce, respiraţia, mişcarea buzelor ei. În adâncul tabloului, din frunzişul întunecat, se ivea chipul Taniei. Brusc, faţa i se crispă şi o văzu acolo, la cimitir, şi se văzu şi pe sine turbat, apucat de o furie fără istov. Cum de a putut, cum de a putut să fie atât de nedrept, atât de ticălos cu ea? Pentru ce? De ce? Trecuseră doar două zile şi tot nu izbutea să înţeleagă ce se întâmplase – rămăsese doar groaza faţă de ce a făcut el cu sentimentele lor încă atât de fragile.

Ar fi fost momentul să termine cu explicaţiile, îşi dădu seama de asta, dar continuă, nevrând să se despartă de Tania.

Observă în treacăt faţa inexpresivă a lui Secihin şi plictiseala unor adjuncţi ai lui Oreşnikov, pe care nu-i interesa deloc acest orăşel sărman, unde nu poţi cumpăra şi nici vedea nimic. Dar şi lui Losev ei îi erau indiferenţi, chiar îi făcea plăcere să-i oblige să asculte şi să stea în picioare în faţa tabloului şi, împreună cu ei, pe Paşkov şi pe Uvarov – să-i oblige să se uite, să se prefacă atenţi, interesaţi...

Încâlcind protocolul, adică neaşteptând opinia şefului, Grişcenko oftă mirat:

— Frumos mai povesteşti!

Şi toţi începură să laude tabloul, şi să se arate încântaţi şi de priveliştea spre golf. Deoarece se decisese transferul şantierului, vorbeau fără ocolişuri. Grişcenko, dovedindu-se a fi un specialist în arhitectură, le atrase atenţia asupra profilului extraordinar al casei Kislîh, care, reparată, va străluci ca un briliant. Numai Uvarov tăcea şi, la întrebarea lui Oreşnikov, răspunse reţinut, că e un peisaj ca toate peisajele, fără nimic deosebit. Această inflexibilitate îi era, nu se ştie de ce, simpatică lui Losev.

— Norocul vostru că n-aţi dărâmat-o – spuse Oreşnikov. Cum aţi făcut?

— S-a tras de timp... – spuse Uvarov.

— Polivanov scria că vreţi s-o aruncaţi în aer. Oreşnikov se întoarse brusc spre Losev. E adevărat?

— A fost ceva.

— Cine a vrut?

— Noi am vrut. Şi tot noi ne-am răzgândit, răspunse Losev fără să plece ochii.

— N-ai cum să-l prinzi, se adresă Oreşnikov lui Uvarov.

— De aceea îl şi preţuim, răspunse Uvarov şi faţa lui imobilă, obosită, se destinse, se înveseli, încordarea dispăru.

— Oraşul, fireşte, doreşte să transforme casa într-un muzeu, îl informă, parcă printre altele, Losev.

— Iar noi, fireşte, avem alte planuri, comunică Uvarov, devansând răspunsul lui Oreşnikov.

Grişcenko îl susţinu furtunos, deoarece vroia să ia casa pentru trustul lui, dar, evitând disputa, Uvarov o întoarse îndemânatic, făcându-i o plăcere lui Losev el aşa considera – lăudându-i meritele, cum a propus el ca tabloul să fie expus aici, adăugaţi la asta că el l-a obţinut, povestiţi, Serghei Stepanovici, e o istorioară amuzantă. Şi Losev povesti istorioara pe un ton amuzant, ca pe o

anecdotă, aşa cum i se ceruse. La sfârşit, fără nicio trecere, Losev îi zăpăci cu întrebarea despre conducătorul care-şi dă cuvântul, promite, asigură şi apoi nu-şi ţine cuvântul, se retrage. N-ar fi mai corect să-şi dea demisia? Nu părea că face aluzie la cineva, dar era, oricum, neplăcut.

Toţi zâmbeau, cu zâmbetul cu care ascultaseră istorioara...

— Păi cine să plece din cauza asta? Grişcenko ridica din umeri. Aşa n-ar rămâne niciunul dintre noi.

— Aşa ar trebui – spuse Losev tăios, fără să răspundă la zâmbete. Există nişte legi ale onoarei. Sau nu există?

Asprimea şi seriozitatea lui păreau nelalocul lor.

— Nu se poate aşa, i-am spus doar lui Serghei Stepanovici, zise împăciuitor Uvarov, punând astfel capăt divagaţiilor.

Erau gata să-i ierte lui Losev această ieşire nepotrivită, dar el continua să se încăpăţâneze, simplitatea lui naivă dispăruse, în uitătura sa, care-i cuprindea pe toţi, era o anume idee fixă.

Privirea rapidă a lui Oreşnikov îi lumină parcă pe amândoi – pe Uvarov şi pe Losev.

— Divergenţe? – se informă el. Un lucru util, deşi foarte rar, nu-i aşa?

— Dar se-ntâmplă, reveni Losev.

— Se-ntâmplă ca la negustorii proşti – continuă Oreşnikov – cinstea-i una, afacerea-i alta. N-are rost! Trebuie să fim cinstiţi şi în cuvinte şi în fapte.

Vocea lui ajungea la Losev din ce în ce mai slabă, ca şi cum ar fi fost dus undeva, departe.

— ...Dar eu cred că Uvarov e cinstit.

— Este – repetă Losev indiferent-principial, Dimitri Ivanovici are dreptate.

— Uite-te la el, nu-i e frică să spună adevărul în faţa şefilor. De aia-l iei adjunct?

Oreşnikov îl examină atent pe Uvarov, în timp ce

acesta râdea, apoi întrebă ca din întâmplare:

— Serghei Stepanovici, n-ai vrea să devii şeful şantierului de construcţii?

— De ce? – întrebă Uvarov înainte ca Losev să poată răspunde. Nu e o avansare.

— Cine ştie. Gândiţi-vă, Serghei Stepanovici.

— Mulţumesc, aş vrea.

— Ce te-a apucat?

— Şi banii-s mai mulţi, şi munca-i mai curată, şi respectul e mai mare.

Nimeni nu-i luase în serios cuvintele, păreau o copilărie, dar aveau să-şi aducă aminte de ele mai târziu, când viaţa lui Losev se modificase atât de neaşteptat, deşi, de fapt, nu era nimic neaşteptat în asta.

Capitolul XXX

ÎNTR-O VARĂ, ÎNTORCÂNDU-SE CU maşina din sud împreună cu nişte prieteni, Badin, reducând viteza la postul de control, văzu un indicator pe care scria: „Lîkov – 60 km” şi o săgeată la stânga. Merse încet până la intersecţie, scormonind prin memorie după numele ăsta şi, aducându-şi aminte, le propuse să treacă prin Lîkov. Tinerii lui prieteni – un specialist în restaurări, cu barbă, şi o aspirantă în istorie – auzind despre tabloul lui Astahov, acceptară cu plăcere. Toţi erau admiratorii lui Astahov şi ştiau şi de articolul din *Pravda.*

Pe drum, Badin le povesti despre nostima vizită la văduva lui Astahov a preşedintelui Comitetului executiv orăşenesc din Lîkov, îl imită pe Losev în aşa fel încât toţi şi-l imaginară pe acest mujic insistent, şmecher şi încăpăţânat, în care exista totuşi un anume „auz artistic”, cum se exprimă Badin; le povesti şi despre profesoara Tucikova, care o vizitase mai târziu pe acum răposata Olga Serafimovna.

De pe dealurile pe care se întindeau drumurile, Lîkovul părea nearătos, comparat cu pitorescul Izborsk, de unde tocmai veneau, ca să nu mai vorbim de Uglici şi Suzdali. Orăşelul era urâţit şi de o construcţie dezordonată de pe mal, la intrarea în oraş corpuri de clădiri industriale noi, tipizate. Cu toate acestea, părea că profilul anterior al aşezării se păstrase. Era ceva special în el. Probabil că

această impresie era provocată de cotul superb al râului, în a cărui sinuozitate se întemeiase partea veche a oraşului. Maluri cu râpe galben-verzui şi un golf lat. Sus, se vedeau urmele unui val de pământ cu grădini, ceva mai departe, o biserică albă şi, mai încolo, o pădurice înaltă.

Era o zi cu vânt, despletită, ba ploua mărunt, ba apărea soarele. În piaţa mare, pe asfaltul crăpat, se plimbau nişte ciori imense, pe lângă monumentul lui Bakunin, înălţat, după părerea lui Badin, în primii ani după revoluţie. Noii sosiţi lăsară automobilul în parcajul supraaglomerat şi o luară la întâmplare spre comitetul orăşenesc. Pe drum, parcurgeau străduţele liniştite, admirând vechile vile, remarcau, cu ochi de cunoscători, zidăria de piatră, dantelăria ancadramentelor, obloanele, intrările principale. Nu întrebau încotro s-o ia, savurând necunoscutul, surprizele care-i aşteptau după fiecare colţ. Mergeau des în oraşe celebre, împodobite pentru a fi văzute şi vizitate, în Lîkov nu exista această intenţie. Oraşul îşi vedea de viaţa lui, nu se ocupa de vizitatori, de impresiile lor, şi viaţa asta, uneori neînsemnată, atrăgea prin independenţa ei. Descopereau zâmbind sperietorile de ciori din livezi, puţurile vechi din stradă, cu poartă. La una din casele noi, Badin observă nişte grilaje de balcoane într-adevăr frumoase.

Aspiranta trase câteva poze. Râseră la vederea monumentului de beton din scuar – o alegorie oribilă alcătuită din bărbaţi de beton cu picioare scurte.

Lângă scuar era o clădire roz, cu două etaje şi steag la poartă. Intrară şi urcară spre biroul preşedintelui. Badin nu-i spuse secretarei cum îl cheamă, ci o rugă să-l informeze pe preşedinte că au venit de la Moscova nişte cunoscuţi de-ai Olgăi Serafimovna Astahova. Şi deşi în anticameră era lume, era clar că vor fi primiţi, ei nu cer nimic preşedintelui şi, dacă vor fi refuzaţi, or să întoarcă spatele şi or să plece fără nicio pretenţie. Jachetele lor,

cizmele lor joase cu botul ascuţit, cămăşile, deşi erau foarte obişnuite, îi diferenţiau de localnici. În politeţea lor subliniată şi în siguranţa lor, se simţea aerul capitalei.

În cabinetul preşedintelui, la o masă lungă, stăteau câţiva oameni; în întâmpinarea lui Badin se ridică un tânăr necunoscut – purta o cămaşă de culoarea morcovului, avea părul creţ, şi un zâmbet elastic pe obrajii rumeni, de culoarea coacăzei.

Badin îl privi indiferent, apoi se uită la ceilalţi.

— Scuzaţi-mă, îl căutăm pe tovarăşul Losev...

— Tovarăşul Losev nu mai lucrează la noi, eu sunt în locul lui.

— Ah, ce ghinion, iertaţi-mă, n-am nimic cu dumneavoastră. Şi Badin îşi scărpină nemulţumit obrazul cu muştiucul pipei. Tocmai mă hotărâsem să mă folosesc de invitaţia lui...

Se prezentă după toate regulile, îi prezentă şi pe tovarăşii lui de drum şi explică de ce au venit. Produse impresie nu atât titlul confuz al lui Badin – doctor în ştiinţe, specialist în arte plastice – cât nepăsarea lui rece, pipa, aspectul său exterior, trăsăturile aspre, imobile de indian, de şef al triburilor pieilor-roşii. În privirea plină de solicitudine şi atentă a preşedintelui Comitetului executiv se oglindeau gândurile unui om care nu face nimic pe degeaba. Rezolvând pentru sine problema, începu să vorbească bucuros, îl invită să se aşeze, se recomandă: Morşcihin Eduard Pavlovici.

— Care-i problema? – întrebă el. Suntem bucuroşi de asemenea oaspeţi, dacă vi s-a promis, o să vă facem o primire... Îşi descoperi dinţii albi într-un rânjet ascuţit şi puternic, dar ochii cenuşiu-deschis priveau rece. În această direcţie, avem ce să vă arătăm şi aveţi ce vedea. Şi repede, familiar, le făcu programul vizitei: întâi, muzeul, e nou, a fost inaugurat nu de mult, apoi tabloul lui Astahov, după aceea un tur al oraşului, prânzul, săpăturile arheologice, iar la sfârşit ar fi de dorit o

întâlnire cu activiştii culturali.

Badin îi mulţumi, spunându-i că din păcate nu prea au timp şi că i-ar interesa, în primul rând, tabloul lui Astahov.

— Sigur, tabloul e o capodoperă – spuse Morşcihin mândru. Dar trebuie să mergeţi întâi la muzeu, credeţi-mă, tabloul a fost integrat într-un complex unitar. Avem un muzeu neobişnuit, n-o să vă pară rău.

— Dacă e integrat, să nu încălcăm protocolul, spuse aspiranta cu o ironie evidentă doar pentru tovarăşii ei de drum.

Morşcihin îi duse la fereastră, le arătă în stânga, pe malul celălalt al râului, lateral, o clădire proaspăt zugrăvită, cu etaj şi mezanin şi cu acoperiş de aramă.

— Scuzaţi-mă, nu-i asta casa din tabloul lui Astahov? – întrebă destul de nesigur Badin.

— Aţi recunoscut-o? Asta e. Acolo e şi muzeul nostru. L-am inaugurat nu demult. Începeţi de-acolo. Ce superbă a devenit casa!

— Clădirea e de la sfârşitul secolului trecut, spuse aspiranta.

Morşcihin aprobă:

— Corect, duduie, epoca poate fi determinată după stil. Casa este remarcabilă. A aparţinut unui oarecare Kislîh.

Şi Morşcihin începu să le vorbească despre casă.

— Kislîh? – repetă Badin. Am auzit undeva numele ăsta.

— L-aţi citit în *Pravda.* Unde altundeva – îl ajută Morşcihin. E pomenit în articol. Ne-am luptat pentru ea. De-abia am reuşit s-o păstrăm.

— De ce? – întrebă specialistul în restaurări.

— Au vrut s-o distrugă. Ştiţi cum se-ntâmplă la noi.

Restauratorului şi aspirantei casa li se păru şi mai frumoasă. Badin trăgea în tăcere din pipa stinsă.

— Am avut mult de tras, ce ne-au mai frecat! – îşi aminti amărât, Morşcihin. Ce să-i faci, nu era cazul, să ne cruţăm. În vremea noastră, arta e o forţă. Arta a învins. Să recunoaştem cinstit – până la urmă, arta ne-a ajutat să

păstrăm peisajul. Conducerea oraşului depune toate eforturile, veghează asupra frumuseţii şi creează condiţii pentru creaţie. Nu ni s-au repartizat fonduri speciale, după cum vedeţi, cu forţele noastre.

Eficienţa lui produsese impresie: telefonă imediat la muzeu, ceru ca însoţitor pe şeful sectorului cultural, le arătă un set de ilustrate – aspecte ale oraşului –, le dărui cu dedicaţie, obţinu de la Badin promisiunea că va scrie pe larg în cartea de impresii.

Dinţii îngălbeniţi de tutun ai lui Badin rodeau muştiucul. Tăcea, compara. Morşcihin era agitat, nu se despărţea de oaspeţi, le vorbea despre reconstrucţii şi despre restaurările vechilor monumente.

— Am un plan, vreau să transform oraşul nostru într-un centru turistic. Vreau să-i atrag pe călători nu cu biserici, ca alţii, ci cu meseriile ruseşti. Vreau să le arăt gloria strămoşilor noştri. La noi se făcea iuft, se împăiau animale... Pe de altă parte, Lîkovul este un oraş al revoluţiei ştiinţifico-tehnice. La noi se dezvoltă filiala firmei de calculatoare electronice. Ochii lui erau în continuare reci, maţi.

Badin trăgea indiferent din pipa goală.

La despărţire, Badin îl întrebă unde este acum Losev.

Pauză. Morşcihin îşi netezi buclele părului care începea să se rărească.

— A lucrat la noi, la şantierul de construcţii, acum a plecat nu ştiu unde. Sincer vorbind, cred că aşa e mai bine. Prea se opusese tuturor. Nu izbutise să aibă relaţii normale cu conducerea şi asta se reflecta în viaţa oraşului, pe de altă parte, îşi subminase autoritatea şi din punct de vedere etic... Aceasta este părerea noastră – conchise el peremptoriu. Din tonul lui sever se putea înţelege că-l blamează pe Losev şi că nu doreşte să continue discuţia pe această temă. În situaţia noastră e recomandabilă mai multă modestie, cinste, nu ne putem permite niciun fel de indulgenţă.

La această frază, deoarece aspiranta îl fotografia alături de Badin, încremeni într-o poză: mâna strânsă în pumn aruncată înainte, chipul cu profilul la obiectiv.

Şeful sectorului cultural îi conduse jos, predându-i cu multă severitate unui inspector, care îi duse la muzeu şi, la fel de sever, îi lăsă în grija ghidului – o fată tânără cu părul lung lăsat pe spate – şi plecă la treburile lui.

Spre mirarea lor, acest muzeu absolut necunoscut se dovedi a fi interesant. Dacă nu punem la socoteală inevitabilele topoare de piatră din secţia de etnografie, vulpile şi iepurii împăiaţi, restul se ocupa de istorie şi de obiectele vieţii de zi cu zi. Expoziţia era veselă, expresivă: erau atârnate firme vechi – brutăria cu un covrig aurit, cârciuma fraţilor Pilşcik, Zemstva, medic-boli interne, doctor H. Ţander. O imensă cutie poştală veche. Caietele elevilor de gimnaziu de dinainte de revoluţie, caiete din anii douăzeci – cu steaguri, cu muncitorul şi ţăranul – şi din perioada primelor cincinale. Caietele conţineau dictări din anii aceia. Vase, din cele mai ieftine, care nu mai existau nicăieri – păhărele dintr-o sticlă tulbure, cu bule, o farfurie pe care scria „Furată de la cantina sindicatului raional”. Se mai putea vedea un plan general al dezvoltării oraşului, făcut în 1811, după incendiu. Schiţa focurilor de artificii organizate în cinstea vizitei moştenitorului tronului. Vechi portrete de familie. Fotografia falezei, în 1907, plină de silozuri şi depozite. Mai era şi un cântar trucat – din acelea cu care mergeau, prin satele din împrejurimi, negustorii de in. Actele primei societăţi corale revoluţionare. Cartele de alimente. Ca semn de respect deosebit, ghidul puse în funcţiune cutia cu muzică – şi se auziră sunetele unui vals. Le arătă o bogată colecţie de ilustrate, de afişe, de ouă de paşti – din sticlă, din ceramică, din lemn; o greblă ornamentată de copil – fata le explică că aceasta era metoda de atragere a celor mici la munca grea a câmpului. Mai era o minge din coajă de ulm împletită – o jucărie pe care Badin

n-o mai văzuse niciodată –, erau şi primele aparate de radio, portretul lui O. I. Schmidt cu dedicaţie pentru casa locală de cultură.

În sectorul istoric, printre fotografii, ea le atrase atenţia asupra pozei unui oarecare Jmurin, primar de dinainte de revoluţie, le arătă şi portretul întemeietorului muzeului, I. E. Polivanov, şi materialele legate de activitatea lui revoluţionară.

Printre diversele diplome şi insigne, mai era şi o schiţă în creion pe o bucată de coală de desen – Polivanov în profil, la o margine, un căpşor de femeie şi ceafa unui drac.

— Al cui e desenul? – se interesă Badin.

— Autorul e necunoscut. Dar pentru că desenul e expresiv, am considerat posibil să completăm astfel materialul iconografic, răspunse vinovat fata.

Alături era o fotografie de grup; în centru, Polivanov şi împrejurul lui câţiva tineri cu pantaloni bufanţi şi cămăşi ruseşti.

— Cine-s ăştia? – întrebă Badin.

— Lângă el se află Paşkov Gheorghi Avdeevici – un revoluţionar. O stradă din oraşul nostru poartă numele său. Dar pe ceilalţi nu-i cunosc, n-am cercetat încă totul. De altfel, am stabilit că se poate afirma că Polivanov l-a cunoscut pe artistul Astahov, care a fost în oraşul nostru, probabil prin ’36 şi a pictat celebrul tablou *La râu,* pe care o să-l vedeţi. Tabloul a fost donat oraşului de văduva artistului – Olga Serafimovna Astahova. Iată portretul şi copiile unor desene ale artistului.

— Ascultă, fată dragă, – spuse Badin – totul e minunat, dar de ce nu spui că tabloul a fost obţinut pentru oraş de fostul vostru primar – Losev?

Fata zâmbi:

— Losev? Pe spatele tabloului e scris chiar de mâna Olgăi Serafimovna Astahova: „În dar oraşului Lîkov”.

— Dar în ce condiţii? Chiar nu ştii?

— Ce importanţă are? – zise ea înciudată, dar zâmbi imediat afabil, întinzându-şi buzele rujate. Le spuse că textul ei este aprobat de o comisie specială condusă de Eduard Pavlovici, dacă tovarăşii cunosc date suplimentare, le pot comunica directorului muzeului – Constantin Dimitrievici.

— Dar Losev unde e?

— Nu ştiu, întrebaţi-i pe cei care sunt de mai mult timp în oraş.

Pe stradă se făcea simţită vara fierbinte. Mirosea a floare de salcâm. Ocoliră casa dinspre râu. Acolo erau plăcile de fontă. Bancurile de nisip erau curate, râul strălucea, se răsfăţa la soare. Lângă intrarea de serviciu, într-o gheretă dormea un bărbat cu un tricou de marinar, încălzit de soare, ţinând depărtate de trup mâinile sale puternice.

— Nene Matvei, uite, tovarăşii se interesează de Losev, mata l-ai cunoscut?

Matvei se ridică şi-i cercetă cu ochii lui apoşi, moleşiţi de căldură.

— Serghei Stepanovici?

— Sunt din Moscova, se ocupă de restaurări.

— La restaurări ne pricepem – spuse Matvei – să facem nu ştim, dar să reparăm, suntem gata. De-am avea ce!

— Diogene – spuse restauratorul. Principalul filosof al oraşului!

Matvei căscă, se rezemă de perete.

— Te-ai supărat? Crezi că nu ştiu de ce mi-ai spus Diogene? Deşi eşti restaurator, n-ai metodă. N-ai răbdare. Eu ştiu totul despre Losev. Am discutat mult cu el. Era un şef independent.

— Ce s-a ales din el? – întrebă Badin.

— Un om legendar! Iată cine e el! A renunţat benevol la funcţie. I-au propus avansarea. Şi n-a acceptat.

— De ce?

— De aia! Aşa au fost împrejurările. Dar dacă e să judeci, e un mister. Ar trebui să ne gândim, dar n-are cine.

— Şi unde e acum?

— A construit filiala. Şi pe urmă a plecat. A dispărut din evidenţe. Dar eu cred c-o să se-ntoarcă. Şi ştii de ce?

— Ei?

Matvei se aplecă şi-i spuse confidenţial:

— Pentru că împrejurările solicită tocmai un asemenea om!

Au trecut podul pe jos, spre şcoală. Pe pod s-au oprit. Jos curge râul, cotind lin, apele lui se vedeau până departe. Dincolo de oraş începea verdeaţa delicată a câmpiilor, a crângurilor, în razele soarelui strălucea noua şosea şi, deasupra tuturor, imens, dilatat de vânticelul cald cerul albastru.

La şcoală, la parter, era repartizată o cameră specială cu intrare separată. Aici erau expuse cele mai bune lucrări ale tinerilor artişti, fotografii din viaţa lui Astahov şi, într-o nişă, tabloul. Luând o baghetă, ghidul începu să le arate asemănările tabloului cu modelul. Bucuroşi, toţi se apucară să compare, aşa cum făceau întotdeauna cei care veneau pentru prima oară aici.

— …de aceea asemănarea nu e fotografică, ci artistică. Calmul total al peisajului evocă amintirile fericite ale copilăriei. Râul curge paşnic, liniştit, umbrit de verdeaţă. Pictorul accentuează conştient contururile casei Kislîh, în această perioadă îl caracteriza căutarea unor noi mijloace de expresie. Soluţiile lui erau discutabile dar, cu toate acestea, în tabloul pe care-l vedem a izbutit…

— Fată dragă – o întrerupse uşor Badin – vechiul meu articol câştigă în interpretarea dumitale, dar, oricum, îmi dau seama cât de prost a devenit. Nu-l mai folosiţi va rog.

Ridică spre el genele ei lungi, foarte vopsite.

— Nu ştiam că e al dumneavoastră. Ni se dă o metodică… Iată-l şi pe directorul nostru!

Un băiat subţire, într-o salopetă albastră, aduse o scară („Trebuie să refacem galeria, ca să punem o perdea”), se recomandă („îndeplinesc funcţia de director”) – Anisimov Constantin Dimitrievici. Era reţinut şi foarte serios.

Auzind cum îl cheamă, Badin se însufleţi puţin:

— Mi-a povestit despre dumneavoastră... Tucikova.

— Aceea care o vizitase pe Astahova? O profesoară: aşa, mică? Da, da.

Badin scoase pipa, tăcură, zâmbind unul către celălalt cu o simpatie spontană,

— Staţi, dar ea nu-i aici?

— S-a mutat în Bielorusia, spuse Anisimov.

— Ce păcat! Şi nici Losev nu e. L-aţi cunoscut?

Anisimov aprobă în tăcere.

— Ştiţi cum a ajuns tabloul în oraşul dumneavoastră? Eu am fost chiar martor...

— Ştiu – îl opri Anisimov, Tucikova a scris totul şi cât aţi cerut dumneavoastră pe tablou. Două mii? Vorbea precipitat, însă cu voce joasă, aşa încât numai Badin înţelesese. Avem informaţii complete. A scris şi despre Losev. De ştiut, ştiu...

Puse scara. Ambele fete îl priveau. În reţinerea lui lipsită de grabă, nepotrivită cu vârsta, Badin simţea încordarea unei mari frământări interioare. Trăgea mulţumit din pipă, îi plăcea ceea ce nu spusese acest băiat.

Privind prin fereastra deschisă casa Kislîh, restauratorul demonstra, scărmănându-şi barba, că zidurile sunt zugrăvite grosolan, nu s-a găsit nuanţa şi armonia e alterată.

— Ni s-a promis că până la toamnă se decolorează.

— Şi salcia de ce aţi tăiat-o? Se vede ciotul.

— S-a rupt astă-primăvară – explică Anisimov. I-au tăiat trunchiul.

Restauratorul îşi clătină capul, plescăind – astfel îşi exprima dezaprobarea faţă de ignoranţă.

— Păi există metode de întărire a trunchiurilor. Ar fi trebuit să ştiţi asta. Sunt lucruri elementare. Aţi distrus un detaliu atât de preţios. Casa aţi apărat-o şi copacul l-aţi cedat! E o lipsă.

— Nu te mai lega de fleacuri – exclamă aspiranta. Oricum, e o minune. Casa e adorabilă. Ce profil curajos are, şi acoperişul... Morşcihin al vostru e cineva, a păstrat o adevărată podoabă.

— E foarte priceput – spuse cu mândrie fata-ghid – avem noroc, face foarte mult pentru muzeu, înţelege arta.

— Da, da, – spuse aspiranta. A crescut nivelul estetic. Într-un asemenea colţ uitat, oamenii ştiu să aprecieze arta, ba, şi mai mult, ştiu să o pună în relaţie cu mediul înconjurător.

— Tabloul ne-a ajutat să păstrăm acest loc istoric – rosti fata-ghid – iar locul, la rândul său, a îmbogăţit tabloul şi concepţia noastră despre natură şi despre artă!

La un moment dat, Badin încetase să mai audă ce se spunea. Tabloul îl acaparase. Aşa i se întâmpla mereu în contact cu pictura autentică. Aştepta răbdător impulsul, alteori, procesul era lin, ca şi cum s-ar fi dat în lături o cortină, rămânea doar el cu tabloul. N-ajunge să ştii de existenţa unui tablou bun, din când în când trebuie să-l vezi. Nu mai privise de mult această operă a lui Astahov. Dar, între timp, se întâmplase ceva cu ea. Aici, la Lîkov, se transformase. Desigur, era util să compari tabloul cu natura. Să defineşti deosebirile – ce a schimbat artistul, de ce a subliniat pata de cărămidă de pe zid, cum a pictat acoperişul de aramă şi ferestrele oarbe, păstrându-le forma. Badin analiza, ca de obicei, detaliile, unde a avut nevoie pictorul să echilibreze, să întărească contrastul, dar asta nu-l ajuta să înţeleagă căldura şi tristeţea pe care le degaja tabloul. Şi înainte îi acordase un loc special între peisajele lui Astahov. Acum sesiza forţa ascunsă a

acestui tablou, fiecare trăsătură, fiecare linie erau determinate de un sentiment pe care Badin nu putea să-l definească. Kislîh... Badin îşi aminti că auzise pentru prima oară acest nume de la Tucikova, care povestise despre femeia pe care o iubise pictorul. Dragostea? – se întrebă el. Natura în sine nu-l poate emoţiona aşa pe artist – credea el – şi-şi aminti cum îl zguduise cândva tabloul lui El Greco *Privelişte din Toledo,* cum se dusese la expoziţie şi stătuse ore întregi fără să fie în stare să-şi dea seama cum, de unde vine sentimentul de tristeţe şi nelinişte. Era în acest peisaj ceva mistic. Tabloul îl chinuia şi se ducea să-l vadă, ca să încerce iarăşi tulburarea şi disperarea provocate de acel înverşunat albastru-închis, de dealuri, de oraşul albastru zbuciumat.

Anul trecut, Badin fusese la Toledo, privise de pe deal oraşul adormit, galben-deschis, topit de căldură, casele teşite, biserica. Era aceeaşi privelişte, exact ca în tablou. Dar era dezamăgitoare şi plicticoasă.

În peisajul acesta, Astahov reprodusese detaliile modelului cu o meticulozitate care nu-l caracteriza: şi girueta, şi plăcile de fontă – dar totul era deplasat, frânt. Tabloul nu atrăgea doar prin măiestrie. Badin începu să simtă căldura tainică a acestei creaţii, care avea viaţa ei proprie. De când nu-l văzuse, tabloul parcă se însănătoşise, se întărise, devenise mai pregnant. Nu aşa cum se întâmplă după o restaurare, culorile nu erau mai proaspete – ci malul, casa, foişorul – totul îşi descoperea semnificaţia. Badin încercă să-şi închipuie în ce relaţii a fost Astahov cu Liza Kislîh, ce fel de dragoste fusese. Dar nu ştia prea multe. Se gândi cât de puţin cunoscute sunt circumstanţele creaţiei marilor tablouri, rar aflăm ce le-a determinat geneza.

În partea stângă a tabloului, sub salcie, în umbra ei bălţată de petele soarelui, deasupra apei, se ivi un chip. Privi mai atent: în profunzime, lângă mal, se putea distinge un băiat care se scălda. Badin avea o memorie

vizuală de profesionist, putea să jure că înainte acest băiat nu existase în tablou. Pentru orice eventualitate, se apropie, verificând suprafaţa pânzei, dacă nu sunt urme proaspete, cine ştie... se depărtă iar, căutând un punct din care lumina să cadă bine şi văzu foarte clar capul băiatului. Era un băieţel, înota, trupul lui lumina vag apa, care curgea cafenie pe lângă el. Părea că tocmai el dă viaţă acestui peisaj pustiu. Trupul lui împrăştia încreţituri mici în apa rece a dimineţii, învăluită în ceaţă, părea că tocmai se pregăteşte să iasă din umbră... „Probabil că e totuşi un efect al luminii” – se linişti Badin şi se întristă pentru că totul se putea încheia cu această explicaţie.

---- Sfârşit ----

Colecția

ROMANUL DE DRAGOSTE

202

ULTIMELE APARIȚII:

196 G. Călinescu ● Cartea nunții
197 Iris Murdoch ● Marea, Marea
198 Yves Gandon ● Înflăcărata Eglé
199 C.P. Snow ● Întoarcere acasă
200 Ionel Teodoreanu ● La Medeleni
201 Emilia Pardo Bazan ● Insolație ● Dor

Romanul *Tabloul* al scriitorului sovietic Daniil Granin (n. 1918), cunoscut cititorului român prin operele : *Căutătorii, Împotriva furtunii,* este un mesaj peste timp al unei povești de dragoste sublimată în artă.

Lei 17